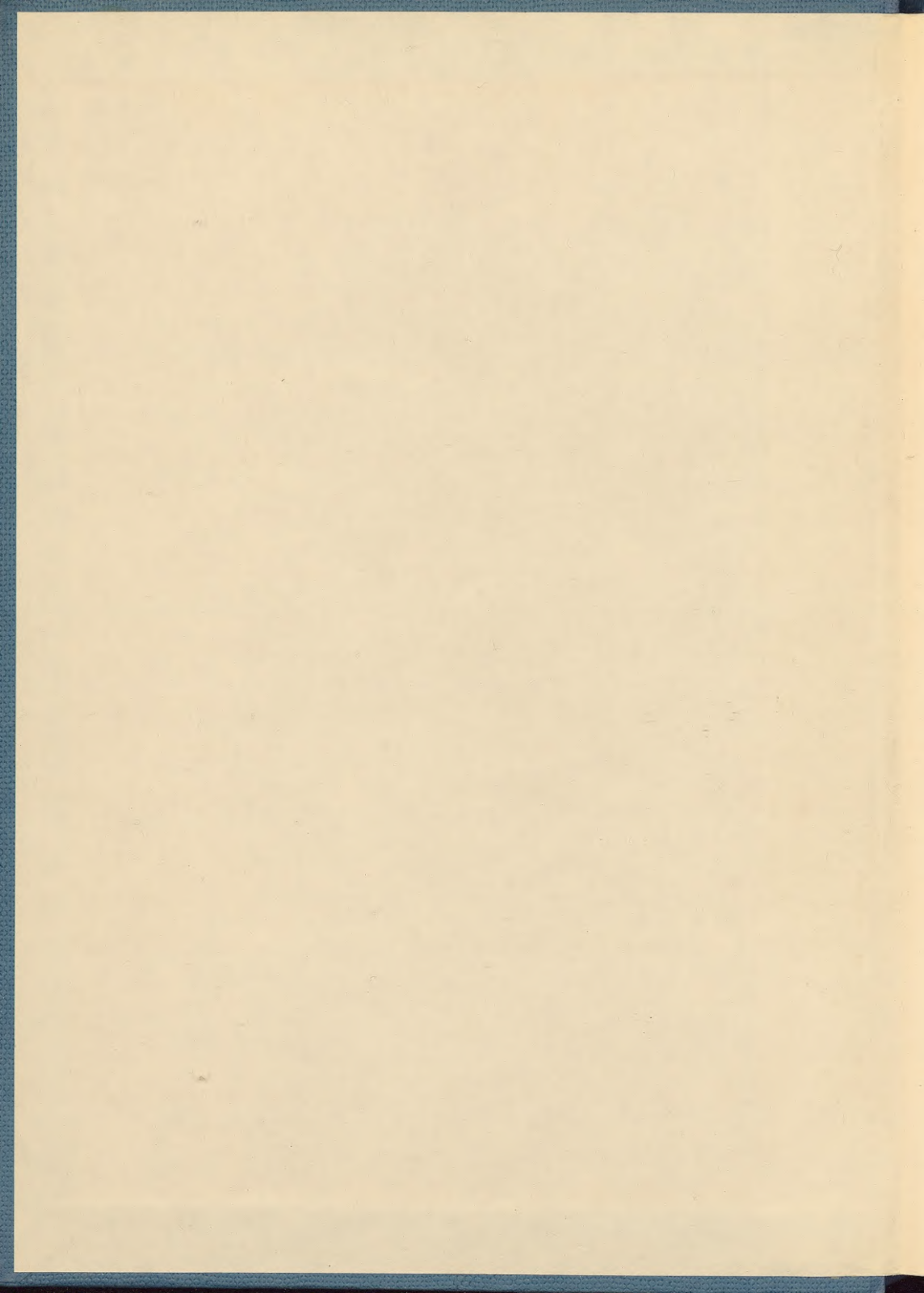

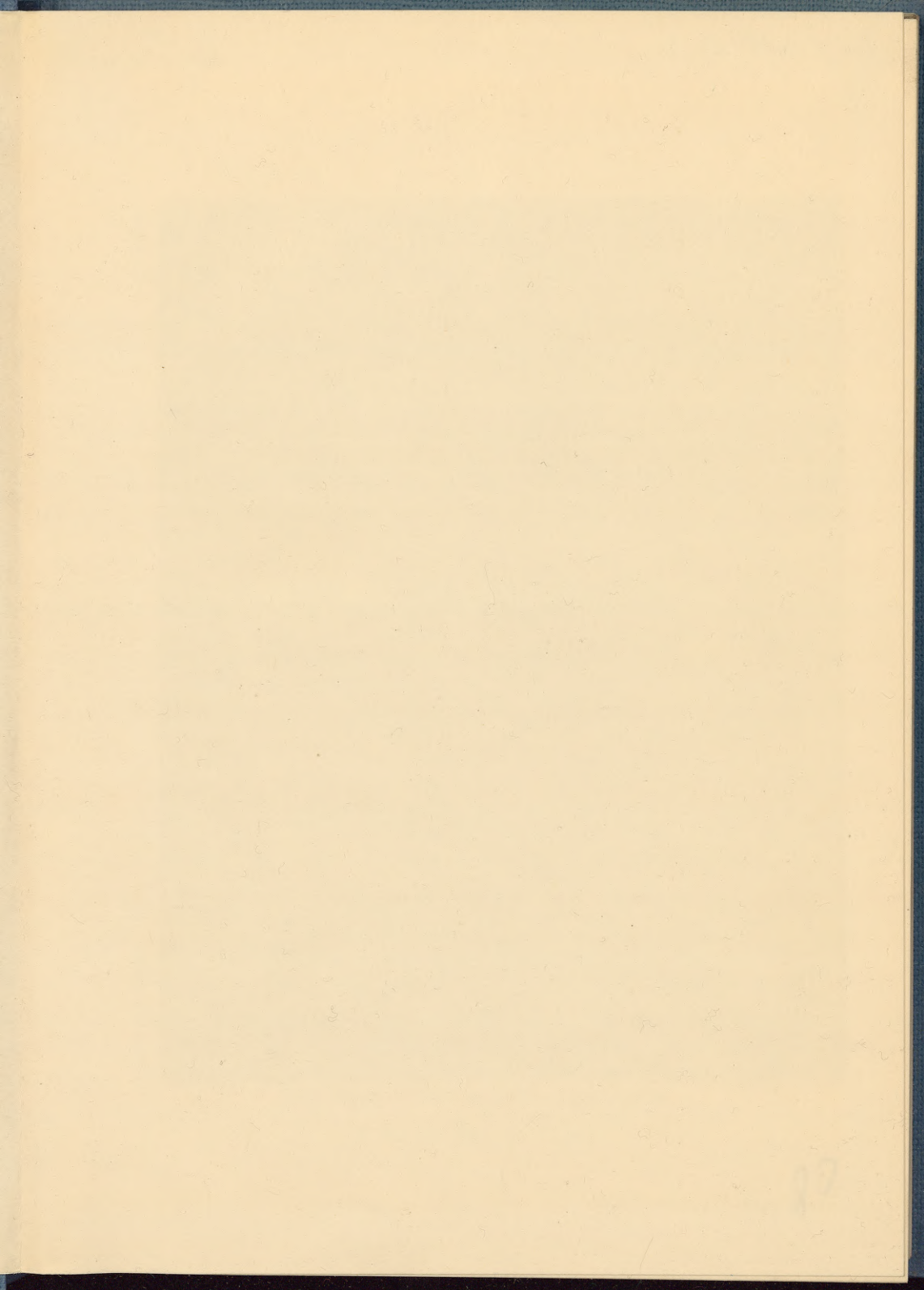
91-4
L117

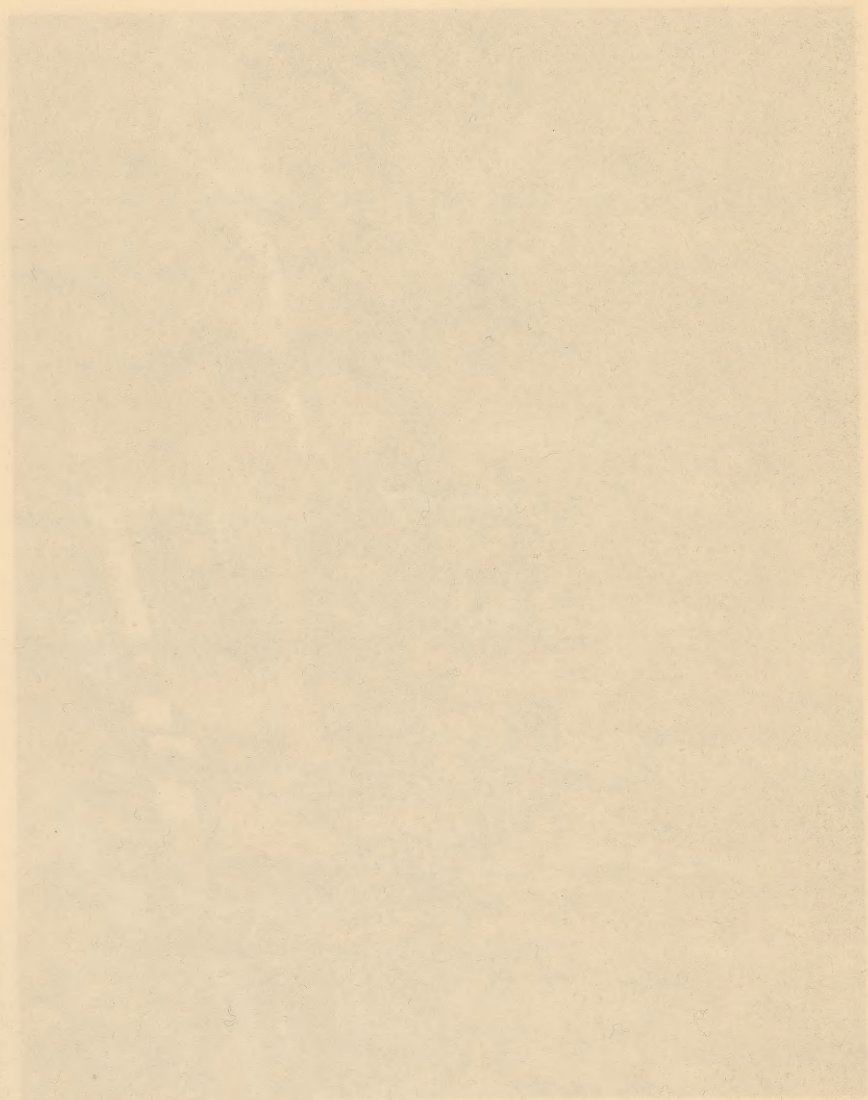
ARCHIVS

CETURTAIS SĒJUMS

MCMLXXIII

... ..
... ..
... ..

Ēriks Žilinskis

ATAUGA

91-4

117

I. STRAUSS

9

ARCHĪVS

RAKSTI PAR LATVISKĀM PROBLĒMĀM

Redaktors: Edgars Dunsdorfs

IV

Otrais, paplašinātais izdevums

DIPLOMĀTIJA • DAINOLOĢIJA

Izdevēji:

Pasaules brīvo latviešu apvienība

un Kārļa Zariņa fonds

[1973]

B-1

L-3

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

2000 - 8.378

© 0309046821

Copyright: Archīvs, 1973
3 Dickens St., Elwood, Vic. 3184
Australia.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or by any information storage and retrieval system, without permission in writing from the Publisher.

Second Edition

REGISTERED IN AUSTRALIA FOR
TRANSMISSION BY POST AS A BOOK.

Printed by Loma Printing Service, Melbourne, Australia.

Priekšvārdi

Archīva pirmais sējums iznāca 1960. gadā Sidnejā, un nākošos divos gados tam sekoja vēl divi sējumi. Tos izdeva Austrālijas latviešu centrālais archīvs nelielā metienā. Financiālās nastas un citu nelabvēlīgu apstākļu dēļ ar šiem pirmajiem trim sējumiem *Archīvs* iznākšanu pārtrauca. 1964. gadā *Archīva* apgādā iesaistoties Kārļa Zariņa fondam, rakstu krājums atkal varēja iznākt, un tagad, 1973. gadā, iznācis jau XIII sējums, bet pirmie sējumi izdoti otrā izdevumā un I sējums pat trešā izdevumā.

Kas ir Kārļa Zariņa fonds? Par to ieskatu dod sekojošais Kārļa Zariņa fonda dibināšanas dokuments:

Sūtņa Kārļa Zariņa fonda darbības noteikumi

Ievads

Melburnas latviešu biedrība, sekojot Edgara Dunsdorfa ierosinājumam, 1959. g. 4. decembrī, atzīmējot sūtņa Kārļa Zariņa 80 gadu dzimšanas dienu, izsludināja sūtņa Kārļa Zariņa fonda dibināšanu.

Melburnas latviešu biedrība to darīja pārliecībā, ka Kārļa Zariņa runas, raksti un visnotaļ viņa darbība pauž kādus vienkāršus un skaidrus, ētiski augstvērtīgus principus. Tos skaidri un reljefi parādot un populārizējot, būs paveikts liels darbs latviešu trimdas saimes morālo spēku stiprināšanā. Kārļa Zariņa darbā atrodami principi kļūs drošs tilts uz brīvās Latvijas nākotni. Tāpat Kārļa Zariņa darba principu populārizēšana pāri latviešu tautas robežām būs ievērojams cīņas līdzeklis par brīvās Latvijas nākotni.

Mērķi

1) Kārļa Zariņa fonda mērķi ir: a) savākt un sakopot Kārļa Zariņa runas, rakstus, vēstules, dažādus dokumentus, kas saistās ar viņu un viņa darbību, tāpat arī rakstus par viņu; b) savāktos materiālus sistematizēt un glabāt; c) savāktos materiālus pētīt un komentēt; d) publicēt savāktos materiālus; e) publicēt pētījumus un komentārus; f) rūpēties par citāda veida publikācijām, kam sakars ar Kārli Zariņu un viņa laikmetu, kā latviešu, tā citās valodās.

Fonda līdzekļi

2) Fonda līdzekļi rodas no privātpersonu un organizāciju ziedojumiem, dāvinājumiem, iemaksām, kā arī no novēlējumiem. Bez tam fonds gūst

līdzekļus ar tā mērķa veicināšanai domātiem sarīkojumiem, kā arī ar ieņēmumiem par pārdotām fonda publikācijām vai citādu rakstu pārdošanā. Fonds ir tiesīgs iegūt līdzekļus arī citādos, šeit neminētos veidos.

Fonda pārvalde, darbība, darbības pārraudzība

3) Fonda darbību vada valde. 4) Valdes sēdekļis ir Melburnā. 5) Valdē ir vismaz trīs rezidējoši locekļi un neierobežots skaits korespondētāju locekļu. 6) Pirmo valdes sastāvu, kas izraudzīts saziņā ar Melburnas latviešu biedrību, apstiprina sūtnis Kārlis Zariņš. 7) Speciāliem uzdevumiem valde uzaicina palīgā darbiniekus, kas šādus uzdevumus veic vai nu kā goda pienākumu, vai arī par atlīdzību. 8) Fonda grāmatvedību un naudas līdzekļus periodiski pārbauda Melburnas latviešu biedrības revīzijas komisija.

Fonda darbības izbeigšana

9) Fonda darbība izbeidzama ar fonda valdes lēmumu. 10) Fonda valdei ir pienākums darbības izbeigšanas lēmumā noteikt, kam nododama fonda manta. 11) Lēmums par fonda darbības izbeigšanu izsludināms laikrakstos.

Pēc šiem noteikumiem Kārļa Zariņa fonds darbojās līdz 1972. gadam. Ar 1972. gada septembri fondam ir jauni statūti, kas ir šādi:

Kārļa Zariņa fonda statūti

(Apstiprināti LAA prezidija sēdē 1972. gada 26. septembrī)

1) Sūtņa Kārļa Zariņa 80. dzimšanas dienā, 1959. gada 4. decembrī Melburnā, Austrālijā nodibinātā Kārļa Zariņa fonda mērķi ir:

a) savākt, sakopot, uzglabāt, pētīt un publicēt Kārļa Zariņa rakstus, runas, vēstules un citus dokumentus, kas saistās ar viņa darbību un laikmetu, sevišķi par šī laikmeta latviešu centieniem pēc Latvijas brīvības;

b) organizēt pētījumus par latviskām problēmām (vēsturi, folkloru, sabiedriskām un politiskām parādībām u.c.);

c) izdot latviskām problēmām veltītu ikgadēju rakstu krājumu *Archīvu* un citus, neperiodiskus izdevumus.

Archīvu izdod kopēji Pasaules brīvo latviešu apvienība un Kārļa Zariņa fonds. Citas publikācijas fonds izdod vai nu viens pats, vai sadarbībā ar LAA vai citām organizācijām, firmām vai privātpersonām.

Fonda līdzekļi

2) Fonda līdzekļos ietilpst: a) šo statūtu oriģinālam pievienotajā Kārļa Zariņa fonda 1972. gada 30. jūnija bilancē parādītie Kārļa Zariņa fonda līdzekļi, zinātnisku rakstu krājuma *Archīva* līdzekļi, bilancē parādītie ziedojumi K. Zariņa rakstu un runu izdošanai un LAA piešķirumi rakstu izdošanai. Minētie bilancē uzrādītie līdzekļi uzskatāmi par operatīviem līdzekļiem, kas izlietojami norādītam mērķim — tā *Archīva* līdzekļi izlietojami turpmāko sējumu izdošanai un izdoto sējumu jauniespiedumiem. b) Biedru

maksas (sk. 7. pantu). c) Organizāciju un privātpersonu dāvinājumi, ziedojumi un novēlējumi. d) Citi ienākumi.

3) Fonda brīvie līdzekļi noguldāmi Melburnas latviešu kredītkooperatīvā vai citā latviešu naudas iestādē.

Fonda valde

4) Fonda valdē darbojas Kārļa Zariņa apstiprinātie četri valdes locekļi (E. Dunsdorfs, A. Grosbachs, A. Ķiploks, O. Rozītis) un uz sūtņa Zariņa apstiprināto fonda darbības noteikumu pamata kooptētais valdes loceklis (V. Eglīte). Valdes sēdeklis atrodas Melburnā.

5) Kādam no iepriekšējā pantā minētajiem valdes locekļiem no valdes izstājoties vai arī dzīvesvietas maiņas vai citu iemeslu dēļ nespējot kārtēji un ilgstoši piedalīties valdes sēdēs, fonda biedru sapulce viņu vietā ievēl citu valdes locekli uz trim gadiem. Šādu valdes locekli pēc tam var ievēlēt no jauna.

Fonda biedri

6) Par fonda biedriem valde uzaicina latviešu sabiedriskus darbiniekus vai personas, kas atbalsta fonda mērķus. To vietā, kas aicinājumu nepieņem, pārtrauc maksāt biedrunaudu vai no fonda izstājas, valde uzaicina citas personas.

7) Fonda biedri maksā ikgadēju biedrunaudu *Archīva* abonementa apmērā, par šo maksājumu saņemot *Archīvu* par brīvu. Valdes locekļi un personas, kas vēlas būt fonda biedri un strādā *Archīva* izdevniecībā vai fonda mērķiem atbilstošā pētniecības darbā, biedrunaudu var nemaksāt un pēc vēlēšanās saņemt *Archīva* brīveksempļāru.

8) Fonda biedru sapulce notiek reizi gadā, pēc iespējas tuvu Kārļa Zariņa dzimšanas dienas datumam. Sapulce pilntiesīga lemt (izņemot likvidācijas gadījumā — sk. 11. pantu), ja ieradušies vismaz pieci biedri un ja viņu starpā ir valdes priekšsēdis vai trīs valdes locekļi. Trūkstot šādam kvorumam, valde sasauc citu sapulci, kas pilntiesīga lemt, ja ieradušies trīs biedri.

Izlemjamos jautājumus valde izsludina piesūtītā aicinājumā, un, darbu sākot, tos pieņem vai papildina sapulce.

Revīzijas komisija

9) Fonda darbību un grāmatvedību pārbauda revīzijas komisija, kuŗas trīs locekļus ievēl fonda biedru sapulce uz vienu gadu. Reiz ievēlētos revīzijas komisijas locekļus var ievēlēt par jaunu. Revīzijas komisijai ir pienākums ziņot fonda biedru sapulcei par izdarīto revīziju un dot atsauksmi par valdes darbību.

10) Revīzijas komisijas locekļi pēc vēlēšanās var piedalīties valdes sēdēs.

Fonda darbības izbeigšana

11) Fonda darbība izbeidzama pēc valdes ierosinājuma, un par to lemj fonda biedri ar vismaz divu trešdaļu visu biedru vairākumu. Nobalsošanu par likvidāciju var izdarīt vai nu fonda biedru sapulce, vai rakstveidā revīzijas komisijas pārraudzībā.

12) Pēc lēmuma pieņemšanas par likvidāciju valde vai revīzijas komisija sasauc likvidācijas sapulci, kas lemj par to, kam nododama fonda manta. Likvidācijas sapulces lēmumu realizē sapulces ievēlēta likvidācijas komisija, kas pārņem valdes funkcijas. Likvidācijas komisijas darbību pārbauda LAA prezidija pilnvarota persona vai personas.

Fonda statūtu apstiprināšana

13) Kārļa Zariņa fonda statūtus un statūtu grozījumus apstiprina LAA prezidijs.

Statūtu pirmā panta „c” rindkopā redzams, ka *Archīvu* izdod kopēji Pasaules brīvo latviešu apvienība un Kārļa Zariņa fonds. PBLA par to lēma 1972. gada novembrā sēdē, kuŗā piedalījās visi valdes locekļi.

Archīva IV sējuma otrā izdevumā ir vairākas pārmaiņas, salīdzinot ar pirmo izdevumu. Pārstrādāts Liliņas Dunsdorfas raksts „Materiāli dainoloģijas bibliogrāfijai”, paplašinot tajā uzņemamo vielu un ietilpinot no jauna apzinātos rakstus. Edgars Dunsdorfs ievietojis jaunu rakstu „Dainoloģija” un papildinājis savu agrāko apcerējumu par Daugavas dziesmu topogrāfiju. Pieskaņojoties citiem *Archīva* sējumiem, šai sējumā ievietotas Oļģerta Roziņa sakopotās „Latviešu diplomātu īsbiogrāfijas” un blakus Arnolda Spekkas piemiņas rakstam par nelieli Latvijas sūtni Kārli Zariņu uzņemts arī Artura Bērtiņa raksts par 1971. gadā mirušo Igaunijas sūtni Augustu Tormu, kā arī apcerējums par Igaunijas zeltu Londonā.

Lasītāji ir pateicīgi Ludmillai Meilertei par sūtņa Kārļa Zariņa portreta un Pēterim Zāģeram par sūtņa Augusta Tormas portreta zīmējumu.

Archīva ceturrtā sējuma otrais izdevums iet tautā ar saukli: „Latviju latviešiem”.

Pagātne un nākotne

Arnolds Spekke

Sūtņa Kārļa Zariņa dzīve mūsu tautas jaunākās vēstures skatījumā bija kā spogulis, kuŗā atstarojās latviešu paaudžu vienreizējās ciņas, moku, zaudējumu un uzvaru ainas personiskās pieredzes un cilvēcisko pārdzīvojumu sil-tumā. Šīs ainas nav vienīgi atsevišķa cilvēka biografijas fakti, bet tās simbo-lizē un pa daļai arī attēlo mūsu tautas gaitu posmus, kādi tie rādās vecāko paaudžu atmiņās vai jaunākos teorētiskajos skatījumos.

Kārlis Zariņš savā bērnībā savu pirmo skolotāju mācībās sastapās ar lat-viešu nacionālās atmodas dumpīgā bezkompromisa gara pēdējo saules rietu. Pēc tam viņa dzīvi skāra rusifikācijas posms, ko pārdzīvojām arī mēs citi. Šai posmā mūsdienu Latvijas kungī un pavēlnieki smeļas sev ierosinājumus un pamācības, kā iznīdēt Baltijas tautu daudzo jo daudzo gadsimteņu ilgo separātismu.

Sekojošos Kārļa Zariņa mūža gadu desmitus 19. gadsimteņa beigās un 20. gadsimteņa sākumā es gribētu nosaukt par tautisko spēku augšanas un nobrie-šanas posmu. Kad pēc Pirmā pasaules kaŗa chaosa Austrumeiropā spēja pie-dzimt brīvā Latvija, tad pasaules valstsvīriem bija liela gudrošana, kur gan šī nepazītā latviešu tauta ņēmusi tik daudz drosmes un uzņēmību tiekties pēc ikkatras tautas augstākā politiskā mērķa — politiskās pilngadības. Mums vecajiem tur nekādu brīnumu nav, bet jauniejiem var tikai ieteikt pastudēt Kārļa Zariņa biografijā par viņa Pēterburgas gadu gaitām un darbiem. Arī jauniejiem pēc tam šis jautājums būs skaidrs. Kārļa Zariņa Pēterburgas gadi bija spēku salasišanas posms.

Konsekvents turpinājums Kārļa Zariņa spēku salasišanas posmam bija viņa darbība Pēterburgas bēgļu palīdzības organizācijā. Šī lielā vēriena organizā-cija nebija nekāds mistisks izlēciens no vēstures tumsas. Tā savāca spēkus un izaudzināja cilvēkus, kas saprata daudzu citu vēl neizteiktos vārdus un vēlē-jumus. Tā formulēja sabiedriskās domas postulātus. Tā izaudzināja ikvienai tautai nepieciešamo vadītāju grupu. Kārlis Zariņš dzīvoja līdz šai organizā-cijai un bija ierauts tās svarīgajā darbā.

Tad sekoja Latvijas brīvības laiki. Šie laiki mums visiem, arī jauniejiem un visjaunākiem, ir asinīs. Ja gribat zināt, kā viss tas notika un tapa, tad palasiet par Kārļa Zariņa lomu laikā no 1917. līdz 1922. gadam, teiksim, līdz Lat-vijas *de jure* atzīšanai. Tur jūs vērosit faktu rindu, kādas tautas ceļu, kas tiecas sasniegt savas juridiskās pilngadības stāvokli pasaules forumā. Cik

tagad šīs lietas ir parastas, tik sarežģītas tās bija toreiz, kad cilvēku prātos vēl bija dziļi iesakņojusies domāšana lielvalstu un koloniālo imperiju ietvaros.

Latvijas brīvības laiks ilga līdz Otrajam pasaules kaŗam. Šī kaŗa katastrofā brīvās Latvijas sajūsmīgi un rūpīgi būvētā celtne sabruka sīkos gabalos. Mūsu tauta kaŗa rezultātā piedzīvoja vienu no smagākām slimībām, kas dažkārt tautām mēdz uzbrukt — masveidīgu emigrāciju.

Sevišķi piemeklēta, kā parasts tādos gadījumos, tika atbildīgā tautas vadītāju grupa. Bolševikiem nebija un nav sveša Italijas viduslaiku tiranna Ecelino da Romana metode: „Lai turētu savā varā tautu, vajaga apgriezt galvas gaŗākām zālēm”. Nu jau pagājis savs skaits gadu, kopš viņi lieto šo metodi. Bet lai cik cītīgi tie rīkojas ar saviem asajiem sirpjiem, tie nespēj ķert mūsu tautas vitālos nervus. Rētu ir daudz, un sāp tās mums visiem ļoti, bet tās nav nāvējošas.

No otras puses ir tā, ka mūsu pašreizējie Rīgas dižvīri jūtas stipri maziņi, saņemot slepenas depešas, kas tiem nāk no Maskavas. Lasot šo dižvīru inspi-rētās un sarakstītās vēstures grāmatas, rodas jautājums, vai viņi tiešām domā, ka viņi spēs uz paaudžu paaudzēm, kā to prasa viņu dogma, remdēt un piepildīt garīgi neatkarīgās, individuāli lepnās un sociāli nepieiecamās latviešu tautas ilgas un tieksmes pēc pilnvērtīgas un brīvas dzīves? Un ja viņi tiešām tā domā, un ja viņi savā dogmātiskajā neiecietībā negrib iet līdz dzīves varbūtību pēdējam galam, tad esmu spiests viņiem pareģot, ka reiz pienāks diena, kas viņiem nepatiks. Vēsture nestāv uz vietas, pat ja kāds no visvairāk pārliecinātiem komunistiem to vēlētos.

Ir teikts un atkārtots, ka mūsu, baltiešu „gadījums” esot tiesību uzvara pār rupju varu, resp. principu uzvara pār dzīves varmācīgiem faktiem. Par principiem un faktiem kāds pazīstams Austrumeiropas valstsvīrs ir teicis: fakti esot stiprāki par principiem, bet tomēr principi esot vajadzīgi, lai mīkstinātu faktu spēku. Es gribētu šo formulu pārveidot šādi: visa pasaules vēsture ir nepārtraukta cīņa principu un faktu starpā.

Mūsu „gadījumam” ir savas parallēles pasaules vēsturē. Piemēram, senākos laikos redzam svešas valstis dinastisku vai konfesionālu motīvu dēļ izdarām spiedienu uz otru valsti tādēļ, ka zināmu principu pārstāvis bēdzis un tur paslēpies. Šādi spiedieni gan reizēm izraisa pretspiedienu.

Dāzus principus šādā ceļā var reālizēt, citus ne. Piemēram, Polijā pēc Otrā pasaules kaŗa pie varas nāca, t.s., Ļubļinas valdība, turpretim mēs, baltieši, palikām starptautiski tiesiski dzīvi. Tas notika pa daļai tādēļ, ka toreiz visu-varenais Staļins bija pārspēlējies.

Kāds vēsturiskās perspektīvas piemērs mūsu „gadījumam” no jaunākiem laikiem. Polijas trešā dalīšana notika 1795. gadā. Lai nu kā bija ar citām valstīm, bet Krievijas zvērinātā ienaidniece Turcija šo starptautisko varmācības aktu neatzina visu 19. gadsimteni. Svinīgās sanāksmēs sultāna galma heralds svinīgi ziņojis, ka viņa ekselence Polijas vēstnieks esot aizkavēts ierasties. Pēc citas versijas, sultāns pie viņa akreditēto diplomātu sanāksmēs allaž apvaicājis, kur gan esot Polijas vēstnieks, ka viņš to neredzot.

KĀRLIS ZARIŅŠ (1879—1963)
Zīmējusi Ludmilla Meilerte

Sūtnis Kārlis Zariņš līdz sava mūža pēdējai dienai varēja ierasties vissvarīgākajās sanāksmēs. Ja būtu radusies vajadzība, viņš būtu varējis uzrādīt oficiālās vēstules, ko viņam izdevusi Viņa augstība suverēnā latviešu tauta. Tas nozīmēja, ka mūsu, baltiešu, lieta bija kļuvusi par pasaules problēmu. Tā bija un vēl joprojām ir principiāla problēma.

Juridiskā ziņā Latvijas valdības 1940. gada 18. maijā izdotās ārkārtējās pilnvaras izbeidzās 1963. gada aprīlī ar pilnvaru nesēja sūtņa Kārļa Zariņa nāvi Londonā, Anglijā, bet politiskajā un nacionālajā nozīmē pilnvaras nevar izbeigties, kamēr Latvija atkal nav brīva. Esam tikai juridiski zaudējuši Latvijas valdības ārkārtējo pilnvaru nesēju, bet tās politiskās un morālās pilnvaras, kuņas mēs katrs par sevi un visi kopā esam paņēmuši līdz no brīvās dzimtenes, tās nenoturēsies nekādu archīvu skapī. Tās ir un būs pārāk dzīvot spējīgas.

Pagājis gads, kopš Kārlis Zariņš vairs nav mūsu vidū. Kad Londonā 1959. gada decembrī piedalījies viņa astoņdesmitās dzimšanas dienas svinībās, teicu šādus vārdus:

Ja gribam pienācīgi aizstāvēt savu lietu, mums bez pārtraukuma jādomā par rītdienu, par tās cilvēkiem, kas turpinās cīņu pēc mums, par viņu veiksmi un iespējām. Kā ikviens cilvēks, kuņa dzīve dziļām saknēm ieaugusi viņa ģimenes, viņa ciltskoka pagātnē, tā arī ikkatra dzīvot spējīga tauta grib nodot kaut daļu savas pieredzes un arī savu svētību tiem, kas nāk paaudžu secībā. Ja tas ir pilnīgi dabiski dzimtajā zemē, tad jo imperatīvāk tas ir tautas izklaidē posmos — laikos, ko saucam ar bībeles minēto grieķu vārdu par diasporu.

Tādā sakarā es nu gribētu iedomāties, ko mūsu jaunākā paaudze īsti spētu izjust un gribētu savai rīcībai atzīt par derīgu no Kārļa Zariņa dzīves stājas un sasniegumiem, no īpatnējās Baltijas problēmas pašreizējās fazes, tās iespējām un tai uzglūnošajām briesmām. Problēma ir tā, ka tiem jauniešiem, par kuriem runāju, brīvās Latvijas jēdziens ir vai nu pavisam miglains atmiņu loks, vai tīri teorētisks grāmatu priekšstats. Te nu domāju, ka šai sakarā ir vietā citēt kāda slavēna vīra slavēnu grāmatu, ko vēsturnieki, juristi un etnografi jau simtu gadus uzskata par klasisku (Fustel de Caulanges, *La cité antique*, 1864):

„Laimīgā kārtā pagātne nekad nemirst cilvēkā. Viņš to var aizmirst, bet viņš to vienmēr sevī glabā. Jo . . . viņš ir visu pagājušo posmu kopsavilkums.”

Kārļa Zariņa doktrīnu meklējot

Olģerts Rozītis

Sis raksts ir eseja, nevis literārās formas ziņā, bet šī vārda tiešajā nozīmē, t.i., „mēģinājums”. Tas ir tikai uzmetums un pārdomu ierosinātājs. Viss, ko šo rindu autors gribējis panākt, ir dot vielu hipotēzēm.

Nebūs ilgi un tālu jāmeklē, ja mums kāds prasītu nosaukt trimdas laika centrālo personu. Tā ir Kārlis Zariņš. Daži Kārli Zariņu mīl un cienī, dažiem varbūt patiks viņa personiskās īpašības noniecināt. Taču kā vieni, tā otri atzīs, ka Kārlim Zariņam bija vēsturiskais uzdevums būt par latviešu dzīves centrālo figūru laikmetā starp 1940. un 1963. gadu. Ja šo tezi apšaubītu attieksmē uz visu šo laika posmu, tad tomēr to nevarētu darīt vismaz par laiku no 1945. līdz 1963. gadam. Kādi tam iemesli? Tie ir vairāki, un te minēšu galvenos svarīguma kārtībā.

1) Kārļa Zariņa izcilais stāvoklis Latvijas valsts un sabiedriskā darbā. Nav laikam neviena cita trimdas latvieša, kas būtu bijis latviešu bēgļu centrālkomitejas loceklis Pēterpilī, kas būtu bijis Latvijas valdības loceklis un kas būtu bijis arī Latvijas diplomātiskā dienesta darbinieks no tā pirmajām dienām. Vīra ar tik plašu pieredzes diapazonu otra nav. Ir čakli darbinieki, kas strādājuši līdz vienā vai otrā no šiem trim tikko minētajiem ļoti nozīmīgajiem laukiem, bet nav otra, kas laidis saknes visās šajās trijās Latvijas politiskās dzīves augsnēs.

2) Kārļa Zariņa ilggadīgā pieredze viņa amata vietā Londonā. Starp patlaban vēl aktīvajiem Latvijas ārlietu resora darbiniekiem nav neviena, kas bijis tik ilgu laiku atbildīgā dienestā. Arī starp nesen aizsaulē aizgājušajiem varbūt vienīgi sūtnis Grosvalds būtu minams, taču arī viņa saistība ar Parīzi (ar pārtraukumiem) nevarēja gluži līdzināties Kārļa Zariņa britu kopvalsts metropolē pavadītajiem gadiem.

3) Kārļa Zariņa darbības vietas ģeogrāfiskais un politiskais novietojums. Londonas loma pasaules notikumu gaitā, kā arī latviešu likteņstraujumu virziena noteikšanā ir neapšaubāma.

4) Uzticība, ko Kārlis Zariņš bija iemantojis ar pēdējās brīvās Latvijas valdības sevišķajām pilnvarām. Šo posteni ar nolūku minu pēdējo, jo augšā jau norādīju, ka atzīmēšu iemeslus to svarīguma kārtībā. Tas nenozīmē, ka tikko nosauktās pilnvaras es ierindoju nesvarīgo lietu katēgorijā. Nebūt ne, vēlējos ar to tikai pasvītrot, ka arī bez šīm tik ļoti pārprastajām un kādu laiku tik karsti pārspriestajām pilnvarām Kārlis Zariņš varētu pretendēt uz mūsu trimdas centrālās figūras stāvokli. Varam tāad vienoties par šādu dižā

nelaiķa novietojumu. Tie, kas Kārli Zariņu mīl un cienī, pateicas Dievam, ka šais kritiskajās dienās, nedēļās un gados mums bija tāda izcila centrālā figūra, kuŗas iedabā bija mērenība, iecietība, iekšējs rāmums, ko dod palāvība Dievam. Zariņa cienītāji teiktu, ka garīgā viengabalainība, cik mums trimdā tās ir, un nesadrumstalotais saliedējums, cik tāda var samanīt, mums ir taisni tādēļ, ka mūsu centrālajai figūrai bija iepriekš minētās īpašības.

Savukārt tie, kam tiktos Kārļa Zariņa personības īpatnības nopaļāt, varbūt būs kārdināti teikt, ja centrālā figūra būtu bijusi dinamiskāka, ar spilgtākām vadonības iezīmēm, mēs būtu paveikuši lielākas lietas un trimdas latvieši latvju tautas vēsturē ierakstījuši spožākas lappuses nekā tagad. Varbūt. Tomēr jājautā, vai Kārlis Zariņš tādā gadījumā šīs grupas piederīgiem nenoder par izdevīgu vadzi, uz kuŗa pakārt pašiem savus sirdsapziņas pārmetumus? Vai tādā gadījumā viņš nav izraudzīts par grēku āzi? Taču, lai nu kā — šī raksta nolūks nav radīt domstarpības. Lai tās paliek citai reizei, citai situācijai.

Pēc tam, kad ar vai bez iebildumiem esam akceptējuši Kārļa Zariņa vēsturisko „novietojumu”, mums kļūst skaidrāks arī viņa uzdevums. Viņš bija simbols. Tādam izcilam darbiniekam, cienījamam gadu nastas īpašniekam, centrāli situētam valsts pārstāvim tas nebūt nav kas nedabisks. Tīri instinktīvi mums gribas kaut kur savas ilgas koncentrēt, savas nacionālās izjūtas projicēt. Vērtējot un vērojot Kārļa Zariņa aktīvo darbu un tā nozīmību trimdās sabiedrībā, viņam vēl dzīvam esot, bieži likās, ka samanzīna viņa stāvokļa simbolismu, bet tagad pēc viņa aiziešanas mums kļūst vēl skaidrāks, ka taisni tā bija viņa svarīgākā funkcija. Ne vadonis, bet mūsu skatienu mērķis, ne pavēlu devējs, bet mūsu cieņas objekts, ne mūsu rīcības izraisītājs un aktivitātes iedvesmotājs, bet redzams, taustāms, konkrēts iemiesojums mūsu Latvijas valstij.

Un vai būtu pārdroši apgalvot, ka vadoņa mums nevajaga? Vai katrs mēģinājums kādam uzņemties trimdas latviešu vadītāja posteni jau iepriekš nav nolemts neveiksmei? Dzīvojot brīvajā pasaulē, kad mūsu kopsakars ir tīri un absolūti brīvprātīgs, kad nevienam un nekam nav nekādas varas pār otru, nekāds mēģinājums mūs dinamiski vadīt nav iespējams.

Šī raksta pamatteze un sākuma baze ir, ka katram sabiedriskam un politiskam darbiniekam ir sava „doktrīna” un ka tāda ir arī katrai organiski saistītai sabiedrībai, tautai vai tautas daļai. Tā var būt ticība kādai „misijai” — piemēram, tāda bija Ziemeļamerikas savienoto valstu, tā saucamajiem, „dibinātājiem tēviem” (Founding Fathers), kas kaisli ticēja, ka viņi radīs labāku cilvēku sadzīves formu pēc Dieva un morāles likumiem. Tāda kopēja doktrīna bija un vēl joprojām ir Izraēlas cionistiem. Tāda doktrīna vadīja Jūlija Cēzara leģionus, kad tie gāja civilizēt barbaru zemes.

Par individuāliem politiskiem darbiniekiem runājot, jāsaka, ka kāda „doktrīna”, kāds kopējs saucējs visai viņu rīcībai ir katram. Tas kā rokraksts dara viņu rīcību pazīstamu un no cita vīra darbiem atšķiramu. Tāpat kā rokraksta analīzei nav vajadzīgi speciāli sagatavoti teksti, ne sistematiski izkārtota viela,

bet to var veikt pēc kuŗa katra rakstu gala, kas pagadās, tā arī augšējā nozīmē saprastās doktrīnas pamatvaibstu uztveršanai nav vajadzīga sistēmatiska materiālu pētīšana. Savā ziņā tāda var būt pat kaitīga un paslēpt savā chronoloģiskumā vai citādei sistēmai pakārtotā „virstoni” meklējamo „apakštoni”, t.i., permanentos, vienmēr klāt esošos pamatvaibstus. Gadījuma rakstura viela, nejauši paņemta, bez iepriekš nosprausta kopsakara, dara šos pamatvaibstus vieglāk ieraugāmus. Tāda metode liekas visnoderīgākā pašreizējā pētīšanas procesa fazē, kad mēs vēl tikai taustāmies pēc hipotezes, kuŗas vietā vēlāk pārbaudot un salīdzinot, pierādot vai atraidot mēs iegūsim atziņu.

Jāpateicas Melburnas lielgaidu kopas čaklumam, ka Kārļa Zariņa fonda rīcībā tagad ir ļoti vērtīgs vēstures pētnieku palīglīdzeklis. Ir sastādīts krietni plašs (kaut arī vēl ne pilnīgs) rādītājs par trimdas periodiskajos izdevumos izkaisītajiem Kārļa Zariņa rakstiem un runām, kā arī reportāžām par viņa darbu pēckara posmā. Šo triju tikko pieminēto grupu starpā nav īsta kvantitatīva samēra, kaut arī mēs varētu pieņemt, ka, sabiedriska darbinieka aktivitātes pēdas pētiņot, tās varētu būt vienlīdz svarīgas. Īstenībā pirmā grupa, t.i., Kārļa Zariņa raksti — viņa paša sacerēti un parakstīti apcerējumi — ir ļoti maza. Rādītāja kartīšu lielum lielo daļu aizņem otrās un trešās grupas posteņi, t.i., Kārļa Zariņa runas, tāpat reportāžas par viņa rīcību. Kaut kur vidū starp abām šīm pēdējām grupām atrodas vēl viena — intervijas jeb viņa izteicienu atstāstījumi.

Atšķīru lielgaidu sastādīto kartotēku un ļāvu lapiņām slidēt gar pirkstiem, apstājoties šeit, tad atkal tur. Pēc tādas metodes rīkojoties, atrasts sekojošais: intervija (*Latvija* 1955. g. 38. nr.); LNPL sesijas atklāšanā teiktās Kārļa Zariņa runas atstāstījums (*Londonas avīze* 1955. g. 16. decembrī); Kārļa Zariņa paskaidrojumi par toreizējo stāvokli un izcelšanas problēmām (*Latviešu vēstnesis* 61. nr. 1946. g. augustā); valstssvētku runa (*Londonas avīze* 496. nr. 1955. g. novembrī).

Pirmajā rakstā atrodam sūtņa piezīmes sakarā ar tai laikā (1955. g. septembrī un oktobrī) kļīstošajām valodām par briesmām, kas mums, brīvās pasaules latviešiem, varētu draudēt ar Padomju Krievijas pretenzijām, mēģinot mūs padarīt par Padomju Krievijas pilsoņiem. Sūtņis paskaidro — mēs nesam padomju pilsoņi. Latvija joprojām turpina juridiski pastāvēt. Rietumu lielvalstis turpina atzīt mūsu valsts juridisko eksistenci un atkārtoti ir noraidījušas Padomju savienības pretenzijas. Tā tas, piemēram, ir bijis gaŗajās Austrijas miera līguma sarunās.

Tas ir viss.

Varētu likties, ka šāds materiāls ir pagalam nenoderīgs mūsu nodomam atrast Zariņa doktrīnai kādu iezīmīgu vilcienu. Varētu likties, ka šī viela ir pilnīga vakardienas manta, tikai komentārs, kam pēc šīs situācijas izbeigšanās vairs nav nekādas nozīmes. Taču, vai gluži tā ir? Katrā ziņā, psihiskā „rok-raksta” pētītājam, īpatnējās doktrīnas meklētājam šis vienkāršais komentārs atklāj ārkārtīgi daudz. Tikko minēju vārdu „vienkāršs”. Tas, lūk, man šķiet, ir atslēgas vārds, ar kuŗu atslēdzama Kārļa Zariņa garīgā pasaule. Viņa do-

māšanas veids ir vienkāršs, skaidrs, nesarežģīts, viņš nemīl komplicētas konstrukcijas. Ja krievi prasa, lai tiem dod varu pār latviešiem, cits meklētu kādu asprātīgu atbildi, kādu veiklu juridisku akrobatiku, ar ko atvairīt krievu prasības. Zariņa atbilde ir vienkārša; mēs neesam krievi, mēs esam latvieši, Latvija ir suverēna valsts, kuŗas suverēnitāti rietumu lielvalstis atzīst, tātd krieviem par mums nav nekā ko teikt. Kas var būt vienkāršāks un skaidrāks? Pie tam tāds nostādījums problēmu tūlīņ ievirza morāliskās problēmas gultnē. Aizstādot Latvijas suverēnitāti un latviešu neaizķaŗamību, Kārlis Zariņš visus uzbrukumus atvairā ar to, ka ievirza problēmu morālās izšķiršanās gultnē; sak', te mēs esam, vienkārši, godīgi cilvēki, agresijas upuri. Dariet ar mums, ko gribat, bet atcerieties, ka godīgs cilvēks varmāku neatbalsta. Tas atbrūno katru, kam ir sirdsapziņa.

Šī vienkāršā, nesarežģītā lietu izpratne šķiet dziļi latviska. Nesacīsim, ka mums, latviešiem, ir monopols uz šādu vienkāršību. Taču nevarēs arī noliegt, ka mūsu tautas garamantas slavē Antiņu, muļķa brāli. Kālab viņš muļķis? Tālab, ka viņš paļaujas uz vienkāršo lietu izpratni, kamēr „gudrie” brāļi meklē sarežģītas lietu konstrukcijas, nepaļaudamies tam, kas redzams lietu virspusē.

Kārlis Zariņš nepieder pie tiem ļaudīm, kas allaž citē tautasdziesmas vai atsaucas uz mūsu garamantu pasauli, uz senču dievībām un pagānu ticējumiem. Viņš pārāk dziļi ieaudzis kristīgās audzināšanas izteles materiālā, bībeles citāts un bībeles stāstu analogija Zariņam vispirms šaujas prātā, tomēr tautas pasaku sirmā tētiņa ētoss, Antiņa paļāvīgā un intuitīvi dziļredzīgā sirds ir stāvējusi kūmās pie Kārļa Zariņa šūpuļa kopā ar Kristus pestītāju vārdu. Abās šais garīgajās pasaulēs Kārli Zariņu Ipiķos pavadītajā tālajā bērnībā ievadīja mīļotā vecāmate, un šo vecāsmātes tikumiņu pilno pasauli Kārlis nekad nav pametis līdz pat savai aiziešanai sirmajā vecumā tālu prom no dzimtenes.

Pārrunājamā intervija *Latvijas* 711. numurā rāda Kārļa Zariņa lielo paļāvību uz rietumu politisko vadību. Tas ir viens no viņa politikas pamatvaibstiem. Šī paļāvība uz rietumniekiem viņas cauri viņa izteicieniem atkal un atkal kā sarkans pavediens, daždažādās frazēs, daždažādās variācijās. Mēs to sastopam runā pēc runas, rakstā pēc raksta.

Šai paļāvībai ir vismaz divi aspekti. Pirmkārt, tā saistās ar tikko jau pārrunāto domu vienkāršību, jo tā balstās ticībā tam, ko rietumu valstsvīri publiski teikuši. Šai sakarā Zariņš ļoti bieži atsaucas uz Atlantijas chartu, kā tas, piemēram, ir arī redzams 1955. gada Latvijas neatkarības dienas runā.

Varētu varbūt sacīt, ka tas ir diplomātiskas cīņas tehnisks paņēmiens, ka cīņā par Latvijas tiesībām, cīņā pret šo tiesību lauģīšanu mūsu sirmais diplomāts pavērsās pret rietumu valstsvīriem, teikdams: Jūs, cienījamie kungi, esat Atlantijas chartā un citos gadījumos sevi deklarējuģi par cilvēka morālo tiesību sargiem, jūs savu rīcību balstāt uz cēliem morāles principiem. Mūsu pretinieku pozīcija ir absolūti bez morāles pamatojuma, tālab mēs pilnā mērā paļaujamies uz jums. Ja kādam patīk tāda interpretācijaģ nianse, lai tas

pie tās turas. Mani gan vairāk pārlicina pirmais izskaidrojums — ka Kārlis Zariņš tiešām arī palāvās un ticēja rietumu valstsvīru ētiskajiem principiem un bija pārliecināts, ka savā darbībā iespēju robežās viņi (t.i., rietumu valstsvīri) tiešām arī seko šiem cēlajiem principiem. Tāda nostāja vairāk atbilst viņa motivācijas vienkāršībai, par ko tikko runājām. Būtībā nekas nemainās, ja pieņem vienu vai otru izskaidrojuma iekrāsojumu. Tā vai citādi, Zariņa doktrīnas vaibsts, ļoti izcils vaibsts, ir un paliek palāvība uz rietumu demokratiskās pasaules vadību.

Šī palāvība uz rietumiem Zariņam bija vairāk nekā tikai oportūnistisks, politiskās situācijas izraisīts sauklis. Šo viņa stāju dziļumā gremdēja vairāki citi apsvērumi un atziņas:

1) Atziņa, ka bez morālā pamatojuma mēs savos politiskajos centienos nekā nepanāksim.

2) Atziņa, ka bez rietumu demokratisko lielvalstu tāda vai citāda, lielāka vai mazāka, politiska, stratēģiska, saimnieciska vai pat tikai platoniska atbalsta mēs nekā neiespēsim.

3) Pārlicība, ka Latvija kā vēsturiski un kultūrāli, tā savu interešu ievirzes ziņā pieder, vienmēr ir piederējusi un piederēs rietumiem (Zariņam nepatika, ja iesniegumos vai citādi Latviju pieskaitīja Austrumeiropai).

4) Apsvērums, ka pēdējais Latvijas valsts prezidents viņam uzticējies pienākumu, morālu pienākumu kopt un stiprināt Latvijas organisko saistību ar rietumu pasauli. Zariņš mīlēja stāstīt, un tas arī atkārtoti minēts viņa runās un rakstos, kā prezidents Ulmanis 1940. gada februārī, sūtnim Zariņam Rīgā oficiālā vizītē esot, viņu pieņēmis savā darba istabā, kā prezidents speciāli šim gadījumam bijis apvilcis godasvārkus un, norādot uz Zariņam drīzumā dodamajām sevišķajām pilnvarām, teicis: „Pasakiet angļiem, ka mēs esam viņu draugi, tādi esam bijuši un vienmēr būsīm”.

Un ja nu mēs, visu to apsverot, sevišķi pēdējo momentu sevī pārliekam, ja mēģinām ar iztēli iejusties Kārļa Zariņa personībā tā, it kā tā būtu mūsējā, vai mēs nesajūtam, ka šai viņa doktrīnas vaibstā slēpta liela atbildības sajūta, liela tīri personiskas atbildības sajūta? Zariņš juta, ka līdz ar amatu, līdz ar pilnvarām, līdz ar savu vientulīgo, simbolam līdzīgo stāvokli viņš ir atbildīgs, dziļi atbildīgs par tautas un valsts nākotni un pagātņi.

Paļausim atkal gar īkšķi nobirt kataloga kartītēm un apstāties. Kur mēs esam? Atkal tai pašā 1955. gadā (*Londonas avīzes* 499. nr.) — Kārļa Zariņa runa, LNPL sesiju atklājot vai, kā runātājs pats teicis, nākamā darba kupicas nospraužot. Apstāsimies mazliet pie šī izteiciena, tas dod mums iespēju drusku kaut ko bilst par Zariņa stilu. Viņa runas nav retorikas mākslas kalngali, viņa stils ir vienkāršs un necils, bez pretenzijām, teikumi īsi, ritms nemierīgs, it kā saraustīts. Tomēr Zariņa rakstīšanas un runāšanas veids nebija vienmuļš. To atdzīvināja laiku pa laikam runas plūdumā iespraustie salīdzinājumi, citāti — palaikam no bībeles, taču diezgan bieži arī no mūsu populāro autoru darbiem, diezgan bieži no Raiņa tekstiem, ne ik reizes pilnīgi precīzi atkārtojot vārdus, bet tā, kā tie atmiņā iegulušies vai, tur gulē-

dami, pārveidojušies. Šais salīdzinājumos un zīmīgajos teicienos ir ļoti daudz „folkloras”, Zariņa jaunībā tautā cirkulējušo fražu un jokainu vai nopietnu pateicienu. Pie šīs pašas kategorijas pieder arī vārds „kupica”, kas šeit ļoti zīmīgi lietots, bet kas citādi modernajam latviešu runātājam vai rakstītājam reti ienāks prātā.

Palasoties tālāk šai Kārļa Zariņa runā, rodas iespaids, ka tā varētu būt viena no ievērojamākām, ko viņš pēdējos gados teicis, jo mēs šai runā atrodam teikumu, kas mudina „... stiprināt vienību, kam jāvalda visu mūsu domās un darbos Latvijas neatkarības atgūšanas darbā”.

Man gribētos apgalvot, ka šais vārdos vienkārši un necili formulēts mūsu trimdas politiskais testaments. Šais vārdos skan pavēle mums visiem, pavēle no aizlaikiem — jā, nu jau, diemžēl, no aizlaikiem, no aizsaules, no tālā aizkapa, tomēr tā ir pavēle, taisni tālab tagad pavēle! Toreiz, kad Zariņš to teica, 1955. gadā, tā bija tikai mude, nu jau pavēle. Vai mēs to klausīsim?

Vienības domu Zariņš paudis vienmēr un visur. Reti laikam atradīsim kādu viņa publisku uzstāšanos, kur nebūtu pieminēts vienības vārds. Zobjaļi (vienalga, vai tie nelabvēļi, vai nesaprašas) jau šad tad pa kaktiem sāka smīnēt par šo neatlaidīgo vienības piesaukšanu. Savā laikā pirmajos pēdcaņa gados, kad latviešu trimdas politiskajos gaisos kā jautras malduguņu liesmiņas lēkāja runas un pārrunas par politiskajām partijām un to lomu mūsu tagadnē, par sūtņa Zariņa „ārkārtējām” pilnvarām, kad šiem faktoriem daži politisko karšu licēji pievērsa pārspīlētu uzmanību, Zariņš bieži mēdza teikt un rakstīt — mums ir un var būt tikai viena partija: tautas vienības partija. Varbūt šis formulējums bija nelaimīgs ar to saistīto asociāciju dēļ. Tas varēja radīt divējādas asociācijas, abas nepiemērotas un īstenībā formulas autora negribētas. Viena asociācija ir ar vienpartijas politiskajām iekārtām. Pie tam ir vienalga, vai mūsu asociācijās pirmkārt uzņirist Staļina, Hitlera, Musolini, Ben Belas vai Nkrūmas vārds, visi šie analogijas veidi ir nepiemēroti. Taču, jādoma, šo asociāciju dēļ nekad nav bijis īsti nopietna mēģinājuma analizēt un saprast, ko Kārlis Zariņš īsteni mums mēģinājis teikt, runādams par tautas vienību. Otra asociācija, arī, diemžēl, nelaimīga, ir Ulmaņa laika atmiņas. Laikmetā starp 1934. un 1940. gadu mums bija pazīstami apzīmējumi: Vienības laukums, Vienības nams, Vienības tilts; arī dažādās citās variācijās tika daudzīnāts vienības vārds. Kā mēs to toreiz sapratām? Iespējams, ka arī toreiz mēs nesapratām un īsti neizdomājām līdz galam, ko tautas vienības sauciens no mums prasa un kurp tas mūs aicina. Mēs laikam neapzinājāmies, ka šī toreizējā sauciena īstā vēsturiskā jēga bija palēnināt jaunās, pie politiskās patstāvības nepieradušās tautas dinamismu, straujas šurpu turpu kustēšanās vietā likot disciplinētu mērķtiecību. Lai nu kā, toreiz mēs tomēr sapratām, ka tautas vienība nozīmē paklausību, ja arī ne klausību vadoņiem. Vienības mude bija režīma atribūts.

Kārlis Zariņš nekad nav ne gribējis, ne pretendējis aizstāt Kārli Ulmani. Ne viņam bija tāds raksturs, ne tādas spējas, ne arī iespējas. Un lai nu kāds

romantiķis Zariņš bija, nekad viņš gan nav dzīvojis īstenībai atrautā sapņu pasaulē.

Kārļa Zariņa runa, LNPL sesiju atklājot, 1955. gadā mums skaidri parāda, ko īsti Zariņš ir domājis, teikdams savus skubinājumus uz tautas vienību. Pirmkārt, augstāk citētais teikums nepārprotami rāda, ka Zariņa domātā vienība ir politiski *morāls* imperatīvs — „stiprināsim vienību, kam jāvalda visu mūsu domās un darbos”. Otrkārt, tas pats teikums arī pasaka, kādam uzdevumam šis imperatīvs kalpo, kādēļ tāds vajadzīgs. Mūsu visu uzdevums ir „Latvijas neatkarības atgūšanas darbs”. Te nav runa par to, kādai valsts iekārtai Latvijā jābūt, te nav runa par tādu vai citādu satversmi. Runa ir tikai par pašiem pamatu pamatiem, par Latvijas neatkarību. To atgūt ir mūsu mērķis un pienākums, viss cits ir sekundārs. Zariņa domātā vienība tāpat ir latviešu patriotu kopējais saucējs, tas minimālais elements, kas ir visiem latviešiem, vienalga, kādi viņu ieskatī, viņu pārliecība, viņu sociālā piederība un reliģiskā lojālitate. Lūk, ja mēs esam latviešu patrioti, ja mēs gribam neatkarīgu Latviju, tad uz mums zīmējas Zariņa aicinājums uz vienību.

Patlaban analizējamās runas tālākā rindkopa arī parāda lietas tīri praktisko pusi. Arī tas Zariņam ir ļoti tipiski. Kā jau minēju, lai kāds romantiķis būdams, Zariņš nekad nav pārliecīgi attālinājies no praktiskām iespējām, viņš vienmēr skatījies pēc tā, ko var, vairāk nekā pēc tā, ko vajadzētu. Šai gadījumā gan abas prasības apvienojas. Vienībai jābūt, jo tikai ar vienību var iegūt to, pēc kā mēs ticojam. „Ar sajūsmu vien pie mērķa nevar tikt”, savā runā saka Zariņš. „Šais laikos maza nozīme atsevišķiem cilvēkiem”. Vienkārši, skaidri un varbūt arī nežēlīgi vārdi, taču patiess stāvokļa konstatējums. Tāda ir mūsu trimdas īstenība. Ja mēs kopjam tikai sevi kā individu, ja mēs veicinām tikai savas personiskās intereses, mēs izdarām nacionālu pašnāvību. Zariņš to pasaka tā: „Ja mēs sašķelsimies, mēs viegli pazudīsim”. Klasiski tīrs, skaidrs un vienkāršs, kaut drebināši dzestr īstenības konstatējums. Lai grozāmieš kā gribam, no šī sava biedīgā attēla spoguļi neatbrīvosimies. Pat, spoguļi sasitot, mēs no tā vaļā netiksim.

Kārlis Zariņš ir mūsu politiski morālais spoguļis.

Tagad brīdi apstāsimies pie cita aspekta Kārļa Zariņa politiskā portreta zīmēšanā, pie aspekta, kas it kā ilustrētu Zariņa neveiksmi, it kā pierādītu, ka viņš dažkārt ir kļūdījies. Protams, katrs cilvēks var maldīties un kļūdīties, un zināmās dzīves vai vēstures situācijās sludināt aplamus secinājumus. Ja tā būtu bijis arī ar Kārli Zariņu, tas tikai pierādītu, ka viņš nav bijis nekāds izņēmums, pierādītu tikai viņa cilvēcīgumu. Taču šai rakstā mūs neinteresē iztīrīt, vai Zariņam bija taisnība vai ne, vai viņš toreiz runāja aplami vai pareizi. Tāpat, par jau iztīrītajām problēmām spriežot, necentos uzsvērt to, vai ir pareizi vai aplami palauties uz rietumu lielvalstu vadību, politiskās lietas parādīt kā morālas problēmas un visu vienkāršot, vai arī varbūt ir gudrāk sarežģītās lietas un situācijas kā tādas arī interpretēt. Tāpat arī šai gadījumā, apstājoties pie Kārļa Zariņa paskaidrojumiem par izceļošanas problēmām (*Latviešu vēstneša* 61. nr.), neiztīrāsīm, vai toreiz — 1946. gadā bija

pareizi teikt, lai latvieši Vācijā nepārsteidzas un pa galvu pa kaklu nesteidzas atstāt Vāciju, dodoties uz pirmo imigrācijas zemi, kas piedāvā iecelošanas iespēju. Galvenais, ko šeit gribētu pasvītrot kā vaibstu Zariņa politiskajā fiziognomijā, ir pārliecība, ka latviešiem nevajaga sadrumstaloties, ka jāmēģina darīt iespējams, lai latvieši jo lielākā skaitā paliktu vienkopus, pie tam ideāli būtu, ja tas varētu notikt Eiropā. Zināms, tagad, kad esam jau desmit un vairāk gadu nodzīvojuši tālos kontinentos, mums dažkārt gribas ar rūgtu smīnu pieminēt sapņus par palikšanu Eiropā. Un tomēr, ja salīdzinām to vitālītāti kultūras ziņā, ko mūsu trimdas tauta pauda „Mazās Latvijas” laikā, ar tagadējo — vai šis rūgtais smīns mums nenodziest? Katrā ziņā, objektīvs vēsturnieka vērtējums par laikmetu pēc Otrā pasaules kara vēl nav uzrakstīts, taču varam iedomāties kādu nākotnes vēsturnieku, kas apgalvotu, ka viens no lielākajiem kauna traipiem šī kara uzvarētāju spožajos tērpos ir tas, ka viņi tiši saārdīja un sadrumstaloja etniskās grupas, atņemot tām radošas aktivitātes potenci un samāļot tās par barības vielu citām kultūras vienībām. Zariņš tādā domu gaitā nebūs vainojams. Viņa izteicieni *Latviešu vēstnesī* rāda, cik ļoti viņš norūpējies par mūsu nacionālo nesadrumstalošanos. Tas arī ir vienības idejas aspekts.

Ko tad kopsavilkumā varam teikt par Zariņa doktrīnu? Kādi ir tās galvenie vaibsti? Mēs esam, pirmkārt, konstatējuši trīs lietas:

1) Zariņa atstātajā literārajā mantojumā ir ļoti maz tieši publicēšanai sacerētu rakstu. Tas liecina, ka Zariņš nav teorētiķis, bet pirmām un galvenām kārtām praktisks sabiedriski politiskā darba darītājs. Tas ir ievērojams faktors viņa doktrīnas raksturošanai.

2) Zariņa vēsturiskais novietojums bija tāds, ka viņš izvirzījās par centrālo figūru gaŗā latviešu tautas vēstures posmā. Šāds novietojums piešķir Zariņa doktrīnai īpašu svarīgumu.

3) Kārļa Zariņa uzdevums bija būt par simbolu mūsu trimdas tautiešu centieniem. Tā kā viņš šo uzdevumu apzinājās un ar lielu atbildības sajūtu veica, tad tas atkal dod īpašu iekrāsojumu un nozīmīgumu viņa doktrīnas pētīšanai un saprašanai.

Apstājoties pie dažiem tišām nejauši izvēlētiem paraugiem Kārļa Zariņa rakstos, esam varējuši konstatēt un viņa doktrīnas aprakstīšanai izmantot šādus elementus:

a) Zariņa doktrīnai īpatnēja ir domāšanas vienkāršība.

b) Zariņam ir īpatnējā tendence visas problēmas reducēt līdz to morālajam komponentam.

c) Zariņa iztēles pasauli raksturo bībeles motīvi.

d) Zariņa domāšanas veids ir radniecīgs latviešu tautas garamantu pasaulē atrodamajam.

e) Zariņa politiskā c r e d o trīs pamatelementi ir: I. Latvija turpina juridiski eksistēt kā suverēna valsts. II. Latvija un latviešu tauta pieder pie Rietumeiropas, un, tikai uz rietumu pasauli paļaujoties, mēs varam garantēt savu

nākotni, citi ceļi ved iznīcībā. III. Latviešu tautas vienība ir absolūti nepieciešama Latvijas neatkarības atgūšanai.

f) Vārds „vienība” Zariņa doktrīnā nav kāda politiska režīma atribūts. Tā ir politiski morāls imperatīvs — katrs, kas nošķēļas no tautas kopības un ieraujas tikai savas individuālās dzīves kopšanā vai citiem latviešiem naidīgu pasākumu veidošanā, piedalās tautas iznīcināšanas procesā.

SVEICIENS SŪTNIM 80. DZIMŠANAS DIENĀ

Kārlis Zariņš ikdienā

Teodots Ozoliņš

Būtu lieki atstāstīt mūsu neaizmirstamā ārkārtējo pilnvaru nesēja biogrāfiju vai izcilākos notikumus, kuŗos viņam nācies aktīvi piedalīties. Visi, kas par to būtu interesējušies, būs lasījuši plašo Artura Bērziņa monografiju *Kārlis Zariņš dzīvē un darbā*. Arī novērtējums par viņa lomu un vietu latviešu tautas un valsts dzīvē pēc viņa aiziešanas no mūsu vidus ir jau daudzkārt sniegts gan neskaitāmos nekrologos, gan speciālos apcerējumos vai referātos. Pilnīgu novērtējumu varēs sniegt tikai vēsture, un galīgais vēsturiskais spriedums varbūt varēs nākt tikai nākamās paaudzēs. Gribu tādēļ dot tikai īsu atskatu uz viņa ikdienas darbu.

Kad domāju par nelielā sūtni Kārli Zariņu, tad man acu priekšā tēlojas 24 gadi, ko esmu pavadījis kopā ar viņu ikdienas darbā. Vispirms gribētos pasvitrot ātrumu, ar kādu viņš strādāja, milzīgo darba daudzumu, kādu viņš veica, un aso ikvienas situācijas uztveri. Kad viņš saņēma pastu, tad vienmēr centās to tūlīt izskatīt, nekad neatliekot uz vēlāku laiku, kad būtu vaļīgāks brīdis vai mazāks nogurums. Un ja tas bija izskatīts, uz to vajadzēja atbildēt bez kavēšanās. Mazāk nozīmīgas lietas viņš nodeva atbildēšanai saviem darba biedriem, protams, ar sīkiem norādījumiem. Svarīgākās vēstules viņš parasti nodiktēja kādam no saviem sekretāriem, bieži arī man, bet vienmēr viņam pašam uz atsevišķas papīra lapas bija atzīmēti jautājumi, pie kuŗiem būtu jāpieskaŗas, un secība, kādā uz tiem būtu atbildams. Bet ar to lieta vēl nebija izbeigta. Pēc īsa laiciņa viņš apjautājās, vai vēstule jau ir uzrakstīta, un, ja vēl nebija, tad raudzījās, lai to, ja vien iespējams, tai pašā dienā tiešām arī nosūtītu. Gadījās jau arī kādreiz pa kļūmei, kam sekoja bāriens, bet tas nekad nebija ļaunprātīgs — tikai lietas labā. Stingrākam vārdam vienmēr sekoja izlīdzinājums — smaids, kāds joks vai draudzīgs uzsitiens uz pleca.

Nopietnākās lietas viņš vienmēr mīlēja kārtot pats — pats sēdās pie rakstammašīnas un rakstīja, vai tā bija diena, vai arī vēlā vakara stunda, vai pat svētdiena. Rakstīšanas procesā viņš dažreiz uzsauca pie sevis vai aprunājās tāpat pa mājas tālruni ar kādu no saviem darba biedriem par viena otra vārda vai izteiciena īsteno nozīmi, lai apsvērtu tā piemērotību un lai vēstules saņēmējam viņa doma būtu pavisam skaidra un pārpratumiem nebūtu vietas. Laika ritējumā nereti gadījās pavisam smagas lietas, kuŗas vajadzēja dziļi pārdomāt un pārspriest. Tādos gadījumos viņš vai nu nolasīja man priekšā vienu otru teikumu, vai arī deva uzrakstīto vēstules daļu izlasīt, lai redzētu, kā es uz to reaŗģēju. Bet tas bija samērā reti, un kam viņš ķērās klāt, to viņš

pats gribēja padarīt, netaupot sevi. Un padarīja visu ātri. Kārtojamās lietas viņš nekad neaizmirsā.

Parastie sūtņi pienākumi viņam grūtības nedarīja. Darba daudzums ārkārtīgi pieauga, kad viņš saņēma valdības ārkārtējās pilnvaras. Un ne tikvien darba daudzums, bet arī lielā atbildība pret valsti, tautu un, man gribētos teikt — vēsturi. Viņam sāka pienākt visādi pieprasījumi, gan loģiski iespējami, gan arī bieži neiespējami, ne tikvien no visādām latviešu organizācijām visā pasaulē, bet neiedomājamā vairumā arī no atsevišķiem tautiešiem, gan pazīstamiem, gan pilnīgi svešiem. Bieži nevarēja izprast, vai tie vispārīgi ir *bona fide*, vai arī varbūt aiz viena otra nezināma vārda slēpjas kas cits. Viņu nu dēvēja ar visādiem amata apzīmējumiem, gan par ministru prezidentu, gan pat par valsts prezidentu. Viņš, protams, visus šos „titulus” noraidīja un turpināja saukties vienkārši par sūtni, lai gan ārkārtējo pilnvaru apmērs līdzinājās ministra kompetencei. Bet tauta, visnotaļ trimdas tauta, kas bija zaudējusi visu — savu valsti, savu mantu, savu eksistenci, raudzījās uz viņu kā uz savu glābēju. Cik tur radās visādu problēmu, sākot ar svarīgiem jautājumiem, kas aptvēr visu tautu, līdz gluži ikdienišķiem, personiskiem. Visi griezās pie viņa un gaidīja no viņa kādu izšķirēju lēmumu. Kas to nav tuvumā skatījis, nemaz nevar iedomāties, kādu darba slodzi tas sūtnim uzvēla uz pleciem. Un tomēr visos šajos lūgumos viņš centās iedziļināties un tos vērtēt pēc svarīguma. Ja viņš atzina, ka kāda lieta tiešām attiecas uz viņu kā ārkārtējo pilnvaru nesēju, tad neatstāja nevienu akmeni nepakustinātu, lai tikai atrastu kādu atrisinājumu. Cik netika virinātas gan britu ārlietu ministrijas un vairāku citu ministriju durvis, gan pieklaucēti pie britu kopvalsts augsto komisāru vai daudzu citu valstu vēstnieku kabinetiem, lai izpētītu visas varbūtības un iespējas kādā lietā.

Nevaru te minēt visus panākumus, kādus guva viņa neatlaidība un sīkstums. Tādu bija daudz, vai tā bija mūsu leģionāru atbrīvošana no gūsta, vai rekvizēto kuģu atdošana viņu likumīgajiem īpašniekiem, vai jaunu pārstāvju iecelšana citās zemēs, ieskaitot sūtņu iecelšanu, vai kas cits. Protams, nebija jau viņa vai kāda cita valstsvīra varā aizkavēt britu un padomju draudzības līguma noslēgšanu, kas radās momentā, kad Lielbritānija atradās kara spilēs un bija jautājums par „būt vai nebūt”. Bet ar savu augsti attīstīto diplomātisko taktu viņš tomēr panāca, ka sūtniecība varēja turpināt netraucēti strādāt un aizstāvēt Latvijas valsts un pilsoņu intereses. Viņam ļoti sāpēja, ka nevarēja aizkavēt mūsu karavīru izdošanu Zviedrijā, bet to nevarēja pat Zviedrijas karalis, kas arī par viņiem iestājās. Turpretim viņam bija prieks, ka viņš arī zināmā mērā varēja atbalstīt bēgļu pārvešanu no Kurzemes uz Gotlandi, gan materiāli, gan citādi. Jā, viņa darba aploks bija ne tikvien Lielbritānija, bet visas pasaules malas.

Jāatzīst, ka ne tikai ārkārtējās pilnvaras, bet tieši viņa panākumi bija tie, kas vairoja viņa jau tā pārmērīgo darba slodzi. Par viņa varēšanu un spējam zināja pat tauta okupētajā dzimtenē un sāka uzskatīt par viņa sasniegumiem lietas, ko viņš nemaz nebija darījis, bet tas cēla tautas morāli. Tā savā laikā

Ļoti plaši bija izplatīts uzskats, ka viņš kaŗa gados izdarījis radiatoraidījumus uz dzimteni, un atradās pat ļaudis, kas it kā paši bija tos dzirdējuši. Radio-raidījumi jau bija, pat daudz, bet tie bija pēckaŗa gados, raidīti ar „Ameri-
kas balss” palīdzību.

Visur un vienmēr sūtnis pauda savas domas un idejas, un tās allaŗ bija par tautas vienotību un tēvzemes mīlestību. Tas pamudināja trimdiniekus arvien bieŗāk aicināt viņu teikt runas sarīkojumos, vai nu ņeit pat Anglijā, vai pat citās zemēs, lai vismaz dzirdētu viņa stiprinātājus vārdus. Aicinātāji nemaz neapzinājās, kādu papildu darba slodzi tas viņam uzkrāva. Savu runu uzmetumus viņš atkal un atkal pārlasīja un vienmēr atrada kaut kādu papildinājumu vai uzlabojumu. Bet kamēr vien veselība atļāva, viņš nekad neatteicās, lai arī nebija viegli.

Pēdējos pāris gados viņš sāka sajūst darba nastas smagumu un ņad tad ieminējās, kāpēc gan viņam, vecam vīram, tā jāstrādā, kāpēc viņš nevarētu aiziet atpūtā kā citi to dara, sasnieguŗi vecuma dienas. Viņa pārliecība tomēr bija, ka viņš nedrīkst pamest valdības uzticētos pienākumus. Bez tam kalpoŗana savai tautai bija viņa sirdslieta, jo viņš savu tautu tik ļoti mīlēja. Un tā viņš turpināja strādāt līdz pēdējam mirklim, līdz krita kā kaŗavīrs kaŗalaukā. No viņa darbīguma un pienākuma apziņas mēs varam daudz ko mācīties. Mēs, viņa darba biedri, to nekad neaizmīrsīsim. Tāpat katrs latvietis viņa mūŗa darbā var rast sev cildenu paraugu.

Augusts Torma

(Igaunijas pēdējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Lielbritānijā)

Arturs Bērtiiss

Augusts Torma (August Johannes Torma) piedzimis 1895. g. 19. februārī Tihemetsu ciema Voltvetos, Pērnavas apriņķī, Igaunijā. 1914. gadā viņš ar zelta medaļu beidzis arī Latvijā plaši pazīstamo Pērnavas ģimnaziju, pēc tam studējis vēsturi un filoloģiju Pēterpils universitātē. 1916. gadā studijas bija jāpārtrauc iesaukšanas dēļ cariskās Krievijas armijā. Pēc Vladimira kašaskolas beigšanas Pēterpilī Torma nosūtīts uz Galicijas fronti, kur 1917. gadā viņu smagi ievaino, un tā viņš nokļūst Austrijas kašagūstekņu nometnē.

1918. gadā Torma pievienojas britu ziemeļkorpusa stābam Archangelskā un tur organizē Igaņu leģionu, ar kuģu atgriežas Igaunijā un piedalās tās atbrīvošanas cīņās. Par nopelniem brīvības cīņās A. Tormu paaugstina par kapteini un apbalvo ar Brīvības krustu.

Kašam beidzoties, A. Torma iestājas Tērbatas (Tartu) universitātes juridiskajā fakultātē un, studējams ar pārtraukumiem, to pabeidz 1928. gadā. 1919. gada augustā viņu ieceļ par Igaunijas militāro atašeju un 1921. gadā par diplomātisko pārstāvi Lietuvā, 1923. gadā par Igaunijas ārlietu ministrijas politiskā departamenta direktoru. 1926. gadā Tormu izrauga par Igaunijas sūtniecības lietvedi Parīzē un Briselē un tai pašā gadā pārceļ par sūtniecības padomnieku Maskavā. 1927. gadā viņš ieceļts par ārlietu viceministru, paliekot šai amatā līdz 1931. gadam, kad viņu ieceļ par Igaunijas sūtni un pilnvaroto ministru Romā un Bernē. Tai pašā laikā viņš ir arī pastāvīgais Igaunijas delegāts Tautu savienībā (līdz 1939. gadam). 1934. gadā Tormu ieceļ par ārkārtējo sūtni un pilnvaroto ministru Lielbritānijā. Šai visatbildīgākajā Igaunijas ārlietu sargpostenī viņš paliek 37 gadus līdz sava mūža vakaram 1971. gada 12. martā.

Nelaikis bija Baltijas valstu diplomātisko pārstāvju seniors Apvienotajā karalistē (Anglijā) un arī Igaunijas diplomātiskā dienesta seniors visā brīvajā pasaulē.

Šie sausie chronoloģiskie dati patiesībā maz ko izsaka par ievērojamā Igaunijas dēla mūžagājumu. Cilvēka darbu, raksturu un lielumu var pareizi izvērtēt tikai tie, kam ar viņu bijušas kopējas gaitas „baltās un nebaltās dienās”, kas vērojuši vidi un apkārtni, kurā viņš darbojies, un kam bijis jāstāstopas ar viņa ieskatiem, darbu un stāju.

Latvijas konsulāta vadītājs Melburnā Olģerts Rozītis savās atmiņās par A. Tormu patiesā sirsnībā raksta: „Augusts Torma jeb, kā viņu toreiz sauca,

Augusts Šmits bija jau vairākus gadus Igaunijas sūtnis Londonā, kad es tur ieradās 1938. gada sākumā. Nelielajā igauņu saimē toreiz dominēja trīs personības, kas katra savā veidā bija iespaidīga. Bez paša sūtņa izcila loma bija arī komerciālajam atašejam Dr. Raudam un arī sūtniecības padomniekam Grantam. Visi trīs viņi bija apmēram viena vecuma. Grantam ar Tormu bija vēl kopējs tas, ka viņi abi bija bijuši kaņavīri. Grants bija bijis flotes virsnieks Krievijas cara bruņotajos spēkos un, labs valodnieks būdams, veicis sakaru virsnieka pienākumus ar sabiedrotajiem. Grants pēc dabas bija bohēmietis un ļoti sirsnīgs latviešu draugs. Bieži bez iepriekšēja pieteikuma, tā sakot, ne no šā, ne no tā, viņš pēcpusdienā ieradās mūsu sūtniecībā. Esot bijis jāiet garām, iegriezies paplāpāt, un pēc tam nenoraidīja nevienu aicinājumu kaut kur klīst, kaut kur aiziet — uz teātri, uz kādu reviju vai vienkārši pie kāda paciešanas. Tormam šī brīvā uzvedība ne pārāk patika. Tāpat zinātāji čukstēja, ka arī ar Raudu viņa attiecības neesot bijušas pārāk sirsnīgas. Tomēr jāapbrīno Torma lielā pašdisciplīna, jo, par spīti personiskajām antipatijām, abi šie vīri cieši sastrādāja kopējā baltiešu darbā visus drūmos kaņavīrus. Kad Dr. Rauds publicēja savu grāmatiņu, kur centās ar statistiku pierādīt Baltijas valstu nozīmību Lielbritānijas saimnieciskajā dzīvē, turot Baltijas jūru par brīvu jūru, pieejamu visiem, nevis par vienas vai otras lielvalsts iekšējo ezeru (no mūsu viedokļa kā tajā, tā tagadējā vēstures posmā aktuāla, protams, bija Padomju Krievijas tieksme uzkundzēties Baltijas jūrā), tad Torma visiem spēkiem atbalstīja šīs brošūras tapšanu un publicēšanu.

Grants jau kaņavīra sākumā pārcēlās uz Tallinu un kļuva par mocekli deportācijā. Viņa vietā atbrauca Sarepera. Un tā igauņu saimē joprojām eksistē trijotne, kam vēlāk piebiedrojās arī vairāki jūras kapteiņi.

Un savādi, gadiem tekot, mēs, trīs tautību grupas, tā saradām un tā saaugām vienā saimē, ka gandrīz vairs nejutām sienas, kas mūs šķirtu. Pirmskaņavīrus gan visu triju tautību starpā pastāvēja zināma komerciāla konkurence, visi trīs mēs tīkojām pēc iespējas izdevīgāk Lielbritānijas tirgū izvietot savus lauksaimniecības ražojumus un skaudīgi vērojām, kuŗam sekmēsies iegūt labākas cenas. Zināma sacensība bija arī prestiža lietās. Tā igauņi vienmēr, pēc mūsu domām, vietā un nevietā centās uzsvērt, ka viņiem pretstatā pārējām divām Baltijas valstīm esot minerālu bagātības — degakmens. Tāpat mēs mazliet smīnējām, kad Torma angļiem, par Baltijas valstīm runājot, vienmēr pasvītvoja, ka pretstatā pārējām divām kaimiņienēm Igaunijas valsts daloties divi daļās — cietzemes teritorijā, tā sakot, kontinentālajā Igaunijā un salās. Mums, varbūt pārspīlētā skaudības sajūtā, likās, ka ziemeļkaimiņš te tēlo lielvalsti.

Ārpus šīs mazās rivalitātes „ģimenē” un ārpus tā, ka visi trīs sūtni šādā tad salecās pie bridža spēles galda, attieksmes bija ārkārtīgi ciešas un sirsnīgas, visnotaļ traģiskajos kaņavīrus klūstot par nesaraucamām saitēm.

Grūti pasacīt, kuŗš no visiem trim sūtniem, atskatē tos aplūkojot, būtu kvalificējams par dižāko personību. Gados „vecākais” un klusējot daudzējādā ziņā par senioru atzīts bija mūsu Zariņš. Lietuviešu Balutis, par viņu

AUGUSTS TORMA (1895—1971)
Zīmējis Pēteris Zāgers

tikai trīs nedēļas jaunāks būdams, to allaž saukāja par „Papa Zarīn”. Grūti pasacīt, kālab Zariņam bija šī seniora vieta, jo Balutis bija tiešām izcils, garīgi varens Baltijas piekrastes ozols, bet liekas, ka viņam piemita lielāka statistiska inerce, lielāks kūtrums, salīdzinot ar mūžam kustīgo, nekad mierā nestāvošo Zariņu. Balutis dažreiz ieņēma trāģisko izjūtu izraisītos drūmos melancholijas posmos, no kuriem izrauties viņam atkal palīdzēja praktiski nosvērtais un ļoti racionālais Torma. Es saku: praktiskais, bet tas tomēr Tormu pareizi nekvalificē, viņš nebūt nebija sīka aprēķina cilvēks, kas visu izkalkulē skaitļos un vērtībās, viņš nebija komersants, bet matemātiķis gan, taču matemātiķis tādā nozīmē, kādā mūziķi ir matemātiķi. Torma arī bija mūziķis, mācījies Pēterpils konservātorijā (vai to arī beidzis, nezīnu). Viņš bija ļoti kompetents klaviernieks, pats arī pa druskai komponēja un allaž pavadīja savu sievu Alīsi, kad tā dziedāja. Tormas kundze bija savā laikā bijusi visai ievērojama estrādes dziedone, taču Londonas laikos viņa savu mākslu vairs kopa tikai pašas prieka dēļ un šādā veidā baltiešu kopības veicināšanas sarīkojumu vajadzībām.

Liesajos gados, kad visu triju Baltijas tautu kolonijas Londonā bija sarku-kušas līdz tikai pāris dučiem tautiešu, Igaunijas valsts svētku piemiņas sarīkojumos bija vērojama ļoti īpatnēja aina. Aktā runu teica sūtnis Torma, tad viņš stājās korā priekšā un diriģēja dažas dziesmas, pēc tam Tormas kundze dziedāja solo, un viņa ekselence to pavadīja pie klavierēm. Visu sarīkojuma norisi kā konferensjē arī pieteica Augusts Torma, un, kad oficiālā daļa bija beigusies, Torma aicināja ciemiņus pakavēties un kļuva par laipnu namatēvu.

Turpat vai visi iesniegumi, ko šais kaŗa gados izdarījām, bija kopīgi sastādīti, un tekstu izstrādāšanā jurista un ilggadīgā, dažādos posteņos bijušā diplomāta Augusta Tormas kritiskais prāts un rutīna bija mūsu galvenais balsts. Šai ziņā tīri diplomātiskās tehnikas apgūšanā es par savu nozīmīgāko skolotāju uzskatu taisni Augustu Tormu, kaut ļoti ļoti daudz neaizstājamu mācību esmu guvis arī no pārējiem diviem Baltijas diplomātijas dižvīriem šī vārda visticšākajā nozīmē.”

Nelaiķim sūtnim Augustam Tormam veltītajā piemiņas rakstā *Londonas avīzes* 1971. g. 26. marta numurā (1271. nr.) P. Jelgavietis, pieminot viņu kā vienu no ievērojamākiem igauņu neatkarības laika valstsvīriem un politiķiem, cita starpā raksta: „Sūtnis Augusts Torma arvien bija aktīvs un darbīgs, viņš nemeklēja mieru un bezrūpīgu dzīvi... bija klāt tur, kur kas darāms igauņu tautas vai pārējo baltiešu — latviešu un lietuviešu labā. Tas padarīja viņa dzīvi pilnvērtīgu un skaistu: sava mūža beidzamajā posmā viņš savā tiešajā darbā — diplomātijā ieņēma augstāko posteni savā tautā un arī savu kaimiņu vidū...”

Sūtnis Torma visur mīlēja pielikt savu roku un darbos vai vārdos vienmēr aizstāvēt savu tautu un tāpat savus kaimiņus. Nekas nevarēja atturēt viņu no pienākumu izpildīšanas, varbūt tāpēc viņš tik ātri aizgāja aizsaulē. Torma allaž bija klāt svinīgos latviešu sarīkojumos, arī mūsu svarīgākajos koncertos, un latviešu sabiedrībā gaŗajās trimdas gaitās bija ieguvis populā-

ritāti un cieņu, līdzīgu kā igauņu saimē. Nesenajā pagātnē sūtnis Torma cieši sadarbojās ar pārējiem Baltijas valstu diplomātskajiem pārstāvjiem Baltijas valstu zelta jautājumā.”

P. Jelgavietis tālāk raksta daļā turpina: „Līdztekus šiem diplomāta un ierēdņa pienākumiem sūtnim Augustam Tormam arvien tuvu pie sirds ir igauņu kultūrālie pasākumi. Šai nozarē viens no galvenajiem viņa mūža darbiem ir bībeles izdošana jaunā tulkojumā modernā igauņu valodā. Iepriekšējais tulkojums bija izdarīts 19. gadsimta vidū, tagad šī uzdevuma veikšanai bija speciāla komisija, bet faktisko tulkošanu veica mācītājs E. Keps (Köpp). Tāpat kā savā laikā sūtnis Kārlis Zariņš un tagad lietvedis T.V. Ozoliņš, sūtnis Augusts Torma ilgu gadu bija Britu un ārzemju bībeļu biedrības loceklis, kas viņam deva iespēju izkārtot šo svarīgo kultūras pasākumu.

Sūtnis Augusts Torma arī ilgu gadu darbojās Luteriešu padomē Lielbritānijā kā Igaunijas luterticīgo baznīcas laicīgais pārstāvis. Tāpat viņš bija viens no pilnvarotajiem Sv. Annas un sv. Agneses baznīcas pārvaldē Londonā, kur Miera draudze un Igaunu Londonas luterticīgo draudze pulcējas uz saviem dievkalpojumiem.

Cieša un draudzīga bija sūtņa Tormas sadarbība ar Baltijas valstu diplomātskajiem pārstāvjiem Lielbritānijā — T. V. Ozoliņu un V. Baļicku. Trīs Baltijas valstu diplomātskie pārstāvji Londonā bieži pulcējas uz kopējām apspriedēm jau no Baltijas valstu antantes noslēgšanas Ženēvā 1934. gada 12. septembrī. Šais apspriedēs arvien pārrunā aktuālus politiskus jautājumus.

Pagājušā gada 28. maijā mūžībā aizgāja Tormas dzīves biedre Alise, kas bija enerģiska sabiedriskā darbiniece ne tikvien igauņu, bet arī starptautiskās organizācijās, it sevišķi dažādos baltiešu pasākumos.

Mūžībā ir aizgājis viens no inteligentākajiem igauņu tautas dēliem, nelokāms igauņu patriots un latviešu tautas draugs.”

Tiem, kam bijusi izdevība pabūt sūtņa Augusta Tormas sabiedrībā, radusies dziļa cieņa un respekts pret viņa personību, un tie ilgi atcerēsies šī dižā vīra piemiņu.

Informācijas avoti: 1) Igaunu sabiedriskā darbinieka Melburnā Vilema Maidres (Villem Maidre) 1972. g. 25. aprīļa vēstule un A. Tormas biografiskie dati. 2) Latvijas konsulāta vadītāja Melburnā Olģerta Roziša 1972. g. septembra vēstule un atmiņas par sūtni Augustu Tormu. 3) P. Jelgavietis. „Igaunu tauta sēro”, *Londonas avīze* 1271 (1971. g. 26. martā).

Igaunijas zelts Londonā

Arturs Bērztīss

1967. gada februāra otrā pusē pasauli aplidoja vēsts, ka Apvienotās karaļistes (Anglijas) ministru prezidents vienojies ar Padomju savienību par Baltijas valstu zelta atsavināšanu par labu Padomju savienībai, lai pēdējā ar šo zeltu varētu kārtot Anglijas un tās pilsoņu prasības pret Padomju savienību. Ziņa sākumā izklausījās neticama, un likās, ka tā dibināta uz pārpratuma. Arī Melburnā, Austrālijā īsi pēc šīs vienošanās kādā diplomātiskajā pieņemšanā par godu jaunieceltajam Ķīnas republikas (Nacionālās Ķīnas, resp. Taivas) vēstniekam šī raksta autors centās iepazīstināt klāt esošos diplomātiskos, konsulāros un politiskos pārstāvjus ar šo, līdz tam neiedomājamo, Anglijas valdības rīcību. Kā Ķīnas vēstnieks, tā arī citi izteica domu, ka šī ziņa droši vien dibinās uz pārpratuma. Tālākās pārrunās vēstnieks latviešu pārstāvim jautāja, vai šī ziņa parādījusies arī nopietnos Anglijas preses izdevumos, un, kad pēdējais atbildēja apstiprinoši, vairākums tomēr palika pārliecībā, ka šai gadījumā būs „pasprukusi valā preses pile” un apstākļi tuvākā laikā noskaidrosies. Esot pilnīgi neiedomājami, ka Anglijas valdība un Anglijas bankas vadība būtu spējīgas tā rīkoties — piesavināties bankas glabāšanā uzticētu zeltu. Ziņas pareizums tomēr apstiprinājās.

Par šo jautājumu plašāk rakstīts *Archīva* XI sējumā (9—48.lpp.), kur iespiesti trīs raksti: A. Klīve, „Latvijas zelts un tā liktenis”, I. Brēdrichs, „Baltijas zelts un Anglijas intereses”, E. Dunsdorfs, „Latvijas zelts Londonā”. Tā kā zelta atsavināšana notikusi kopīgi visām trim Baltijas valstīm — Igaunijai, Latvijai un Lietuvai, nešķirojot, kad, kā un cik katra no šīm valstīm Anglijas bankai savu zeltu uzticējusi, tad daudz ko, kas pieminētajos trijos rakstos teikts par Latvijas zeltu, var attiecināt arī uz Igaunijas un Lietuvas zeltu. No starptautisko tiesību viedokļa Baltijas valstu zelta atsavināšanu apskatījis Dītrichs Lēbers (Dietrich A. Loeber, „Baltic Gold in Great Britain”, *The Baltic Review* 36 (1969), 11—39. lpp.).

Tāpat kā citi Baltijas valstu sūtniecību vadītāji, arī Igaunijas sūtnis Londonā Augusts Torma pret Anglijas valdības rīcību protestējis un piekritīgās vietās referējis, bet, ievērojot Baltijas valstu diplomātisko pārstāvju delikāto stāvokli Londonā, šie iesniegumi un Anglijas valdības atbildes uz tiem pagaidām publicēšanai nav domāti. Dažus materiālus Igaunijas sūtnis netaisnīgi A. Torma nodeva *Archīva* redakcijai tikai privātai informācijai, un, respektējot viņa vēlēšanos, tuvāk pie tiem šai rakstā nepakāvēsimies. Vajadzībai

rodoties, kādreiz nākotnē brīvās Igaunijas oficiālām iestādēm un to pilnvarotām personām sūtniecības arhīvi, jādoma, būs pieejami.

Pret Anglijas valdības un Anglijas bankas vadības nelikumīgo zelta piesavināšanos protestējis ne tikai Igaunijas sūtnis Londonā, bet arī visas brīvās pasaules igauņu centrālās organizācijas. Tās iesniegušas Anglijas valdībai protestus gan tieši, gan ar savu patvēruma zemju valdību un tur akreditēto Anglijas diplomātisko pārstāvju starpniecību. Žēl, ka šie iesniegumi un saņemtās atbildes nav sakopoti, tādēļ *Archīva* pārstāvim neizdevās šos materiālus iegūt.

Vienīgie izmantojamie ziņu avoti bija igauņu laikraksti, kas atreferējuši igauņu un arī latviešu un lietuviešu politisko bēgļu ieskatus, protestus un demonstrācijas, vērstas pret Anglijas valdību. Šais atreferējumos izpaužas Baltijas valstu pilsoņu sabiedriskā doma, kas ar šiem protestiem ir izteikuši tautas vairākuma ieskatus. Baltijas valstu teritorijā pašreiz nav šo zemju likumīgās valdības, jo šīs valstis ir okupējusi Padomju savienība, līdz ar ko šo zemju pilsoņi praktiski ir Padomju savienības gūstekņi. Gūstekņi, resp. okupēto zemju iedzīvotāji savu brīvo gribu un ieskatus izteikt nevar, kādēļ brīvībā esošie var runāt arī okupācijas varas apspiesto igauņu vārdā, līdz pēdējiem radīsies iespēja izteikt savu brīvo gribu.

Šī raksta nolūks ir minēt laikrakstus, kas izteikuši brīvo igauņu sabiedrisko domu (sk. šī raksta beigās), un īsumā pieminēt dažus nozīmīgākos laikrakstu atreferējumus.

Eesti postimees (Igaunu pastnieks) Ņujorkā 1967. g. 9. marta numurā rakstā „Igaunijas zelta tiesiskais stāvoklis” starp citu saka: „Jau ilgāku laiku notikušas sarunas starp Angliju un Padomju savienību par Igaunijas zeltu un ārzemju valūtu, kas deponēti Anglijas bankā. Abas valstis tagad nonākušas pie kopēja nolīguma, pēc kuŗa Igaunijas deponētās vērtības izmantos, lai kompensētu Baltijas valstīs palikušos britu īpašumus.

No juridiskā viedokļa šādu nolīgumu nevar akceptēt. Britu valdība nav atzinusi Igaunijas aneksiju *de jure*. Pamatojoties uz šo atzinumu, Padomju valdība nav tiesiska Igaunijas teritorijas ieguvēja, resp. mantotāja. Par neatkarīgās Igaunijas valsts īpašumiem varētu līgt tikai tad, ja Padomju valdība būtu juridiski atzīta kā neatkarīgās Igaunijas tiesiskā valdītāja. Arī mantiņieks nevar saņemt mantojumu, pirms viņš nav apstiprināts kā legāls mantotājs.

De jure atzīšana ir tiesisks akts, kam jābūt saskaņā ar pastāvošiem starptautiskiem likumiem un tiesībām. Ņemot vērā noslēgtos līgumus starp neatkarīgo Igauniju un Padomju savienību un starptautiskos likumus un pamatprincipus, ko izvirzīja Nirnbergas prāvā, nav nekādi iespējams uzskatīt Padomju savienību par legālu, juridiski pilntiesīgu Igaunijas pēcnācēju. Tātad tai nav nekādu tiesību uz neatkarīgās Igaunijas valsts īpašumiem.”

Igaunu prese ļoti plaši atreferējusi kā igauņu, tā citu baltiešu organizāciju iesniegumus Anglijas valdībai vai tās pārstāvniecībām, protestējot pret tās rīcību. Tālāk daži piemēri īsu izvilkumu veidā.

Vaba eesti sõna (Brīvais igauņu vārds) Ņujorkā 1967. gada 30. marta numurā sniedz ziņu no Stokholmas par latviešu pārstāvju protesta akcijām visā pasaulē un cita starpā raksta: „Trimdā esošais Latvijas sociāldemokrātu partijas priekšsēdis B. Kalniņš savas partijas uzdevumā nosūtījis ministru prezidentam H. Vilsonam protesta rakstu ar šādu saturu: — Latvijas sociāldemokrātu partijas ārzemju komitejas uzdevumā izsaku asu protestu konfiscētā zelta lietā, kuŗu Latvijas valdība savas zemes neatkarības laikā pirms krievu okupācijas deponēja Anglijas bankā. Jūs, godājamais ministru prezidenta kungs, piesavināties zeltu, kas nepieder Anglijai. Apspiestā Latvija nevar šodien pacelt savu balsi un protestēt pret šo nelikumīgo, patvarīgo aktu, kas ļoti kompromitē Angliju Baltijas valstīs. Ir ļoti nožēlojami, ka šī nelikumīgā rīcība pret mazām valstīm ir taisni Anglijas sociālistiskās valdības akts. —”

Tas pats laikraksts 1967. gada 23. marta numurā ziņo par Pasaules igauņu centrālās padomes protesta rakstu Anglijas valdībai, kuŗā starp citu teikts: „Uzticību, ko Igaunija paturēja pret Lielbritāniju, ilustrē fakts, ka tā savus īpašumus un noguldījumus 1940. gadā atstāja Anglijā, kaut Anglija tai laikā pārdzīvoja Otrā pasaules kara vistumšākos brīžus. Igaunija tomēr Anglijai uzticējās. Vai tagad šī uzticība būs jāzaudē pēc Anglijas nelikumīgā konfiskācijas akta, kad mūsu dzimteni vēl okupē Padomju savienības agresori un nodara mūsu tautai neapraķstāmus zaudējumus? Igaunija nevar būt atbildīga par Anglijas pilsoņu materiāliem zaudējumiem Igaunijā, kas radušies Padomju savienības okupācijas laikā. Katra vienošanās, katrs nolīgums starp Padomju savienības un Anglijas valdību par Igaunijas īpašumiem ir nelikumīgs, jo Padomju savienībai nav nekādas pilnvaras reprezentēt Igaunijas valdību. Anglijas valdībai nav nekādas juridiskas, nedz morālas tiesības pārņemt igauņu privātpašumus Anglijā.”

Vēl tas pats laikraksts 1967. gada 6. aprīļa numurā ziņo par Igaunu nacionālās komitejas Lielbritānijā protesta rakstu britu ministru prezidentam H. Vilsonam, cita starpā minot: „Rodas jautājums, vai Lielbritānija ir jau ceļā, lai sankcionētu Padomju savienības iebrukumu Baltijas valstīs ar visām okupācijas sekām un briesmām? Kur paliek Lielbritānijas solījums un zvērests Otrā pasaules kara laikā, kur paliek Atlantijas charta? Kādēļ Lielbritānija soda igauņus, tāpat arī latviešus un lietuviešus, par to, ka viņi ar lielām grūtībām smagā darbā nopelnītos grašus uzticēja Anglijai, kamēr tai pašā laikā dzimtenē padomju okupanti arī prasa no mūsu tautiešiem tik daudz smagu upuŗu?”

Vaba eestlane (Brīvais igauņis) Torontō 1967. gada 26. aprīļa numurā ziņo, ka „BATUN” (Baltic Appeal to the United Nations) pieprasa Anglijai paskaidrojumus, kur cita starpā minēts: „BATUN vēstule Anglijas galvenajam delegātam Apvienotajās nācijās bija viena no asākām, kāda nosūtīta Anglijas valdībai mūsu zelta sadalīšanas lietā. Atsaucoties uz Anglijas un Padomju savienības nolīguma komunikē, BATUN savā vēstulē min Anglijas valdībai ļoti nepatīkamus un asus jautājumus. BATUN burtiski prasa: Vai

Anglijas un Padomju savienības nolīguma rezultātā par Baltijas valstu zelta sadalīšanu Lielbritānija atzīst arī pašreizējās Padomju savienības robežas? Vai ir iespējams, ka Anglijas valstsvīri ir ar mieru parakstīt Staļina un Hitlera noziedzīgo līgumu? Vai Anglija būs ar mieru Apvienoto nāciju organizācijā aizstāvēt Baltijas valstu tiesības, pamatojoties uz Apvienoto nāciju statūtiem, kas garantē vienādas tiesības kā maziem, tā lieliem? Ar kādām tiesībām Padomju savienība un Anglija varēja sadalīt Baltijas zeltu, kas nepiederēja ne vienai, ne otrai no tām? Pēc kādām juridiskām tiesībām un principiem šī sadalīšana ir notikusi?"

Tas pats laikraksts 1967. gada 29. aprīļa numurā, atreferējot BATUN darbību, rakstā „BATUN iet uzbrukumā” cita starpā raksta: „Pēc Anglijas ministru prezidenta H. Vilsona un Kosīgina kopējā komunikē parakstīšanas 1967. gada 13. februārī mūsu laikraksti izteikuši bažas par Baltijas zeltu un īpašumiem, kā arī par diplomātu stāvokli. Patiesībā šie fakti gan komunikē nav pieminēti, bet mūsu uzmanību saista tas, ka Anglijas valdības galva parakstījis tekstu, no kuŗa var secinēt, ka tā ir gatava to darīt. To norāda divi vietas komunikē, kur minēts: „to recognise the principles of independence and national sovereignty” un: „to base the cooperation on sovereign equality and territorial integrity”. Ar to Kosīgins ir izkaulējis no britu ministru prezidenta H. Vilsona apstiprinājumu par Padomju savienības teritorijas neaizkaŗamību.

Mums jāpatur prātā, ka komunikē nepiemin Baltijas valstis nemaz, pat nevienā paragrafā vai pantā, kur uzsvērtas Anglijas un Padomju savienības savstarpējās prasības. Tikai angļu un ārzemju prese saka, ka Anglijas un Padomju savienības prasībās un pretprasībās ir domāta Baltijas valstu brīvība un īpašumi (zelts). Ja šī reportāža atbilst patiesībai, tad Anglijas valdība ir:

- 1) Atsacījusies protestēt pret Igaunijas, Latvijas un Lietuvas neatkarības iznīcināšanu un akceptējusi, ka šo valstu neatkarība netiek atjaunota, motīvējot savu soli ar to, ka Baltijas valstu liktenis ir Padomju savienības iekšēja lieta.

- 2) Britu valdība ir ar mieru pārņemt Baltijas valstu īpašumus — zeltu, kas bija deponēts Anglijas bankā, nepaziņojot atklātībā, kādas ir Anglijas un Padomju savienības pašreizējās savstarpējās prasības un pretprasības, un to, ka šai spēlē figūrē Baltijas valstu īpašumi.

Anglijas ieguvums šai nolīgumā ir skaidrs — Baltijas zelts paliek Anglijā, un Kosīgins kā starpnieks saņem savus procentus 500.000 mārciņu vērtībā Anglijā raŗotajās precēs.

Teataja (Ziņotājs) Stokholmā 1967. gada 24. jūnijā ziņo par baltieŗu preses konferenci Stokholmā, kuŗā „sniegta informācija zviedru un starptautiskajai presei par Anglijas un Padomju savienības saimniecisko nolīgumu un Baltijas zelta noguldījumiem Anglijas bankā 5,75 miljonu mārciņu vērtībā (6537 kg zelta). Šīs summas lielāko daļu deponējusi Latvijas valdība. Dr. Kalniņš uzsvēŗ, ka šis paredzētais pakts starp Angliju un Maskavu ir neliku-

mīgs un nemorāls. Noguldītāji bija cerējuši uz Anglijas godīgumu, bet, diemžēl, Anglijas labais vārds tagad starp baltiešiem ir dziļi kompromitēts.”

Vaba eesti sõna (Brīvais igauņu vārds) Ņujorkā 1967. gada 7. septembrā numurā sniedz interesantu ziņu no Kapšstates. Rakstā „Britu tiesa neatzīs Baltijas īpašumu atsavināšanu” starp citu teikts: „Kapšstates igauņu biedrības delegācija iesniedza Lielbritanijas augstajam komisāram sēram Džonam Nikolsam (Sir John Nicholls) protesta rakstu. Sarunā ar delegācijas locekļiem augstais komisārs izteicās, ka mums nebūtu pārāk jāuztraucas šai lietā, jo, ja kādreiz Baltijas valstis atgūs savu neatkarību, katra Anglijas tiesa piešķirs šīs summas atpakaļ. Augstais komisārs savas valdības vārdā apstiprināja, ka Anglija atzīst mūsu valsti *de jure* un ka nevar būt runa par Padomju savienības tiesībām uz Baltijas valstu īpašumiem.”

Igauņu laikraksti atreferē arī ziņas no angļu un citu zemju laikrakstiem konfiscētā zelta jautājumā. Piemēram, *Teataja* (Ziņotājs) Stokholmā 1967. gada 24. jūnija numurā sniedz ziņu pēc Anglijas nedēļas laikraksta *Spectator* (7234. nr. — 17.2.1967) par Anglijas un Padomju savienības nolīgumu, pēc kuŗa „Anglija nodod Padomju savienībai 500.000 mārciņu vērtībā preces, un abas valstis atsakās no atlikušām prasībām vienai pret otru. Anglijas valdība izmantos Baltijas zelta noguldījumus savu, t.i., Anglijas, pilsoņu zaudējumu segšanai Baltijas valstīs.”

Võitleja (Cīnītājs) Heidelbergā 1967. gada marta un aprīļa numurā sniedz ziņas pēc angļu un vācu laikrakstiem, minot, ka *Gardian* ievadrakstā jautā: „Kādas komplikācijas tad radīsies, kad kādreiz Baltijas valstis atgūs savu neatkarību un pieprasīs atpakaļ savus noguldījumus, ko tās kādreiz labā ticībā deponēja mūsu bankā”. Angļu rīta laikraksti *Daily Telegraph* un *Daily Express* pēc komunikē 1967. gada 14. februārī sniedza īsas ziņas par Anglijas un Padomju savienības daudz gadus ilgušo sarunu rezultātu — prasību un pretprasību nolīgumu uz Baltijas zelta konta. Anglijas bankā gulēja iesaldēts Igaunijas, Latvijas un Lietuvas zelts nepilnu 6 miljonu mārciņu vērtībā. *Võitleja* tālāk piebilst: „No šīs summas Igaunijas banka bija deponējusi tieši 1 miljonu un 600 tūkstošus mārciņu. Pēc piesniedzamiem datiem, Anglijas prasības pret Pad. savienību par Anglijas pilsoņiem atņemtajiem īpašumiem ir 15 miljonu mārciņu apmērā. Saskaņā ar nolīgumu Padomju savienība no Baltijas zelta konta saņems preces un ierīces 500.000 mārciņu vērtībā. Pārējais Baltijas valstu zelts, 5,5 miljonu mārciņu vērtībā, tiks izmantots Anglijas pilsoņu (tirgotāju — spekulantu) parādu pieprasījumu segšanai. Ministru prezidents H. Vilsons televīzijas intervijā atbildēja, ka Anglijas un Padomju savienības nolīguma lietā ir atrasts „zelta vidusceļš” turpmāko Padomju savienības prasību nokārtošanā. Ar šo nolīgumu Baltijas zelta jautājums ir nokārtots un uz visiem laikiem svītrots no darbu kārtības.

Apskatot šo traģisko nolīguma aktu no juridiskā viedokļa, ir ļoti grūti atrast pamatu un izskaidrojumu šim nolīgumam. Igaunijas noguldītais zelts uzskatāms par privātpašumu, jo noguldītāja — Igaunijas banka — nebija valsts, bet privāts institūts, kuŗa valdība piedalījās tikai ar 51 % ieguldī-

jumu. Viņas majestātes valdībai nebija nedz morālisku, nedz juridisku tiesību aizkart šo noguldījumu, kur nu vēl noslēgt kādus darījumus ar trešo valsti. Šis nolīgums, neatkarīgi no tā, kādā juridiskā apvalkā tas ietērpts, ir ļoti nožēlojams, apkaunojošs akts."

Deutsche Panorama 1967. gada 2. marta numurā ar virsrakstu „Baltengold und Sowjet-Geschäft” cita starpā raksta: „Lielbritānija, kas līdz šim nekad nav atzinusi Padomju savienības izdarīto Baltijas valstu aneksiju, pēc 26 gadiem iedzīvojas uz to konta un tās nodod (vāciski: „gibt sie preis”)”.

Brīvo igauņu prese plaši apraksta arī dažādās zemēs un pilsētās notikušās demonstrācijas, kas vērstas pret Anglijas valdību konfiscētā zelta lietā. Šais protesta gājienos nesti vairāki plakāti, izteicot protestētāju ieskatus un noskaņojumu. Piemēram, „Wilson & Co! Rokas nost no Baltijas zelta!”, „Padomju savienība atņēma Baltijas tautām brīvību, briti grib atņemt īpašumus!”, „Vai britu gods ir miris?”, „Lielais Baltijas zelta laupījums!”, „Tev nebūs iekārot sava tuvākā mantu!”, „Britu un Padomju draudzība pirktā ar Baltijas zeltu un brīvību!”

Meie kodu (Mūsu dzimtene) Sidnejā 1967. un 1968. gada 15 numuros publicējis 24 atsevišķus rakstus un ziņojumus ar plašu informāciju par baltiešu kopējo pretakciju Anglijas valdības rīcībai Baltijas valstu zelta lietā un aprakstiem par protesta demonstrācijām Austrālijā. Rakstu saturs būtībā līdzīgs jau pieminētajiem. Daži raksti pārspiesti no citu zemju igauņu laikrakstiem.

Beigās jāpiemin angļu valdības oficiālā pārstāvja paskaidrojuma atreferējums igauņu avīzē *Vaba eesti sõna* (Brīvais igauņu vārds) Ņujorkā 1967. gada 14. decembrī numurā, kur rakstā „Baltijas zelts pārdots Londonā” cita starpā teikts: „Ministrs Džordžs Dārlings (George Darling) ziņo sekojošo: Baltijas zeltu pārdeva 1967. g. 26. jūnijā. Pārdošanas nolūks bija iegūt kapitālu, kas nestu procentus. Pārdeva 460.220 unces zelta par 5.803.122 mārciņām un 12 šiliņiem. To ieguldīja vērtspapīros, kas līdz šim laikam jau nesuši procentus 80.000 mārciņu vērtībā.”

No igauņu preses ziņām izriet, ka Igaunijas bankas zelts ir privātīpašums, jo Igaunijas banka bija privāta sabiedrība ar 51 % valsts ieguldījumu. Nolīgumā, kaut arī no tiesiskā viedokļa nelikumīgā, privātīpašumu konfiskācija nav paredzēta. Anglijas valdība un Anglijas bankas vadība tāpat šai gadījumā gājušas vēl tālāk savā nelikumīgajā rīcībā, konfiscējot arī privātīpašumu.

Nelaiķis Igaunijas sūtnis A. Torma uz šo apstākli norādījis savos paskaidrojumos un iesniegumos. Protams, protesti un memorandi, ja aiz tiem nav politiskas, saimnieciskas vai militāras varas, neko nelīdz, ja kāda valsts izšķīrusies paņemt citiem piederīgu mantu. Tā tas noticis arī šoreiz, kas norāda uz gadsimtenos nemainīgo angļu mentālītāti.

Sūtnis A. Torma gan atsevišķi, gan sadarbībā ar Latvijas un Lietuvas diplomātišķajiem pārstāvjiem daudz pūlējies, lai protestētu pret Anglijas valdības nelikumīgo rīcību un informētu sabiedrību par radušos stāvokli. Viņš

palīdzējis arī saskaņot brīvo igauņu organizāciju akciju šai lietā. Atzīmējot sūtņa A. Tormas sadarbību ar latviešiem, šai *Archīva* sējumā viņa piemiņai veltīts īpašs raksts.

Daži oficiālie angļu pārstāvji sarunās ar igauņu protesta delegācijām izteikušies, ka zelts neesot nodots krieviem, bet palicis Anglijā, un tādēļ būtībā nekas neesot mainījies. Zelts esot tikai pārvērsts vērtībā, kas nes augļus. No angļu viedokļa raugoties, tas tā varbūt izklausās, bet Baltijas valstīm zelta vai tā vietā pretvērtību vairs nav.

Vienpadsmit dažādi brīvo igauņu laikraksti brīvajā pasaulē publicējuši vairāk nekā simt rakstu šai jautājumā, kas rāda viņu sabiedriskās domas noskaņojumu. Šī nelikumīgā Anglijas akcija nav palikusi bez ievēribas, un darīts viss iespējamais, lai vairākkārtējie protesti būtu reģistrēti un lai kādreiz, pamatojoties uz šiem protestiem, varētu atjaunot legālu akciju pret Lielbritāniju, resp. tās valdību un Anglijas banku.

Par konfiscētā zelta jautājumu plašāk rakstīts šādos igauņu laikrakstos (aiz gadskaitļa minēti attiecīgie numuri):

Amerikas savienotajās valstīs: *Eesti postimees* (Igauņu pastnieks) 1967. gadā: 5, 6, 9, 10. nr. *Vaba eesti sõna* (Brīvais igauņu vārds) 1967. gadā: 11—16, 19—23, 26, 28, 34, 36, 50. nr.

Austrālijā: *Meie kodu* (Mūsu dzimtene) 1967. gadā: 9, 13, 16, 18—20, 22, 36, 39. nr. 1968. gadā: 1, 2, 8, 9, 12, 16. nr.

Kanādā: *Meie elu* (Mūsu dzīve) 1967. gadā: 8—10, 13, 15, 17, 20, 21, 25, 28. nr. *Vaba eestlane* (Brīvais igauņis) 1967. gadā: 15, 16, 19, 20, 23—25, 28, 32, 33, 36, 96. nr.

Vācijā: *Võitleja* (Cīnītājs) 1967. gadā: 3-4, 5. nr.

Zviedrijā *Eesti päevaleht* (Igauņu dienas avīze) 1967. gadā: 38, 40, 43, 52, 63. nr. *Eesti post* (Igauņu pasts) 1967. gadā: 2, 3. nr. *Meie post* (Mūsu pasts) 1967. gadā: 3, 5. nr. *Teataja* (Ziņotājs) 1967. gadā: 9, 10, 12, 13, 15. nr. *Välis-Eesti* (Igaunija ārzemēs) 1967. gadā: 4, 7, 9. nr.

Iespējams, ka par konfiscētā zelta jautājumu rakstīts igauņu presē arī pēc 1967. gada, bet *Archīva* pārstāvim neizdevās informāciju par 1968. un vēlākiem gadiem iegūt, izņemot Sidnejā publicētās avīzes *Meie kodu* izgriezumus.

Atreferējumus no igauņu laikrakstiem laipnā kārtā palīdzēja sagatavot Dr. E. Plesmans.

Latviešu diplomātu īsbiografijas

Olģerts Rozītis

BĒRENDIS, Kārlis — dz. 27. 4. 1887 Dundagā; beidzis farmācijas studijas Tērbatas universitātē; darbojies Latvijas ārlietu resorā dažādos amatos: sūtniecībā Maskavā, Stokholmā uc., bijis ārlietu ministrijas administratīvi juridiskā departamenta direktors; kopš 1937. g. sūtniecības padomnieks Parīzē, vēlāk lietvedis; vēl joprojām Latvijas pārstāvis Parīzē. Sk. arī: *Archivs* XII, 269. lpp.

DINBERGS, Anatols — dz. 3. 3. 1911 Rīgā (viņa tēvs bija ierēdnis, vēlāk saeimas deputāts); beidzis Latvijas universitātes tiesību zinātņu nodaļu 1936. g., kā arī politisko zinātņu studijas Džordžtaunas universitātē Vašingtonā, ASV; 1953. g. ieguvis doktora gradu; bijis ārlietu resora dienestā kopš 1932. g.; 1935—1937. g. strādājis ārlietu ministrijas juridiskajā nodaļā, ārpus Latvijas bijis posteņos Polijā un ASV, sākumā ģenerālkonsuls Ņujorkā, kopš 1941. g. janvāra atašejs Latvijas sūtniecībā Vašingtonā, vēlāk pirmais sekretārs un padomnieks; 1970. g. oktobrī, sūtnim Dr. A. Spekkem atstājot aktīvo dienestu, pārņēma sūtniecības vadību un tagad ir Latvijas ārlietu resora seniors. Sk. arī: *Archivs* VII, 113. lpp., un XI, 253. lpp.

KALNIŅŠ, Jānis — dz. 19. 10. 1907 Veļkos, pagasta rakstveža dēls; 1935. g. beidzis Latvijas universitāti ar tieslietu maģistra gradu. Bijis diplomātiskā dienesta amatos Latvijas sūtniecībā Londonā un Berlīnē kopš 1935. gada; sākot ar 1950. g., vada konsulāro nodaļu Latvijas sūtniecībā Vašingtonā; 1972. g. iecelts par Latvijas goda konsulu Ņujorkā. Sk. arī: *Archivs* XII, 227. lpp.

LIEPIŅŠ, Roberts — dz. 2. 9. 1890 Irlavā; viens no Latvijas ārlietu resora veidotājiem, aktīvs sabiedrisks un politisks darbinieks arī ārpus ārlietu resora ieloga — bijis finanču ministrs un Rīgas pilsētas lielvekāis; studējis tirdzniecības zinības Rīgas politehniskajā institūtā; vācu okupācijas laikā 1918—1919 Pliskavas latviešu bēgļu komitejas vadītājs, 1919—1921 ārlietu ministrijas sekretārs un nodaļas vadītājs, 1922—1928 departamenta direktors, vēlāk sūtnis Kauņā, Tallinā un Maskavā (1935—1936), darbojies dažādos sabiedriskos pasākumos. Kopš 1937. g. Latvijas sarkanā krusta galvenās valdes loceklis un tā vadītājs; bijis dažādos sabiedriskos amatos trimdā. Tagad Latvijas pārstāvis Rietumvācijā.

OZOLIŅŠ, Teodots — dz. 20. 11. 1899 Mangaļu skolā, kur viņa tēvs bija skolas pārzinis; darbojies Latvijas ārlietu resora dienestā kopš tā pirm-

sākumiem, 19 gadu vecumā jau palīdzot Latvijas militāratašejam pulkv. Nikolajam Fogelmanim Berlīnē un no 1919. g. 14. jūnija strādājis Latvijas ārlietu ministrijai pakļautajā un Kārļa Ducmaņa vadītajā informācijas birojā Kopenhāgenā. Studējis tautsaimniecību Kopenhāgenā, bijis dažādos amatos sūtniecībā Londonā, Stokholmā, Maskavā, kā arī ārlietu ministrijā Rīgā, kur viņš bijis administratīvā un juridiskā departamenta direktors līdz 1939. g. aprīlim, kad viņu otrreiz ieceļ sūtniecības darbinieka amatā Londonā, šoreiz par padomnieku. Pēc sūtņa Kārļa Zariņa nāves (29. 4. 1963) vada šo sūtniecību lietveža amatā.

PAVASARS, Bruno — dz. 1. 8. 1896 Kalsnavas pagastā, tirgotāja dēls; mācījies Pēterī reālskolā Rīgā un Aleksandra kaņaskolā Pēterpilī, cīnījies strēlnieku pulkos, pēc Latvijas nodibināšanās pievienojies kalpakiešiem, tagad ir biedrības „Kalpaka bataljons” vadītājs. Beidzis Latvijas universitāti ar tautsaimniecības maģistra gradu; strādājis atbildīgos amatos finanču ministrijā, vēlāk ģenerālkonsuls Ļeņingradā, 1939. g. iecelts par Latvijas ģenerālkonsulu Roterdamā; tagad Latvijas pārstāvis Holandē.

PRIEDĪTIS, Pēteris — dz. 4. 4. 1896 Vietalvas pagastā, lauksaimnieka dēls; 1915—1918 studē Maskavas komercinstitūtā, 1925. g. beidz Latvijas universitātes tautsaimniecības nodaļu. Uzsācis žurnālista karjeru, būdams Latvijas telegrafa aģentūras pārstāvis Kauņā un Varšavā, veicis arī pienākumus ārlietu resorā; 1939—1940. g. strādā ārlietu ministrijas preses nodaļā, tagad Latvijas sūtniecības Londonā konsulārajā nodaļā un vada *Londonas avīzi*. Sk. arī: *Archivs X*, 119. lpp.

ROZĪTIS, Olgerts — dz. 2. 7. 1912 Pēterpilī, virsnieka dēls; mācījies Rīgas pilsētas 2. ģimnazijā, beidzis Latvijas universitāti ar tieslietu maģistra gradu un izglītības ministrijas Angļu valodas institūtu ar ģimnazijas skolotāja tiesībām; pārstudējis tieslietas Melburnas universitātē; ārlietu ministrijas dienestā Rīgā kopš 1935. g.; 1938. g. iecelts amatā sūtniecībā Londonā, no kurienes 1952. g. ārkārtējo pilnvaru nesējs sūtnis K. Zariņš viņu pārceļ uz Melburnu; tagad Latvijas pārstāvis Austrālijā. Darbojies literātūrā. Sk. arī: *Archivs VIII*, 246. lpp., un *XI*, 268. lpp.

SKRĒBERS, Arnolds — dz. 17. 9. 1897 Rīgā, ierēdņa dēls; beidzis Rīgas pilsētas reālskolu, pēc tam 1916. g. kaņaskolu Pēterpilī, cīnījies strēlnieku pulkos, vēlāk Kalpaka bataljonā un citās Latvijas armijas vienībās, atvaļināts kapteiņa dienesta pakāpē; 1927—1934 ministru prezidenta sevišķu uzdevumu ierēdnis; studējis tiesības Latvijas universitātē, beidzis izglītības ministrijas Angļu valodas institūtu ar ģimnazijas skolotāja tiesībām; 1934—1939 ārlietu ministrijas preses nodaļas vadītājs, 1939. g. iecelts par sūtniecības padomnieku Briselē, vēlāk cīnījies Latviešu leģionā un bijis dažādos sabiedriskos amatos. Trimdā sākumā bijis Zviedrijā, bet kopš 1949. g. ir Latvijas pārstāvis Ženevā.

ŠILLERS, Rūdolfs — dz. 17. 3. 1896 Rīgā, tirgotāja dēls; studējis Rīgas politehniskā institūtā, vēlāk vēsturi Latvijas universitātē; ārlietu ministrijas dienestā kopš 1925. g. — bijis preses nodaļas sekretārs, vicekonsuls Vīnē,

Ēriks Žilinskis

AINAVA

konsuls Ļeņingradā un 1937—1944 Ņujorkā; kopš 1950. g. ir preses un informācijas daļas vadītājs Latvijas sūtniecībā Vašingtonā. Sk. arī: *Archīvs* X, 130. lpp.

TEPFERS, Jānis — dz. 16. 1. 1898 Iecavā, aptiekara dēls; 1917—1918 studējis medicīnu Tērbatas universitātē, 1932. g. beidzis Latvijas universitātes tiesību zinātņu nodaļu; cīnījies brīvības cīņās Kalpaka bataljonā. No 1. 12. 1919. ārlietu ministra Z. Meierovica sekretārs, pavadījis viņu ārzemju ceļojumos uz dažādām konferencēm, bijis dažādos amatos ārlietu ministrijā: nodaļas vadītājs, departamenta direktors, 1936—1938 ģenerālsekretārs, 1938—1940 sūtnis Helsinkos. Trimdā dzīvo Zviedrijā, piedalās sabiedriskajā darbā; ir Latvijas pārstāvis Zviedrijā.

TOMSONS, Vilis — dz. 24. 12. 1905 Rīgā, kuģu rēdeņa dēls; mācījies V. Olava komercskolā un studējis tautsaimniecību Latvijas universitātē. 1937. gadā iecelts amatā Latvijas sūtniecībā Londonā par kuģniecības lietu kārtotāju; 1942. g. sūtnis un ārkārtējo pilnvaru nesējs K. Zariņš viņu pārceļ uz Latvijas sūtniecību Buenosairesā par sekretāru, vēlāk uz sūtniecību Riodežanērō. Kopš 1952. g. viņš darbojās Kanādā ar sēdekli Montrealā, 1962. g. apstiprināts par konsula vietnieku (Acting Consul), 1972. g. iecelts par sūtniecības padomnieku Vašingtonā, paturot arī konsulāros pienākumus Montrealā.

ZILINSKIS, Ēriks — dz. 6. 2. 1912 Jēkabpilī, advokāta dēls; no 1930. g. studē tieslietas Latvijas universitātē, paralēli mācīdamies glezniecību pie dažādiem meistariem Rīgā; 1943. g. iegūst tieslietu maģistra gradu. Kopš 1941. gada piedalījies ar savām gleznām dažādās izstādēs Rīgā un vēlāk Stokholmā un Londonā. Kopš 1947. g. strādā Latvijas sūtniecībā Londonā. Sk. arī: *Archīvs* XI, 275. lpp., kur jālabo priekšvārds par: Ēriks.

Dainoloģija

Edgars Dunsdorfs

Nosaukums

Patlaban viena un tā paša jēdziena apzīmēšanai lieto trīs dažādus nosaukumus: dainas, tautasdziesmas un tautas dziesmas. Pēdējais vairs neatbilst modernas latviešu valodas tendencei, tādēļ būtu kā novecojies atmetams. Kuŗu no atlikušajiem divi terminiem lietojam, ir lielā mērā gaumes lieta (sk. Jāņa Rudzīša rakstu šai sējumā par domstarpībām šai jautājumā).

Lai apzīmētu zinātnes nozari, kas ar šo vielu nodarbojas, ir ērtāk lietot terminu „dainoloģija” nekā „tautasdziesmu zinātne” jeb „zinātne par tautasdziesmām”. Kaut neparasts atvasinājums, tas tomēr ir labskanīgs, tāpat arī parocīgs lietošanai svešvalodās (vāciski: *Dainologie*, angļiski *dainology*). Jo sevišķi šāds termins kļūst nozīmīgs svešvalodās ar to, ka vērš uzmanību uz faktu, ka latviešu un lietuviešu dainas pēc sava rakstura ir pavisam cits žanrs nekā vācu „Volkslieder” vai angļu „folksongs”.

Avoti

Dainoloģijas pētījumiem galvenais avots brīvās pasaules pētniekiem, diemžēl, nav pieejams. Šis avots ir dainu vācēju uzrakstītie dainu teksti un melodijas, kas glabājas Rīgā — Folkloras krātuvē. Tai vietā pētniekiem brīvajā pasaulē ir jāiztiek ar dainu publikācijām, kas ir ļoti dažādas kvalitātes.

Folkloras krātuve

Folkloras krātuvī pēc Annas Bērzkālnes (1891—1956) ierosmes nodibināja Rīgā 1924. gada decembrī.¹ Krātuve sāka darbu 1925. gada septembrī. Tās padomē bija profesori: J. Endzelīns un P. Šmits un docenti: J. Kauliņš un L. Bērziņš. Sekretāre un krātuves vadītāja bija Anna Bērzkālnē.² 1929. gadā krātuves vadību pārņēma profesors K. Straubergs, šai amatā darbodamies līdz 1944. gadam.³

Folkloras krātuve laikā no 1936. līdz 1939. gadam izdeva dainas četros sējumos ar nosaukumu *Tautas dziesmas* (šāds apzīmējums bija I sējumam, bet, sākot ar II sējumu: *Latviešu tautas dziesmas*). Šis izdevums bija domāts kā Krišjāņa Barona 1894—1915. g. sešos, resp. astoņos sējumos izdoto un 1922. gadā no jauna publicēto *Latvju dainu* izdevuma turpinājums. Folkloras

krātuves izdevuma manuskriptu bija sagatavojis folklorists O. Līdeks (1906—1952), bet par redaktoru skaitīja profesoru P. Šmitu (1869—1938).

Jau pirms šo četru sējumu iznākšanas daļa Folkloras krātuves jaunsavāktu daļu bija uzņēmta profesora J. Endzelīna un R. Kļaušīņa rediģētā izdevuma *Latvju tautas dainas* (1927—1932) desmit sējumos. Visi šie daļu izdevumi brīvajā pasaulē atrodami tikai nedaudz eksemplāros.

Pēc boļševiku okupācijas Folkloras krātuvi pārdēvēja pagafā vārdā par LPSR zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta Folkloras sektoru. Ir izdota daļu izlase trijos sējumos ar nosaukumu: *Latviešu tautasdziesmas*. Izlase (Rīgā 1955—1957). Turpretim solījums izdot pilnīgu, akadēmisku daļu izdevumu līdz šim vēl nav izpildīts, un liekas, ka ir maz izredzes, ka šo pētniecībai tik ļoti vajadzīgo izdevumu varēs jebkad izdot, kamēr vien pastāvēs boļševiku režīms.

Dainu publikācijas trimdā

Trimdā ir publicēti divi plašāki daļu izdevumi. 1949. gadā J. Kadilis publicēja paša apstrādājumā divos sējumos Krišjāņa Barona *Latvju daļu izlasi*, kuņā pavisam 9738 dainas.

Otro, plašāko izdevumu publicēja Imantas apgāds Kopenhāgenā no 1952. līdz 1956. gadam divpadsmit sējumos ar nosaukumu *Latviešu tautas dziesmas*. Kā redaktori izdevumu parakstīja A. Švābe, K. Straubergs un E. Hauzenberga-Šturma. No II sējumā (iznāca 1953. gadā) ievietotajiem paskaidrojumiem (463. un sek. lpp.) redzams, ka, sākot ar šo sējumu, Hauzenberga-Šturma ir rediģējusi daļu valodu. Kāda loma rediģēšanā bijusi pārējiem diviem redaktoriem, nav redzams. No izdevēja pēcvārdiem XI sējumā [632.] lpp. izriet, ka faktiskais redaktors bijis Ojārs Jēgens. Iespējams, ka, sekojot pēdējos Latvijas patstāvības gados nodibinātai paražai, abi profesori — Švābe un Straubergs — bijuši tikai goda redaktori, kas faktisko darbu nemaz neveica.

Otrā sējumā ievietotajā piezīmē (466. lpp.) sniegts paskaidrojums par izdevuma avotiem. Tie ir: Krišjāņa Barona *Latvju daļu* sešu sējumu izdevums 1894—1915. g. (pārspiests Rīgā 1922. gadā) un Folkloras krātuves *Latviešu tautas dziesmu* četru sējumu izdevums (1936—1939. g.). Abi izdevumi apvienoti Krišjāņa Barona klasifikācijā un iespiesti Kopenhāgenas izdevumā, paturot daļu oriģinālo numerāciju.

Lielākais trūkums šim Kopenhāgenas izdevumam ir, ka, t.s. pamatdziesmām ir pievienoti tikai daži varianti (reizēm neviens). Atšķirībā no tā, kā to darīja daudzkārt Barons, variantiem nav sniegts tikai atšķirīgais vārds vai strofa, bet gan visa varianta pilnais teksts. Konsekventi realizējot Barona variantu iespieduma saīsinājumu principus, tagadējā Kopenhāgenas izdevumā būtu varēts ievietot visus variantus, nemaz nepalielinot darba apmēru. Nav arī saprotams un nekur nav paskaidrots, kāda bijusi redaktora mērāukla variantu izvēlē. Pēc nepārbaudītām ziņām, Kopenhāgenas izdevuma variantus

LATVJU DAINU PIRMĀ IZDEVUMA VĀKS
Zīmējis Richards Zariņš (1869—1939)

nav izraudzījis neviens no redaktoriem, bet gan rakstnieks Valdemārs Dambergs. Ja tā būtu, tad ievietotie varianti vairāk raksturotu pašu rakstnieku un viņa izvēli, bet daidzniecības pētījumiem tie puslīdz nevērtīgi. Turklāt šo variantu numerācija ir cita nekā Barona un Folkloras krātuves izdevumā, kas to izlietošanu ļoti apgrūtina.

Kā pamatdziesmām, tā ievietotajiem variantiem ir minēti arī Barona un Folkloras krātuves izdevuma šifri, lai apzīmētu dainas uzrakstīšanas vietu, bet nav minēti teicēju vārdi. Attiecīgie rādītāji ievietoti I sējumā. Tomēr arī šai ziņā redaktors (kurš tas būtu — varbūt šo lietu izšķīra burtlicis?) pielāvis nepiedodamu paviršību. Piemēram, rādītājā (408. lpp.) ar šifriem: 332 — 342¹ ir norādīts, ka dainas uzrakstītas Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē. Turpretim pēc Barona izdevuma redzams, ka 332 apzīmē tikai Kurzemi, 335 — ka daina ņemta no 1888. gadā publicētā Āronu Matīsa krājuma, 337. numurs attiecas uz dainu 1874. un 1875. gada publikāciju, 340¹ attiecas uz 1807. un 1808. gadā izdoto G. Bergmana krājumu, ar 342.¹ numuru apzīmēts Bitnera manuskripts un Stendera gramatika. Arī pārējos vietu savilkumos ir izlaista Barona sniegtā sīkākā informācija. Grūti saprast, ko apgāds varējis ietaupīt, izlaižot šīs nedaudzās rindiņas. Totiesu zaudējums pētniekam ir jo liels.

Topografiskiem pētījumiem Kopenhāgenas izdevumu var izlietot tikai ar ierunām. Mazākais, ko varēja darīt, būtu bijis publicēt arī krājumā neuzņemto variantu uzrakstīšanas vietu, teiksim, stūrainajās iekavās. Pavisam nevietā ir paņēmiens, ka I sējumā dainām, kas plaši izplatītas, ir minētas tikai dažas uzrakstīšanas vietas un tad, ignorējot pārējās vietas, pierakstīts: „u. c.”. Zināmas šaubas par uzrakstīšanas vietu šifru pareizumu rada tas, ka iespiedumklūdu sarakstā XI sējumā (626—628. lpp.) starp daudzām iespiedumklūdām skaitļos atzīmēta tikai viena vietas šifra iespiedumklūda.

Ņemot vērā daudzās iespiedumklūdas vienpadsmit sējumos, rodas arī jautājums, vai divpadsmitajā (nerātņo dainu sējumā) nebija nevienas iespiedumklūdas — šo sējumu saprotamu iemeslu dēļ nav lasījusi izdevuma valodas redaktore (sk. šī sējuma titullapu). Ir arī neērti, ka tieši šai XII sējumā ir ievietoti svarīgi rādītāji. Nav saprotams, kādēļ šos rādītājus nevarēja ievietot XI sējumā, ar ko praktiski lietojamais izdevums nobeidzas.

Bez šiem diviem lielajiem dainu izdevumiem brīvajā pasaulē ievērojamā latviešu folklorista, profesora Dr. Haralda Biezā puļu rezultātā tagad pētnieku rīcībā ir divi vērtīgi agrīno dainu krājēju iespiesto izdevumu jauni publicējumi. Pirmais ir Rūjienas mācītāja Gustava Bergmana 1807. un 1808. gadā izdots krājums *Sammlung acht lettischer Sinngedichte*. Otrais ir Palsmanes mācītāja F. Vāra 1808. gadā anonīmi izdots *Palmariēšu dziesmu krājums*. Šie krājumi ar H. Biezā ievadu (Bergmana krājumiem ievads rakstīts vāciski, Vāra krājumam — latviski) tagad izdoti Upsalā 1961. un 1967. gadā. Abos izdevumos kopā ir 899 dainas. To vērtība ir negrozīts un nelabots teksts, jo tiklab Barona, kā arī Folkloras krātuves un sevišķi Kopen-

hāgenas izdevumā dainu teksti ir laboti. Daudzos pētniecības jautājumos tomēr ir svarīgs teksts, kādu to skandējis teicējs.

Latgaliešu dainas ir publicētas žurnāla *Dzeives* vairākos numuros. Būtu jānoskaidro, par cik šīs dainas ir pirmpublicējumi.

Dainu skaits

Dainu skaits atkarīgs no definīcijas, ko par dainu saucam. Vispirms definīcijā jānorobežo dainas no romancēm, kuŗas zinātniskajā literātūrā sauc par ziņgēm. Otrkārt rodas jautājums par variantiem: cik lielai jābūt atšķirībai, lai kādu dainu uzskatītu par patstāvīgu vai par kādas citas, t.s., pamatdainas, variantu. Ir skaidrs, ka no tā, cik rigorōzi un konsekventi šāda divējāda klasifikācija izdarīta, atkarāsies dainu kopskaits.

Skaita, ka Kopenhāgenas dainu izdevumā ir ievietotas (neskaitot variantus) 35.789 dainas, kas ņemtas no Barona krājuma, un 24.291 daina, kas ņemta no Folkloras krātuves publikācijām, kopā 60.080 dainu.

Ir tomēr iespējams kļūdīties pat tik vienkāršā jautājumā kā: cik no tām dainām, ko Krišjānis Barons uzskatīja par pamatdziesmām, viņš ietilpināja *Latvju dainu* izdevuma sešos, resp. astoņos sējumos. Visi rakstnieki, kas vien šo faktu atzīmē, min skaitli 35.789.⁴ Vienīgi folklorists Jānis Bičolis ir izteicies uzmanīgāk:⁵ „... Barons par patstāvīgām dziesmām izraudzījis 35789 jeb noapaļojot 36000”.

Tiešām, Barona krājumā (kur kopā ar variantiem ir 217.996 dainas), pēdējais dainas numurs ir 35.789. Tomēr pētnieki, kas nav paraduši rīkoties ar skaitļiem, ir ignorējuši faktu, ka lielāks skaits, t.s., pamatdziesmu ir numurēts ar vienu un to pašu numuru. Tā, izskatot dainas no pirmā līdz tūkstotajam numuram, nāk klāt 189 pamatdziesmas, bet, izskatot tās no 27.001. līdz 28.000. numuram, nāk klāt desmit pamatdziesmu. Lai konstatētu, cik pavisam pamatdziesmu nāk klāt, būtu jāizskata visi Barona sējumi, bet jau tagad var vērtēt, ka Bičola skaitlis 36.000 būs tuvāk patiesībai nekā tradicionālais skaitlis 35.789.

Iespraudumi radās šādi. Barons dainas kārtoja nodaļās pēc dainas pirmā vārda alfabēta kārtībā. Saņemot attiecīgo dainu vēlāk, Barons nevēlējās visas iepriekšējās dainas pārnumurēt, tādēļ jauno dainu pēc alfabēta iekārtoja ar iepriekšējās dainas numuru, pieliekot iesprauduma indeku (no 1 līdz 3).

Piemēram, pēc 197. dainas (uzrakstīšanas vieta Vatrānē un kādā nenoteiktā vietā) ar šādu tekstu: „Aizmirsās man dziesmiņas, Grūtu mūžu dzīvojt; Dod, Dieviņ, vieglu mūžu, Pa vienai atgādāšu (atminēšu)” Barons iesprauda ar 197¹ no Ērgliem saņemto dziesmu: „Ai Dieviņ, ai tētiņ, Ļauna diena mani rāja. Kaut tā mani nerājuse, Es būt' liksmi dzīvojuse” un ar 197² no Gaujienas saņemto dziesmu: „Aiju, manu skaļu balsu, Ai, vēlīgu valodiņu! Še jūs abi dilisiet Neveikliša rocinā”.

Kāds cits piemērs: 133. daina no Kastrānes, Kuldīgas un Sēlpils ar daudziem variantiem (no Vecpiebalgas, Vietalvas, Nītaures, Siguldas un Cēsu apvidus, kā arī bez tuvāka apzīmējuma) ir šāda: „Kas dziedāja rītā agri,

Kas bez saules vakarā? Bārenīte, tā dziedāja Rītā agri, vakarā". Tai seko ar 133¹ daina no Stendes: „Luste man padziedāt, Kad apņik raudādam, Kad apņik raudādam, Sēr mūž vadīdam”.

Iestrādājoties vajadzība pēc iespraudumiem mazinājās, tādēļ to sevišķi daudz sākumā.

Ja jautājumu par dainu skaitu uzskata par svarīgu (tā kā mūsu folkloristi šo skaitu tik bieži piemin, to, acīm redzot, par tādu uzskata), tad būtu jāpapūlas arī šo skaitu noskaidrot.

Folkloras krātuvē (tagad LPSR ZA valodas un literatūras institūta folkloras sektorā) 1969. gadā skaitīja 1.160.000 variantu, bet to skaitā ir daudz viltotu padomju laikmeta „tautas dziesmu”.

Dainu vecuma problēma⁶

Dzejiskais spriedums, ka dainas ir tikpat vecas, cik veca ir valoda un dziedāšana,⁷ atrodams Kopenhāgenas dainu izdevuma pirmajā teikumā. Ar šo faktu un teikuma lozunga veida lapidāro formulējumu ir izskaidrojams, ka tas bieži atkārtots un iespiedies ne vien parasto lasītāju, bet arī zinātnieku atmiņā.

Tomēr tai pašā izdevumā, kuŗā publicēts šis dzejiskais un vieglprātīgais spriedums, tas arī nobīdīts pienācīgā vietā ar pretjautājumu — cik veca tad ir latviešu valoda?⁸ Kamēr mums uz šo jautājumu nebūs atbildes (un liekas, ka to tik drīz nesaņemsim), nav konkrēta satura apgalvojumam, ka latvju dainas ir tikpat vecas, cik latviešu valoda.

Ja mums būtu vēsturiskā latviešu valodas vārdnīca, tad būtu zināmas izredzes gan pēc atsevišķu vārdu vecuma, gan pēc morfoloģiskām un sintaktiskām īpatnībām noteikt dainu konkrēto vecumu. Liekas, ka šādā sakarā Velta Rūķe-Draviņa šai rakstu krājumā izsakās: „... konkrēti pētījumi ... izmantojot valodas liecības, vēl ir tikai nākotnes uzdevums”.

Tomēr kāds cits valodnieks ir izmēģinājis roku arī bez šādas vēsturiskās valodas vārdnīcas ar tīri spekulatīviem paņēmieniem pēc valodas klasificēt dainas. Tāds mēģinājums atrodams J. Andrupa 1955. gadā publicētajā rakstā.⁹ Pēc viņa domām, vecākais latviešu dainu slānis būtu „baltu cilšu kopdzīves laikā”, kas it kā beidzies astotā gadsimtenī. Atstājot neskartu nepieņemtā apgalvojumu, ka baltiem bija ciltis satversme, kaut tik senos gadsimteņos, ir loģiska kļūda runāt par latviešu dainām hipotētiskajā baltu kopautā. Ja ignorējam arī šo kļūdu un iedomājamies kādu pārejas posmu, kuŗā latviešu valodā vēl nav bijis akcents atvilkts uz pirmo zilbi un galotņu īsinājumu process bija tikai sākuma stadijā, tad šī laikmeta dainas vajadzētu pazīt pēc pantmēra. Andrups tādas tomēr nevarēja uzrādīt, un Hauzenbergas-Šturmas aizrādījumu¹⁰ var saprast tā, ka tādas arī neizdosies uzrādīt.

Andrupa nākošais posms dainu periodizācijā ir no 8. līdz 13. gadsimtenim. Andrups raksta, ka šo posmu raksturojot alliterācijas,¹¹ bet šo spriedumu vājinā viņa apgalvojums, ka arī 13—16. gadsimtenī bijis alliterāciju plaukuma laiks.¹²

Saprotams, ka dainās ir īsti kuplā skaitā sastopamas alliterācijas, bet kāds ir pamats spriedumam, ka dainas ar alliterācijām attiecas uz kādu noteiktu gadsimteni, kā tas ir, piemēram, Rietumeiropas dzejā? Analogija taču nekad nav pierādījums.

Vienā no vecākām latviešu baznīcas dziesmām — tīri toniskajā pantmērā 1530. gadā sacerētajā Nikolaja Ramma „Desmit svētie Dieva baušļi” — ir daudz alliterāciju (*tōw titzet; varde welt; denās Dewe; warde walkōth; tōw tōuwam* — un vārda „nedcz” atkārtojums).¹³ Alliterācijas saskatāmas arī vienīgajā dainā, kas uzrakstīta 16. gadsimtenī (*Selsenik, Trummetnek, Atsle Selse warde Noseklesze, wannesnige Selse warde daszdedam*). Tomēr starp abām principiāla starpība ir tā, ka Ramma dziesmā alliterācija ir metrisks princips, kamēr to nevar teikt par minēto dainu, kā jau vispār par alliterācijām dainās ir norādījis L. Bērziņš.¹⁴

Apgalvojums, ka dainas ar alliterācijām radušās 8—13. vai 13—16. gadsimtenī, ir spekulatīvs un nepierādīts. Šāda apgalvojuma pamatā ir metodiski aplamais pieņēmums, ka dainas varētu datēt, pamatojoties uz dainām pašām. Vienīgais ceļš, kas sola panākumus dainu datēšanai, ir pretējā virzienā — pie dainām jāpieiet ar zināšanām, kas iegūtas ārpus dainu studijām. Šī maksima neattiecas tikai uz dainu datēšanu. Piemēram, Rūķe-Draviņa savā rakstā *Archīva* IV sējumā ar zināšanām par latviešu valodas izloksnēm varēja koriģēt agrākos uzskatus, norādot, ka vairākas dainu formas, ko valodnieki atzina par valodas izkropļojumiem, tomēr ir pareizas attiecīgās izloksnes formas.

Panākumus dainu datēšanā nevarēs gūt persona, kas vēstures zināšanas mēģina iegūt no dainām. Turpretim vēsturniekam, kas savas vēstures zināšanas ieguvis, studējot dokumentus vai chronikas, noteikti būs panākumi, ja viņš ar dokumentu un chroniku studijās iegūtām zināšanām tuvosies dainām. Ja labs attiecīgā laikmeta pazinējs dainās atrod reālijas, kas attiecas uz šo laikmetu, viņam ir iespēja sākt domāt par attiecīgās dainas datēšanu.

Pirmais, kas ar zināmām sekmēm šādu metodi lietojis, bija A. Švābe, skaidrojot kaņavīru dainu relatīvo chronoloģiju.¹⁵ Plašu kritiku par šiem Švābes 1923. gada pētījumiem uzrakstījis H. Biezais.¹⁶ Tā kā Biezais savā pētījumā vēlas mītoloģiskajām dainām saskatīt pēc iespējas lielu vecumu, viņa kritikā par Švābes pētījumiem ir centieni kaņavīru dainas datēt pirms Švābes noteiktās 12. gadsimtena robežas.

Neapšaubāmi pareiza ir Biezā teze, ka būtu jārunā nevis par dainu vecumu, bet gan par dainās atspoguļoto kultūras elementu vecumu. Bet pēc tam Biezais izdara to pašu metodoloģisko kļūdu kā Andrups. Tikai, kamēr Andrups pamatojas uz dainu valodas, Biezais klasifikācijas pamatā liek latviešu reliģiskos priekšstatus. Pirmajā grupā ietilpstot dainas, kurās ir ziņas par laikmetu, kad latvieši vēl nepazīna kristīgo ticību, t.i., priekš 12. gadsimtena. Pie otrās grupas piederot dainas, kas uzrāda bez pagāniskajiem arī kristīgo priekšstatus, un par attiecīgo periodu Biezais uzskata laiku no 12. līdz 17. gadsimtenim. Trešā grupa aptverot klaušu laiku dainas — pēc 17. gadsimtena, un ceturrtā ziņģu laikmetu, sākot ar 18. gadsimteni.¹⁷

Metodoloģiskā kļūda te ir, ka, pamatojoties uz dainām pašām, mēģināts tās klasificēt pēc relatīvā vecuma. Metodoloģiski pareizais ceļš — pēc zināmiem vēstures faktiem meklēt dainās attiecīgā laikmeta kultūras elementu atspulgu — būtu prasījis plašākas zināšanas Latvijas vēsturē.

Piemēram, polemizējot ar P. Šmitu un A. Švābi par kaŗa dainām, Biežais akceptē nepareizo viedokli, it kā cīņas starp latviešiem un lietuviešiem būtu beigušās 13. gadsimtenī.¹⁸ Šāda viedokļa pamatā ir nepareizā vēstures koncepcija, ka ar vācu ienākšanu mūsu zemē būtu izbeigusies jebkāda patstāvīga latviešu rīcība. Tomēr vēl 1538. gadā konstatējams Kurzemes latviešu kaŗa-gājieni uz Lietuvu, kas notika bez vācu ordeņa ziņas.¹⁹

Tā kā dainās neatspoguļojas atsevišķi konkrēti vēstures notikumi, bet gan kultūras laikmetu reālijas, tad periods, uz ko apskatāmo dainu varētu attiecināt, ir ļoti garš. Kā piemēru ņemsim 31.962. dainu: „Ej kaŗā, bāleliņi, Ņem kaŗā līgaviņu: Kaŗa meitas smalki auda, Balti drēbes balināja”. Biežais raksta,²⁰ ka šāds dainā tēlotais stāvoklis latviešu tautas dzīvē eksistējis tikai pirms vācu iebrukuma, t.i., pirms 12. gadsimteņa vai arī pirmajā vācu okupācijas laikā 13. gadsimtenī. Ja dainā teikto konfrontējam ar vēstures avotiem, tad vispirms nāk prātā Indriķa chronikā 1208. gadā aprakstītais Rūsina un Varidota kaŗagājieni pret igauņiem ar zīmīgo chronista piebildi, ka kaŗagājienā latvieši (letgaļi) aizveduši daudz lopu un ļoti daudz meiteņu, „kuŗas vienīgi šo zemju kaŗaspēks mēdz saudzēt”.²¹

Ka šeit attēlotā parādība tomēr nebeidzās 13. gadsimtenī, kā to domā Biežais, liecina fakts, ka tikai 15. gadsimtenī Valkas landtāgs nolēma likvidēt dreļību,²² un tās eksistence Latvijā apliecināta vēl 1455. gadā. Tātad dainā attēlotā parādība datējama ar laikmetu no 13. līdz 15. gadsimtenim. Saprotais, tā varētu būt arī ārpus šīm chronoloģiskajām robežām, bet par to pierādījumu trūkst.

Kāds cits piemērs: 31.942. daina saka: „Bērīts manis kumeliņis, Zemajāmi kājiņām, Tev būs manas bruņas nest, Manu smuidru augumiņu”. Latviešu kaŗavīru bruņas minētas vispirms 13. gadsimtenī tai pašā Indriķa chronikā, aprakstot pieminēto Rūsina kaŗagājieni. Pēc tam 14. gadsimtenī (1341. gadā) Kuldīgas komturejas inventāra sarakstā minēts, ka komturis izsniedzis zemniekiem vairoģus, bruņas un bruņucepures uz parāda.²³ Beidzamā ziņa vēstures avotos par latviešu kaŗavīru bruņām ir 16. gadsimtenī Rennera aprakstā par 500 latviešu kaŗavīru gājieni kaŗā pret krieviem 1558. gadā.²⁴ Dainas, kuŗas minētas latviešu kaŗavīru bruņas, tātad raksturo vismaz četri simti gadu ilgu posmu.

Volfgangs Dārziņš, rakstot par pazīstamo un plaši izplatīto dainu motīvu: „Celies, mana māmuliņe, Es pacelšu velentiņu”,²⁵ aizņemoties A. Karnupa un pēc tam K. Strauberga atkārtoto spriedumu, raksta, ka šī tipa dainas attiecināmas uz laiku no Kristus dzimšanas līdz apmēram 500. gadam. Pamats šim spriedumam ir, ka, pēc archaiologu ziņām, Zemgalē agrajā dzelzslaikmetā apbedīšanas veids ģimenes kapos bijis, mirušo noliekot uz zemes un tad apklājot ar smilšu kārtu, ko nosedz ar velēnu. Dārziņš ignorē to, ka vēl 18.

gadsimtenī kristīgā baznīca kaŗoja ar latvieŗu zemnieku paraŗu savus miruŗos apbedīt piemāju ģimenes kapos un citos neiesvētītos kapos.²⁶ Ja tieŗām ŗīs dainas atspoguļo laikmetu pusgadsimteni pēc Kristus dzimŗanas, tad ar to paŗu pamatu varētu teikt, ka tās atspoguļo 1700 gadu ilgu posmu. Tas nozīmē, ka attiecīgā daina varēja rasties tikpat labi perioda sākumā kā beigās.

Vēl kāds piemērs: 34.075. daina dzied: „Sajāja brammaņi Augstajā kalnā, Sakāra zobenus Svētajā kokā, Svētajam kokam Deviņi zari, Ik zara galā Deviņi ziedi, Ik zieda galā Deviņas ogas”.

Atstājojot pie malas nepierādīto hipotezi, ka ŗī daina stāsta par priekŗvācu laika latvieŗu kalendāru, latvieŗu svētie koki pirmo reizi vēstures dokumentos minēti pāvesta Inocenta III brēvē (1199. gada 5. oktobrī),²⁷ bet pēdējo reizi 1836. gadā,²⁸ kad Ērgemes mācītājs P. Karlbloms nociŗta daudz svēto koku un iznīcināja svētos akmeņus zem ŗiem kokiem.

Vīsi minētie piemēri vienā ziņā sagādā vilŗanos. Vēsturiskie fakti, kas atspoguļojas daudzās dainās, varētu pat teikt: to vairumā, ir tādi, ko var attiecināt uz ilgu laika posmu, uz vairākiem gadsimteņiem. Līdz ar to nav nekāda droŗa pamata ŗīs dainas attiecināt tieŗi uz attiecīgā perioda senāko posmu. Ja kāds to dara, tad rodas pamatots jautājums, kādēļ dainu neattiecināt uz mūsu dienām tuvāko laika robeŗu.

ŗo rindu autors ir izdarījis pētījumu par naudas nosaukumiem dainās.²⁹ Secinājums: dainās sastopamie naudas nosaukumi attiecināmi uz laiku no 16. līdz 19. gadsimtenim, bet dainās nav sastopams neviens naudas nosaukums, kas būtu vecāks par 16. gadsimteni. Pat vēl 1582—1583. g. vēstures avotā minētais ozerings nav dainās atrodams.

Augŗējie piemēri tomēr rāda, ka dainās atspoguļojas arī parādības, kas izbeidzās 16. gadsimtenī (drellība, kaŗavīru bruņas). Tomēr ŗādas parādības atspoguļojas ļoti nelielā skaitā dainu, tādēļ, vadoties no dainu reālījām, jā-saka, ka līdz mūsdienām saglabāto dainu ziedulaiki sākas ar 16. gadsimteni. ŗāds, uz empiriskās evidences dibināts viedoklis ir pilnīgi pretējs P. ŗmita plaŗi pazīstamajam, uz dedukcijām dibinātajam uzskatam, ka dainu ziedulaiki bijuŗi no 13. līdz 16. gadsimtenim.

Vēl jāatkārto literātūrā vairākkārt uzsvērtais fakts, ka latvju dainām ir polichronisks raksturs, t.i., tajās cieŗi apvienoti daŗādu laikmetu elementi.³⁰ Senākie elementi, kas dainās saglabājuŗies, parasti ir tādi, kas kaut kādā ziņā dainotāja apziņā radīja viņam vai viņai vēl saprotamus priekŗstatus. Turpre-tim nesaprotamie priekŗstati no dainām izzuda. Piemēram, vēl 1413—1414. gadā apliecinātā liķu dedzināŗana dainās neatspoguļojas, kaut mēģināts tādu saskatīt 27.533. un 27.576. dainā.³¹

Vienu robeŗu dainu vecumam vairumā gadījumu varēs noteikt — tās nav jaunākas par dainas uzrakstīŗanas laiku vai, riskējot ar zināmu neprecizitāti, par vienmēr labi zināmo dainu publicēŗanas laiku.

Dainu topografija līdz šim maz pētīta. Ir tikai atsevišķi mēģinājumi kartēt atsevišķus dainu tipus, bet par dainu atlantu, liekas, vēl neviens praktiski nav domājis. Šāds atlants tomēr būtu ļoti nozīmīgs dainoloģijas palīgīdzeklis, un tā sastādīšana ir svarīgs nākotnes uzdevums. Sprotams, dainu atlantu var sastādīt tikai pēc folkloras krātuves materiāliem Rīgā. Ārpus Rīgas tādu darbu būtu iespējams veikt tikai, ja realizētu utopisko projektu par visu dainu akadēmisko izdevumu.

Priekšdarbus dainu atlantam tomēr varētu veikt arī ārpus Rīgas, teiksim, brīvajā pasaulē. Šāds priekšdarbs, piemēram, būtu principu izstrādāšana dainu atlantam.

No otras puses, nevar pārspilēt cerības uz to, ko pētniecībai dotu šāds dainu atlants. Ir jāšaubās, ka: „Vai kāda dziesma ir tautas dziesma, vai iesūtītāja individuāls sacerējums, to galīgi varēs izšķirt tikai pēc tam, kad būs izstrādāts tautas dziesmu atlants, kur būs redzams katras dziesmas variantu izplatības rajons”.³² Kādēļ lai dainu, kas saglabājusies tikai vienā vietā un vienā variantā, uzskatītu par individuālu sacerējumu? Tādā veidā var gadīties, ka sevišķi vecu vai citādā ziņā interesantu dainu vienkārši noliek pie malas.

Kritiskā dainoloģijas bibliogrāfija

Pēdējos simt gados ir ļoti sakuplojis apcerējumu skaits par dainām. Par šiem apcerējumiem ir vairākas bibliogrāfijas. Tomēr vēl joprojām trūkst kritiska pārskata, kas atšķirtu, piemēram, dainu satura atstāstījumus no zinātniskiem apcerējumiem par dainām.

Lai dainoloģija būtu zinātniskas disciplīnas nosaukuma cienīga, līdzšinējo publikāciju novērtējums ir steidzīgi veicams darbs. Ar šādu kritisku bibliogrāfiju, kas atšķirtu graudus no pelavām, būtu likts pamats turpmākiem zinātniskiem pētījumiem. Sprotams, tādu darbu būs pirmkārt tehniski grūti veikt, jo tā autoram vai autoriem būtu ne vien jāizskata, bet arī jāizlasa un jānovērtē visas līdzšinējās publikācijas. Bez tam dainologs, kas uzņemtos šādu uzdevumu, saņemts smagus pārmetumus no romantiski noskaņotiem un ļoti skaļiem individiem, kas savās publikācijās dainās ietulkājuši savus personiskos aizspriedumus. Kā visās nozarēs, arī dainoloģijā pseudozinātniskie apoloģēti ir fanātiski savu ideju aizstāvji.

Šai ziņā sevišķi neiecietīgi ir dievtuři. Pēc dievtuŗu domām, tikai viņiem ir monopoltiesības runāt par dainām. Tikai tā var izskaidrot nemītīgos uzbrukumus dievtuŗu publikācijās mūsu pašlaik ievērojamākam dainu pētniekam Haraldam Biezajam. Psihologiem, kas kādreiz ar dievtuŗību nodarbosies, būs viegli šo neiecietību izskaidrot, jo dievtuŗi nav zinātnieki, bet mākslinieki, kam jūtas dominē pār saprātu.

Kamēr realizē ideju par kritisku dainoloģijas bibliogrāfiju, būtu vietā sakopot un publicēt zinātniskas recenzijas par līdz šim izdotām publikācijām

dainoloģijā. Tāds izdevums būtu vērtīgs priekšdarbs kritiskai dainoloģijas bibliografijai.

Apcerējumi par dainām

Apcerējumu par dainām arī brīvajā pasaulē pa šiem gadiem radies krietni daudz, kā rāda šai *Archīva* sējumā ievietotais bibliografiskais pārskats. Vairums no šiem apcerējumiem ir vai nu dainu satura atstāstījums, vai dainu savirknējums par kādu noteiktu tematu. No zinātniskā viedokļa šādiem sacerējumiem ir gaužām maza vērtība. To nolūks bieži vien ir izcelt „senlatviešu” (parasti nedefinējot šo terminu) tikumus vai skaidro pasaules uzskatu, un tiem ir zināma pedagogiska vērtība.

Totiesu zinātnisku apcerējumu par dainām ir maz. Šeit varētu pieskaitīt dažus rakstus, kas apcer dainu vākšanas vēsturi un vācēju biografijas. Tāpat te varētu pieskaitīt apcerējumus par dainu tulkojumiem svešvalodās. Zinātniskos pētījumos ietilpst arī dainu satura un formas analīze, pētījumi par chronoloģijas un topografijas problēmām. Īpašā grupā jāizdala pētījumi par latviešu mītoloģiju, kas balstās uz dainām. Tomēr visu šo katēgoriju rakstu vērtība atkarājas no tā, par cik tie sniedz jaunus atklājumus: jaunus faktus vai jau zināmo faktu jaunu izgaismojumu.

Ir kāda svarīga dainoloģijas nozare, kur pirmie nedrošie pētniecības mēģinājumi tikai sākušies — par dainu mūzikas saskaņu ar tekstu. Kā katrā jaunā pētniecības nozarē, šais jautājumos gaidāmi svarīgi atklājumi. Saprotams, atkarā no pētnieka talanta tādi atklājumi ir iespējami arī nozarēs, kuŗās ir jau priekšā kupls publikāciju skaits.

VĒRES

- 1 *Valdības vēstnesis* 274 (1924).
- 2 J. Bičolis, „Variantu skaita dažādība „Latvju dainās””, *Latviešu humānitāro zinātņu asociācija, Rakstu krājums II* (Ņujorkā 1963), 178. lpp.
- 3 A. Švābe („Tautas dziesmu likteņi”, *Latviešu tautas dziesmas I*, Kopenhāgenā 1952, xiii lpp.) raksta, ka krātuvi no 1925. līdz 1944. gadam vadīja prof. K. Straubergs. Šo ziņu katēgoriski apstrīd J. Bičolis (sk.: *op. cit.*, 180. lpp.).
- 4 Sk., piemēram: A. Švābe, *op. cit.*, xiii lpp.; Jānis Andrups, „Folk-Poetry”, *Latvian Literature* (Stockholm 1954), 15. lpp.; Andrejs Johansons, *Latviešu literatūra* (Stokholmā 1953), 85. lpp.
- 5 J. Bičolis, *op. cit.*, 165. lpp.
- 6 Šo posmu rakstot, autoram, diemžēl, nebija piesniedzams J. Bičola raksts „Latviešu tautas dziesmu chronoloģijas problēma”, *Ceļi VII* (Rīgā 1936).
- 7 A. Švābe, *op. cit.*, v lpp.
- 8 E. Hauzenberga-Šturma, „Tautasdziesmu valodas jautājumi”, *Latviešu tautas dziesmas XI* (Kopenhāgenā 1956), 614 lpp. (nē, tā nav iespiedumklūda, ja vienā teikumā jāraksta: „tautasdziesma” un „tautas dziesma”!).
- 9 J. Andrups, „Latviešu literatūras vēstures vienība”, *Ceļa zīmes* 24 (1955).
- 10 E. Hauzenberga-Šturma, *op. cit.*, 615. lpp.
- 11 J. Andrups, „Latviešu literatūras vēstures vienība”, 115. lpp.
- 12 J. Andrups, „Folk-Poetry”, 37. lpp.
- 13 *Psalmen und geistliche Lieder oder Gesenge, welche in der Kirchen Gottes zu Riga... in Liefpländischer Pawnsprache gesungen werden* (Rīga 1615).

- 14 L. Bērziņš, *Ievads latviešu tautas dzejā* (1959), 218. lpp.
- 15 A. Švābe, *Raksti par latvju folkloru I* (Rīgā 1923) un „Kaŗa dziesmas”, *Latviešu tautas dziesmas X* (Kopenhāgenā 1956).
- 16 H. Biezais, *Die Hauptgöttinnen der alten Letten* (Uppsala 1955), 23. un sek. lpp.
- 17 *Ibid.*, 57—58. lpp. Te ir vietā Andreja Johansona atgādinājums — sk.: *Der Was-sergeist und der Sumpfgeist* (Stockholm 1968), 11—12. lpp.: „In ihnen [folkloristischen Angaben] können... sehr alte Glaubenselemente bewahrt sein. Dieser Umstand berechtigt uns aber nicht, alle Überlieferungen, die keine unmittelbare Berührung mit dem Christentum verraten, als „heidnisch“ oder „vorchristlich“ zu bezeichnen.”
- 18 H. Biezais, *op. cit.*, 40. lpp.
- 19 Staatliches Archivlager Göttingen, Herzogliches Briefarchiv 591. Prūsijas hercoga Albrehta kancelejā saņemtais ziņojums (1538. g. 13. decembrī), ka lietuvieši sapulcējuši pie Latvijas robežām tūkstoš vīru, lai atriebtu iepriekš notikušu latviešu iebrukumu Lietuvā. Tikai, kad Kuldīgas komturis un citi ordeņa locekļi svinīgi apsoliĶa, panākt „taisnību”, lietuvieši iebrukumu atlika. Sk.: E. Dunsdorfs un A. Spekke, *Latvijas vēsture 1500—1600* (Stokholmā 1964), 72. lpp.
- 20 H. Biezais, *op. cit.*, 25. lpp.
- 21 L. Arbusow et A. Bauer (eds.), *Heinrici Chronicion Livoniae* (Würzburg 1959), 94. lpp. „Villisque omnibus sanguine multo paganorum coloratis sequenti die redierunt et per omnes villas spolia multa colligentes iumenta et pecora multa et puellas quam plurimos, quibus solis parcere solent exercitus in terris istis, secum abduxerunt”.
- 22 Valkas landtāgs 1424. gadā lēma: „Nekāda kristīga cilvēka kalpība nevar ilgt vairāk par desmit gadiem, un katram drellim ir tiesība izpirkties, maksājot savam kungam par katru vēl nenokalpoto drellības gadu vienu mārkku”. Sk.: A. Švābe, „Latviešu sociālais stāvoklis”, *Latviešu tautas dziesmas X* (Kopenhāgenā 1956), 252. lpp.
- 23 Citē I. Šterns rakstā: „Latvijas aizsardzība un latviešu kaŗavīri”, *Archivs III* (Melburnā 1962, 1972), 20. lpp.
- 24 Sikāk sk.: E. Dunsdorfs, *Mūžīgais latviešu kaŗavīrs* (Melburnā 1966), 124. lpp.
- 25 V. Dārziņš, „Latvju tautas melodiju veidi un īpatnības”, *Latviešu tautas dziesmas XI* (Kopenhāgenā 1956), 581. lpp.
- 26 L. AdamoviĶs, *Vidzemes baznīca un latviešu zemnieks 1710—1740* (1963), 461. un sek. lpp.
- 27 *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch I* (Reval 1853), 12. nr.
- 28 A. Johansons, „Steine im lettischen Kult des Hofschirmherrn”, *Zeitschrift für Volkskunde* (1962). Sal. arī jezuitu 1608. gada ziņojumu, kas citēts K. Strauberga darbā *De beliga skogarna*, 139. lpp., pēc tā paša autora: *Latviešu buŗamie vārdi I* (Rīgā 1939), 115. lpp.
- 29 E. Dunsdorfs, „Naudas dziesmas (apcerējums par šo dziesmu datēšanu)”, *Zīle* (Stokholmā 1965).
- 30 J. Bērziņš, „Par mūsu tautas dziesmu kā vēstures avotu izlietošanu”, *Izglītības ministrijas mēnešraksts* (1925).
- 31 K. Straubergs, „Pie mūŗības vārtiem”, *Latviešu tautas dziesmas IX* (Kopenhāgenā 1956), 99. lpp.
- 32 A. Švābe, „Latviešu tautas dziesmu likteņi”, xxiii lpp.

Par tautasdziesmu valodu

Velta Rūķe

I. Mūsu tautasdziesmas joprojām interesē dažādu nozaļu pētniekus, arī valodniekus. Pēdējā gadu desmitā atkal veikti jauni pētījumi par daļu valodu, īpaši sintakses novadā, un ir dibināts pamats jautāt, kur slēpjas tautas poēzijas pievilcība un vērtība, kas mudina valodniekus vienmēr par jaunu pievērsties šim tematam.

Ikviens, kam bijusi saskare ar latviešu tautasdziesmām, būs ievērojis, ka to izteiksme atšķiras no mūsdienu literārās valodas, tā ka dažāda laba dziesma sīkumos pagrūti izprotama pat labam latviešu valodas pratējam. Pie tam novirzes var būt dažāda rakstura:

a) pats vārds var būt pazīstams, bet forma liekas neparasta (Nu uzauga *divi vārpi* [= divas vārpas] Viena salma galiņā LD 12181, var., Es redzēju jūriņā *Div'sarkanī rožu krūmi* [= divus sarkanus krūmus] LD 4006, Bitītēm namu daru, *Līdz zemīti* [= līdz zemītei] rakstidams LD 30343),

b) vārdu vispār tagad vairs nepazīst, vismaz ne rakstu valodā (Pupu ziedu man zirdziņš, Linu ziedu cepurīte; Kad esāju pār laukiem, Sak' man' lielu *bagatiru* [bagātnieku, labieti] LD 29900, Ko domāji, kalpa vīri, Tu, ņemdams ligaviņu? Vējiņš loka *dziriņā* [= mežiņā, silīņā]) Tavu namu, istabiņu LD 11979, 2) vai arī tautasdziesmā atrodamais vārds gan tiek lietots arī vēl mūsu dienās, bet ar citu nozīmi (*Grūtas* [= smagas] manas villainītes, Ozoliņa *grūtumā* [= smagumā]; Visi stūri pielocīti Tēva vecu dālderīšu Ltdz II 5641, *Netiklim, netiklim* [= neveiklim, sliņķim] Mēs māsiņu iedevām: Pērnī līnī nemīstīti, Aizpērnī kaņepāji LD 45756, *Zila, zila* [= pelēka, sirma] man gotiņa Kā *zilā* cielaiviņa LD 29047),

c) katrs vārds par sevi šķiet saprotams, bet mūsdienām neparasts ir šo vārdu saistījums un tā jēga (Tai kalnē *saldas* ogas, Ne vienē kalniņē [= saldākas nekā jebkuŗā citā kalniņā] Ltdz II, 5483, 1; Lai stāv zaļš ozoliņš *Bitītēm jāligo* [= kur bitītēm ligot] LD 29105).

II. Galvenā problēma, kas interesē pētniekus šai sakarā, ir ne vien noskaidrot, ko šādas modernajā valodā neparastas formas un konstrukcijas nozīmē, bet arī izpētīt, kā un kādēļ tās radušās. Lielos vilcienos skicējot, var teikt, ka nesaskaņa starp tautasdziesmu un mūsdienu rakstu valodu izriet no trim svarīgiem faktoriem:

1) Poētiskās tradīcijas un stingrās metriskās iekārtas dēļ latviešu tautasdziesmas saglabājušas elementus, kas raksturoja mūsu valodu tās agrākajā laika posmā;

2) Tautasdziesmu valoda pārstāv tā novada dialektu, kur dziesma sacerēta un dziedāta resp. teikta;

3) Tā ir dzejas valoda ar šim valodas žanram raksturīgām pazīmēm.

Tas nozīmē, ka tautasdziesmas saistāmas ar dziesmas rašanās *laiku*, ar dzimto *vietu* un ka tās atspoguļo sava laika un sava novada *dzejas* valodu. No tā izriet, ka būtu gaidāma saskaņa vai vismaz daļēja līdzība gan ar mūsu vecāko tekstu valodu, gan ar (tagadējo) latviešu izlokšņu īpatnībām, gan ar dzejas žanru vispār. Dainu valodas analīze rāda, ka tā tas tiešām arī ir. Kaut arī pašreizējais pētniecības stāvoklis vēl neatļauj iegūt gluži skaidras atbildes uz visiem jautājumiem, jau tagad iespējams minēt veselu virkni faktus, kas balsta augšā minēto apgalvojumu.

III. Tautasdziesmas kā senākā valodas posma atspoguļotājas.

Daudzās apercēs jau aplūkots tautasdziesmu vārdu krājums, kurā saglabājusies senās Latvijas sociālās dzīves terminoloģija,¹ piem., *labs* un *labietis* (*Labs* [= bagāts, turīgs] *labam* krēslu cēla, Kas pacēla nabagam? LD 31224, *Labi, labi labiešam*, *Lab'* tecēja kumeliņš! Kā tas labi netecēs, Auziņām barojams? LD 29820), kā arī Austrumvidzemes un Latgales dziesmās sastopamais *bagatirs*, *bagatirs*, *bagaters* [= bagātnieks] (*Sak' man' lielu bagatīru* LD 29900), *bandinieks* [= kalps, kas algā saņem apstrādājamo zemes gabalu] *Bandinieki* bandas sēja LD 30019, var.), *laužu tikt*, *laužu klūt* [= klūt tiesiski brīvam, iegūt privilēģētu stāvokli pretstatā kalpiem un vergiem] (*Bajāriņis tā sacīja: Būs tādām laužu klūt? — Dievs dod manīm laužu klūt*, *Bajāram maizi dot* LD 31183); toreizējo arodu un darba rīku nosaukumi, piem., *dzeinis*, *dēt*, *dēdināt* (*Zīnu, zīnu, bet nesaku, Kur nogāja div' bāliņi: Lūku plēstu, dzeiņu vītu, Ozoliņa dēdinātu* LD 30394) utt. Tāpat dažā dziesma paturējusi kāda senlaiku, tagad jau izmiruša dzīvnieka vārdu, sal. senāk visā Eiropā izplatīto, bet Baltijā jau ap 14.—16. gs. izzudušo senvēršu (*Bos primigenius*) nosaukumu *sūbrs*, *sumbrs* vai *stumbrs* (*Nosaucies tu, sūbrīti, Nu jā! tavi medenieki: Nu būs tavi balti rāgi Bajāram alus dzert* LD 30493). Līdzīgus piemērus it viegli varētu sameklēt lielākā skaitā.

Ne viens vien no šādiem vārdiem atrodams arī mūsu 17. un 18. gs. vārdnīcās un c. rakstu pieminekļos, kas rāda šo abu valodas avotu daļēju līdzību leksikā, reizē liecinot par vārdu seniskumu. Tā, piem., adjektīva *grūts* nozīme dainā Grūtas manas villainītes pilnīgi atbilst E. Glikas Sālamana sakām-vārdu piemēram *Akmīns ir grūts un smiltis ir smagas*. Tautasdziesmu *draugs* [= svešs, citai ģimenei piederīgs] (piem., *Puķīt', mana līgaviņa, Drauga vīra rociņā* LD 15864, 4, *Pate gāju svētu rītu Savu govi paganīt, Nesūtīju drauga bērnu, Lai negulda atmatā* LD 29439) savukārt saskan ar paskaidrojumu Stendera Vācu-latviešu vārdnīcā (s.v. Volk), ka *drauga saime* nozīmējot „fremd Dienstvolk, was nicht eigene Kinder sind”. Retumis tautasdziesmās uzglabātais ar jautājuma teikumos (*Man vaicāja mīla Māra, Ar [= vai] ir daudz bārenīšu Ltdz II, 5038*) ir senākā jautājamā partikula, ko lietojuši vēl arī Mancelis un Elgers, sal. *waicaia tas, ar tas cilvēks no Galilaea aessots? Elgers 69. Tēviņš — mūsdienu milināmā „tētiņa” nozīmē —*,

ko paturējusi Virgā (Grobiņas apriņķī) uzrakstītā tautasdziesma Ko, bērniņi, darīsim, Bez *tēviņa* palikuši? LD 4716, pilnīgi saskan ar J. Langija liecinājumu (Lexicon 302—303), ka vēl 17. gadsimtā „in Churland Eltern genenet werden Tähwings und Mahtihte”. Nemot salīdzinājumam talkā lietuviešu valodu, samērā viegli varam noskaidrot arī, piemēram, to, ka agrāk latviešu valoda pazinusi verbu *turēt* vācu „haben” nozīmē, ko apliecina dziesma *Še turam* [= še mums ir] labas dienas LD 28482. Varētu pieminēt zīmīgo faktu, ka mūsu dainās ir gan gara rinda visādu sveicienu formulu (labrīt! labvakar! labdien! Dievs palīdz! nu ar Dievu! ar Dieviņu! uc.),² bet trūkst mūsu laikos populārā *sveiks! sveiki!* Izskaidrojums šeit vienkāršs: *sveiks!* ir jaunlaiku sveiciena vārds, kas ieviesies samērā nesen un joprojām nav parasts visā Latvijas teritorijā (austrumu novados runā *vesels!*) un ko tādēļ nepie-min arī vecākie teksti.

Tādā pašā veidā varam tautasdziesmās sameklēt arī krietnu daudzumu senu locījumu un verbu formu, kas mūsu dienās jau aizstāti ar jaunākiem pārveidojumiem. Nav vairs tagadējā latviešu valodā veco divskaitļa formu *divi vārpī, redzēt divi krūmi*, nelietojam mūsu dienās datīvus ar -i, piem., *māmiņi* [= māmiņai], līdz *zemīti* [= zemītei] (atskaitot retus sastingušus izteicienus kā: *pa labi roki*, tas var *lieti* derēt), seno instrumentālu *zilis ziedis, sirmis zirgis* vietā tagad runājam par ziliem ziediem, sirmiem zirgiem (tomēr vēl pēc vecā parauga paturot, piem., *vienis prātis!*) utt. Šīs seniskās formas sameklējamas vēl tautasdziesmās, un par to kādreizējo bijumu latviešu valodas agrākajā posmā liecina arī pirmās gramatikas. Tagad izmirušie, bet dainās atrodami verbāladjektīvi ar -*tins*, ar kuŗiem izpausta vajadzība, nepieciešamība (*Dzertins* būtu aluteņu, *Jimtins* būtu ļaudaveņu LD 11099, 43), bijuši pazīstami arī vēl Mancela un Adolfija laikā. Šķietamām dēbitīva formām ar *jā-*, kas tomēr lietotas bez vajadzības nozīmes (Devu savu kumeliņu Rožu dārzu *jācē* [= ko ecēt] LD 3523, 9), atbilst līdzīga izteiksme J. Mancela *Postillā* un evaņģēliju tekstos, sal.: *teems nhe by ja ehde* [= tiem nebija ko ēst], *gyr jums scheit kas yaehde* [= kas ko ēst, kas ēdams]?

Tā kā, neizārdot sen sacerētas dziesmas struktūru, vēlākos laikos visgrūtāk bija pārgrozīt tieši sintaktiskos vārdu saistījumus, viegli saprotams, ka sintaksē tautasdziesmas paglābušas vairāk archaismu nekā fōnētikā vai morfolōģijā. Atkal, tāpat kā augšējos piemēros, bieži vien atrodam atbildumus mūsu vecākajos iespiestajos tekstos. Tā, piem., dainās biežāk par tagad parasto dēbitīvu ar *jā-* (jādod, jābūt utt.) sastop analitiskā dēbitīva formas, ko veido darītāja vārds datīvā un (*ir*), *bija* vai *būs* kopā ar piederīgo infinitīvu: *Tev tecēt*, kumeliņ, *Man sēdēt* kamanās LD 29985, sal. arī kāzu dziesmu LD 9656, kur variants mijas sintētiskā un analitiskā dēbitīva formas: *Būs man ... dot?*, *Bij man ... dot?*, *Bij man ... jādod?* Šie abi vajadzības izteiksmes tipi lietoti arī vēl Mancela un Elgera rakstos, pie kam, tāpat kā tautas poēzijā, vairāk parasts bijis analitiskais dēbitīvs, piem.: tad *būbs jums zinnacht*, toew *by swesschus Deewus zeeniet*, toew *by burrt*, ... toew *nhe by* Basnizā *eet* (Mancelis 170, 172). Tiklab dainās, kā veclatviešu rakstos dēbitīvs, kas vei-

dots ar infinitīvu, pārstāv latviešu valodas senāku attīstības stadiju, kad formas ar *jā-* (jānod, jābūt) vēl nebija ieguvušas tagadējo nepieciešamības nozīmi.

Arī komparāciju konstrukcijās tautasdziesmas nereti atspoguļo agrāko izteiksmes veidu un izsaka pārākuma jēgumu ar veselu frazi, savienojot *jo* vai *vēl* ar adjektīvu vai adverbu pamata pakāpē (Balta, balta mātes meita, *Vēl jo balta* [= baltāka] sērdienīte LD 4495, 1, Man mazai tēvs nomira, *Vēl mazai* [= mazākai] māmuliņa LD 4136, 1) un salīdzināmās partikulas *nekā* vai *par* vietā liekot vienkāršo *ne* (*Labāk* mans tēvs nomira, *Ne* [= nekā] nomira māmuliņa LD 4094, 23).

Pie archaiskiem valodas elementiem pieder arī tautasdziesmām raksturīgā aprepozicionālā izteiksme. Toreiz, kad tās sacerētas, latviešu valodā, acīm redzot, bija daudz vairāk verbu, kas biedrojās ar ģenitīvu, datīvu vai instrumentāli bez jebkāda prievārda: *Zviegtn* zviedza kumeliņi. Vai tie *zviedza tīru auzu* [= pēc tīrām auzām], Vai *zaļāja āboliņa* [= pēc zaļa āboliņa]? LD 29654, *Bisenieki tevis glūn* [= uz tevi glūn] LD 30474, *Es nesmēju nabagam* [= nesmejās par nabagu], *Ne nabaga bērniņam* [= par bērniņu] LD 31201. Pie tam daudzskaitlī — tiklab ar ģenitīva prepozīciju, kā bez tās — tikusi lietota ģenitīva forma un nevis (kā modernajā valodā) instrumentālis: *Paraudi, māsiņa, Paraudi žēli, Pēc jaunu dienīņu* [= pēc jaunām dienīņām] (*VLI Raksti XI*, 343).

Tautasdziesmas liecina arī, ka senāk mūsu valodā daudz plašāk ticis lietots lokātīvs, kas tagad bieži vien aizstāts ar dažādām prepozīciju konstrukcijām, sal.: *Kas bajāra meitiņās* [= no meitiņām], *Kad nav laba tikumiņa?* LD 11909, var., *Rīkstītē* [=pēc rīkstītes] vien pazinu Netikušu ganu meitu LD 29573, *Brauc lēnām, bālelīn, Nauda dota kumelā* [= par kumeli] LD 29655, *Ko, kundziņ, tu domāji, Zobenā* [= uz zobena] atspiedies? LD 32069. Dažos gadījumos tautasdziesmu lokātīva vietā mēs tagad drīzāk izraudzītos kādu citu locījumu bez prepozīcijas: *Vakar briedis ragā* [=ragu] pūta Aiz Daugavas siliņā LD 30522. Savukārt lokātīvs — un ne daīnās sastopamais datīvs — tagad iedērtos dziesmā: *Kas mācīja bārenīti Glītajam darbiņam* [= glītajā darbiņā]? LD 4716.

No citām seniskām sintaktiskām īpatnībām atzīmēsim vēl divkārošo akuzatīvu *Saka mani vecu, vecu* LD 10596, *Teic, brālīti, man' bagātu* LD 10801, *Ļaudis saka manu Laimi Ūdenī noslikušu* LD 9223), kam tagadējā prōzas valodā jau archaiska pieskaņa, bet kas bija visai iemīļots arī pirmajos iespīestajos tekstos. Te iedēras arī finītās verba formas savīenojums ar tagadnes vai pagātnes divdabi (piem., *Nebēdāju es peļama, Nebēdāju nicīnāma* LD 8718, *Nebēdāju piekususe, Priecājos nodzīvojsē* LD 649, 3); kā rāda pētījumi,⁴ pēdējais tips lietots jau vispusīgāk 19. gadsimta literātūrā, bet mūsu dienās klūvis stīpri rets.

Ja augstāk aplūkotās tautasdziesmu valodas īpatnības valodnieki visumā bez īebildumiem atzīst par saglabātām paliekām no latviešu valodas senākā posma, tad ir arī vēl citas parādības, par kuļu cilmi ne visi aroda speciālisti

ir vienis prātis. Nenoklistot pārāk sīkās lingvistiskās analizēs, valodnieku diskusijām pieminēšu šeit tikai vienu šādu piemēru. Proti, nedaudzās dziesmās, pretēji praksei mūsu dienās, pie noliegta vietniekvārda (neviens, nekas) stāv piederīgais verbs bez nolieguma, piem., *Neviens mani aizrunāja* [= neviens neaizrunāja], *Neviens mani aizdziedāja* [= neviens neaizdziedāja] FBR XX, 73, *Nevienam tāda laime* [= nevienam nav tāda laime] LD 29194, *Neviens saka to vārdu* [= neviens nesaka] LD 2912, 2. Negācija nav atkārtota arī dziesmas rindā: *Nav manā pūrīnā Viena laba gabaliņa* [= nav neviena] LD 4951.

Pēc Endzelīna skaidrojuma (Lgr. 388. §) *ne-* pie verba formas šais tautasdziesmās būtu izlaists „pantmēra dēļ”. Taču jājautā, pirmkārt, vai dainu sacerētāji būtu bijuši tik vāji dzejnieki, ka atļautos dziesmā izteiksmi, kas pilnīgi sveša latviešu valodai. Pie tam jāievēro, ka tautasdziesmu valoda pakļauta stingrākai kollektīva kontrolei nekā individuālā dzeja un ka atkāpes no valodas vispārējām normām tur tik viegli neakceptētu nedz dziesmas dziedātāji, nedz klausītāji. Kādā senā dziesmā pantmēra dēļ var gan būt *s a g l a b ā t a s* reiz lietotas (bet tagad jau neparastas) formas un izteicieni; turpretim pavisam cita lieta ir iedomāties, ka tautas dzejnieks, jau dziesmas sacerot, būtu, piemēram, atmetis latviešu valodā nepieciešamu nolieguma vārdu *nav* tādēļ vien, ka šāda izteiksme labāk iekļaujas dziesmu metriskajā struktūrā. Otrkārt, mūsu apsvērumos nāk klāt svarīgais fakts, ka līdzīgas konstrukcijas ar neatkārtotu noliegumu ir visai labi zināmas arī no veclatviešu tekstiem, kuŗos bez pūlēm var sameklēt pilnīgus atbildumus augstāk minētajiem tautasdziesmu piemēriem, sal.: *newens war* [= neviens nevar] *saccit* (Elgers 100), *ley ne kāds dumpis taptu* [= lai nekāds netaptu] (Elgers 100), ta ka mums *neneķ wairak iarunna* [= tā ka mums nekas vairs nav jāstāsta] (Elgers 23). Šo veco rakstu īpatnību līdz šim bijis parasts uztvert par nelatviešu autoru samērā vāju latviešu valodas prasmi. Taču, piemērojot kritēriju par saskaņu starp mūsu tautasdziesmu un vecāko tekstu valodu, vedas domāt, ka arī šeit mūsu priekšā ir sena, reiz bijusi, bet tagad jau izzudusi latviešu valodas izteiksme. Šādu skaidrojumu balsta arī paralēles vecķrieļu valodā, kur arīdzan teikumos ar noliegtu vietniekvārdu vai noliegtu adverbu *nav* bijis nepieciešams atkārtot negāciju vēlreiz pie verba. Atsevišķi piemēri bez divkāŗšas resp. bez trīskāŗšas negācijas sameklējami vēl 16. gadsimta vecķrieļu tekstos.⁵ Tā kā veclatviešu un vecķrieļu valodas sintaksē konstatējami arī vēl citi saskares punkti, ir pamats domāt, ka latviešu dainās un vecākajos tekstos atrodamie piemēri ar mūsdienām svešo nolieguma veidu *nav* vis kļūdas, kas radušās pantmēra vai valodas nezināšanas dēļ, bet gan atspoguļo kādreizējās svārstības pašā latviešu valodā.

Sīkāk pētījot, speciālists uzsūrsies uz vēl citiem saskaņas gadījumiem mūsu dainu un pirmo rakstu valodā. Manuprāt — revidējot līdzšinējos tradicionālos uzskatus — arī tur būtu nopietnāk jāapsver, vai šo kopīgo pazīmju pamatā neguļ senākā valodas posma īpatnības. It īpaši tā nākas domāt gadījumos, kur paralēles sameklējamas arī radniecīgo kaimiņu valodu vēsturē. Katrā ziņā

tur nepietiek ar vienkāršo skaidrojumu par kļūdainu izteiksmi „pantmēra dēļ”.

Kā redzējām, tautasdziesmu valodai tādā neapšaubāmi ir archaiski vilcieni, un reizē ar to tās ir neatsverams avots latviešu valodas vēsturei. Ar to izskaidrojama arī valodnieku dzīvā interese par dainām.

Tālākais jautājums būtu, vai, izmantojot valodas kritēriju, tautasdziesmas nevarētu sašķirot pēc vecuma slāņiem. Šāds uzdevums pēdējos gados izvirzīts arī slavu folkloristikā, un par sekmīgu pasākumu jāvērtē, piem., krievu biļinu grupējums pēc pastāvīgiem epitētiem, kas, izrādās, bijuši katram gadsimtenim savi, savā laikā visvairāk iemīļotie.⁶ Latviešu dainu periodizācijā līdzīgu mēģinājumu tikpat kā nav bijis. Gan jau P. Šmits savā laikā (*Etnografisku rakstu krājums* II, 3—25) tika izcēlis valodu par svarīgu materiālu dziesmu vecuma noteikšanai, un J. Bičolis devis *Ceļos* VII, 171—212 plašu pārskatu par tautasdziesmu chronoloģijas problēmu, taču konkrēti pētījumi šai virzienā, izmantojot valodas liecības, vēl tikai nākotnes uzdevums.

IV. Tautasdziesmas kā sava novada izlokšnes atspoguļotājas.

Izlokšņu īpatnības dziesmās visvieglāk pamanāmas vārdu krājumā, īpaši tad, ja vienkopus sagrupēti daudzi dziesmu varianti no dažādiem Latvijas stūriem. Tā LD 28593 piemin meitu, kas iet „siena grābt”, kamēr citā variantā — no Latvijas austrumu daļas — tai vietā ir „siena kastu”. Pazīstamā latgaliešu daļa (no Daugavpils apr.) skan: Ziedi, ziedi, rudzu vārpa, Deviņām *ailiņām!* Mans bāliņš klēti cirta Deviņiem *arodiem* (LD 28128), turpretim tā pati dziesma no Aizputes apriņķa liek augšzemnieku *ailiņu* un *arodu* vietā *rindiņas* un *apcirkņus*: Ziedēj’ viena rudzu vārpa Deviņām *rindiņām*; Mans brālītis klētis taisa Deviņiem *apcirkņiem*. Izlokšņu leksikai piemēru netrūkst, sal. *āboliņš*, *āboltiņš*, *ābols*: *dāboliņš*, *dābols*; *dzeltens*, *dzeltāns*: *vasks*, *vaskots*, *vaskājs*; *balstiņš*: *balstiņa* utt.

Ne tik viegli vienmēr pamanīt citus izlokšņu elementus. Vienkārš, arī Barona krājumā teksti nebūt nav doti tīrā izlokšnē: jau dziesmu iesūtītāji dialektus ievērojuši pavisam, un arī pats Barontēvs mazāk vērības veltījis tām, nekā augšzemnieku dialekta pazīmju saglabāšanai. Otrkārt, lingvistam jāpatur prātā, ka Barons — gan lietā likdams savu ilgo pieredzi un intuīciju — tomēr nereti pārveidojis saņemto dziesmu tekstus, mainīdams gan vārdu seku, gan grozīdams vārdus un formas saskaņā ar t.s. ceturtās zilbes likumu, gan arī reizēm sāsinot 6-rindu dziesmu par četrindi u. tml.⁷ Tomēr ar visu to varam *Latvju Dainās* runāt par pamatos autentiskām valodas formām un konstrukcijām, tā ka tautasdziesmas izmantojamas par vērtīgu avotu arī latviešu dialektu pētīšanai.

Pētījumus joprojām vēl stipri apgrūtina tas, ka pietiekami nepazīstam visas mūsdienu izlokšnes un ka trūkst arī pārskatu par atsevišķos novados lietotāmo vārdu krājumu. Tādēļ nav brīnums, ka, interpretējot dainās kādu nepārstu formu, var viegli aloties arī aroda speciālists. Tā, piem., E. Hauzenberga-Šturma, apcerot dainu valodu,⁸ pie „gluži neiespējamiem, gramatiski nepareiziem darinājumiem un izteiksmes paņēmieniem” pieskaita arī formas

neairama (Kāda koka tā laiviņa, Tā iet visai *neairama*) un *nedzīevusi* (Būsi maizes paēdusi, Grūta darba *nedzīevusi*). Pēc manas pārlicības tie nav nekādi ritma patvaļas gadījumi, bet gan attiecīgajā novadā lietojamās izlokšņu formas. Milēnbacha-Endzelīna-Hauzenbergas *Latviešu valodas vārdnīca* (EH s.v. *airēt*) min no verba *airēt* arī vēl citas tagadnes formas — *airies* [= airējies] un *airat* [= airējat], kas pilnīgi balsta augšējā tautasdziesmā sastopamo divdabi *airama*. Tai pašā vārdnīcā (EH s.v. *dziet*) atrodam arī rakstu valodā neparasto verbu *dziet* [= dzīvot, strādāt], tag. *dzīvu* [= dzīvoju, strādāju], divd. *dzīvis* [= dzīvojis, strādājis], kas saskan ar dziesmā minēto *nedzīevusi*. Kā vienā, tā otrā gadījumā sevišķi svarīgs ir apstāklis, ka vārdnīcā dotās izlokšņu formas ir no tā paša apgabala, kuŗā uzrakstīti E. Hauzenbergas-Šturmas pieminētie daļu piemēri.

Maldās arī A. Ozols, saskatīdams „tradicionālo attieksmju izkropļojumu” tautasdziesmas salīdzinājumā „stipris kā varmāka”.⁹ Ir gan tiesa, ka modernajā rakstu valodā ar varmākas vārdu nemēdz apzīmēt ko pozitīvu, kā tas ir minētajā kumu dziesmā, lūdzot Laimas palīgu, lai krustbērnis izaugu skaists un stiprs. Taču ne vienā vien Vidzemes un Kurzemes izloksnē par *varmāku* dēvē varenu, spēcīgu, darbā nenogurdināmu strādnieku (sal. ME s.v. *varmāka* 1), un arī augšā citētā tautasdziesma, kuŗā varmākas vārds, acīm redzot, lietots šai nozīmē, pēc Barona aizrādījuma uzrakstīta kādā Vidzemes vai Kurzemes apriņķī (gan tuvāk nenorādot, tieši kuŗā pagastā).

Droši vien, vēl daļa laba cita neparasta forma, kas līdz šim tulkota par ritmiskās patvaļas vai pantmēra dēļ radušos valodas kropļojumu, izrādīsies par normālu, izloksnē lietotu vai pat vēl tagad lietojamu vārdu. Viss tas savukārt rāda, cik liela nozīme ir labi pārzināt tagadējo izlokšņu īpatnības, lai pareizi izprastu attiecīgā novada tautasdziesmas.

Jau priekš laba laika dialektologi, kā arī folkloristi pamanījuši interesanto parādību, ka kāda novada *s a r u n a s* valoda nedaudz atšķīpas no tās izlokšnes, ko šie paši runātāji lieto *t a u t a s d z i e s m ā s*. Zinātniskajā literatūrā par to izteikti dažādi viedokļi. Endzelīns savā laikā tika aizstāvējis uzskatu, ka „personas, kas tīri runā dzimto izloksni, vispārī to patur arī tautasdziesmās” (*Ceļi* II, 16), kamēr Kr. Ancītis (*Ceļi* III, 115—116), J.O. Freimanis (*Fil. mat.* 136—140) uc., vācot folkloru savā dzimtajā pusē, varēja liecināt, ka dziedātāji nereti liek dziesmās vārdus citādā skaņu ietērpā, piem., ikdienā runā par *māosiņu* un *biteiti* vai *bitiiti*, bet dziesmās saka *māsiņa* un *biīte*. Pašai man gadījies vairākos Latgales pagastos pierakstīt tautasdziesmās vārdus ar *č*, *dž*, ko normāli — pat vienas un tās pašas personas — runā ar *k*, *g* (*FBR* XIX, 152). Parādība nav sveša arī slavu folklorā, kas rāda, ka runa nav par nejaušu izolētu gadījumu, bet par principiāli svarīgu problēmu. Atšķirības valodas ziņā dažkārt ir tik lielas, ka tās ne ikreiz var izskaidrot ar to vien, ka attiecīgā dziesma varbūt ienākusi no kaimiņu novadiem, paturot turienes izlokšnes pazīmes. Drīzāk vedas domāt, ka dzejā iederas citas formas nekā runājot prōzā par ikdienas lietām.

Šai sakarā nozīmīgs ir arī vērojums, ka ir starpība starp *dziedāto* un *teikto*

tautasdziesmu valodu. Pie tam te nav jādomā tikai par refrēniem (piem., vai, manu vai), kas ir dziedamas dziesmas sastāvdaļa un ko nepievieno, dziesmu sakot; arī ne tikai par atkārtojumiem (piem., Rindā *auga auga Ozoliņi liņi*), kuŗu trūkst teiktajā dziesmā. Atšķirība ir arī vēl citādā ziņā. Kā novērojuši folkloras vācēji, tais tautasdziesmās, kas pierakstītas no dziedājuma, mēdz būt labāk paglābušies senie vārdi un formas, kamēr teiktajās dziesmās tie nereti apmainīti pret sarunas valodā parastajām jaunākajām formām. Mel-dija tātad atsvaidzina atmiņu un sarga senisko izteiksmi, pat stingrāk nekā pantmēra schēma.

Ar to esam nonākuši pie trešā svarīgā faktora, proti, ka tautasdziesmu valoda ir *dzejas* valoda.

V. Tautasdziesmas kā dzejas žanrs.

Tā kā tautasdziesmas ir *dzeja*, tad to valoda dabiski uzrāda dažas kopīgas pazīmes arī ar vēlākā laika individuālo dzeju.

Latviešu valodas žanri vēl maz pētīti. Taču zināms, ka dzejā tiek lietoti krietni vien īsāki vārdi nekā prōzā. Šī starpība ir sevišķi krasa, ja salīdzinām vārdu caurmēra gaŗumu dzejā un, piemēram, publicistikā vai zinātniskos rakstos. Kamēr pirmajā gadījumā dominē 1—2 zilbju vārdi, juridiskos vai tehniskās nozares rakstos vārdu caurmēra gaŗums var sasniegt 3 zilbes, un bieži tur gadās pat 7—8 zilbju vārdi, kas ir retums daiļliterātūrā.¹⁰ Dzejas valodā sastop arī īsākus teikumus nekā prōzā, citādas šķiet arī frekvences attieksmes starp dažādajiem locījumiem, sal. biežos ģenitīvus juridiskajos rakstos vai kancelejas valodā, utt.

Atgriežoties pie tautasdziesmām, jāpatur prātā, ka tajās vārdu skaitu un to apmērus pa daļai nosaka jau dziesmas ārējais ietvars. Latviešu dainas pārsvarā ir trochaja vai (retāk) daktila četrindes. Pie tam t.s. klasisko dziesmu cezūras likums nepieļauj pārnest vārdu no vienas dipodijas otrā, tā ka dipodijas beigām jāsakrīt arī ar vārda beigām. Vārdu skaits šādā četrū rindu pantā visparastāk svārstās no 6 vārdiem (piem., Silķīte dziedāja Jūriņā, Zvejnieka dēliņu Gaidīdama LD 30852, var.) līdz kādiem 16 vārdiem. Īsā tautasdziesmu forma prasa īpašu māku izraudzīties taisni tos 6—20 vārdus, kas pēc savas formas iekļautos stingrajos panta ietvaros un reizē arī kalpotu izteiksmes spilgtumam, kāpinājumam, dzejas efektam. Lai cik plašs ir mūsu dainās lietoto vārdu krājums, var droši sacīt, ka tas neaptver visus vārdus resp. formas, kas bija pazīstami latviešu valodā tais laikos, kad dziesmas sace-rētas. Tautas dzejai izraudzījās tikai vārdu izlasi, savu daļu atstājot ikdienas prōzai.

No panta apmēriem izriet arī prasība pēc lakoniskas, koncentrētas izteiksmes: četrindē ar apm. 12 vārdiem bieži vien jāiespiež saturs, ko prōzas valodā dažkārt izteiktu ar veseliem trim teikumiem, sal.:

Mežā dod, māmuliņa,

Mežā laba dzīvošana:

Kad vējiņš, aizvējiņš,

Kad saulīte, pakrēslīt's. Ltdz. III, 10299,

kur izlaisti visi pieciešamie vārdi: Mežā dod [mani], māmuliņa, [jo] mežā [ir] laba dzīvošana: kad [pūš] vējiņš, [tad mežā ir] aizvējiņš, kad [spīd karsta] saulīte, [tad mežā ir labs] pakrēslītis. Tautasdziesmu valodu vispār raksturo plaša ellipse, kā arī teikumu grupējums bez saikļiem. Un dainās tikpat kā nemaz nav atrodams, un ļoti rets ir arī sinonimais (baltiskas cilmes) *ir, i, ij*. Ievērojot vislielāko taupību ar valodas līdzekļiem, tautas dziesminieks tai pašā laikā poētisku apsvērumu dēļ tiecies ievērot tautasdziesmu stila īpatnības, izmantojot tādas tradicionālus dzejas paņēmienus, kā atkārtojumus vai deminutīvus, kas izteiksmi veido lakonismam pretējā virzienā.

Kaut gan var teikt, ka mūsu tautasdziesmas nedod nedz visus latviešu valodas teikumlocekļu tipus, nedz arī visus kāda tipa variantus, nevaru pievienoties A. Ozola uztverei, ka tautasdziesmas reprezentē tikai „samērā sākotnēju sintaktiskās struktūras sistēmu”.¹¹ Vienkārāt, mūsu dainas nav radušās tik senos pagātnes laikos, kad latviešu valoda varētu būt atradies kādā sākotnējā valodas pakāpē ar neizveidotu, primitīvu sintaksi. Otrkārt, kā rāda lingvistu pētījumi, kāda valoda, izmainoties tautas sociālajiem un izglītības apstākļiem, gan stipri pārveidojas leksikā, turpretim nekādas būtiskas pārmaiņas nav novērojamas sintakses struktūrā. Ja dainās tiešām nav gaŗu un sarežģītu virsteikumu un palīgteikumu kopoŗumu, ar attiecīgajiem saikļiem utt., tad, manuprāt, skaidrojums drīzāk jāmeklē dzejas ŗanŗa īpatnībā. Būtu nepieciešami eksakti pētījumi par mūsdienu dzeju, lai spriestu un salīdzinātu, cik daudz *tur* pārstāvēti sarežģīti sintaktiskie veidojumi, kuŗu netrūkst publicistikas vai zinātnes valodas ŗanŗā. Taču jau paviršs vispārējs ieskats un atsevišķu darbu analīze rāda, ka, piem., arī modernajā dzejā daudz bieŗāk sastopami bezsaikļu teikumi nekā tehnisko zinātnu rakstos.¹² Sīkāki pētījumi, droši vien, atklās vēl daŗu labu saskaņas punktu tautasdziesmu un mūsdienu individuālās lirikas valodā.

VĒRES

Saīsinājumi

- Ceļi I—X. Rakstu krājums (Ramaves apgāds, Rīgā un Lundā).
 Elgers = Kārlis Draviņš (ed.), *Evangelien und Episteln ins Lettische übersetzt von Georg Elger I. Texte* (Lund 1961).
 EH = J. Endzelīns un E. Hauzenberga, *Papildinājumi un labojumi K. Mūlenbacha Latviešu valodas vārdnīcai* (Čikāgā 1956).
 FBR = *Filologu Biedrības Raksti I—XX* (Rīgā 1921—1940).
 Fil. mat. = *Filoloģijas materiāli*. J. Endzelīnam veltīts rakstu krājums (Rīgā 1933).
 LD = Kr. Barons & H. Visendorfs (ed.), *Latvju Dainas I—VI*.
 Lgr = J. Endzelīns, *Latviešu valodas gramatika* (Rīgā 1951).
 Ltdz = A. Švābe, K. Straubergs, E. Hauzenberga-Šturma (ed.), *Latviešu tautas dziesmas I—XI* (Kopenhāgenā 1952—1956).
 Mancelis = *Mancela Sprediķu izlase* (Kopenhāgenā 1954).
 ME = K. Mūlenbacha *Latviešu valodas vārdnīca*. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns (Čikāgā 1953—1955).
 var. = (dziesmas) variants.
 VLI = Zinātnu akadēmijas Valodas un literatūras institūts.
 1 Sal.: J. Rozenbergs, „Bajāri latviešu klasiskajās tautasdziesmās”, *VLI Raksti XI* (1958), 109—175.

- 2 Sk.: A. Ozols, „Latviešu tautasdziesmu izsauksmes vārdi kā leksikogramatiska un leksikostilistiska kategorija”, *VLI Raksti* XIII (1961), 7—85, sevišķi 77—78.
- 3 Oriģinālteksts augšzemnieku dialektā.
- 4 A. Ozols, „Par dažiem vārdkopu sintakses jautājumiem latviešu klasiskajās tautasdziesmās”, *VLI Raksti* XI (1956), 211—212.
- 5 M.A. Sokolova, *Očerki po istoričeskoj grammatike russkogo jazyka* (Leningrad 1962), 256.
- 6 A.P. Jevgen'eva, „O nekotorych poetičeskich osobennostjach russkogo ustnogo eposa XVII—XIX vv. (postojannyj epitēt)”, *Trudy otdela drevnerusskoj literatury instituta literatury* VI (1948), 154—189.
- 7 K. Arājs, „Par Kr. Barona Latvju Dainās iespiesto tautasdziesmu teksta saskaņu ar oriģināliem”, *VLI Raksti* XI (1959), 310—314.
- 8 E. Hauzenberga-Šturma, „Tautasdziesmu valodas jautājumi”, *Ldz* XI (1956), 621.
- 9 A. Ozols, *Latviešu tautasdziesmu valoda* (Rīgā 1961), 392.
- 10 K. Karulis, „Latviešu valodas vārdu garums (zilbēs)”, *ZA Valodas un literatūras institūta Biļetens* I (1962), 19—24.
- 11 A. Ozols, *Latviešu tautasdziesmu valoda*, 255.
- 12 R. Melbikse, „Daži saliktu bezsaikļa teikumu tipi mūsdienu latviešu literarajā valodā”, *VLI Raksti* VII (1958), 209—243, sevišķi 216.

Krišjāņa Barona darbs

Jānis Rudzītis

I. KRIŠJĀNIS BARONS SLAVAS UN KRITIKAS GAISMĀ

1963. gada 8. martā no Krišjāņa Barona nāves bija pagājuši 40 gadi. Pirmā puse no tiem visnotaļ saistīta ar neierobežotu slavu, ko viņš kā dainu krājējs un kārtotājs iemantoja dzīves laikā. Turpretim otrā pusē, īpaši pēc-kaļa gados, radušies pētījumi, kas dažus svarīgus jautājumus parāda kritiskā gaismā un liecina, ka arī šis vīrs nav bijis bez kļūdām, kuņas, runājot par viņu un viņa mūža darbu, nevar atstāt neievērotas.

Krišjānis Barons ir slavens jau ar savu ļoti plaši izvērsto mūža amplitūdu, kuņā ietvērušās milzīgas, straujiem lēcieniem bagātas pārmaiņas latviešu tau-tas likteņos. Tikai pavisam retajam bijis lemts savā mūžā pieredzēt tādu savas tautas attīstības gaitu kā Krišjānim Baronam. Dzimis 1835. gadā, tātad klaušu laikos, tikai 18 gadus pēc dzimtniecības atcelšanas Kurzemē, kad tu-rienes pusanonimajiem zemniekiem sāka piešķirt uzvārdus, viņš, būdams lie-cinieks Tautas atmodai, Jaunajai strāvai, trim kaļiem, trim revolūcijām un Latvijas brīvības cīņām, mira 1923. gadā kā visas tautas godināts mūsu neat-karīgās republikas pilsonis. Būdams muižas vakaļa dēls, izbaudījis dainās tēlotā bārabērņa likteni, mūža vakarā Krišjānis Barons pieredzēja, kā Latvijā ar agrārreformu novāc feodālisma pēdējās atliekas. Gatavodams manuskriptu *Latvju dainu* nodaļai par tēvuzemes un valsts apsargāšanu pret ārējiem ienaidniekiem, Barons laikam gan nevarēja paredzēt, ka viņam būs lemts soļot aiz sava mazdēla zārka, pavadot uz kapiem Latvijas brīvības cīņās kri-tušo dzimtas atvasi. Raksturīgi ir vārdi, ko teicis Rīgas pilsētas galva Alfrēds Andersons paša Krišjāņa Barona izvadīšanas aktā: viņš bijis pirmais jaun-latvietis, kas nesis pirmo akmeni Latvijas ēkai, un pēdējais veclatvietis, kas redzējis šīs ēkas iesvētīšanu.¹ Zīmīgi arī Kārļa Skalbes atvadu vārdi tai pašā reizē, ka pāri gašiem posta gadiem Dievs saglabājis Krišjāni Baronu par lieci-nieku brīvībai un taisnības uzvarai.²

Tie nav vienīgie lielie pretmeti, kas ieraugāmi Krišjāņa Barona 88 gadus gaņajā mūžā un personībā. Piemēram, viņš bija, ja ne gluži ateists, tad katrā ziņā īgns pret visu, kam sakars ar baznīcu un garīdzniekiem. Bet pēc nāves Barons kļuva pirmais lielais latvietis, kam aizsaules ceļojums sākās no Rīgas Doma — notikums, kas deva ierosinājumu Ed. Virzas Doma baznīcas balā-dei ar zīmīgajiem pantiem: „Simtgadējai katedrālei šinī naktī nenāk miegs, guļ tur zārkā latvju burtnieks, bezgalības ceļinieks . . . Seši gadu simti sakust,

dzelžu troksnis atskan svešs, un ap zārku stājas zižļu, zobinu un šķēpu mežs.” Varbūt varētu apgalvot, ka ar Krišjāņa Barona parādes gultu Doma baznīcā sākās latviešu pēdējā kauja par Rīgu, kas ilga turpat 15 gadus vēl pēc Barona nāves.

Krišjānis Barons ir rakstījis arī dzejoļus un stāstus, nodibinājusies tradīcija ierādīt viņam vietu latviešu literatūras vēsturē, bet jāatzīst, ka par dzejnieka un stāstnieka talantu šai gadījumā grūti runāt. Nodzīvojis līdz laikam, kad latviešu literatūra pieteicās uz tiesībām būt par daļu no Eiropas literatūras, Barons joprojām palika Tērbatas vakarnieku un *Pēterburgas avižu* līmenī. Liekas, viņam nav arī bijis nekādas dzīvākas intereses par latviešu literatūras attīstības gaitu. Atskaitot kādus trīs dzejoļus (Kalnu strauts jeb Upe un cilvēka dzīve, Divējādas kapenes, Mūsu manta), visam, ko Barons devis kā dzejnieks un stāstnieks, ir vieta vienīgi rakstniecības archīvā, un no pieminētajiem dzejoļiem, piemēram, Upe un cilvēka dzīve patvērusies tautas piemiņā tikai Jāzepa Vītola korādziesmas efekta dēļ. Totiesu ar *Latvju dainām*, kā to teicis Švābe,³ Barons radīja Tautas atmodas laika dižāko literāro pieminekli, un piebilstams, ka šis piemineklis sniedzas pār visu tālāko latviešu literatūru līdz pat mūsu dienām.

Barons studēja matemātiku, fiziku un astronomiju, bet nav itin nekādu pazīmju, ka viņam būtu bijuši zinātnieka dotumi. Viņš varēja būt tikai skolotājs un zinātņu popularizētājs diezgan primitīvā veidā. Totiesu Barona mūža darbs nostiprināja pamatu, vīrs kuŗa balstās pašas svarīgākās latviešu nacionālās zinātnes nozares, pie tam dodot vērtīgus materiālus arī vienai otrai salīdzināmo zinātņu nozarei ar starptautisku svaru.

Kaut neieguvīis akadēmisku gradu, Krišjānis Barons bija viens no diezgan retajiem sava laika latviešiem ar universitātes izglītību, bet apprecēja latviešu kalponi, pusanalfabēti, kas tikai mūža otrā pusē iemācījās parakstīt savu vārdu un kādu nieku vairāk. Protams, tas bija ļoti demokratisks akts, un saglabājušās liecības, ka Barona ģimenes dzīve bijusi ideāla, bet šai dzīvesbiedres izvēlei ir bijušas arī nelabvēlīgas sekas: Krišjāņa Barona mūža darbā ļoti derēja palīdzīgas rokas, kaut vai tīri tehnisku uzdevumu veikšanai, piemēram, tekstu pārrakstīšanai. Viņa kundze kā pusanalfabēte nekā nevarēja palīdzēt. Savu palīgu Barons sagaidīja tikai tad, kad ģimenē ieradās vedekla, bet nu lielā darba galvenā daļa bija jau padarīta.

Savā Doma baznīcas balādē Virza ir Barona mutē līcis vārdus: „Pieder man un manai tautai mūžīgākās dziesmas mūžs”. Ir dabiski, ja iedomājamies, ka tāds vīrs kā Krišjānis Barons, līdzīgi Auseklim vai kādam citam tautiskā laikmeta romantiķim, būtu bijis tālu nacionālu vīziju redzētājs. Patiesībā Krišjānis Barons, spriežot pēc vairākiem pieturas punktiem, bijis ļoti skeptisks racionālists, kas īpaši jaunības gados nokļuvis arī līdz kritizējamiem apsvērumiem. Par to liecina, piemēram, 1859. gadā izdotā grāmata *Mūsu tēvzemes aprakstīšana*, pirmā latviešu rakstītā Baltijas zemju ģeografija. Tajā ievērota Kurzeme, Vidzeme un Igaunija, bet malā pamesta Latgale, un secināms, ka ar to Barons apzinīgi vai neapzinīgi pievienojies Krišjāņa Valde-

KRIŠJĀNIS BARONS (1835—1923)
1920. gada foto

māra notikušu faktu atzišanas politikai, Latvijas austrumu novadu norakstot zaudējumos par labu krievu imperiālismam. Un šī Latgales ignorēšana nav izbeigusies tikai ar grāmatu *Mūsu tēvzemes aprakstīšana* vien. Kad sākās lielā daļu vākšanas kustība, Barons par Latgali domāja daudz mazāk nekā par citiem novadiem. Tālab Latgales tradīciju vācēji, piemēram, Pēteris Smelters, vairāk sazinājās ar romantiskāk noskaņoto Visendorfu nekā ar Baronu. Mazā interese, kāda Baronam bija par Latgali, ir viens no iemesliem, kādēļ *Latvju dainās* šis novads samērā vāji pārstāvēts.

Pats zīmīgākais piemērs Barona skeptiskajam racionālismam ir grāmatas *Mūsu tēvzemes aprakstīšana* beigās gluži lieki skartais jautājums, vai latviešu un leišu tauta un valoda vispār pastāvēšot. Atbilde ir tālu no jebkādas nacionālromantiskas jūsmas. Barons raksta: „Tik tiešām, kā katram cilvēkam ir jāmirst, tik tiešām arī mirst ar laiku katra tauta. Bet *kad* miršanas laiks būs klāt, to nevar zināt ne pie cilvēka, ne pie tautas”.⁴ Pēc tam seko diskutējams mierinājums: „Kad nu arī neviens nevar skaidri par to lietu ko zināt, tad taču to var droši noteikt, ka pirmā 200 gadu starpā latviešu tauta neizzudīs vis un ka tādēļ tiem pienākas liela pateicība, kas no sirds pūlējas, latviešu valodu un literātūru kopdami”.⁵

No otras puses, nav tomēr noliedzams, ka Krišjānim Baronam jau kopš agrās jaunības gadiem laikam gan ir bijusi kāda sevišķa misijas apziņa, ko viņš vēlējies redzēt arī savos laika biedros un kas spraudusi mērķi — domāt vairāk tikai par savas tautas vajadzībām, nepielaikoties svešām interesēm, kritiski pārbaudīt latviešu politiskās orientācijas plānojumus. Šī misijas apziņa pirmo reizi pausta 1858. gadā rakstītajā un Valdemāram veltītajā dzejolī Kalnu strauts jeb Upe un cilvēka dzīve. Bet jo raksturīgs ir ziņojums, ko Kurzemes gubernators fon Brēverns 1864. gada februārī sūtījis Baltijas ģenerālgubernātoram. Teikts tur tā: „Valdemāram pieslienās kā uzticams biedrs Krišjānis Barons. Viņš ātri kļuva par *Pēterburgas avižu* dvēseli. Viņš zina, ko apspriež ministru kabinetā un kas notiek atklātā dzīvē. Iepriekš pārdomātā kārtā viņš tuvinās soli pa solim savam mērķim un nenoklīst sapņos. Visam, ko tas uzsāk, ir praktiska nozīme, tikai viņa gala mērķis ir nepraktisks. Un proti: mazam tautas celmam, kas ir ilgi atradies zem svešas kultūras, tas cenšas ar svešas kultūras līdzekļiem piešķirt nacionālu patstāvību”.⁶ Varbūt tieši savas skeptiskās dabas dēļ Barons atšķīrās no tuvākajiem laika un centienu biedriem Krišjāņa Valdemāra un Friča Brīvzemnieka, kas, bēgdami no vācu briesmām un iztēlodamies glābiņu slavoofilijā, bija uzsēdušies mugurā krievu ērglim un izlikās, ka tas nav nekas, ja šis putns atkal un atkal pagriež vienu vai otru galvu atpakaļ un prasa pa kumosam no latviešu tautas dzīvās miesas un gara. Tāds kumoss bija, piemēram, Brīvzemnieka 1873. gadā izdots tautasdziesmu krājums, kas iespiests latviešu valodā, bet krievu burtiem. Gluži tāpat bija rīkojies arī Jānis Sproģis jau 1868. gadā. Kad Krišjānis Valdemārs vēlāk *Pēterburgas avižu* laikā sāka domāt par latviešu tautasdziesmu krājuma izdošanu, viņam tāpat bija īpašs nolūks. To atklāj Barons *Latvju dainu* pirmā sējuma priekšvārdos: Valdemāra nodoms

bijis vispirms un visdrīzākā laikā ar latviešu tautasdziesmām iepazīstināt krievu publiku un krievu zinību vīrus, lai tādā „vīzē” panāktu tuvošanos „mūsu plašajai tēvijai Krievijai”. Barona nostāja pavisam citāda. Manīdams Valdemāra gluži spītīgo aizraušanos ar slavofiliju un dzirdēdams ieteikumu latviešiem pārkrieivināties, viņš nekavējās aizrādīt, ka Valdemāra politika bīstama latviešu nacionālajām interesēm. Kad tautasdziesmu vākšanas maģistrāle nonāca Barona rokās, viņš ne mirkli nedomāja par pakalpojumu krievu publikai un zinātnei, bet tikai par latviešu īpašuma atdošanu latviešiem pašiem. 1892. gada beigās Visendorfam bija radusies iedomā, ka varbūt lielajam darbam derētu izlūgties lielkņazes Marijas Pavlovnas un Krievijas zinātņu akadēmijas prezidenta Vladimira protekciju, pēc tam uz atsevišķas lapas iespiest dedikāciju un tādā veidā cerēt, ka protektori un akadēmija dos līdzekļus. Barona atbilde uz to bija noraidīga: „Jūsu pieprasījums par augsto protekciju nav tik viegli un īsi atbildāms. Man varen lielas simpatijas priekš viņas nav, jo caur viņu mēs dažā ziņā varētu zaudēt neatkarību, svabadību. Varbūt viņi neviņu izsacīs vēlēšanos, un no viņu puses gluži pareizi, lai apraksti ir krieviski, vai lai dziesmas pārtulkotas, vai lai lieto krievu burtus etc., etc., un priekš mums tā būtu pavēle. Grāmata nu būtu gan *par latviešiem*, bet nebūtu latviska, kā mēs to vēlējamies. Ievērojamu materiālu atbalstu arī negaidu. Dāvinājuma izgādāšana būtu pareizāki, kad grāmata jau gatava”.⁷ Tikai tad, kad pēc pirmā sējuma iznākšanas jāpārlicinās, ka izdevums nav latviešiem pašiem pa spēkam, Barons samierinās ar *Latvju dainu* pakļaušanu zinātņu akadēmijas apgādam, tomēr ar norunu, ka viss paliks viņa paša ziņā un izskatīsies tāpat kā pirmajā sējumā.

Tāpat vēl piemināms notikums 1919. gadā. Stučkas valdības izglītības komisāriāts toreiz bija aicinājis Baronu sastādīt dainu izlasi par strādniekiem. Ievācis tuvākas ziņas par noteikumiem, Barons no piedāvājuma un solītā pabalsta atteicās.

Maskavas latvieši, izraudzīdami Krišjāni Baronu par Brīvzemnieka galveno palīgu un vēlāk par tautasdziesmu krāšanas un kārtošanas vienīgo veicēju, laikam gan visvairāk bija domājuši par viņa neatlaidīgo raksturu un lielajām darba spējām. Bez tam jau laikus Barons bija parādījis interesi par tautas tradīciju vākšanu. 1857. gadā *Mājas viesī* iespiesta viņa apcere par igauņu tautasdziesmām, kur lasāms, ka varētu un vajadzētu veltīt pūliņus arī latviešu tautasdziesmu gaismā celšanai. Pēdējos Tērbatas studiju gados Barons arvien vairāk sāka interesēties par humānītāro zinātņu nozarē — vēsturi un etnografiju. *Pēterburgas avižu* laikā Barons tulkoja Merķeļa *Vanemu Imantu* un Jāņu tēlojumā patstāvīgi iestarpināja līgotnes.

Vērtējot Krišjāņa Barona darbu tautasdziesmu vākšanā un kārtošanā, gan uzslavas, gan kritikas gadījumā mēdz tomēr piebilst, ka viņš nav bijis folklorists. Piebildumam nav īsta pamata. Tiesa, Barons nebija folklorists, bet tajos laikos neviens latvietis nebija un nemaz nevarēja būt folklorists, jo pati folkloras zinātne nesen kā bija dzimusi un atradās savā sākuma posmā. Mēdz pieņemt, ka Vācijā folkloras zinātnei pamatus licis Vilhelms Rīls (Riehl,

1823—1897) ar savu darbu *Die Volkskunde als Wissenschaft*, kas iespiests 1858. gadā. Anglijā pirmā folkloristu biedrība radās 1879. gadā. Tikai 19. gadsimta beigās dzima somu folkloristika, bet Zviedrijā pirmā privātdocentūra folklorā nodibināta Lundas universitātē 1910. gadā. Baltijā pagājušā gadsimta beigās var runāt par divi ievērojamiem vīriem, kas sava laika apstākļos varēja atbilst folklorista kapacitātei. Tie bija leišu profesors Volteris un baltvācu mācītājs Augusts Bilenšteins. Latvieši, kas nodarbojās ar folkloru, bija un vēl ilgi palika tikai amatieši, kuŗu panākumi atkarīgi no neatlaidīga ideālisma un intuīcijas. Abas īpašības, bet sevišķi jau intuīcija, Baronam bija tik izcilas kā nevienam citam viņa laika biedram. Istaits vīrs bija nācis istajā vietā, un neredzam tolaik no mācīto latviešu vidus neviena, kas būtu varējis veikt to, ko veica Barons. Tālab Krišjānis Barons panāca to, kas līdz viņam nebija izdevies nevienam citam latvietim: Augusta Bilenšteina personā baltvācu humānisti Krišjāņa Barona priekšā kapitulēja bez noteikumiem. Te paskaidrojams, ka Augusts Bilenšteins bija ignorējis uzaicinājumu piesūtīt folkloras materiālus Brīvzemniekam, kas tos nodeva tālāk Baronam, bet savus plašos krājumus adresēja tieši Maskavas dabaszinātņu, antropoloģijas un etnografijas draugu biedrībai, piekodinot, ka publicēšana var notikt vienīgi viņa redakcijā. Bet, kad bija iznācis pirmais *Latvju dainu* sējums, viņš visus savus materiālus nodeva Baronam, un Bilenšteina autobiografijā lasāms: „Mani nodomi vēlāk daudz plašāk un pamatīgāk realizēti. Agrākais Maskavas virsskolotājs Krišjānis Barons savās *Latvju dainās* darbu priekšzīmīgi novedis jau līdz 10. burtnīcai . . . Kā dzimis latvietis viņš saprot dziesmas tā, kā tas citas tautas locekļiem nezin vai būtu iespējams, un tēlo viņu garu un būtību ievadā, kas ir labākais, kāds līdz šim par latviešu tautas dzeju uzrakstīts.”⁸

Tautasdziesmu vākšanas un kārtošanas darbā Barons stājās 1878. gadā, un *Latvju dainu* pēdējais sējums iznāca 1915. gadā. Sekoja *Latvju dainu izlases* sagatavošana, kas turpinājās līdz nāves gadam. Tātad dainām veltīti 45 gadi. Bet ar to vēl nav raksturots darba lielums, tajā ielikta nopietnība, neatlaidība un apbrīnojama plānojums. Būtu pievēršama uzmanība laikam, kas pagāja līdz *Latvju dainu* pirmās burtnīcas iespiedumam 1894. gadā. Tas bija priekšdarbu laiks, kam ziedoti veseli 16 gadi. Jājautā, kuŗš gan vēl cits to varētu — 16 garus gadus nodoties darbam, par kuŗa praktiskajām izredzēm nav itin nekādu garantiju, par kuŗu vispār nav droši zināms, vai tas parādīsies iespiests. Nebija taču runa tikai par vienu sējumu, bet par sējumu seriju, kam jāturpinās nepārredzamā laika posmā pēc pirmā sējuma vai tikai pirmās burtnīcas iznākšanas. Šais 16 gados nācās izplānot iekārtojumu ne vien tiem materiāliem, kas pakāpeniski ienākuši, bet arī tiem, kas arvien vēl nāk un nāks klāt. Tā bija upe, kas plūda pāri krastiem un ko kaut kā vajadzēja savaldīt, ievadīt noteiktā gultnē. Baronam tas izdevās, un šādā sakarā jārūnā par vienu no lielākiem brīnumiem viņa 16 gadu ilgajā priekšdarbu posmā.

Neviens nav varējis pareizi pateikt un laikam nekad nepateiks, cik liels materiālu daudzums gājis caur Krišjāņa Barona rokām. Gadījies dažs kuriōzs

pārspilējums. Piemēram, norvēģu laikraksta *Aftenposten* 1960. gada 12. oktobra numurā kāds latvietis bija publicējis Barona daudzinašumam veltītu plašu rakstu un teicis, ka viņš esot savācis gandrīz vienu miljonu dainu variantu. No otras puses, nebūs gan pareizi tradicionālie apgalvojumi, ka caur Barona rokām izgājušas 217.966 dainas un dainu varianti. Šis skaitlis aptver tikai tos materiālus, kas iespiesti *Latvju dainu* 8 grāmatās. Bet tur taču nav iespiesti visi materiāli, kas atradās Barona rīcībā. Okupētās Latvijas dainologs K. Arājs, par ko turpmāk runāšu vairāk, ir atradis, ka Barona Dainu skapī glabājas ap 10.000 npublicētu tekstu. Tātad nu jau ienākušo materiālu skaits sasniedz kādus 228.000, bet arī tas vēl nevar būt viss. Jāspriež, ka ienāca teksti, kas ne vien nav iespiesti *Latvju dainās*, bet kas Barona acīs nelikās arī tik vērtīgi, lai tos uzglabātu Dainu skapī. Bija taču jāsastopas ar viegli atklājamiem viltojumiem, kas metami papīrkuŗvī; bija neatšifrējami pārpratumi un kropļojumi, kam lemjams tāds pats liktenis. Bez tam Barons bija ļoti neiecietīgs pret folklorizētām jaunlaiku ziņgēm, un jāsaubās, vai viņš visus ziņģu iesūtījumus vēlējās uzglabāt. Bet izlasīt un novērtēt vajadzēja visus iesūtījumus. Vienalga kā, saņemto materiālu daudzums būs bijis krietni lielāks nekā spriežams, saskaitot *Latvju dainu* sējumos iespiestos tekstus. Tas liek kāpināt apbrīnu pret Barona lielo darbu un tekstu izvērtēšanā ieliktajām pūlēm.

Dainu sistematizēšanā Baronam vajadzēja daudz vairāk pūļu nekā, piemēram, somam Lenrotam, sakārtojot *Kalevalu*. Ja Lenrots varēja rīkoties dažkārt pat ar krietni gaŗiem episkiem fragmentiem, kas bija saistāmi viengabalainā plaŗā epā ar puslīdz noteiktu fābulu un pārskatāmi izvērstu siŗetu, tad Barona rīcībā bija milzums sīku graudu, kas tek uz visām pusēm un negrib pakļauties nekādai fābulai, nekādai siŗetiskai kompozīcijai. Barona sistēma, izvēloties par siŗetisko mugurkaulu cilvēka mūŗa ritumu no šūpuļa līdz kapam, ir nopietnu pārdomu un agrāko sakārtojumu kritikas rezultāts. Ne bez pamata radies minējums, ka Baronu šai ziņā ietekmējusi J. Sproģa klasifikācijas sistēma.⁹ Grūti pierādīt, bet varētu iedomāties, ka, Barona sistēmai topot, acu priekŗā turēts arī *Kalevala* vai īgauņu *Kalevipoegs*, tikai vārdā sauktā varoņa vietā likts anonima latvieŗa mūŗa gājums. Taču Barona sistēmas ievads par dziesmām un dziedāŗanu atgāŗdina *Kalevalas* ieskaņu. Jāatzīst, ka teorētiski iespējams labāks dainu sistematizēŗanas veids nekā Baronam, bet līdz šim tāds vēl nav atrasts. Izmantodams Endzelīna vārdu, Roberts Klaustiņš sagatavoja jaunu dainu lielizdevumu jaunā sakārtojumā. Tā radās 12 sējumi (*Latvju tautas dainas* I—XII, 1928—1932), kur materiāls sadalīts pēc atseviŗķu tematu kataloga, ko nesaista kāds virstemats, piemēram, cilvēka mūŗs. Eksperiments izrāŗdījās nelaimīgs, un Klaustiņa sakārtojums, salīdzinot ar Barona sistēmu, saucams par chaotisku. Kā jau tas iederas padomju apstāķļos, Rīgā 1955. gadā sāka izdot plaŗu tautasdziesmu izlasi (*Latvieŗu tautasdziesmas*. Izlase I—III, 1955—1957), sakārtojuma sistēmu dibinot uz marksistiskās socioloģijas principiem. Taču drīz nācās atzīt, ka mūsu

dainas pavisam negrib pakļauties marksismam. Izdevums saņēma pašu marksistu asu kritiku un paredzēto četru sējumu vietā apstājās jau pēc trešā.

Ka Barona sistēma ar cilvēka mūžu kā fābulisko līniju būtu bijusi līdz galam parocīga, to nevar teikt. Barons pats no tās gan atzīstamā, gan mazāk atzīstamā kārtā ir arī atkāpies. Jau Teodors Zeiferts savā laikā aizrādīja, ka no septiņiem *Latvju dainu* sējumiem — neskaitot astoto ar nerātnajām dziesmām — divi nošķiras sāpus no cilvēka mūža gaitas tēlojuma, izdalot atsevišķi arodus, ļaužu šķiras, starptautisko stāvokli, svētkus, ieražas, māņus, mītoloģisko tematiku.¹⁰ Bez tam no mūža gaitas nošķiras nost arī ievada daļa par dziesmām un dziedāšanu. Jāatzīst, ka visai lielu daļu no atsevišķi izdalīto tematu dainām bija iespējams ietilpināt mūža gaitas sistēmā. Var pievienoties A. Švābem, kas īpaši nozēlojis mītoloģisko dziesmu atdalīšanu no pamatsistēmas, jo sakrālās folkloras pētniekiem tagad grūti zināt, kādos dzīves gadījumos, kādā sakarā tās dziedātas.¹¹ Totiesu stingri jāšaubās, vai Švābem taisnība, ka ar mītoloģisko dziesmu atdalīšanu Barons būtu vēlējis pakalpot tautisko romantiķu iecerēm par latviešu Olimpa celšanu.¹² Būdamis racionālists, viņš uz šīm iecerēm varēja raudzīties pavisam skeptiski, un nav arī nekādu citu liecību, ka Barons būtu bijis talcinieks Olimpa cēlājiem.

Kārtojot dainas pa atsevišķām sīkākām apakšnodalām, Barons ir izvēlējis alfabētisko kārtu, kas gan pavisam nav ievērota konsekventi. Dainu organizācijai virknēšanai, respektējot saturu un izteiksmes pazīmes, alfabētiskā kārtā nav ideāla, jo tas taču ir tīri mehānisks līdzeklis, nereti gluži svešs dainu sakariem. Bet Baronam tas varēja būt īsti parocīgs, lai izšķirtos, kuŗā vietā kāda daina liekama, un pārbaudītu, vai tur tā nav jau atrodama. Turpretim, ja Barons būtu domājis ar alfabētisko kārtu atvieglināt *Latvju dainu* lietātāju vēlēšanos sameklēt kādu noteiktu dziesmu, tad viņš toreiz nebija paturējis prātā, ka fraktūras vietā mūsu praksē tomēr var ieviesties latīņu burti un modernāka ortogrāfija ar drusku citādu alfabētu.

Jau Gustavs Bergmanis bija vērsis uzmanību, ka viena un tā pati daina variē. Barons ir gājis tālāk. Lielajā materiālu daudzumā saskatāms dainu pudurus, kas sakuplojuši no teorētiski iedomājamās saknes, un tālab izdalīdams atsevišķi, tā saucamās, pamatdziesmas, pie kuŗām piesaistāmi tuvāki un tālāki varianti, viņš mūsu dainu edīcijā izdarīja ievērojamu apvērsumu. No stingri folkloristiskā viedokļa raugoties, sekas gan ir tikai fiktīvas, jo dzīvajās tradīcijās pamatdziesmu un variantu jēdziens nemaz neeksistē. Tāpat, atskaitot retus gadījumus, nebūs iespējams atrast sakni vai celmu, no kuŗa izaudzis dziesmotais puduris. Šie puduri ir variāciju virkne par temu, kas iedomājama tikai teorētiski. Jau 1894. gadā, kolīdz bija parādījušās *Latvju dainu* pirmās burtnīcas, Pēteris Šmits savā recenzijā atzina, ka pamatdziesmu atlasē neesot saredzams, pēc kādiem principiem Barons rīkojies. Patiešām viegli pārliecināties, ka arī Barona pamatdziesmas nereti ir tikai viena otras variants (piemēram, 106. un 107.; 115. un 116.; 487. un 488. utt.). Tāpat vērojams, ka varianti dažkārt ne savā saturā, ne izteiksmē nav zemāk kvalificējami kā pamatdziesmas, ka dažs variants ir pat ar spilgtāku patstāvīgas dainas raksturu

nekā pamatdziesma (sal., piemēram, 1342. pamatdziesmu ar 1. variantu, 2417. pamatdziesmu ar 1. variantu). Visnotaļ jārūnā par gluži subjektīvu pieeju, kas Barona *Latvju dainās* noteikusi pamatdziesmas un varianta stāvokli. Bet no subjektīvās pieejas šādā sakarā nemaz nav iespējams izvairīties. Tai dodami mesli, kas atmaksājas citā virzienā — ar pamatdziesmu izdalīšanu starp daudziem variantiem radīts neaizstājams atvieglinājums tautsdziesmu edicijas praktiskajās iespējās. Kā zināms, šo dziesmu variābilitāte ir ārkārtīga. Visvairāk tās variējušas tai laikā, kad glabājās tikai tautas atmiņā, bet turpinājušas variēt, no krājumiem par jaunu atgrieždamās tautā. Tās variē līdz šai baltai dienai un turpinās variēt tik ilgi, kamēr vien tiks dziedātas. Šādos apstākļos dainu skaits kļūst gluži vai nenosakāms lielums, un, ja visām piešķirtu vienādu svaru, edicija būtu saistīta vai nu ar neziņas pilnu samulsumu, vai arī ar pārspīlēta apjoma plānojumiem. Par pārspīlējumiem manuprāt jārūnā, dzirdot Latvijas PSR zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta 1958. gada pieteikumu sagatavot „latviešu tautsdziesmu akadēmisku izdevumu”, kas aptveršot 35—40 sējumus un būšot paveikts līdz 1975. gadam, iespiežot visus Folkloras sektora rīcībā esošos materiālus (1.298.000 dainu, resp. to variantu).¹³ Tā kā piecos gados, kas pagājuši kopš šī pieteikuma, vēl neviens akadēmiskā izdevuma sējums nav parādījies, tad iespējams, ka lielmanīgais nodoms arī Rīgā atzīts par nereālu.

Barona rīcība, starp daudziem variantiem izdalot atsevišķi kaut vai subjektīvi izraudzītas pamatdziesmas, ļauj veidoties zināmam kodolam; tā rada dainu ārkārtīgi viļņainajā variābilitātē kaut ko noteiktu un tā sagādā iespējas rīkoties ar šo noteikto kodolu kā edicijas pamatmateriālu. Tikai tā varēja rasties Folkloras krātuves P. Šmita rediģētie papildinājumi Barona *Latvju dainām*, un tā varēja rasties arī 12 sējumu lielais tautsdziesmu trimdas (Kopenhāgenas) izdevums. Nebūtu Barons izšķīries par pamatdziesmu izdalīšanu no variantiem, jāšaubās, kāds liktenis būtu viņa *Latvju dainām*. Vēl vairāk ir šaubu, cik plašos apmēros būtu notikusi dainu izdošana pēc tam.

Barons ir izšķīries vēl par kaut ko, kas sastapies gan ar kritiku, gan atzīšanu. Runa ir par to, ka viņš pieņēma romantiski noskaņoto tautas tradīciju cienītāju Visendorfa un Lautenbacha padomu un piešķīra mūsu tautsdziesmām *dainu* vārdu. Kaut gan vēlāk pret to nebija iebildumu arī Endzelīnam un Ludim Bērziņam, jau pašā sākumā ap jauno terminu radās strīdi, un visīvāk to noraidīja P. Šmits. Pēc Barona nāves dainu nīdēji sāka gūt pārsvaru, un Latvijas neatkarības otrā pusē šis nosaukums arvien vairāk sāka izzust, droši turoties vairs tikai Barona sējumu titullapās. Pēc Otrā pasaules kara debates atjaunojušās. Trimdā dainu pusē nostājies, piemēram, H. Biežais,¹⁴ bet okupētajā Latvijā — K. Sakne.¹⁵

Daina likusies nepieņemama aiz divi iemesliem. Pirmais — tas esot aizguvums no leišiem. Bet, ja šādu aizguvumu skaužam, tad demonstrējam kādu ļoti divainu pūrismu. Mūsu valodā vispārējā lietāšanā pārgājuši vācu, krievu, lībiešu un zviedru vārdi. Tautas atmodas laikā ar ķermeņa vārdu ieviests aizguvums no senprūšiem. Bet mūsu tuvākās brāļu tautas aizdotā daina izrādī-

jusies vajājama ... Otrs iebildums: tauta pati pazīstot tikai dziesmas, nevis dainas, kaut gan dziesmās ir runa arī par „dainēšanu” (18748., 24057.) vai „dainošanu” (1033.). Bet tauta pati nevarēja apzināties, ka tās dziesmas tomēr stipri atšķiras no tautasdziesmām aizrobežu folkloristu izpratnē. Tur tautasdziesma vispār ir pārāk plaša, pārāk izplūdis jēdziens. Jau Herders, kā zināms, starp tautasdziesmām uzņēma ne vien leišu dainas un latviešu dziesmas, bet arī ziņģi Klauseet sché meitingé. Mūsdienu moderno folkloristu uztverē tautasdziesmas ir arī ziņģe par Ķemeru Anniņu, Zilais lakatiņš un līdzīgi sacerējumi. Latviešu tautasdziesmas klasiskā nozīmē — tai nozīmē, kas aizmetusies vismaz kopš Frīdricha Meina pieraksta un visvairāk nostiprinājusies ar Barona krājumiem, mēs nevaram un nevēlamies jaukt kopā ar pārāk plaši saprastām tautas tradīcijām. Kāpēc tad nepiešķirt tām īpašu vārdu? Kāpēc neatzīt, ka daina ir ļoti labskanīgs vārds, ērts starptautiskai lietāšanai? Daina izrādījusies arī ļoti parocīga tāda gluži nepieciešama termina atvasināšanai, kāds ir — dainoloģija.

Latvju dainu priekšvārdos Barons ir atklājis vienu otru principu izdevuma sagatavošanā. Jau ar to viņš devis ieganstu kritiskām piezīmēm, kas dzirdētas sevišķi, sākot ar 1944. gadu. Viena no tām jāatdala nost un būs aplūkojama vēlāk. Pagaidām apstāsimies pie sekojošām, kas visas pieder A. Švābem: 1) sijādams iesūtītos materiālus, Barons bija pārāk ignorants pret, tā saucamām, ziņģēm jeb romancēm; 2) izlokšņu teksti lielā mērā pārcelti literārajā kopvalodā; 3) izjauktas iesūtītās dziesmu virknes, dodot ne katrreiz atzīstamu priekšroku vairāk ierastajām četrrindēm.¹⁶ Mūsdienu folklorista skatījumā visiem iebildumiem ir pamats, bet der padomāt, par cik tie attiecināmi uz Barona darbu viņa laika apstākļos, kad folkloras zinātne vēl nebija izveidojusies.

Zināma tiesa ziņģu *Latvju dainās* tomēr uzņemta, starp tām arī tādas, kur skaidri jūtams, ka tās nav genuīna tautas manta, bet samērā vēlu iekļidusi no svešām zemēm. Bet būs arī jāpievienojas, ka pret šāda veida tradīcijām Barons varbūt ir bijis pārāk ignorants. Tas apliecināts *Latvju dainu* priekšvārdos, un par to pārliecināties, ja vērojam, kā krietni labvēlīgāk rīkojies Jūrjānu Andrejs *Latvju tautas mūzikas materiālos*. Folkloristu un dzejas vēsturnieku var interesēt, kā virs klasiskajām dainām sāk rasties jauni slāņi, kā evolūcionē klasiskajās dainās sastingusī forma, rodoties jauniem ritmiem un panta kompozīcijām. Tādos nolūkos ziņģes jeb romances kļūst par svarīgu pētīšanas priekšmetu, un var nožēlot, ka *Latvju dainās* piemēru maz. Bet, no otras puses, jāsaprot Barona sekošana savai asajai intūīcijai par latviešu garu tuvo un vēlāk iekļidušo. Viņa nolūks bijis gādāt vispirms par latvisko dainu savākšanu, sakārtošanu un publicēšanu, lai veicinātu, kā to diezgan raksturīgi teicis Linards Laicēns, latviešu tautas „pašsavākšanos”.¹⁷ Pie tam viena otra ziņģe, pie kuŗas pēdējos piecdesmit sešdesmit gados esam pieraduši, Barona ausis tai laikā varēja skanēt pavisam svešādi, tā ka viņš, liptin aplīpis ar tīri latviskajām dainām, no tās īgnumā novērsās. Vēl jānorāda uz kultūrpolitiskajiem nolūkiem, kādi saistījās ar *Latvju dainu* izdošanu. Iekļi-

dušās svešās ziņģes bija sākušas irdināt latviešu tautas aistētisko gaumi. Tālab sevišķi Visendorfs bija iedomājies, ka ar īsto dainu izdošanu varēs stāties pretim svešo tradīciju postīgajai ietekmei un tauta, kā viņš teica, varbūt sāks pat no jauna dainot. No šī nolūka diezgan daudz sasniegts, un tas ir Barona stingrās nostājas nopelns.

Izlokšņu tekstu *Latvju dainās* samērā daudz. Bet, piemēram, latgaliešu teksti tur iekļuvuši divu blaku apstākļu dēļ. Pirmkārt, ar Visendorfa gādību Barons pārņēma Volterā krājumus ar pierakstiem augšzemnieku dialektā; otrkārt, kad *Latvju dainas* sāka iespiest Krievijas zinātņu akadēmijas apgāds, par korektoru latgaliešu tekstiem tika saistīts Visendorfa paziņa Pēteris Smelters, kas tad arī mudināja citus novadniekus pievērsties tautasdziesmu vākšanai Latgalē. Pats Barons izlokšņu tekstiem tiešām nebija labvēlīgs. 1887. gadā viņš rakstīja Brīvēmniekam: „Tātad būs viņas [izlokšņu dziesmas] jāpatur rakstu valodā, citādi iznāktu nepatīkams raibums bez īstas peļņas valodas pētišanai”.¹⁸ Ar tādām domām Barons atgāja atpakaļ aiz Latviešu draugu biedrības 1874—75. gada dainu izdevuma, kur Bilenšteins ar nolūku bija centies saudzēt izlokšņu tekstus. Barons arī neparedzēja, ka viņa 100. dzimundienā 1935. gadā Endzelīns teiks: „Uz šo *Latvju dainu* pamata nu varēja rasties un rodas latviešu filoloģija”.¹⁹ Bet latviešu filoloģijai izlokšņu teksti nozīmē „īstu peļņu”. Taču Barona rīcības attaisnojumu ir devis tas pats Endzelīns: Kad sākās *Latvju dainu* manuskripta sagatavošana, latviešu dialektoloģija gandrīz vēl nemaz nebija radusies. Ko lai iesāktu Barons, nebūdam valodnieks? Un ko lai iesāktu dainu pierakstītāji, no kuņiem daudzi bija apguvuši tikai rakstīt prasības elementus? Izlokšņu tekstiem nevarēja derēt arī, tā saucamā, *Baltijas vēstneša* ortografija un fraktūra, par ko Barons izšķīrās aiz praktiskiem apsvērumiem.

Dziesmu virkņu sadalīšanu pa sīkākām vienībām Švābe ir nosaucis par vivisekciju, ar ko dziesmas bioloģija upurēta par labu morfoloģijai. Dziesmas esot ne vien jāuzraksta, bet arī jāuzglabā un jāizdod teikšanas vai dziedāšanas kārtā.²⁰ Jāatzīst, Barons savā darbā tiešām vadījies pēc kādas pārāk katēgoriskas dedukcijas, kur dainu četrinde izcelta vairāk nekā tas būtu nepieciešams. Par to liecina arī plāns, pēc kuņa pagatavots Dainu skapis: katrā atvilktnē paredzēta vieta papīra strēmelēm 3×11 cm lielumā, tātad tādām, kas piemērotas tikai četrindes tekstiem. Ja kāda daina bijusi garāka, tā turpināta uz nākamās vai nākamām strēmelēm. Barons arī devis norādījumu krājējiem, ka garākas dziesmas jāsadala sīkākās vienībās. Par sekām nāksies runāt vēlāk. Pagaidām jāaizrāda, ka modernās folkloristikas prasība, lai dziesmas ne vien uzrakstītu, bet arī saglabātu un izdotu teikšanas vai dziedāšanas kārtībā, tātad — lai par nedalāmu vienību uzskatītu katru virknējumu, kas radies, kad ļaudīm pamodies dziesmu gars, gan ir ideāla, bet praktiski gandrīz vai nerealizējama prasība, sevišķi, kad jāsaņem ar tik milzīgu materiālu daudzumu, kādu aptver *Latvju dainas*. Tad jau ļoti daudzos gadījumos vienu un to pašu četrindi nāktos atkārtot nezik reizes. *Latvju dainu* 8 grāmatu vietā būtu izdodamas varbūt 18 vai pat vēl vairāk, un izdevums kļūtu nepārskatāms.

Ja līdz šim visi kritiskie iebildumi, kādus saņēmis Barona darbs, bijuši tādi, kam iespējams attaisnojums, tad paliek vēl kāds, kas uzklausāms ar nožēlu un klusēšanu. *Latvju dainu* priekšvārdos Barons raksta: „Tīši viltotās un jaunlaikos sacerētās dziesmas tiks vienkārši liktas pie malas. Caur pārprašanu sabojātās tikai tad taps ievērotas, ja tās ar variantu palīdzību izlabojamas. Patvarīga korrektūra nav pieļaujama, jeb tikai sevišķos gadījumos ar īpašiem izskaidrojumiem, kāds iemesls uz to bijis”.²¹ Tie ir skaidri principi. Uz labojumiem Barona paša norādītos apmēros viņam bija tiesības. Ja, piemēram, kādā iesūtījumā viņš lasīja rindu „Licin lika alutiņš”, tad bija vietā restaurēt pareizo „Licin lika alvas tilts”. Un, ja citā iesūtījumā bija strofa „Pati muša kalniņā, mušas māte lejiņā”, tad nepārmetīsim, ja Barons labojis: „Pati muiža kalniņā, muižas vārti lejiņā”. Pareizi ir J. Bičola vārdi: „Kas tad būtu sasniegts, ja Krišjānis Barons būtu atstājis visas dziesmu teicēju atmiņas kļūdas un pārteikšanos, uzrakstītāju pārklausišanos un pārrakstīšanos u.t.t. Tikai tas, ka būtu izdots dziesmu krājums, kas būtu nekavējoties sijājams un labojams — un simts maģistru un desmit doktoru nopelnītu savus zinātniskos gradus, kamēr tagad Barontēvs šo milzu darbu vismaz pašos pamatos ir veicis viens pats un palicis pat bez zinātniska grada”.²²

Bet — „patvarīga korrektūra nav pieļaujama”! To Barons ir uzsvēris arī vairākās vēstulēs un norādījumos krājējiem. Atbildēdams uz Visendorfa norādījumu, ka kāda iespīestā daina savā formā neesot īsti tautiska, Barons raksta: „... viņu jau varēja arī it viegli glumāku padarīt, bet es te no savas puses neko negribu labot”. Tā Barons pats palīdzēja nostiprināties pārliecībai, ko cildēnos vārdos formulējis Teodors Zeiferts: „Bet vispirms un katrā vietā sakārtotājs izturas ar vislielāko smalkjūtību pret to vielu, kas viņam nāk rokās, un ar vislielāko rūpību ceļ gaismā to taisni tādu, kāda tā ir. Viņš jūtas atbildīgs pret visiem tiem simtiem un tūkstošiem sacerētājiem, teicējiem, uzrakstītājiem, no kā šīs mantas nākušas. Viņš tad kaut kādu māksliniecisku nolūku dēļ nekā ne pieliek klāt, ne atņem nost, nekā nepārgroza”.²³

Tāda pārliecība palika nesatricināta līdz 1941. gadam, kad Barona leģendārais Dainu skapis nokļuva Folkloras krātuvē un bija pieejams mūsu galveno folkloristu ieskatam. Svarīgi tas bija tālab, ka Dainu skapī joprojām glabājās un glabājas vēl šobaltdien *Latvju dainu* oriģinālteksti. Kad nu varēja iemest acis Dainu skapja saturā, cik man zināms, radies samulsums, jo atklājies, ka Barona deklarācija par patvarīgas korrektūras nepieļaujamību neatbilst faktiem. Viens no pirmajiem, kas iepazinās ar Dainu skapi, bija A. Švābe. Savā rakstā „Daži dainoloģijas jautājumi”²⁴ viņš tad kā pirmais par Barona darbu sāka paust dažus skeptiskus secinājumus. Tie atkārtoti otrā rakstā „Tautas dziesmu likteņi”²⁵ kas radies trimdā. Citējot paša Barona vārdus, kas lasāmi Brīvēzniekam adresētā vēstulē 1887. gadā, ka esot arī kraupainas dziesmas, kas attīrāmas, kraupi nodzenot, Švābe atzina, ka Barons pēc vajadzības izdarījis teksta labojumus un tāpēc viņa *Latvju dainas* esot „revidēts un normālizēts izdevums”.²⁶ Tie nu bija vārdi, kas tradicionālos uzskatus par Barona *Latvju dainām* pēkšņi sagrāva. Uz to recenzijā par *Lat-*

viešu tautas dziesmu Kopenhāģenas izdevuma I sējumu asi reagēja J. Bičolis: Švābi sākusi vadīt doma sagāzt vienu otru iesakņojušos atziņu. Viņš lūkojis sašķobīt uzticību lielo folkloristu Luža Bērziņa un Barona darbam. Visvairāk cietis Barontēvs. Lai viņu aizstāvētu, Bičolis apgalvoja: *Latvju dainās* neesot „nekādas īpašas labošanas, gludināšanas un skaistināšanas. Ja Barontēvs to būtu atļāvis, tad jau sagrūtu viss tas darbs, ko veikuši latviešu folkloristi un etnografi. . . Barons nav skaistinājis nevienu metaforu, nav arī gludinājis dziesmu metriski svarīgās vietas, nemaz nerunājot par to, ka tas būtu mēģinājis dziesmas kaut kā pārveidot, lai tās kļūtu it kā senākas, daiļākas vai arī rādītu tautas pagātni romantiskāku”. Drusku tālāk gan Bičolis pielaida rezervāciju: „Protams, arī Barons var būt kļūdījis, bez tam nav šaubu, ka joprojām ir un paliek liels uzdevums salīdzināt *Latvju dainās* iespiestos materiālus ar tiem, kas bijuši nodoti Barona rīcībā, un no tā kāds mazums vēl nāktu folkloristisko atziņu labā”.²⁷

Švābes un Bičola uzskatu sadursme tagad jāvērtē kā izšķirta, pie tam par labu Švābem. Šķīrējtiesneša lomu varam piešķirt okupētās Latvijas dainologam K. Arājam, kas 1959. gadā, dažus mēnešus pēc Švābes nāves, publicēja savu kandidāta disertāciju — *Par Krišjāņa Barona Latvju dainās iespiesto tautasdziesmu tekstu saskaņu ar oriģināliem*.²⁸ Jāpiebilst, ka, atskaitot dažus pusteikumus, bez kuņiem padomju okupācijas apstākļos neviens nevar iztikt, Arāja disertācija ir lietišķs pētījums, tīrs no jebkādam propagandas piedevām.

Izstrādādams disertāciju, Arājs ir salīdzinājis ap 6000 Dainu skapja oriģinālus ar Barona sējumos iespiestajiem tekstiem, kā arī izmantojis nepublicētus Barona sarakstes materiālus, kas glabājas Dainu skapī. Viņa atklājumi dažos gadījumos sagādā vislielāko pārsteigumu. Te minēšu tikai galvenos.

Pirmkārt, izrādās, ka dažreiz Barons kādu dziesmu ar varu vēlējies ievietot nepiemērotā nodaļā un tālab pārveidojis tās tekstu. Piemēram, *Latvju dainu* 3160. dziesmas teksts tagad skan:

*Dievs dod mūsu vagaram
Svina kājas, alvas acis,
Dzīties meitu, nepanākt,
Ar acīm neredzēt.*

Bet Dainu skapja oriģinālā lasāms: „Dieviņ, dod mūs' puisiem . . .”.

Otrkārt, ir bijuši gadījumi, kur Barons patvarīgi veidojis pamatdziesmu, kontaminēdams rindas no vairākiem variantiem. Piemēram, 26. dziesma skan:

*Visas dziesmas izdziedātas,
Kur mēs citas dabūsim?
Iesim dziesmu kambarī,
Tur mēs citas dabūsim.*

Zem šī teksta redzamas 4 šifras — 6c, 18, 379, 410, kam vajadzētu norādīt, ka tekstu devuši četri iesūtītāji no četrām dažādām vietām. Bet, uzmeklējot ar minētām šifrām apzīmētos oriģinālus un salīdzinot tos ar 26. dainu, atklā-

jas, ka neviens no tiem neatbilst iespaidumam, bet 26. daina radusies, paņemot un saliekot kopā rindas un dipodijas no visiem četriem iesūtījumiem. Pārbaudījis nodaļā „Plašāks sabiedriskais stāvoklis un ļaužu šķiras” iespiestās 109 pamatdziesmas, kam norādīti vairāki iesūtītāji, resp. to šifras un kam tātad vajadzētu atbilst dažādos apgabalos pierakstītiem vienādiem tekstiem, Arājs atradis, ka no Dainu skapja oriģināliem atšķiras 43 dziesmas, tātad vairāk par trešdaļu.

Treškārt, dažos gadījumos, veidojot pamatdziesmu pēc variantu elementiem, radušies arī gluži jauni motīvi. Piemēram, Dainu skapja oriģinālos ir formāli nevainojama un poētiski pievilcīga dziena:

*Izstaigāju mežu mežus,
Zaļas zāles meklēdama;
Zem akmeņa zaļa zāle,
Uz akmeņa sakņu gali.*

Bet šī oriģināla vietā *Latvju dainās* kā 31771. dziesma iespiests šāds teksts:

*Kādus ērmus es redzēju,
Svešu zemi staigādams, utt.*

Arājam iemesls secināt: „Iepriekš minētā tekstu apstrādes metode, kaut redīgētājs tai izmantojis tautas sacerētos tekstus un vairījies no patvaļīgas literārās apdares, iespaidumā vairs nedod pilnu priekšstatu par iesūtītajiem tautasdziesmu tekstiem, bet gan parāda tos kā dažādu, kaut pamatos īstu dziesmu elementu brīvu kombināciju”. Arājs arī aplēsis, ka apakšnodaļās „Saimnieks, saime, kalpi”, „Bajārs un nabags” un „Rījnīks un kūlēji” pamatdziesmas ar labojumiem, kas skaņā oriģināla stilu, aizņem 10—15 procentus, bet pamatdziesmas ar labojumiem, kas skaņā saturu, 1—5 procentus no kopējā pamatdziesmu skaita.

Ceturtkārt, Barons ne vien paplašinājis vārdu izskaņas, apostrofu vietā ierakstot izlaistos vokālus, bet bez tam gandrīz konsekventi svītērjis „lāpamos vokālus”. Ar to zudusi iespēja pārliecināties, kādi kuņā apgabalā šie vokāli bijuši.

Piektkārt, ir izdarīti labojumi, lai skaustu barbarismus un valodu tuvinātu literārajām formām. Piemēram, oriģinālā bijis „Kunga mantu vaktēdams”, bet 31587. dziesmā iespiests „Kunga mantu sargādams”; oriģinālā — „Es puīsiemi loni devu”, bet 31109. dziesmā — „Es puīsiem bandu devu”; oriģinālā — „Ekur puikas, puīšķeniņi”, bet 56. dziesmas 2. variantā — „Ekur puikas, puisēniņi”.

Sestkārt, atstājot malā dažus iesūtītus variantus, *Latvju dainās* ne ikreiz parādīts kādas dziesmas izplatījums. Ieskatoties neiespiestajos tekstos, Arājs atradis, ka, piemēram, 31585. dziesmas 2. variants pazīstams ne vien Liezerē, Alojā un Lielsalacā, kā tas norādīts *Latvju dainās*, bet arī Nītaurē, Liepas muižā un Vecpiebalgā.

Septītkārt, Barons tiešām dažureiz pavisam patvarīgi sadalījis pa četrindēm gan dziesmu virknes, gan vispār gaļākas dziesmas, skaņot pat tādas,

kam tikai 6 vai 8 rindas. Piemēram, 31833. dziesmas 3. variantam oriģinālā ir nevis 4, bet 8 rindas, kur aiz iespīestā teksta seko:

*Eita, meitas, atnesat
Vējā lauztus niedru kaulus,
Vējā lauztus niedru kaulus,
Straumē smeltu ūdentīpu.*

5264. dziesmas 4. variantam oriģinālā aiz iespieduma 4 rindām seko vēl divas:

*Ne man kungs tiesas prasa,
Ne bērniņi garozīnas.*

Nodaļā „Plašāks sabiedriskais stāvoklis un ļaužu šķiras” Arājs atradis, ka par četrīndēm Barons reducējis 37 sešrindes.

Tādi ir galvenie Arāja atklājumi. Viņš pats ir piemetinājis, ka vairums no pārbaudītajiem tekstiem atbilst oriģināliem un ka pārbaudīti tikai apmēram 6000 tekstu, kas ir niecīga daļa no *Latvju dainu* satura. Viņš atzīst, ka ir bijuši nepieciešami, ar atzīstamu veiksmi izdarīti rediģējumi, tomēr blakus tiem sastopami nevajadzīgi un „dažkārt pēc tagadējiem uzskatiem par folkloras materiālu publicēšanu pat katēgoriski noraidāmi labojumi”. Galavārdā Arājs nāk ar atzinumu, kas saskan ar to, ko teicis A. Švābe: „Rediģējumu raksturs vienlaikus liek runāt par *Latvju dainām* kā normālizētu tautasdziesmu krājumu”.

Mūsu secinājumi varētu būt šādi:

Pirmkārt, kamēr nav pārbaudīti visi *Latvju dainās* iespīestie teksti un kamēr paturams prātā, ka starp kādiem 6000 pārbaudītiem tekstiem vairums tomēr atbilst oriģināliem, nav iemesla nodoties izmisumam, it kā Barona rediģējumu dēļ sagrūtu viss tas darbs, ko veikuši latviešu folkloristi un etnografi, kā to liktenīgā kārtā ieminējies J. Bičolis. No otras puses, dainologiem, etnografiem, valodniekiem un visiem citiem, kas meklē liecības *Latvju dainās*, tomēr jābūt uzmanīgākiem nekā līdz šim un jāapzinās, ka tur pieļikta arī Barona paša roka, ka tas ir tikai normālizēts izdevums.

Otrkārt, iespīesto tekstu salīdzinājumi ar oriģināliem ļauj secināt, ka Barons nebūt nav samierinājies tikai ar materiālu krāšanu, kārtošānu un publicēšanu, bet viņš vēlējies šos materiālus pakļaut arī literārai apdarei un tādā kārtā veidot viengabalainu, kaut cik apslīpētu pieminekli latviešu tautas poētiskajam ģenijam. Tālab Barons ir rīkojies tāpat kā, piemēram, Lenrots, veidodams *Kalevalu*. Mums taču jāatzīst, ka *Kalevala* tādā veidā, kādā tā tagad pazīstama, somu tautā nekad nav eksistējusi. Ne velti Lenrots *Kalevalas* priekšvārdos atzinies: „Savienojot vienkop ir tomēr bijis jāpieļauj diezgan daudz patvaļību, jo arī no labākiem dziedātājiem daudzas rūnas nav dabūtas pēc kārtas... Protams, ka sakārtošanas darbs nevarēja tā izdoties, lai tas varētu apmierināt visas vēlēsānās un neprasītu vienas vai otras pārgrozības”.²⁹

Treškārt, pēc Barona mums jau ir bijuši daži ievērojami tautasdziesmu

izdevumi un turpmāk, jācer, radīsies vēl kādi. Varbūt kādreiz varēs sagatavot *Latvju dainu* akadēmisko izdevumu, kur būs uzrādītas visas atšķirības starp Barona redakciju un oriģināliem. Bet pagaidām jāatzīst, ka *Latvju dainu* 8 sējumi ir *Krišjāņa Barona* latvju dainas, kur ir vietā Linarda Laicēna vārdi, ka „*Latvju dainu* sējumi saistīti ar Krišjāņa Barona vārdu tā, kā jebkuŗa viskrietnākā dzejoļu grāmata ar viņas autoru”.³⁰ Vietā arī Teodora Zeiferta atzinums, ka Krišjānis Barons esot savas tautas senču dziesminieku cilts beidzamais loceklis.³¹ Tiešām, dainu sacerēšanā un variēšanā ir piedalījušies tūkstošiem un atkal tūkstošiem anonimu latviešu paaudžu paaudzēs. Ar *Latvju dainu* izdevumu milzīgajam anonimo variētāju pulkam pievienojies vēl viens, kuŗa vārds mums zināms. Tas ir Krišjānis Barons, un viņam, kam bija tik laba tautas dzejas intuiŗija, variēšanas tiesības nezvai varētu liegt. Ja tas tā noticis, tad Krišjānis Barons varēja savā testamentārajā dzejoļī rakstīt:

*Man klintsakmeni neveliet,
Man pieminekli neceliet;
No latvju dainām tas jau celts,
Un nerūsēs šis tautas zelts.*

Liktenīgā kārtā Barona griba respektēta. Krāšņajā dārzu un apstādījumu pilsētā Rīgā bija tik maz telpas, ka par katra pieminekļa projektu pilsētas tēvi ar saviem arhitektiem sprieda gadiem ilgi, nevarēdami vien izšķirties, kur tam ierādīt vietu. Ar tādu spriedelēšanu arī ilgi plānotais Krišjāņa Barona pieminekļis palika neuzcelts, un to vēl arvien aizstāj *Latvju dainas*. Bet tas tad arī ir varenākais pieminekļis, ko jebkad kāds latvietis uzcēlis sev ar savu mūŗa darbu.

II. KRIŠJĀNIS BARONS UN FRĪDRICHS DANIELS VĀRS

1.

F.D. Vāra *Palcmariēŗu dziesmu krājuma* jaunā iespiedumā³² priekšvārdos H. Biezais raksta: „Šo Vāra krājumu savā izmantoto avotu sarakstā ir minējis arī Kr. Barons. Taŗu pārbaudot Barona izdevumu, izrādās, ka Vāra krājuma dziesmas tur nav atrodamas. Kādēļ Barons to ir minējis savos avotos, bet patiesībā nav izmantojis, ir jautājums, kas prasa noskaidrošanu, sevišķi vēl tādēļ, ka Barons patiesi savā krājumā ir uzņēmis dziesmas no abiem Bergmaņa krājumiem,³³ bet kas tagadējos apstākļos nav iespējams.”³⁴

Ap to paŗu laiku arī Juris Grīnbergs ierunājās par „mistēŗiju”, kāpēc Vāra krājums tik maz ievērots pat Kr. Barona un viņa pēcteŗu folkloristikajos pētījumos. Savās *Latvju dainās* Barons apmierinājies ar Vāra krājuma konstatēšanu, minējis to bibliografiskajos savilkumos, bet citādi „mācītāja Vāra vārds Krišjāņa Barona krājumos nekur vairs nefigūrē. Nav arī uzrādīts skaits 411, no kā varētu domāt, ka Krišjānis Barons izlietojis Vāra krājumiņu savās *Latvju dainās*.”³⁵

Dažus mēnešus pēc *Palcmariēšu dziesmu krājuma* jaunā iespieduma iznākšanas Juris Grīnbergs vēlreiz atgriezās pie jautājumiem, kas saistīti ar kādreizējo Palsmanes un Aumeisteru draudzes mācītāju Frīdrihu Danielu Vāru.³⁶ Šoreiz gan viņš aizrādīja, ka Biezā apgalvojums, it kā Barona *Latvju dainās* Vāra dziesmas nebūtu izmantotas, „nav gluži pareizs, jo caur Bitnera krājumu³⁷ tur nokļuvušas daudzas dziesmas, varbūt vēlāk zaudējot atsauci uz 133 (Palsmanes novada numurs), bet ir krietns skaits dainu Barona izdevumā, kas ir pilnīgi identiskas ar Vāra izdevumu, bet nokļuvušas tur pa citu ceļu”.³⁸ Totiesu no jauna runāts, ka Krišjānis Barons „noklusējis materiālus, kurus tas ņēmis no Vāra krājuma, tos maskēdams ar patapinājumiem no Bitnera krājuma un Bitnera atstātiem materiāliem”.³⁹ Jau te Grīnbergs nonācis pats ar sevi pretrunā, jo, ja viņš atzīst, ka pat tās dainas Barona izdevumā, kas pilnīgi identiskas ar Vāra izdevumu, nokļuvušas tur pa citu ceļu, tad nav vairs iemesla pārnest „maskēšanos” ar patapinājumiem no citiem avotiem, vēl mazāk Vāra materiālu noklusēšanu. Pretrunu pastiprina Grīnberga ieminēšanās, ka „neesam visai droši, vai Kr. Barons ir kādreiz rokā turējis Vāra krājumu”.

Iededzies Vāra „pēcslavas” konstrukcijās, uzmezdamas hipotezi, it kā Vārs varētu būt pat latviešu cilmes,⁴¹ piedēvēdams ne vien Baronam, bet arī citiem dainologiem „indevi” noklusēt Vāra nopelnus,⁴² Juris Grīnbergs, kaut asi kritizējis H. Biezā darbu *Palcmariēšu dziesmu krājuma* jaunā izdevuma sagatavošanā, kopā ar viņu radījis Vāra leģendu. Abu pūliņi atzīstami tiktāl, cik tie palīdz izgaismot mūsu folkloras vākšanas un izdošanas vēstures agrīno posmu. Diemžēl, šie pūliņi saistīti ar smagiem pārmetumiem Krišjānim Baronam. Kādas leģendas, kādas „pēcslavas” labad nav saudzēts tas vīrs, kas — par spīti dažādām, pat ļoti smagām, kļūdām⁴³ — iemantojis piemiņu kā nezūdošiem nopelniem visvairāk apbalvotais darbinieks dainu vākšanas, kārtotāšanas un izdošanas vēsturē. Tālab rodas pienākums pārbaudīt, cik pareizi H. Biezā un J. Grīnberga apgalvojumi, cik dibināti pārmetumi un aizdomas, kas viņu rakstos gan tieši, gan netieši vērstas pret Krišjāni Baronu, pēc tam skatot arī citus dainologus.

2.

Tātad jau Grīnbergs ir aizrādījis, ka Biezā apgalvojums, it kā Krišjāņa Barona *Latvju dainās* Vāra dziesmas nebūtu izmantotas, „nav gluži pareizs”, ka ir krietns skaits dainu Barona izdevumā, kas pilnīgi identiskas ar dziesmām Vāra krājumā. Tiešām, ja Biezais ir runājis ne tikvien par Vāra dziesmu izmantošanu vai neizmantošanu, bet arī par to, ka Vāra dziesmas „tur [*Latvju dainās*] nav atrodamas”, tad tas ir pilnīgi aplams apgalvojums. Tikai ātrumā pārskatot Barona pamatdziesmas un tos variantus, kas uzņemti Kopenhāģenas izdevumā,⁴⁴ esmu atradis 68 Palsmanes (sic!) dainas, kas, kaut ne katreiz skaņu pa skaņai, vienādas ar dziesmām Vāra krājumā.⁴⁵

Ar pārbaudes ātrumu saistītais paviršums, palaižot nepamanītas citas Palsmanes dainas, kas identiskas Barona un Vāra krājumā, šai gadījumā nekaitē — paviršuma izlabošana jo vairāk apgāztu Biezā apgalvojumu, ka Vāra dziesmas *Latvju dainās* neesot atrodamas, bet tādām nolūkam pilnīgi pietiek ar šīm 68 dainām.

Kā šīs dainas nokļuvušas Barona krājumos — ņemot tieši no Vāra vai izmantojot citus avotus, kur savukārt ietilpinātas arī Vāra dziesmas?

Jāatzīst, ka *Latvju dainās* sastopamās atzīmes var likties pretrunīgas. Sākot ar otro sējumu, izlietāto avotu sarakstā starp „drukātiem krājumiem” konsekvēnti kā 3. numurs minēts „F. D. Wahr. Palcmariēšu dziesmu krājums (Ruien, 1807)”, kas „satura 311 numurus”.⁴⁶ Saprotot „izlietāto avotu” jēdzienu tiešā nozīmē, nebūtu vairs jāšaubās, ka Barons izmantojis Vāra krājumu bez starpniekiem. Bet vietu un krājēju reģistros Barons nekad Vāru nav minējis. Palsmanes dainām te norādīti četri avoti: Bilenšteina *Latviešu tautas dziesmas* (atsauces numurs 133a), Bitnera *Latviešu lauku dziesmas un ziņģes* (133b), Bitnera krājums manuskriptā (133c) un Bergmaņa 2. krājums (133d). Vāra nav. Tātad jāizšķiras starp divi iespējām: vai nu Vāra krājums izmantots tieši un tādā gadījumā krājēju reģistros viņš būtu nokļūstēts, par ko runā Grīnbergs, vai arī jātic krājēju reģistriem un jāsecina, ka Vāra krājuma minēšana *Latvju dainās* izlietāto avotu sarakstā saprotama kaut kā citādi.

Raksturīgi, ka Barons starp Palsmanes dziesmu krājējiem min pat Bergmani ar viņa otru sakopojumu, kaut gan turpat lasāms, ka no tā izmantota tikai viena dziesma. Kālab tad viņš slēptu Vāru, kuŗa krājumā pat pēc ātras, paviršas pārbaudes rodamas vismaz 68 dziesmas, kas iekļuvušas *Latvju dainās*? Vai tiešām apzinīga noklusešana? Aiz kādiem iemesliem? Grīnbergs raksta: „Hipoteze par Vāru kā latviskas cilmes mācītāju un dainologu, varbūt zināma Baronam no citiem, mums vairs nepieietamiem avotiem, ir varbūt viens no izskaidrojumiem”.⁴⁷ Šī varbūtība ir absurds, un nav saprotams, kā to vispār varēja iedomāties. Ja arī mēs atzītu par vajadzīgu un mēģinātu izdzēst visus izskaistinājumus, kādus lielu personību priekšstatā mēdz ievilkt ideālizācijas tieksmes, tad tomēr nekādi nav iespējamas aizdomas, ka Krišjānim Baronam būtu bijušas antipatijas pret Vāru viņa eventuālās latviešu cilmes dēļ. Tad jau pāri visam Barona mūža darbam klātos kāda bezjēdzība un vienreizīga liekulība.

Arī Grīnbergs savos pretrunīgajos apgalvojumos ir atzinis, ka daudzas Vāra dziesmas nokļuvušas *Latvju dainās* „caur Bitnera krājumu” un krietns skaits „pa citu ceļu”. Šis „cits ceļš” vai citi ceļi Barona reģistros ir minēti — Bilenšteins, Bitnera manuskripts un Bergmanis.

Starp tām dainām, par kuŗām jāspriež, ka tās pirmais savācis un publicējis Vārs, ir laba daļa tādu, kas nebūt nav skaņu pa skaņai identiskas ar Vāra krājumā lasāmiem tekstiem — ievērojiet, ka saku: skaņu pa skaņai, nevis burtu pa burtam! Ja būtu iespējams salīdzināt, kā viena un tā pati dziesma iespiesta ne vien Vāra un Barona, bet arī Bitnera vai Bilenšteina krājumā, tad, liekas,

diežgan viegli varētu atklāt šo dziesmu ceļus uz *Latvju dainām*. Grīnberga raksts liecina, ka viņam bijis un ir pieejams vismaz Bitnera 1844. gadā iespējamais krājums *Latviešu lauzu dziesmas un ziņģes*. Tādā gadījumā viņš ir parādā informāciju, tieši kuņi Vāra dziesmu numuri, skaitā 277, sastopami arī Bitnera krājumā. Informācija būtu papildināma ar Bitnera tekstu demonstrējumu vismaz kādām desmit, piecpadsmit dziesmām. Šobrīd Grīnbergs minējis tikai vienu dziesmu, kas it kā būtu kopēja Vāram (393), Bitneram (2799) un Baronom (4828).⁴⁸ Bitnera teksta mums nav, bet Vāra un Barona teksta salīdzinājums liecina, ka piemērs aplams:

Vāra 393. numurs:
Pelde pelde rīta ras
Pa zālītes galipām,
Tā peld mans augumins
*Pa ļautiņu valodām.*⁴⁹

Barona 4828. numurs:
Peldi, peldi, meldu zāle
Dziļajā ūdenī;
Tā peldēja bārenīte
Pa tām ļaužu valodām.

Tāču skaidrs, ka šai gadījumā var runāt vienīgi par divi ne pārāk tuviem variantiem, bet nekādā ziņā par vienu un to pašu dziesmu. Ja Bitnera 2799. numurs identisks ar Vāra 393. numuru, tad jāatzīst, ka Barona 4828. numuram nav nekāda sakara ne ar Vāru, ne Bitneru; Barons, kā liecina arī krājēju reģistrs, to ņēmis no cita avota.

Tepat cits piemērs, kas liecina, cik nekritiski Grīnbergs izvēlas pierādījumu savam apgalvojumam. Apšaubījis, vai Barons kādreiz turējis rokā Vāra krājumu, viņš turpina: „bet, ka P. Šmits to nav pat pazinis, ir puslīdz droši”.⁵⁰ Citādi nevarot izskaidrot Šmita atsauci „uz ļoti nenoteiktu un zinātniski nekritisku avotu, kāda ir „Skolas” (simbols 605)”. Tā tas esot arī ar Šmita 51713. numuru, „kur turpat blakus” (Barona *Latvju dainās*) „ir Palsmanē lokālizētais numurs 30380”.⁵¹ Te droši vien būs domāts Barona 30380. numura 1. variants, un Grīnbergs vēlēties pierādīt, ka Šmits, nepazīdams Vāra krājumu, nav zinājis savas dziesmas atrašanos tajā. Tekstu salīdzinājums rāda, ka īsteni nekas nav pierādīts:

Šmita 51713. numurs
Kas tur mirdz, kas tur spīd
Caur ozolu zariņiem?
Dravinieku dēļiņam
Vasku cimdi rociņā.

Barona 30380¹. (Vāra 234.) numurs
Kas tur spīd, kas tur mirdz
Aiz ozola lapiņām?
Dravinieka dēļiņam
Vasku cimdi rociņā.

Atkal tāpat ir runa tikai par divi tuviem variantiem, nevis par vienu un to pašu dziesmu. Šmitam nebija iemesla savu variantu lokālizēt Palsmanē tikai tādēļ vien, ka Barona variants nācis no turienes, jo ar variantiem dainas izplatījušās tālu.

Atgriezīsimies vēlreiz pie jautājuma, vai Barons savas Palsmanes dziesmas būtu ņēmis tieši no Vāra vai ar kādiem citiem starpniekiem, un atbildes meklēšanai izmantosim salīdzinājumus, kas iespējami bez konfrontēšanas ar Bilenšteina, Bitnera un Bergmaņa tekstiem, tāpat salīdzinot tikai Vāra un Barona tekstus.

Jau tika teikts, ka starp Barona Palsmanes dainām ir laba daļa tādu, kas nebūt neatbilst skaņu pa skaņai attiecīgiem Vāra numuriem. Pats par sevi šis fakts vēl nav pierādījums Vāra krājuma neizmantošanai. Barons ir ļoti daudz strādājis un ne reto reizi rīkojies gaužām patvarīgi, lai, likvidējot uzrakstītāju pārpratumus, labojot valodu un pantmēra kļūdas, „nodzītu kraupi”, kas dainām „uzlaists no ārienes”.⁵² Šādā virzienā Baronam būtu bijis diezgan darba arī ar Vāra materiāliem. Tikai tad gan liktos dabiski, ka valodas, ortografijas un pantmēra kļūdu labojumi būtu veikti konsekventi. Ne jau Vāra krājums tik plašs, ka kāds labojums citā tādā pašā gadījumā var piemirsties. Bet izrādās, ka šādas konsekvences nav. Piemēram, Vāra 275. dziesmas pirmā strofa

Sirmīts mans kumelīts

Dalderišu spēlētais

Barona 22833. dainā pēdējā vārdā ieguvusi ortografijas labojumu: „Dalderišu spēlētājs”. Bet Vāra 52. dziesmas pirmā strofa

Saulītē palūkāju

Ar' ta augsti vizinai

Barona 26471. dainā ieguvusi šādu tekstu:

Saulītē palūkoju

Ar (=vai) tā augsti vizinai.

Kālab šoreiz pēdējā dipodijā neredzam „vizināj”? Un, ja respektēts izloknes paglābtais senais saiklis „ar”, iekavās paskaidrojot, ka tas nozīmē „vai”, kālab bija vajadzīgs labot izloknes „palūkāju” par „palūkoju”? Salīdzinot Vāra 179. dziesmu ar Barona 455. dainu, redzams, ka Baronam nav nevienas apostrofētas dipodijas, kamēr Vāram ar tādu beidzas 2., 3. un 4. rinda. Turpretim tādas Vāra rindas citās dziesmās, kā, piemēram, „Lec saulīt, aust gaismiņ” (218), „Šaut Dieviņ ļaužu mēl” (167), „Kā uguns dzirksteliņ” (19), „Mani balti bāleliņ” (269), arī Barona *Latvju dainās* lasāmas tāpat — ar apostrofējumiem (attiecīgie numuri: 8295, 8627, 11286, 18628). Vāra metriski kļūdainā rinda „Ar mazu grāmatiņ” (128) Barona *Latvju dainās* parādās nevainojama: „Ar mazo grāmatiņ” (3247), turpretim Vāra „Ar svešu māmuļiņ” (374) arī *Latvju dainās* lasāma ar gluži tādu pašu kļūdu pirmajā dipodijā (23544). Visi šie un citi piemēri par konsekvences trūkumu apstiprina pārliecību, ka Vāra dziesmas Barons ņēmis nevis no paša Vāra krājuma, bet gan no citiem avotiem, kuŗu teksti, kaut varbūt negribīgi, visai pedantiski respektēti, atsakoties no citādi iespējamiem un pat vajadzīgiem labojumiem. Visvairāk te jādomā par Bitneru, kuŗa darbu Barons ir augstu vērtējis, cita starpā teikdams: „Uz viņa tekstiem mēs arī valodas ziņā varam palaisties”.⁵³ Runādams par Bitnera materiāliem, kas palikuši neiespiesti, Barons teic, ka šis „manuskripts mums īpaši tādēļ dārgs, ka viņš satura dziesmas, uzrakstītas no paša šī gadu simteņa sākuma un savāktas no tāda apzinīga krājēja kā Bitners”.⁵⁴

Tātad nav iemesla neticēt Baronam, ka savas Palsmanes dainas viņš ņēmis

no citiem avotiem — no Bilenšteina, Bitnera, Bergmaņa, kā tas minēts *Latvju dainu* vietu un krājēju reģistros, nevis tieši no Vāra krājuma. Atsaucoties uz Bilenšteinu, Bitneru un Bergmani, Barons nekā nav maskējis, bet bijis tikai patiess.

Ja tā, tad rodas jautājums, kālab starp *Latvju dainās* izlietātiem avotiem tomēr uzrādīts arī Vāra *Palcmariēšu dziesmu krājums*. Jāatzīst, ka pārpratumu novēršanas labad to varēja atstāt ārpusē. Bet laikam gan Barons vēlējies rīkoties gluži otrādi, nekā ir teicis Grīnbergs, runādams par Vāram parādīto nevērību, noklusēšanu utt. Viņš ir apzinājies, ka mūsu tautasdziesmu vākšanā un izdošanā arī Vāram kādi nopelni. Kaut gan Vāra dziesmas *Latvju dainu* izdevumam patiesībā nemtas no citiem avotiem, tomēr nebūtu pareizi atstāt Vāra krājumu ārpus saraksta. Barona kļūda ir bijusi vienīgi tāda, ka viņš to nav paskaidrojis un tā sagādājis iemeslu iespējamam pārpratumam.

3.

Jāapstājas arī pie Grīnberga ieminēšanās, ka „neesam visai droši, vai Kr. Barons ir kādreiz rokā turējis Vāra krājumu”. Nolieguma aizstāvjiem varētu noderēt kļūme, kas radusies *Latvju dainās* izlietāto avotu sarakstā, konsekvēnti atkārtojoties informācijai, ka Vāra krājums „satura 311 numurus”. Bet nevajadzētu šaubīties, ka tā ir liktenīgi nepamanīta iespieduma kļūda, kas iezagusies II sējuma salikumā, kuŗš atkārtots tālākajos sējumos. Cik viegli iespējama pavisam nelaba kļūda, kam acis tomēr paslīd gaŗām, liecina H. Biezā sagatavotais Vāra *Palcmariēšu dziesmu krājuma* jaunais (1961. gada) izdevums, kur titullapā ieradies nevis „Frīdrichs Dāniēls”, bet gan „Frīdrichs Dāvids [!] Vārs”! Ka Baronam bijis zināms pareizais skaits, tas redzams *Latvju dainu* ievadā, kur minēts Vāra krājums ar 411 dziesmām.⁵⁵ Sākot ar A. Švābi, mūsu dainologi zina, ka, pavisam precīzi runājot, tur ir 413 dziesmas,⁵⁶ jo Vāra krājuma ievada dziesma jeb moto atstāta bez numura, un tāpat tas ir ar epiloga dziesmu. Barons ir domājis tikai tās dziesmas, kas pakļautas Vāra numerācijai, kur gan savukārt iezagušās dažas kļūdas.⁵⁷

Latvju dainu ievadā Kr. Barons raksta: „Dzīvāka un sekmīgāka Latv. dziesmu krāšana sākās ar 19. gadu simteni. Te vispirms godam mināms Gustavs v. Bergmanns, mācītājs Rūjenē, un Fr. Daniels Vārs, mācītājs Palcmarē... Vāra mācītāja krājums ar 411 dziesmām iznāca 1807. gada beigās ar uzrakstu Palcmariēšu dziesmu Krājums”.⁵⁸ Šis citāts vēl nav pierādījums, ka Barons pats būtu Vāra krājumu redzējis. Viņš par to varēja uzzināt no citiem avotiem. Bet ievada turpinājumā Barons ir pievērsies arī savu priekšteču novērtējumam un raksta tā: „Bergmanna un Vāra pirmais nolūks bija, jo vairāk dziesmiņu savākt, kur un kad tās atrada, kā to vēl tagad vietēji dziesmu uzrakstītāji mēdz darīt. Tiem arī vēl maz materiālu bija pie rokas, ka būtu varējuši pie kaut kādas dziesmu iedalīšanas iet. Viņu krājumos tādēļ no mūsu bagātā dziesmu pūra nejauši izķertās dziesmiņas ievietotas bez kāda

plāna juku jukām".⁵⁹ Liekas, šos kritiskos vārdus Barons nebūtu atļāvis, pirms nav redzēti Bergmaņa un Vāra krājumi. Un jau iepriekš lasāms, ka „pie nodomātā vispārīgā darba nevarēju pamest neievērotus līdz šim izdotos dziesmu krājumus, kā arī dažos laikrakstos šur tur nodrukātās dziesmas”.⁶⁰ Tātad nav nekāda droša pamata domāt, ka Barons nebūtu kādreiz rokā turējis Vāra krājumu. Pēdējie divi citāti liek atzīt, ka viņš ne vien zinājis par šī krājuma eksistenci, bet arī pats to redzējis un iepazīinies ar to.

Mazāk droša var būt atbilde uz jautājumu, kad Vāra krājums nonāca Barona rokās. Dainu vākšanas un kārtošanas darbā viņš stājās 1878. gadā un *Latvju dainu* 1. burtnīcu ieraudzīja iespiestu tikai 1894. gada pavasarī, bet I sējumu vēl 4 gadus vēlāk. Starplaikā materiāli — arī priekšteču krājumi — ienāca pakāpeniski. Piemēram, ja, sagatavojot 1. burtnīcas manuskriptu, Bitnera neiespiestās dziesmas tika uzskatītas par pazudušām, tad pēc tam tās atradās. Raksturīgi, ka pat Bergmaņa krājumi Barona rokās, kā redzams, nonākuši tikai pēc 1. burtnīcas sagatavošanas. Par to liecina krājēju reģistri. Kamēr pirmajā, kas attiecas uz 1. burtnīcas iespaidumu, Rūjienas dainām kā avoti minēti tikai Bilenšteins, Bitners un citi, bet ne Bergmanis, otrā, resp. papildu reģistrā, kas attiecas jau uz visu I sējumu, vieta ierādīta arī Bergmanim ar viņa abiem krājumiem. Liekas, jau toreiz Vāra krājums bija vismaz tāds pats retums kā Bergmaņa krājumi, tālab varēja nonākt Barona rokās ne ātrāk kā pēc viņa atgriešanās Rīgā, kas notika 1893. gadā. Vēlāk redzēsim, ka tam bija savas sekas.

Kālab pirms iepazīšanās ar Vāra krājumu Barons samierinājās tikai ar tām Palsmanes dainām, kas rodamas Bitnera un Bilenšteina izdevumā? Jautājums liktos lieks, ja Grīnbergs nebūtu rakstījis: „Kādēļ īsti Kr. Barons izvairījies sūtīt kādu dainu uzrakstītāju uz Palsmani, kad citi Latvijas novadi tikuši „ķemmēti un pārķemmēti”, folkloristiskos materiālus meklējot?”⁶¹ — Jāatzīst, ka te ir sastapšanās ar fatālu nezināšanu par apstākļiem, kādos risinājās Barona mūža darbs. Par Latvijas novadu „ķemmēšanu un pārķemmēšanu”, ko būtu organizējis Barons, nevar nemaz runāt. Ja 1898. gada rudenī viņš jau rakstīja Visendorfam, ka „dainas būs jāliek pie malas un jārauga kaut cik pelnīties, jo, kamēr man vēl spēks, es negribu gluži atkarāties no dēla”,⁶² tad sapratīsim, ka Baronam nebija iespējams kādu kaut kur sūtīt. Vajadzēja samierināties ar tiem materiāliem, ko deva iepriekšējie krājēji un kas radās klāt kā brīvprātīgu talcinieku vākums. Taču pat Latviešu folkloras krātuve nevarēja nodoties Latvijas novadu „ķemmēšanai un pārķemmēšanai” tik rūpīgi, cik tas būtu vajadzīgs.

4.

Tam, ka Vāra savāktās Palsmanes dziesmas Barons, pēc visa spriežot, nav ņēmis tieši no Vāra krājuma, bet tikai ar citu avotu starpniecību, ir kritizējamās sekas. Pavisam vienkārši — *Latvju dainām* ar to radies zaudējums, jo nav izmantots viss, ko Vārs ar savu darbu varēja dot. Piemēram, ja starp

Latvju dainu pamatdziesmām kā 31. numurs redzama Vāra nenumurētā ievaddziesma, tad starp Barona pamatdziesmām noteikti bija vieta arī Vāra krājuma nenumurētajai epiloga dziesmai, bet tā tur neparādās pat starp variantiem. Tāpat starp Barona pamatdziesmām varēja būt, piemēram, Vāra 61. un 62. numurs, kā arī virkne citu. Vāra 95. numurs varēja būt *Latvju dainās* vismaz kā 4036. pamatdziesmas variants, Vāra 226. numurs — kā Barona 30255. pamatdziesmas variants. Tādu gadījumu daudz. Vāra 60. numurs pilnīgi saskan ar Barona 29890. pamatdziesmu, kas uzrakstīta Cesvainē, un norādījuma uz citu vietas numuru nav. Vāra krājums varētu liecināt, ka tādā pašā veidā tā pazīstama Palsmanē. Vāra 232. numurs, atskaitot gala zilbi otras strofas trešajā un ceturtajā dipodijā, vienāds ar Barona 30425. pamatdziesmu, kas uzrakstīta Dundagā. Vai atkal nebūtu bijis labi zināt, ka dziesma pazīstama arī Palsmanē?

Tā esam nonākuši pie problēmas, kas pati svarīgākā — ja nav nekāda droša pamata domāt, ka Barons par Vāra krājumu būtu tikai dzirdējis, bet nevis turējis to savās rokās, kādēļ tad šis krājums nav izmantots? Gan domājams, ka tas ieraudzīts vēlāk, pēc *Latvju dainu* 1. burtnīcas sagatavošanas, bet tādā gadījumā taču to varēja izmantot turpinājumā.

Vispirms jāatsakās no ilgi uzturētām domām, ka Krišjāņa Barona *Latvju dainas* būtu aptvērušas „visus iepriekš iespiestos materiālus, kā arī pieejamos rokrakstus”.⁶³ Rīgā ir pārbaudīti Barona Dainu skapja materiāli un atrasts, ka tur glabājas vairāk nekā 10.000 neiespiestu, atsevišķi novietotu četrinžu.⁶⁴ Kaut gan 1893. gadā Barons bija atzinis, ka jārūpējas par tautasdziesmu „pilnīgu krājumu”,⁶⁵ tātad par visu viņa rokās nonākušo materiālu sākotnošanu un publicēšanu, apstākļi un arī paša ieskatī, kur, protams, iespējamas kļūdas, spieduši izšķirties par atlasī. Savā lielajā darbā Barons pie tam ir bijis tikai ar pieticīgām pretenzijām. „Mūsu krājumu mēs par zinātnisku pētījumu nevaram saukt, tas tikai var pasniegt puslīdz pareizi kārtotu, pēc iespējas pilnīgu materiālu”, tā viņš 1893. gadā raksta Visendorfam.⁶⁶ Liekas, Barons neiedomājās, ka vēlākiem dainologiem, kas izmantos viņa *Latvju dainas*, starp citiem jautājumiem būs ļoti svarīgi zināt, cik vien iespējams, pilnīgu dainu topografiju, tātad arī to, vai kāda no šīm dainām bez norādītajām vietām nav tikpat labi pazīstama Palsmanē.⁶⁷

No Barona darba sākuma līdz *Latvju dainu* 1. burtnīcas iznākšanai bija pagājuši 16 gadi, līdz I sējuma iznākšanai — 20 gadi. Nav jādoma, ka šais garajos gados viņš būtu bijis aizņemts tikai ar 1. burtnīcas un I sējuma sagatavošanu. Kārtošanas sistēma, ko Barons bija izveidojis jau pirms 1. burtnīcas manuskripta sagatavošanas, prasīja, lai ienākušie materiāli būtu pārredzami un lielās līnijās arī sistematizēti jau tālu uz priekšu, vēlākam laikam atlicinot tikai iedalījuma detalizēšanu un pašus nepieciešamākos papildinājumus. Ka tas tā, to liecina arī *Latvju dainu* vietu un krājēju registri, kas pēc pirmā papildinājuma I sējuma beigās visumā jau nostabilizējušies. Ja Vāra krājums Baronam kļuva pieejams ne agrāk kā pēc 1. burtnīcas saga-

tavošanas, tad aiz nule raksturotiem iemesliem vien tam nebija vairs iespējams pievērst vajadzīgo uzmanību.

Apmēram varam nojaust pakāpenību, kādā Barons izmantojis savus materiālus. Laikam gan lielākais svars piešķirts tām dainām, kas iesūtītas pēc uzrakstīšanas no tautas mutes. Pareizi apsvērts psiholoģiskais moments, ka daudzie talcinieki ar savu sūtījumu ieraudzīšanu iespīestā veidā saņems gandarījumu. Agrāk citētajā vēstulē Visendorfam Barons raksta: „...kas jo vairāk uz krājumu gaida, ir tie paši krājēji, un ar īsu krājumu [tātad, ja no viņu sūtījuma ko atnestu] daži tiktu apbēdināti”.⁶⁸ Iedomāsimies, ka viena un tā pati daina būtu atrodamā vai nu gluži tāda pati, vai drusku variēta kā Vāra krājumā, tā Barona talcinieku sūtījumos. Jau psiholoģiski apsvērumi tad liktu izšķirties par talcinieku sūtījumu, sevišķi vēl tādēļ, ka tas varbūt saņemts pirms iepazīšanās ar Vāra krājumu. Ka agrāk iespiestie materiāli salīdzināti ar talcinieku sūtījumiem, tas lasāms *Latvju dainu* ievadā. „Šis jau drukātās dziesmas salīdzinādams ar savu manuskriptu krājumu, atradu viņas gandrīz visas, lai gan ne gluži tiem pašiem vārdiem, no jauna no tautas mutes uzrakstītas un mums piesūtītas”.⁶⁹

Ja tomēr arī agrāk iespiestie krājumi varēja ko dot, tad dabiski, ka Barons vēlējās visvairāk izmantot jaunākos, ne pašus vecākos. Tādā kārtā vispirms tika ievērots Bilenšteina vākums, kur „bija iestrādāts Bitnera 1844. g. izdots, bet sen jau izpirktais dziesmu krājums”,⁷⁰ pēc tam Bitnera paša krājumi, un tikai beigās Barona interese būs vērsusies uz abiem Bergmaņa krājumiem, Vāra *Palcmariēšu dziesmas* pametot novārtā.

Kaut gan *Latvju dainu* ievadā un izlietāto avotu sarakstā Barons godam pieminējis Vāru, jāsecina, ka par šo savu agrīno priekšteci viņš nav bijis tik augstās domās kā mūsu vēlākie dainologi, sākot ar Švābi, un Barone skepse būtu attaisnojama.

Spriežot pēc Vāra 1808. gada 19. maija vēstules Bergmanim, kur uzrādīts „daudz kļūdu” Bergmaņa pirmā krājuma tekstos, A. Švābe domā, ka Vārs bijis labāks tautasdziesmu pazinējs nekā Bergmanis.⁷¹ H. Biezais šo atzinumu paplašinājis: „Katrā ziņā Vārs ir bijis labāks latviešu valodas prātējs un arī labāk izpratis dainu pantmēru nekā Bergmanis”.⁷² Līdz hiperbolu virknējumam nokļuvis J. Grīnbergs: Daniela Vāra nelielā tautasdziesmu krājuma „negaidītais pārākums”, salīdzinot ar Bergmaņa daudz vairāk cildinātiem izdevumiem, esot jau pārsteigums pats par sevi. Vāra nopelnus neesot spējuši novērtēt pat tie, kas pārvarējuši vācietības žņaugus. Par Vāra „ievērojamo darbu un tā vietu latviešu dainoloģijā”, par šī krājuma „folkloristisko vērtību”, par Vāra lomu un vietu latviešu folklorā Grīnbergs pieteic īpašu pētījumu,⁷³ kas, diemžēl, nav vēl parādījies. Katrā ziņā Grīnbergs var „saprast Dieva prātu, ka Dāniēla Vāra pēcslavai bija reiz jānāk”.⁷⁴

Nezinot Vāra 1808. gada 19. maija vēstules pilnu saturu, nevar pārliecināties, kāds segums Švābes domām, ka Vārs bijis labāks tautasdziesmu pazinējs nekā Bergmanis. Liekas, kā Švābe, tā Biezais saredzējuši pārākumu faktā, ka Vārs trochaju dziesmas konsekventi rakstījis pa divi dipodijām rindā, kamēr

Bergmanim ne reti gadās rindas ar vienu pašu dipodiju. Bez tam Bergmaņa izpratnes kvalifikāciju pazemina gadījumi, kad viņš, vēlēdamies paskaidrot, Dieva dēliņu tulko ar „holder Junge”, Dieva dēlus — ar „vornehme Manner”, bet par jumi domā, ka tas ir „vielleicht der Wolf”.⁷⁵

Ja ir stabilizējusies tradīcija mūsu trochaju dziesmas iekārtot pa divi dipodiju rindām, tad tā ir tikai laimīga dedukcija. Ritma apjautā un ritma uzverē var gadīties momenti, kad tā atmetama. To ilustrē piemēri no modernās dzejas. Zinaīdai Lazdai ir pants ar šādām pirmajām trim rindām:

*Kur tu iesi, kurp?
Nāc šurp!
Kas gan tevi baida?*

Pirmās divi rindas te radušās, šķeļot pušu *vienu* rindu ar četrām jambu pēdām, un tas dzejniecei līcīs vajadzīgs, lai ar grafikas palīdzību atbalstītu akustisko efektu, ko sagādā abu posmu īpašais svars izteismīgā skandējumā.

Populārajam Aspazijas dzejolīm „Aijaijā” ir trīs panti, kam visiem vienāda iekārta. Citēšu pirmo:

*Aijaijā!
Actiņas
Lai uz dusu aizveras.
Vēji, lēni lidojat,
Vēsminas, to auklējat!*

Atkal skaidrs, ka pa atsevišķām rindām rakstītie dipodiskie vārdi „Aijaijā!” un „Actiņas” patiesībā ir *vienas* rindas divi puses.

Atgriežoties pie Bergmaņa, jāatzīst, ka viņš gluži labi apjautis arī tautasdziesmu grafiku ar divi dipodiju rindām. Bet, ja viņam nācās dzirdēt, piemēram, šo dziesmu:

*Tēvs ar māti mīļi gul,
Es staigāj' raudādams.
Ieš ciemā,
Nemšu meit',
Es gulēs vēl mīlāk,⁷⁶*

tad var jautāt, vai Bergmaņa grafika, otras puses sākumu sadalot pa divi rindām, būtu bijusi bez attaisnojuma? Varēja taču būt tā, ka teicējs vai dziedātājs atsevišķi izdalītās dipodijas tiešām uzsvēra un „noskaldīja” tik izteismīgi, ka likās nepareizi tās savienot vienā rindā. Vārdu sakot, Bergmaņa grafika varēja atbalstīt to, ko viņš bija dzirdējis. Ka jautājums par tautasdziesmu sadalījumu pa rindām nebūt nav tik vienkāršs, liecina Barona svārstīšanās daktilu dziesmās: tās rakstītas un iespiestas divējādi — gan ar divi, gan četrām pēdām rindā.

Vārs, protams, var lepoties, ka viņam jumis nav vis kā Bergmanim „vielleicht der Wolf”, bet gan „eine Doppelähre” (245. nr.). Bet, ja, piemēram, kameņīte tulkota ar „Wespe” (241), rinda „Šķiltin šķila valodiņu” — ar „Feuerworte sprühen” (307) un pie rakstīta dējaliņa pievienots paskaidrojums, ka tas ir „glums, ne skabargains” (225), tad redzams, ka arī Vāra

izpratne un valodas zināšanas nav bez robiem. Ja pie tam Vāra ortografija, spriežot pēc salīdzinājuma ar Bergmaņa fragmentu faksimiliem,⁷⁷ mazāk konsekvanta un vietumis grūtāk atšifrējama nekā Bergmanim, tad saprātisim, ka Barons ar labāku prātu kavējās nevis pie Vāra, bet Bergmaņa krājumiem.

Grīnbergs sevišķi izcēlis, ka „Vārs bijis laikam pirmais, kas pūlējis sistematizēt sakrāto materiālu un, to darīdams, sevišķā nodaļā izdalījis viņa mežainam un lauksaimnieciski nabadzīgam novadam īpato dziesmu tematu par dravniecību”.⁷⁸ Barons Vāra sistematizēšanas mēģinājumu varēja vērot bez īpašas apbrīnas. Varēja taču jautāt, kālab, piemēram, 397. un 407. numuru Vārs licis pie „raudu dziesmām”, kālab 391., 392., 393. un 394. numurs likts pie „panāksnieku dziesmām”, vai tiešām 251. ir „talku dziesma” utt.

Bergmanis savu dziesmu sistematizēšanas pūlīņos nav ticis tālāk par Vāru, bet viņam ir ļoti ievērojami nopelni citā virzienā. Runājot Švābes vārdiem, Bergmanis „uztvēris vienu no tautasdziesmu raksturīgākām īpatnībām — teksta variācijas un lokālizāciju atkarībā no dziedātāja un novada”.⁷⁹ Tālab „Bergmanis atrada divus svarīgus edīcijas principus: katrai dziesmai jāuzrāda tās uzrakstīšanas vieta un pēc iespējas jānoraida lasītājs uz līdzīgiem teksta variantiem”.⁸⁰ Šai ziņā Barons tieši Bergmanī, nevis Vārā varēja ieraudzīt savu pirmo priekšteci. Iespējams, ka tai pašā laikā Baronam varēja rasties šaubas, vai tiešām visas Vāra krājuma dziesmas lokālizējamas tikai Palsmanē. Viņš taču bija arī Aumeisteru draudzes mācītājs. Vai tur neviena dziesma nebūtu dzirdēta un pierakstīta? Un vai, dzīvodams savu draudžu robežās, Vārs bija bez sakariem ar citiem, tālākiem novadiem? Vai no turienes viņa krājumā neieradās neviena dziesma?

Kā viens no pašiem pirmajiem, kas rūpējušies par latviešu tautasdziesmu vākšanu, kārtošanu un izdošanu, Vārs ir ar pieminamiem nopelniem, kuŗi arī nevienā nopietnākā literatūras vēstures un dainoloģijas darbā, kur par šiem jautājumiem nākas runāt, nav aizmirsti.⁸¹ Jānožēlo, ka Krišjānis Barons aiz dažādiem saprotamiem vai nojaušamiem iemesliem nav Vāra *Palcmariešu dziesmu krājumu* izmantojis tieši, tā ārpus *Latvju dainu* sējumiem atstājot savu tiesu derīgu materiālu un ziņu par dziesmu izplatījumu. Totiesu pilnīgi nepamatotas ir aizdomas un tieši apvainojumi, ka Barona rīcību būtu noteikusi apzinīga ļaunprātība. Nekādām Vāra „pēcslavas” konstrukcijām viņš un viņa mūža darbs nav izmantojams.

VĒRES

Saīsinājumi

CZ — *Ceļa zīmes*; LD — *Latvju dainas*; LM — *Laika mēnešraksts*; VLIR — *Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras instituta raksti*.

Raksts „Krišjānis Barons slavas un kritikas gaismā” ir revidēts referāts, lasīts Latviesu akadēmiskās organizācijas lekciju ciklā Stokholmā 1960. gada rudenī, pieminot Kr. Barona 125. dzimunddienu. Autors apzinās tā kompilātīvo raksturu, kas nebija novēršams pirmavotu trūkuma dēļ.

1 A. Baumanis, *Krišjānis Barons* (1948), 138. lpp.

2 *Ibid.*, 139. lpp.

3 A. Švābe, *Latvijas vēsture 1800—1914* (1958), 520. lpp.

4 T. Zeiferts, *Latviešu rakstniecības vēsture II* (1958), 92. lpp.

- 5 *Ibid.*
- 6 *Latviešu literatūras kritika* I (1956), 867. lpp.
- 7 A. Baumanis, *op. cit.*, 86. lpp.
- 8 *Ibid.*, 78. lpp.
- 9 Latvijas PSR Zinātņu akadēmija, *Latviešu literatūras vēsture* I (1959), 32. lpp.
Ka Ģēte jau 1825. gadā ieteica leisu dainas klasificēt pēc cilvēka mūža gaitas, sk.:
Arhīvs II (1961), 105. lpp.
- 10 T. Zeiferts, *op. cit.* I (1957), 122. lpp.
- 11 A. Švābe, „Tautas dziesmu likteņi”, *Latviešu tautas dziesmas* I (1952), XXIII lpp.
- 12 *Ibid.*
- 13 *Literatūra un māksla* 44 (1958).
- 14 H. Biezais, „Tautas dziesmu jēdziens” *CZ* 22 (1954), 430—431. lpp.
- 15 „Stridīgi jautājumi”, *Karogs* 6 (1956), 107. lpp. Aiz K. Saknes vārda slēpjas bijušais Latvijas PSR augstākās padomes prezidija priekšsēdis K. Ozoliņš.
- 16 A. Švābe, „Tautas dziesmu likteņi”, V—XXV lpp.
- 17 *Kalevala* (1959), 385. lpp.
- 18 A. Baumanis, *op. cit.*, 82. lpp.
- 19 Sk. augšā 9. vēri, 114. lpp.
- 20 Sk. augšā 11. vēri, XXII lpp.
- 21 *LD* I (1922), IX lpp.
- 22 J. Bičolis, „Balva trimdas saimei”, *CZ* 13 (1953), 76. lpp.
- 23 T. Zeiferts, *op. cit.* II, 124. lpp.
- 24 *Latvju mēnešraksts* 1—2 (1944).
- 25 Sk. augšā 16. vēri.
- 26 Sk. augšā 16. vēri, XVIII lpp.
- 27 J. Bičolis, *op. cit.*, 75—76. lpp.
- 28 *VLIR* XI (1959), 301—322. lpp.
- 29 *Kalevala*, 380. lpp.
- 30 *VLIR* VIII (1959), 234. lpp.
- 31 T. Zeiferts, *op. cit.* I, 121. lpp.
- 32 H. Biezais (ed.), *Palcmariēšu dziesmu krājums*. Sakrājis Frīdrihs Dāvids (!) Vārs, Palsmanes un Aumeisteru draudžu mācītājs (Upsalā 1961).
- 33 *Erste Sammlung Lettischer Sinngedichte* (1807), *Zweyte Sammlung Lettischer Sinn- oder Stegreifs Gedichte* (1808).
- 34 H. Biezais, *op. cit.*, 8—9. lpp.
- 35 J. Grinbergs, „Daži latviešu likteņi franču revolūcijas iezīmē”, *CZ* 39 (1961), 113. lpp.
- 36 J. Grinbergs, „Mācītāja Vāra pēclava”, *LM* 6 (1961), 187—190. lpp.
- 37 *Latviešu ļaužu dziesmas un zīņes* (1844).
- 38 *LM*, 189. lpp.
- 39 *Ibid.*
- 40 *Ibid.*
- 41 *CZ*, 119. lpp.; *LM*, 189. lpp.
- 42 *Ibid.*
- 43 Visplašāk tās aplūkotas K. Arāja kandidāta disertācijā: „Par Kr. Barona Latvju Dainās iespiesto tautasdziesmu tekstu saskaņu ar oriģināliem”, *VLIR* XI, 301—322. lpp. Sk. arī raksta pirmo daļu.
- 44 A. Švābe, K. Straubergs, E. Hauzenberga-Šturma (ed.), *Latviešu tautas dziesmas* I—XII (Kopenhāgenā 1952—1956).
- 45 Šīs dziesmas ir šādas (iekavās Vāra numuri): 31 (Vāram kā krājuma moto, bez numura), 455 (179), 1053 (124), 3247 (128), 3531 (241), 3604 (198), 3703 (147), 5952 (36), 6120 (8), 7212 (18), 8295 (218), 8317 (165), 8627 (167), 8651 (189), 11286 (19); Vāra 5. rinda „Man pašua māmuliņ” *LD* pārcēlumā iespiesta kā „Man pašua māmuliņ”, bet Kopenhāgenas izdevumā — „Man pašam

- māmulin'"; 11530 (266), 12201, 1. var. (15), 13018 (21), 13345 (287), 13636 (376), 14519 (158), 14803 (391), 16185 (281), 16737 (290), 18012 (361), 18030 (370), 18313 (270), 18446 (358), 18628 (269), 19113 (360), 21351 (237), 21880 (355), 22763 (320), 22814 (89), 22833 (275), 23544 (374), 24267 (311), 24574 (383), 24616 (389), 24947 (47), 25372 (368), 26471 (52), 26483, 1. var. (7), 26717 (69), 27898 (199), 28412 (253), 28443 (255), 28484 (230), 28503 (252), 28511 (246), 29204 (117), 29803 (136), 29975, 1. var. (149), 30250 (225), 30328 (233), 30380, 1. var. (234), 30391 (236), 30415 (220), 30428 (221), 30437, 2. var. (243), 30486, 3. var. (55), 30717 (402), 30989 (37), 31380 (54), 31757 (142), 31988 (214), 33143, 7. var. (261), 13443 (114).
- 46 LD II, 1124; III — 1, 600; III — 2, 743 utt.
- 47 LM, 189. lpp.
- 48 *Ibid.*
- 49 Te un turpmāk lietota *Palcmariēšu dziesmu krājuma* 1961. gada izdevuma rakstība, atsakoties vienīgi no kursīva dubultnieku apzīmēšanai.
- 50 LM, 189. lpp.
- 51 *Ibid.*
- 52 A. Baumanis, *op. cit.*, 82. lpp. Par patvarībām sk.: K. Arājs, *op. cit.*
- 53 LD I, V.
- 54 LD I, 976.
- 55 LD I, V.
- 56 A. Švābe, *Kāda mācītāja dzīve* (1958), 196. lpp.
- 57 H. Biezais, *Palcmariēšu dziesmu krājums*, 78. lpp.; J. Grīnbergs, LM, 188. lpp.
- 58 LD I, V. Ka Vāra krājums patiesībā iznāca 1808. gadā, par to sk.: A. Švābe, *Kāda mācītāja dzīve*, 197—198. lpp.
- 59 LD I, IX.
- 60 LD I, VIII.
- 61 LM, 189. lpp.
- 62 A. Baumanis, *op. cit.*, 93. lpp.
- 63 *Latviešu konversācijas vārdnīca* III (Rīgā 1928—1929), 4425. lpp.
- 64 K. Arājs, *op. cit.*, 317. lpp.
- 65 A. Baumanis, *op. cit.*, 83. lpp.
- 66 *Ibid.*
- 67 Ka atzīmes par dziesmu topografiju LD ir nepilnīgas, noskaidrojās arī K. Arājs — sk.: *op. cit.*, 317. lpp.
- 68 A. Baumanis, *op. cit.*, 83. lpp.
- 69 LD I, VIII.
- 70 LD I, VII.
- 71 A. Švābe, *Kāda mācītāja dzīve*, 198. lpp.
- 72 H. Biezais, *Palcmariēšu dziesmu krājums*, 7. lpp.
- 73 CZ, 113. un turpmākās lpp.
- 74 LM, 190. lpp.
- 75 A. Švābe, *Kāda mācītāja dzīve*, 184. lpp.
- 76 Citēju pēc faksimila, *ibid.*, 190. lpp.
- 77 *Ibid.*, 182—183. un 190—191. lpp.
- 78 CZ, 124. lpp.
- 79 A. Švābe, *Kāda mācītāja dzīve*, 189. lpp. ar turpinājumu 192. lpp.
- 80 *Ibid.*, 196. lpp.
- 81 Savādā kārtā Vāram pagājis garām tikai E. Blese savā *Latviešu literatūras vēsturē* (1947).
- Jura Grīnberga pieteiktais pētījums publicēts 1967. gadā: „Der Beitrag von Pastor Friedrich Daniel Wahr zur lettischen Volksliedkunde”, *Commentationes Balticae* XII/XIII, 3 (Bonn 1967), 107—201. lpp. Diemžēl, Juris Grīnbergs nav pamanījis šo Jāņa Rudziša rakstu. *Red.*

Sievietes un vīrieša dainas

Edgars Dunsdorfs

Terminus „sievietes dainas” un „vīrieša dainas” var lietot trijās (un tikai šais trijās) dažādās nozīmēs. Tos var lietot, pirmkārt, runājot par dainu sacerētāju dzimumu, otrkārt, runājot par dainu dziedātājiem, resp. teicējiem. Treškārt, ar šādiem terminiem var apzīmēt pašas dainas raksturu — vai tajā runātāja ir sieviete vai vīrietis. Šis trīs dažādās pieejas aptver visas iespējas.

Mūsu literātūrā ir iesakņojies uzskats, ka dainas ir sievišķīgas, vienalga, no kuŗa viedokļa raugāmies. Ka dainu sacerētājas ir sievietes, apgalvo, piemēram, Zeiferts. To pamatojot, viņš atsaucas uz pašām dainām — dainās esot teikts, ka jaunas dainas sacerot sievietes, bet vīrieši tās atnesot no citurienes. Vēl Zeiferts aizrāda, ka, pēc dainu liecībām, dziesmu pūrs un dziesmu kamols esot sievietei. Dziesmas mācot māte, vecākā māsa, bet neviena daina nestāstot, ka dainas mācot tēvs vai brālis. Zeiferts gan min arī dravnieku, mednieku, mežā braucēju un zvejnieku dziesmas, bet viņa galavārds ir, ka „dziesmās galvenā loma [ir] sievietēm”. Vācu tautsaimnieka Kārļa Bichera ietekmē Zeiferts šo parādību izskaidro ar sieviešu un vīriešu darba atšķirīgo raksturu: sieviešu darbi esot tādi, kas veicinot dziedāšanu, bet vīriešu darbi dziedāšanu neveicinot.¹

Arī A. Švābe atkārtu to pašu domu, ka īstās dainas esot sieviešu sacerētas. Viņš tikai to precizē, norādot, ka dainu sacerētājas esot lauku sievietes, un dažus nopelnus piešķir arī puīšiem — tie esot ziņģu dziedātāji: ziņģes pārsvarā esot puīšu dziesmas.²

Ka dainu dziedātājas lielāko tiesu ir sievietes, apgalvojis tik labs dainu pazinējs un autoritāte, kāds ir Krišjānis Barons. Viņš raksta: „... puīši ir notāl nevarēja un negribēja pastāvīgā dziedāšanā ar meitām mēroties”.³

Beidzot — arī par trešo aspektu, pašu dainu saturu, mums ir autoritātīvs spriedums. L. Bērziņš raksta: „latviešu tautas dzejai raksturs ir ļoti sievišķīgs”.⁴

Ja jau tādas autoritātes dainoloģijā, kādas ir Krišjānis Barons, Ludis Bērziņš, Teodors Zeiferts un Arveds Švābe, vienprātīgi apgalvojušas, ka dainas ir sievišķīgas, tad saprotams, ka šī teze ir stipri iesakņojusies. Viņu domas tad arī atkārtu citi autori, un tikai pavisam retas ir balsis, kas aizrāda, ka ir arī vīrieša dainas un ka tās nevar ignorēt.⁵

Šī apcerējuma nolūks ir kritiski pārbaudīt parasto uzskatu, ka dainas ir fēminīnas visos trijos aspektos. Šo uzdevumu veicot, sāksu ar pašu dainu

raksturu, tad iztirzāšu dainu dziedātāju dzimumu un beidzot jautājumu par dainu autoriem.⁶

1. DAINU FĒMINĪNAIS UN MASKULĪNAIS RAKSTURS

Pierādot dainu fēminīno raksturu, kā Zeiferts, tā vēl 1954. gadā Jānis Andrupis ir atsaukušies uz Kārļa Bīchera statistiku. Abi šie autori,⁷ lietojot Bīchera datus, diemžēl, demonstrējuši, ka viņi nepārzina izlases statistikas metodi. Izlases statistikas rezultātus sniedzot, nekad nevar apmierināties ar relatīvajiem skaitļiem, kā to dara abi mūsu autori. Turklāt vēl Andrupam gadījusies nepatīkamā pārskatīšanās, slaveno tautsaimnieku Bīcheru sajaucot ar filologu Bīchneru.

Leipcigas universitātes tautsaimniecības profesors Kārlis Bīchers (1847—1930) savu zinātnisko karjēru sāka 1882. gadā Tērbatā.⁸ Ar to izskaidrojams, ka savā 1896. gadā publicētajā grāmatā *Arbeit und Rhythmus* viņš deva statistiku par igauņu, latviešu un lietuviešu tautsdziesmām. Atziņu, ka latviešu dainas ir sievietes dziesmas, Bīchers bija aizguvis no Garlība Merķeļa,⁹ un to viņš apstiprināja ar savu statistiku. Dainas Bīchers apstrādāja statistiski pēc Lugažu mācītāja K. Ulmaņa rediģētā dainu krājuma pirmās burtnīcas (aptver dainas par ģimenes dzīvi), kas iznāca Rīgā 1874. gadā,¹⁰ un ieguva šādu rezultātu:

K. Bīchera statistika par latviešu dainām

	Vīrieša dainas	Sievietes dainas	Nenoteiktās	Kopā
Skaits	114	314	84	512
%	22,3	61,3	16,4	100,0

Bīchera spriedums, ka latviešiem pārsvarā ir sievietes dainas, tātad pamatojas uz Garlība Merķeļa liecības un viņa paša izlases statistikas pēc K. Ulmaņa publicētā materiāla.

Konstatēsim, ka Bīchera izlase ar 512 dainām ir ļoti maza. Kaut arī izlases metode, ja vien to pareizi lieto, dod puslīdz labus rezultātus arī, balstoties uz maza vienību skaita (mūsu gadījumā šīs vienības ir dainas), tomēr nav vēlīgi pārbaudīt Bīchera statistiku, pamatojoties uz plašākas bāzes nekā viņam bija pieejama. Tas nepieciešams ne vien Bīchera izpētīto dainu mazā skaita dēļ, bet vēl tāpēc, ka viņa apstrādātās dainas attiecas tikai uz ģimenes dzīvi un tādēļ nav reprezentatīvas visām dainām.

Mūsu rakstā lietotā metode, kā sašķirot dainas klasifikācijai, ir šāda. Daudzās dainās teicējs runā par sevi pirmajā personā un ļoti bieži tā, ka pēc runātājas personas rakstura vai pēc vārdu galotnēm var noteikt, vai šī persona ir sieviete vai vīrietis. Ir ļoti zināms, ka līdz dainu uzrakstīšanas laikam (un arī vēl vēlāk pirms sieviešu emancipācijas) sievietes un vīrieša gara pasaule un interešu loks ļoti atšķīrās. Ja konstatēsim, ka, piemēram,

eksistē tikai sievietes dainas, tad, protams, dainas atspoguļo tikai sievietes pasauli un neko citu. Tāpēc, lai formulētu problēmas, kuŗu risināšanu no dainu pētniecības vispār var sagaidīt, jābūt skaidrībā ne vien par sievietes un vīrieša dainu samēru, bet arī par virkni citu jautājumu, kas ar šo pamatjautājumu ir sakarā.

Vienīgā pazīme, kā klasificēt kādu dainu par sievietes vai vīrieša dainu, vai arī atstāt ārpus šīm klasēm, ir, protams, tikai pašas dainas saturs. Tomēr, vadoties pēc dainas satura, klasifikācijā jābūt ļoti uzmanīgam. Tā, šai dainā runātāja persona ir sieviete: Vai es viena mātes meita uz pirtiņu ceļu gāju? I Laimiņa pakaļ gāja, plaši matus izlaidusi (1090). Turpretim citā dainā ar to pašu tematiku runātāja persona ir vīrietis: Es savai līgavai līdz pirtai tiltu taisu, lai kājiņas nesamirka, ar Laimiņu staigājot (1082). Ir tomēr problēmatiski, vai vienmēr varam apgalvot, ka šādas dainas ir sievietes, resp. vīrieša dainas. Varētu, piemēram, iedomāties, ka maģiskos nolūkos šādas dainas rada, dzied, saka un pārveido pretējā dzimuma piederīgie. Saprotais, šāda iespēja ir katrā gadījumā jāpierāda, bet citādi jātic runātājam dainā. Par zobgalīgām un apdziedāšanās dziesmām tomēr bieži vien varēs bez grūtībām noteikt, kad runātājs ironizējot dainā sevi identificē ar pretējo dzimumu.

Ne visas dainas, kas runā pirmajā personā, kaut tās nebūtu uzskatāmas par maģiskām vai ironiskām dziesmām, iespējams klasificēt pēc runātāja dzimuma. Piemēram, tāda ir daina — Sudrabota tautu meita, nāc pie mana bāleliņa! Ja tu biji sudrabota, caunots manis bāleliņš (14816). Varētu domāt, ka runātāja ir sieviete. Tomēr daudzās dainās arī vīrieši sauc brāļus par bāleliņiem, tāpēc, trūkstot drošai pazīmei, šāda daina jāatstāj ārpus klasifikācijas, resp. jāierindo nenoteiktajās dainās. Otrkārt, dažās dainās sarunājas sieviete ar vīrieti, piemēram: Es atradu tautiņās trejas dzirņus kambarī. Vai tautieti, tēva dēls, kuŗas bija man maļamas? — Tās mazās, tās vieglās, tās, māsiņa, tev maļamas (24842). Šo dainu varētu ierindot vīrieša un sievietes dainās, bet, lai novērstu divkāršu skaitīšanu, tādas dainas turpmāk nav klasificētas ne vienā, ne otrā grupā.

Pamatojoties uz teiktā, definēsim: par sievietes, resp. vīrieša dainām saucsim tās dainas, kuŗu saturs nepārprotami norāda runātājas personas dzimumu, ja nav pamata domāt, ka ironizējuma vai citu iemeslu dēļ dainā noticis pretējā dzimuma personificējums.

Lai noskaidrotu, kāds samērs ir starp sievietes, vīrieša un nenoteicamajām dainām, nav jāklasificē un jāskaita visas dainas. T.s., izlases metode dod iespēju spriest par visumu pēc daļas. Ir trīs noteikumi, lai to varētu — izlasei jābūt pietiekami lielai, tai jābūt nejaušai un reprezentatīvai, t.i., dainu dažādai tematikai jāatspoguļojas izlasē aptuveni tādā samērā, kāds tas ir visumā.

Krišjāņa Barona *Latvju dainu izlase*¹¹ ir apmēra ziņā pietiekami liela (27 % no Barona pilnīgā krājuma pamatdainām). Tā kā Barona izlasē ir uzņemtas dainas, vadoties no aistētikas principa, tad mūsu nolūkiem to varētu uzskatīt par nejaušu izlasi. Visas pilnīgā izdevuma dainu grupas ir arī pietie-

kami reprezentētas izlasē (izņemot nerātnās dainas, kas ar savu mazo skaitu tik un tā rezultātu neietekmētu).¹²

Apstrādājot Krišjāņa Barona izlases 9738 dainas, iegūstam rezultātus, kas sakopoti tabulā. Tabulas iekārta ir šāda. Pirmajā ailē ir minēta dainu tematika pēc Barona klasifikācijas. No otrās līdz ceturtai ailei ir minēts dainu skaits, par kurām varēja pateikt, vai tās ir vīrieša vai sievietes dainas. Turpretim sestā aile rāda dainu kopskaitu Barona izlasē. Piektajā ailē aplēsts, cik procentuāli ir sievietes dainu no vīrieša un sievietes dainām kopā, bet septītajā ailē — cik abas šīs dainu grupas ir procentuāli no izlases dainu kopskaita.

Savelkot var teikt, ka no Barona izlases 9738 dainām 4186 ir tādas, kas pēc augšējās definīcijas ir sievietes (2930) vai vīrieša (1256) dainas. Tātad 43 procentiem no visām dainām bija iespējams noteikt runātāja dzimumu. Dainu, kurās teicējs runā par sevi pirmajā personā, ir vēl vairāk, varbūt puse no visām dainām. Minētā parādība pelnītu sīkāku analīzi, kas ir ārpus šī raksta robežām.

Vīrieša un sievietes dainu samērs

Tematika	Dainu skaits			Procentos (3) no (4)	Dainas izlasē	Procentos (4) no (6)
	Vīrieša	Sievietes	Kopā			
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Dziesmas un dziedāšana	31	124	155	80,0	296	52,4
Radības un krustības	20	65	85	76,5	398	21,3
Aukļu un bērnu dziesmas	19	34	53	64,2	374	14,2
Bāreņi	19	77	96	80,2	299	32,1
Ģimenes sadzīve	34	85	119	71,4	253	47,0
Mūža ziedonis	244	720	964	74,7	2005	48,1
Precības un kāzas	580	1412	1992	70,9	4070	48,9
Mūža vasara	86	71	157	45,2	180	87,2
Mūža rudens, nāve, bēres	12	26	38	68,4	200	19,0
Darbs — sievietes darbi	8	148	156	94,9	315	49,5
— zemkopība	16	29	45	64,4	165	27,3
— lopkopība	2	52	54	96,3	157	34,4
— kumeliņš	39	6	45	13,3	83	54,2
— dravniecība	17	6	23	26,1	51	45,1
— mežs	16	10	26	38,5	84	31,0
— ūdeņi, zveja	35	6	41	14,6	102	40,2
Sabiedriskais stāvoklis	30	15	45	33,3	161	28,0
Starptautiskais stāvoklis	25	5	30	16,7	60	50,0
Svētki, mītiskas dziesmas	22	36	58	62,1	453	12,8
Dažādi	1	3	4		32	12,5
Kopā	1256	2930	4186	70	9738	43,0

Salīdzināsim iegūtos rezultātus ar Bīchera statistiku: vīrieša dainu Bīcheram bija 22,3 %, augšējā tabulā 12,9 %, sievietes dainu Bīcheram 61,3 %, mūsu tabulā 30,1 %, pārējās Bīcheram 16,4 %, tabulā 57,0 %. Atšķirība

tātad ir ļoti redzama, bet tā lielā mērā slēpjas „pārējo” klasē. Ja skaitām tikai vīrieša un sievietes dainas, abu summu pieņemot par 100 %, tad pēc Bīchera vīrieša dainu ir 25,7 %, kamēr augšējā tabulā to ir 30,0 %, bet sievietes dainu attiecīgi 73,7 % un 70,0 %. Mazākām izlasēm ir tieksme pastiprināt dominējošo elementu, kas, acīm redzot, šoreiz noticis ar Bīchera rezultātiem.

Ja arī Bīchera dati, atmetot viņa rezultātus par, t.s., „pārējām dainām”, būtu pieņemami, nekā vairāk par kailo faktu, kāds ir samērs starp sievietes un vīrieša dainām, no tiem nevaram izlobīt. Pēc Krišjāņa Barona dainu izlases sastādītā tabula turpretim ļauj spriest ko vairāk — var mēģināt atbildēt, kāpēc sievietes dainas ir tik lielā pārsvarā (70 %), kā to konstatējam.

Ievērosim divi lietas: pirmkārt, sievietes un vīrieša dainas kopā (sauksim tās par personu dainām) nav vienādi reprezentētas dainās ar dažādu tematiku, kā to rāda tabulas septītā aile. Otrkārt, sievietes dainas arī sastopamas mainīgā samērā, kā to rāda piektā aile. Rodas jautājums, kāda loma ir bijusi *teicēju* dzimumam šais problēmās, dainas uzrakstot.

Krišjāņa Barona dainu pilnīgajam izdevumam ir pievienoti reģistri, kas rāda publikācijas avotus, dainu iesūtītāju, uzrakstītāju un teicēju vārdus. Izlietojot reģistru, kas iespiests III sējuma 1. daļā (Pēterburgā 1904), redzam, ka no 214.069 variantiem teicēja dzimumu var konstatēt 9674 variantiem. No pēdējiem sievietes bija teikušas 9588 variantus, bet vīrieši tikai 86 variantus.

Nemot par izlasi šo trešā sējuma pirmo daļu, atrodam, ka vienpadsmit teicējas sievietes (kas devušas lielāko variantu skaitu — pavisam kopā 8310 no 9674 variantiem) šai daļai devušas 361 personu variantu. No tiem 125 bija vīrieša dainas, resp. 34,6 %, bet 236 sievietes dainas, resp. 65,4 %. Sašķirot Krišjāņa Barona izlases dainas, kas atbilst šai III sējuma 1. daļai (13234—15880. nr.) un ietilpst mūsu tabulā, dabū 567 personu dainas, no tām 224 vīrieša (39,5 %) un 343 sievietes (60,5 %). Procentuālais samērs starp abām šīm izlasēm ir tik tuvs, ka, acis uzmetot, varam teikt, ka tās būtiski neatšķiras.¹³ No tā izriet ne vien, ka sievietes teica arī vīrieša dainas, bet arī, ka visas 1256 vīrieša dainas mūsu tabulā varēja būt sieviešu teiktas. Šim rezultātam viegli rast izskaidrojumu.

Dainu vācēji mudināja teicējus teikt visas dainas, ko viņi zināja. Tā teicējas teica arī dzirdētās vīrieša dainas. Dziedot vai sakot kādu dainu attiecīgajā gadījumā dzīvē, gan, jādomā, sievietes vīrieša dainas teica vai dziedāja tikai ironizējot, maģiskos nolūkos vai vienkārši tad, kad par saturu nedomāja, bet dziesmu dziedāja tikai daiļskanīguma dēļ (līdzīgi kā modernajos laikos atturībnieks dzied Pūt, vējiņi strofu: „Pats par savu naudu dzēru!”).

Fakts, ka dainu vācēji griezās gandrīz vienīgi pie sievietēm teicējām, pats par sevi jau izskaidro lielo sievietes dainu pārsvaru. No sievietēm taču pirmām kārtām varēja sagaidīt sievietes dainas un tikai otrā vietā vīrieša dainas! Protams, varētu apgalvot, ka vācēji griezās pie tiem, kam bija dziesmu vācēlīte vai dziesmu kamols, un zinādami, ka vīriešiem nebija sakāmo dainu, viņi

netērēja laiku, lai tos izjautātu. Šādu pieņēmumu tomēr padara problēmatisku tas, ka vīriešu dainu ir 30 %, bet vīriešu teikto variantu tikai 0,9 %. Šis nesamērīgums rāda, ka vācēji atturējās iztaujāt teicējus vīriešus citu iemeslu dēļ, nevis tāpēc, ka vīriešu dainu nebūtu. Vienīgi pieņemot, ka vīrieši paši nezināja vīriešu dainas un tās zināja tikai sievietes, varētu izskaidrot nesamērīgumu starp 30 % uzrakstītajām vīriešu dainām un 0,9 % vīriešu teiktajām dainām. Iekāms iztīrītajam pēdējo pieņēmumu, palūkosimies, kādi objektīvi apstākļi varētu būt mudinājuši ignorēt teicējus vīriešus.

Manuprāt, objektīvie apstākļi, kas dainu vācējus mudināja griezties visvairāk pie sievietēm, bija Latvijas demografiskā struktūra 19. gs. beigās. Dibinoties uz 1897. gada tautas skaitīšanas datiem, Ptucha ir aplēsis starp citu latviešu vīriešu un sievietes caurmēra mūžu. Jaunpiedzimušajiem tas bija: vīrietim 43,07, sievietei 46,91 gads.¹⁴

Šī lielā starpība caurmēra mūža garumā starp citu izteicās sevišķi lielu vecumu sasniegušo sieviešu lielajā pārsvarā.

Kā redzams sekojošā tabulā, sievietes bija 52 % no iedzīvotāju kopskaita, bet no pāri par 90 gadu vecajiem pat 62 %. Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē starp vecajiem ļaudīm sievietes bija pat 68 % no kopskaita. Tā kā pagastu nespējnieku patversmēs („nabagmājās”), kur notika dainu vākšana, sievietes bija vēl lielākā pārsvarā, tad tieši viņām bija ļoti svarīga loma dainu teikšanā. Rezultāts ir lielais sievietes dainu pārsvars.

Lauku iedzīvotāju skaits Latvijā 1897. gadā¹⁵

	Vīrieši	Sievietes	Kopā
Vidzemē	212.887	231.759	444.646
Kurzemē un Zemgalē	247.885	270.388	517.273
Latgalē	204.772	211.241	416.013
Kopā	665.544	713.388	1.377.932

Pāri par deviņdesmit gadu vecie iedzīvotāji

	Vīrieši	Sievietes	Kopā
Vidzemē	156	317	473
Kurzemē un Zemgalē	359	765	1124
Latgalē	605	731	1336
Kopā	1120	1813	2933

Arī jaunākajos laikos pētnieki vāca dainas lielāko tiesu no sievietēm. Tā profesora L. Bērziņa darbā *Ievads latviešu tautas dzejā* (1959) starp pieminētajiem septiņpadsmit dainu dziedātājiem vai teicējiem vīriešu ir tikai trīs.

Neatkarīgi no tā, vai vīrieši dainas prata vai ne, dainu vācējiem varēja arī būt aizspriedums, ka vīrieši dainas neprot. To, ka līdzīga aizsprieduma dēļ vācēji ignorēja svarīgas dainu grupas, esmu konstatējis citā rakstā.¹⁶

Secinājums — sievietes dainu lielo pārsvaru dainu krājumos var lielā mērā izskaidrot ar dainu vākšanas tehniku, t.i., ar to, ka vācēji griezās pēc dainām

gandrīz vai vienīgi pie sievietēm. Savāktās vīrieša dainas varēja vai visas būt sieviešu teiktas.¹⁷

Pārbaudīsim tagad iespēju, ka vīrieši patiesi nezināja arī, t.s., vīrieša dainas. Zināmu ticamību šādai hipotezei varētu piešķirt tas, ka daudz vīrieša dainu ir sievišķīga rakstura — piemēram, pieaudzis vīrietis dainā ne vien raud, bet ar to gandrīz lepojas un taml. Liekas, ka zināmu ieskatu šai problēmā dod tabulas septītā aile un dažādība, kas tajā izpaužas.

Tabulas „Vīrieša un sievietes dainu samērs” septītajā ailē vismazākais sievietes un vīrieša dainu procents ir svētku un mītisko dainu grupā (12,8 %), bet visvairāk grupā, kas apdzied mūža vasaru (87,2 %). „Dažādo” kategoriju neņemam vērā, jo tajā pārāk maz vienību. Acīm redzot, dainu saturs ir tas, kas noteic personu dainu relatīvo daudzumu. To dainu grupu, kurās ir mazs procents dainu, kas runā pirmajā personā, sauksim par vispārējo dainu klasi, bet pārējās par pirmās personas dainu klasi. Pagaidām patvaļīgi novelkot robežlīniju, vispārējo dainu klasē iešķirosim visas tās grupas, kurās pirmās personas dainu ir mazāk par 30 %, bet pirmās personas dainu klasē tās grupas, kur šis procents ir pārsniegts. Pēdējo dainu klasi savukārt iedalīsim vīrieša dainu un sievietes dainu apakšklasē.

Klasifikācijas rezultāts, sarindojot nozīmīguma kārtībā, ir šāds:

I. Vispārējo dainu klase

Grupas: Svētki un mīti
Aukļu un bērnu dainas
Mūža rudens — nāve un bēres
Radības un kristības
Zemkopība

II. Pirmās personas dainu klase

A. Vīrieša dainu apakšklase:

Grupas: Kumeliņš
Ūdeņi, zveja
Starptautiskais stāvoklis (kaŗš)
Dravniecība
Plašāks sabiedriskais stāvoklis
Meža darbi
Mūža vasara

B. Sievietes dainu apakšklase:

Grupas: Lopkopība
Sieviešu darbi
Bāreņi
Dziesmas un dziedāšana
Mūža ziedonis
Ģimenes locekļu sadzīve
Precības un kāzas

Šī uz statistikas datiem pamatotā klasifikācija saskan ar dziesmu saturu. Mītiskās dziesmas, kā arī svētku dainas un dainas par nāvi izraisa bijību un tāpēc ir pārpersoniskas. Aukļu un bērnu dziesmās dziedātājs galveno vērību veltī bērnam un tāpēc reti dzied par sevi. Tāpat radības un kristības apdziedot, vērība veltīta bērnam vai mātei, un pats dziedātājs retāk runā par sevi.

Pirmās personas dainu klasi sīkāk iedalām vīrieša un sievietes dziesmās atkarā no tā, vai attiecīgajā grupā pārsvarā vīrieši vai sievietes, kas runā pirmajā personā. Arī šai šķirojumā klasifikācija labi saskan ar to, ko pēc satura varētu sagaidīt. Tā dziesmās par kumeliņu dominē vīrietis — zirgs parasti pieder vīrietim. Zveja, kašs, dravniecība, meža darbi ir vīrieša nodarbošanās. Acīm redzot, jautājumos par plašāku sabiedrisko stāvokli dominē vīrieša intereses. Dziesmas par mūža vasaru ir uz robežas starp vīrieša un sievietes dziesmām, varbūt ar nejausu pārsvaru vīrietim par labu.

Sievietes dziesmās pirmā vietā ir tipiskās latvju sievietes nodarbības — lopkopība un citi sieviešu darbi. Bārenēm meitenēm bija grūtāks liktenis nekā zēniem, tāpēc bāreņu dziesmas ir šai kategorijā. Sieviete arī lepojās vairāk nekā vīrietis ar pašu dziedāšanu. Tāpat prieks par dzīves ziedoni ir apdziedāts sievietes dziesmās, un dabiski sievietei ir lielāka interese par ģimenes locekļu sadzīvi. Precību un kāzu dziesmās sieviete dzied par sevi vairāk nekā vīrietis.

No iepriekšējās statistikas izriet, ka samērs starp sievietes un vīrieša dziesmām, kā tas atspoguļojas uzrakstītajās dainās, nav harmonisks, varētu pat teikt, ka tas ir neticami nesamērīgs. Ja varētu pieņemt, ka, pirmkārt, vīrieša dainu vairums ir palicis neuzrakstīts un, otrkārt, ka liels skaits, t.s., vispārējo dainu ir vīrieša gara produkts (liekas, to droši var teikt par svētku, mītu un zemkopības dainām), tad visa aina kļūtu daudz harmoniskāka.

Atgriežoties pie Bīchera statistikas, redzams, ka lietuviešu dainās dzimumu samērs ir daudz harmoniskāks. Jādomā, ka lietuviešu dainu vācējiem nav bijusi iepriekš nodibināta pārliecība, ka tikai sievietes zina dainas. Šādā veidā varam izskaidrot atšķirības starp latviešu un lietuviešu dainām dzimumu sadalījuma ziņā.

Lietuviešu dainas pēc Bīchera klasifikācijas

	Vīrieša	Sievietes	Nenoteiktās	Kopā
Skaits	177	206	49	432
%	41,0	47,7	11,3	100,0

Atskaitot nenoteikto dainu grupu, sievietes dainas bija 53,8 procenti no kopskaita, salīdzinot ar 73,3 % sievietes dainu Bīchera latviešu dainu izlasē.

2. DAINU DZIEDĀTĀJU DZIMUMS

Uzskatu, ka dainas dzied tikai sievietes, literātūrā nodibinājis Garlībs Merķelis 18. gs. beigās. Interese par latviešu dainām literārajā pasaulē radās tikai

17. gadsimtenī, bet pirmie novērotāji nekā tamlīdzīga nebija pamanījuši. Agrākie rakstnieki, kas veltīja uzmanību dainām, nebūt nedomāja, ka dainas ir sievietes dziesmas. Meins, kas 1633. gadā publicēja pirmo dainu ar notīm, par galvenajiem *ex tempore* dainu sacerētājiem un dziedātājiem min vīriešus — jaunekļus un pusaudžus. Arī Mancelis 1654. gada sprediķu grāmatā par galvenajiem dainotājiem uzskata vīriešus vai arī kā dainotājus piemin abus — tiklab sievietes, kā vīriešus: „Dasch Tähws, dascha Mahte passchi nhe sinna Deewu peeluhgt, ney Deewa dsessmas dseedaht, ghawile tickai no sawas Mahmulites und no sawa Kummelinju, ko tad tahdi war saweem Bährneem mahziet”.

Turpretim Garlibs Merķelis grāmatā *Die Letten* raksta, ka meitenes pie saviem ganāmpulkiem, jautrā prātā improvizēdamas, apdziedot visu, ko redzot un jūtot, bet vīrieši savu darbu strādājot klusi un drūmi, un dziedot tikai dzērumā.

Merķeļa grāmata 19. gs. bija labāk pazīstama nekā, teiksim, Meina raksts, un tādēļ tieši Merķeļa nodibināto viedokli redzam atspoguļojamies jaunlaiku uzskatos.

Kā tad bija īstenībā — vai galvenās dziedātājas bija sievietes? Lai pareizi un precīzi uz šo jautājumu atbildētu, būtu vajadzējis kādā zināmā periodā ikviena latviešu ikdienas gaitas uzņemt skaņulenti. Tā kā šāda dainu dziedāšanas reģistrācija nav iespējama, atliek tikai meklēt substitūtus, kas spētu sniegt aptuvenu atbildi uz mūsu jautājumu. Tādu aptuvenu atbildi dod, t.s., balsu vacēju uzrakstījumi. Apstrādājot statistiski divus sējumus E. Melngaiļa *Latviešu mūzikas folkloras materiālus*,¹⁸ konstatējams, ka viņš pierakstījis 109 vīriešu un 717 sievietes dziedātas dziesmas.

Bez šiem dziedātājiem Melngaiļa krājumos ir vēl vairāki citi, kuŗu dzimumu nevar noskaidrot, tādēļ ka priekšvārda vietā minēts tikai iniciālis, bet uzvārdus Melngailis raksta ar vīriešu dzimtes galotnēm. Tāpat mūsu statistikā nav uzņemtas kolektīvu, piemēram, čigānu dziesmas. Atskaitot uzrakstītās dejas, kam nebija teksta, arī lībiešu un īgauņu dziesmas, kā arī dainas, ko teica, bet nedziedāja, tāpat dziesmas, ko dziedāja vīrieši un sievietes kopā, redzams, ka vīriešu dziedātas ir 539, bet sieviešu — 2059 dziesmas. Tātad caurmērā uz vīrieti dabūjam apaļos skaitļos 5 dziesmas, bet uz sievieti — 3 dziesmas.

Samērs starp uzklašitajiem vīriešiem un sievietēm Melngaiļa vākumā nav tik atšķirīgs kā mūsu dainu krājumos, tomēr arī tajā ir liels sieviešu pārsvars. Rodas jautājums, kādēļ Melngailis nevarēja piedabūt dziedāt vairāk vīriešu, kam taču bija lielāks dziesmu krājums nekā sievietēm. Ļoti iespējams, ka citādā ziņā tik kritiskais Melngailis arī bija literārās tradīcijas varā, kas uzskatīja, ka vīrieši dainas neprot.

Klasificējot Melngaiļa uzrakstītās dziesmas, jāzina, ka viņa krājumam ir citāds raksturs nekā Barona izlasei, ko klasificējām iepriekš. Melngaili interesēja pirmām kārtām melodija, tādēļ dažam tekstam viņš parasti uzrakstīja tikai sākumu. Līdz ar to par daudzām dziesmām nevar zināt, vai turpinājumā

tās izrādītos vīrieša vai sievietes dainas, tādēļ nenoteikto grupa iznāk liela. Otrkārt, daudz dziesmu teksta ziņā atkārtojas, kamēr Krišjāņa Barona izlasē šādu atkārtojumu nemaz nav. Ņemot vērā šīs atšķirības, nav nozīmes mēģināt Melngaiļa uzrakstījumus klasificēt tik sīki, kā tas darīts ar Krišjāņa Barona izlasi.

Melngaiļa uzrakstīto dziesmu klasifikācija

	Vīrieša	Sievietes	Nenoteiktās	Kopā	Dziedātāju skaits	Vidējais dziesmu skaits
Vīriešu dziedātās	120	64	355	539	109	4,9
Sieviešu dziedātās	125	516	1418	2059	717	2,9

Ignorējot nenoteiktās dziesmas, redzams, ka vīrieši dziedāja visvairāk vīrieša dziesmas, bet sievietes savukārt sievietes dziesmas. Tieši šādu iznākumu varam sagaidīt. Ja Melngailim vīrieši dziedāja priekšā arī sievietes dziesmas un sievietes vīrieša dziesmas, tad, jādomā, tikai tādēļ, ka viņš tos mudināja dziedāt visu, ko vien prot. Dziedot tikai savam priekam, nevis, lai komponists pierakstītu, tikai reti varētu gadīties, ka vīrieši dzied „Padziedāsim mēs, māsiņas” vai sievietes — „Padziedāsim nu, bāliņi”. Tomēr Melngailim šādas, varētu teikt, nedabiski dziedātas dziesmas gadījās samērā bieži, kā rāda augšējie dati. Šie gadījumi tomēr ir retāki nekā dainu vācējiem.

Iepriekšējā tabulā skaidri redzams, ka sievietes dziesmu lielais pārsvars mūsu dainu krājumos radies tikai tādēļ, ka vācēji (ieskaitot Melngaili) griezušies pēc dainām, resp. to melodijām pie sievietēm. No sieviešu dziedātajām dziesmām Melngaiļa uzrakstījumā 80 % ir sievietes dziesmas, bet no vīriešu dziedātajām dziesmām sievietes dziesmu ir tikai 35 %. Ja dainu vācējiem nebūtu bijis aizsprieduma, ka vīrieši tās nezina, tad mūsu dainu krājums izskatītos pavisam citāds. Saprotams, šo kādreiz izdarīto kļūdu vairs nevar izlabot, jo neuzrakstītās dainas ir zudušas uz visiem laikiem.

Pārlūkojot Melngaiļa krājumā vīriešu dziedātās dziesmas, neapstiprinās švābes teze, ka vīrieši dziedāja pirmām kārtām ziņģes.

Uz mūsu jautājumu, vai galvenās dainu dziedātājas bija sievietes, pēc Melngaiļa materiāliem spriežot, jāatbild noraidīgi. Tā kā vīrieši prata vairāk dziesmu nekā sievietes, jāpieņem, ka galvenie dziedātāji bija vīrieši, nevis sievietes.

3. DAINU AUTORI

Problēma par dainu autoriem ir ļoti komplicēta, bet tikai jaunākos laikos pētnieki ir atskārtuši, ka tāda ir. Merķelim šis jautājums likās ļoti vienkāršs un skaidrs: latviešu meitenes esot vienīgās tautas dzejnieces. Ganumeitas improvizējot esot sacerējušas latviešu dainas. Dzejiskā veidā Merķelis šo domu formulējis kādā savā mazāk pazīstamā rakstā: Vidzemes Parnasam esot

tikai mūzas, bet trūkstot Apolona.¹⁹ Diemžēl, Merķelis nav norādījis sava sprieduma pamatus, tādēļ nav iespējams pārliecināties par viņa apgalvojuma pareizību vai aplamību. Zeiferts turpretim līdzīgu apgalvojumu pamato ar pašām dainām. Tomēr šai ziņā viņš kļūdās, jo dziesmu kamols ir arī vīrietim (34, 35, 35808), viņam to netrūkst (46, 35810), dziesmu pūrs ir tēvam (35822), dziesmas sacerē (raksta) vīrietis (35835). Ir zīmīgi, ka šīs liecības nāk lielāko tiesu no Folkloras krātuves dainām, t.i., tām, ko Barons nebija kārtojis.

Senākiem autoriem problēma par dainu sacerētājiem šķita īstenībā ļoti vienkārša un likās atrisinājama ar apgalvojumu par to autoru dzimumu. Modernā pieejā šī problēma vairs tik vienkārša nav.

Runājot par dainu sacerētājiem, jāatzīst, ka tāda autora, kāds ir literārai dzejai, dainām nemaz nav. Pēc produkcijas teorijas, tautasdziesmas rodas impulsīvi pašā dziedāšanas procesā, jo dziesmas radītāja sacerējumu klausītājiem tūlīt sāk pārveidot. Tā kā nav iespējams atšķirt dziesmas radītāju no pārveidotājiem, tad rezultātā rodas anonīms tautas gara produkts. Pēc receptijas teorijas turpretim, atsevišķi identificējams autors sākumā gan dziesmu rada, bet tauta, ja tai šī dziesma patīk, to dziedot sadrumstalo un pārveido.²⁰

Redzams, ka abām teorijām ir kopīgs gala iznākums: īstajām dainām, kas beidzot nokļuvušas iespēstajos krājumos, nav individuāla autora. No otras puses, tomēr nevar arī teikt, ka *visa* tauta ir piedalījusies dainu izveidošanā un ka par kādas dainas autoru varētu saukt visu tautu. Dainu radīšanā un pārveidošanā kādā vēsturiskā laika posmā piedalījās tikai viena daļa no tautas kopuma — tā daļa, kam viena vai otra iemesla dēļ attiecīgā daina bija tuva.

Varam, piemēram, iedomāties, ka zvejnieku dziesmas radīja un izveidoja gan paši zvejnieki, gan tie, kam zveja bija vairāk vai mazāk labi pazīstama, vai vismaz, kuņus tā interesēja. Grūti iedomāties, ka dravnieki, kas dzīvoja tik tālu projām no zvejas ūdeņiem, ka viņiem tikai reti nācās sastapties ar zveju un zvejniekiem, būs piedalījušies zvejnieku dziesmu izveidošanā.

Līdzīgu parādību vērojam arī attieksmē uz vispārējām, ne speciālām dainām. Atzīmējot uz kartes plaši izplatītās (īstenībā visplašāk izplatītās) Jāņu dziesmas, piemēram, ir konstatēti rajoni, kur šīs vispopulārākās dziesmas nemaz nepazīst.²¹ Paliekot pie zvejnieku dziesmu piemēra, saprotams, nevar arī teikt, ka visus zvejniekus varētu uzskatīt par zvejnieku dainu autoriem. Šo dainu autori ir jāmeklē starp zvejniekiem, kas zvejnieku dainas dziedāja un tās pārveidoja. Tātad terminus „autors”, „sacerētājs” un taml. attieksmē uz dainām var lietot tikai, lai apzīmētu kādu kolektīvu, ne individu kā parasts, t.s., mākslas dzejā. Šai kolektīvā neapšaubāmi slēpjas arī individuālais autors. Kolektīvu, kuŗā ietilpst individuālais autors, var mēģināt sadalīt dažādos šķērsgriezumos. Viens šāds dalījums varētu būt arī dalījums vīrieša un sievietes dainās.

Jautājumā par dainu autoriem formulēsim problēmu šādi: vai varētu teikt, ka mūsu definētās sievietes dainas ir sacerējušas sievietes, bet vīrieša dainas

— vīrieši? Meklējot atbildi uz šo jautājumu, aplūkosim vēlreiz pirmās personas daļu klasifikāciju sievietes un vīrieša daļu apakšklasē.

Tā kā sievietes dziesmu grupas saskan ar sievietes interesēm, bet vīrieša dziesmu grupas ar vīrieša interesēm, tad varētu vismaz teikt, ka šais dziesmu grupās atspoguļojas attiecīgā dzimuma pārstāvja aktīva līdzdalība. Varbūt galu galā varētu pat teikt, ka dainas par lopkopību, sievietes darbiem, bāreņiem, par pašām dziesmām un dziedāšanu ir sievietes sacerētas un dziedot izveidotas līdz sasniegtai pilnībai, bet šais grupās iekļuvušās vīrieša dziesmas ir tikai nejaušība, varbūt arī tās ir sievietes sacerētas un izveidotas. Tāpat arī dziesmas par kumeliņu, ūdeņiem, zveju, kaķu, dravniecību utt. varbūt varētu uzskatīt par vīrieša sacerējumiem un izveidojumiem ar nejaušiem sievietes gara piemallumiem.

Ja psihologi uzdrošinātos apgalvot, ka latviešu sieviete bija egocentriskāka nekā vīrietis, tad varbūt daļu, t.s., vispārējo daļu varētu uzskatīt par vīrieša gara produktu.

Tezi par to, ka daļu sacerētāji bija tikai vai lielāko tiesu sievietes, runā pretī fakts, ka modernajos laikos latviešu lirisko dzejnieku starpā pārsvarā ir vīrieši.²² Par šo faktu var pārliecināties jebkurā literatūras vēstures grāmatā vai modernās dzejas antoloģijā. Piemēram, 1962. gadā izdotajā Teodora Zeltiņa sakārtotajā antoloģijā *Dzejas un sejas* (latviešu dzeja svešumā) ir uzņemti 50 dzejnieku un 26 dzejnieču liriskie darbi. Ja kāds tomēr gribētu aizstāvēt tezi, ka tagadējais samērs starp uzrakstītajām sievietes un vīrieša dainām pareizi atspoguļo daļu „autoru” dziesmu samēru, tad viņam būtu jādemonstrē, kad notika lūzums un kādi vēsturiski apstākļi šim lūzumam bija pamatā, jo literārajā dzejā starp dzejniekiem dominē vīrieši. Pēc tagadējā vīriešu un sieviešu dzejnieku samēra varētu domāt, ka daļu vācēju neuzrakstīto vīrieša daļu daļu daudz vairāk nekā viņu neuzrakstīto sievietes daļu.

Modernos dzejoļus vēl varam izlietot, lai pārbaudītu, vai nepastāv korelācija starp dzejoļu autoru dzimumu un to, kā pirmās personas dzejoļu klasē autori apzīmē savu dzimumu. Apstrādājot jau minēto antoloģiju *Dzejas un sejas*, dabūjam šādus rezultātus:

Dzejnieka dzimums	Dzejoļi, kušos autors runā kā		Nenoteiktie	Kopā
	Vīrietis	Sieviete		
Vīrieši	49	—	246	295
Sievietes	3	18	194	215

Pirmās personas dzejoļu antoloģijā ir daudz vairāk nekā tikai 70, bet pārējos pēc gramatiskās formas, dzejniekam vai dzejniecei par sevi runājot, autora dzimumu nevar noteikt.

Augšējā statistika rāda, ka vīrieši par sevi runā tikai kā vīrieši. Turpretim sievietes trīs gadījumos runā kā pretējais dzimums. Šie trīs gadījumi ir: Klāra Zāle uzrunā lasītāju, tēlojot kaņavīru. Elza Ķezbere — tēlojot vilkati, bet Veronika Strēlerte — bruņurupuci. Šais trīs gadījumos manifestējas modernā dzejnieka centieni iejusties citā personā vai radījumā. Oponējot ma-

nas Stokholmas lekcijas pārrunās tieši uz šo faktu aizrādīja Veronika Strēlerte.

Reizēm arī dainās ir kaut kas līdzīgs, bet visumā šāda „iejušanās” dainu pasaulei ir sveša. Turpretim dainās bieži sastopama personifikācija, kas iet citā virzienā, kad, nerunājot par sevi, dainotājs personificē priekšmetus, priekšstatus un jēdzienus — piemēram:

*Silķītei div' meitiņas,
Staigā gurnus grozīdamas;
Pretim nāca menču dēli,
Cepurītes cilādami. (30853)*

Šāda veida personifikācija ir tik svarīga, ka L. Bērziņš savā grāmatā tai veltījis atsevišķu nodaļu.²³ Turpretim par „iejušanos”, kad dainotājs sevi ieprojecē priekšmetā utt., Bērziņš nekā neraksta. Katrā ziņā, viena vai otra veida personifikācija mūsu analīzi netraucē, jo attiecīgās dainas esam ietilpinājuši vispārējo dainu klasē. Vienīgi Klāras Zāles dzejoļim par kaņavīru atbilstošas dainas, ja tādas vispār būtu, varēja iekļūt mūsu klasifikācijā. Rīkojoties līdzīgi ar moderno dzeju, iepriekšējā tabulā trīs sieviešu sarakstītie „vīriešu” dzejoļi jāpieskaita nenoteiktā dzimuma grupai. Ja tā, tad rezultāts ir, ka pēc pirmās personas dzejoļiem var noteikt dzejnieka dzimumu. Šis eksperiments rāda, ka arī pēc pirmās personas dainām varētu pateikt dainu sacerētāja, resp. pārveidotāja dzimumu. Dainas ir vienkāršo ļaužu dzeja, un tās ir visnotaļ godīgas. Dainām „iejušanās” pretējā dzimumā ir sveša. Sievietes nekad spontāni nedzied „Padziedāsim nu, bāliņi”, to dara tikai tad, ja dainu vācējs šādu „negodīgumu” provocē.²⁴

4. SECINĀJUMI

Mūsu literātūrā valda Garlība Merķeļa nodibinātais uzskats, ka dainas ir fēminīnas kā satura, tā dziedātāju un arī autoru ziņā. Arī dainu vākšanas organizātori (to starpā Krišjānis Barons) ir bijuši šī uzskata varā, tādēļ vācēji samērā reti griezušies pēc dainām pie vīriešiem.

Rezultātā mūsu savāktajos dainu krājumos tiešām ir ievērojamā pārsvarā sievietes dainas. Nesavāktās vīrieša dainas ir aizgājušas bojā. Šai ziņā ir paralēle ar citām dainām, kuņas vākšanas organizātori nepamatoti uzskatīja par neīstām, piemēram, dainas par Jēzu Kristu un par bībeles temām. Spriežot pēc jaunlaiku balsu vākumiem, vīriešiem ir bijis daudz vairāk dainu nekā sievietēm.

Tā kā dainu krājumos vīrieša dainas ir mazākumā, šos krājumus nevar uzskatīt par tādiem, kas reprezentē latviešu gara pasauli pilnībā.

VĒRES

1 T. Zeiferts, *Laviešu rakstniecības vēsture I* (1957), 82—84. lpp.

2 A. Švābe, „Tautas dziesmu likteņi”, *Latviešu tautas dziesmas I* (Kopenhāģenā 1952), XX lpp.

- 3 Kr. Barons, „Ievads”, *Latvju dainas* I (Pēterburgā 1894.), XXVI lpp. Līdzīgi domā arī H. Biezais, *Die Hauptgöttinnen der alten Letten* (Uppsala 1955), 55. lpp.
- 4 L. Bērziņš, *Ievads latviešu tautas dzejā* (Čikāgā 1959), 330. lpp.
- 5 Veronika Strēlerte, „Dzejas māksla tautas dziesmās”, *Latviešu tautas dziesmas* III (Kopenhāgenā 1953), V lpp.
- 6 Par pirmo tematu referēju Baltijas institūta kultūras seminārā Stokholmā 1962. gada 16. novembrī. Referātā vairākkārt uzsvēru, ka iztirzāšu tikai pašu dainu fēminīno vai maskulīno raksturu. Tomēr sekojošās debatēs un arī pēc recenzijas laikrakstā *Latvija* (1962. g. 1. decembrī) nopratu, ka semināra dalībnieki centās mani pārprast, it kā es runātu par dainu autoriem. Izskaidrojums ir vienkāršs — tāpat kā vairumam rakstnieku, kas pieskārušies šai problēmai, arī semināra dalībniekiem bija grūti atšķirt šī jautājuma dažādos aspektus. Tomēr, kā jebkurā kompleksā jautājumā sadalīšana aspektos ir nepieciešama, lai analīze dotu panākumus, tā arī šai gadījumā. Šī interese par dainu autoriem mani pamudināja apcerējumu paplašināt un iztirzāt tajā kā dainu dziedātājus, tā arī, kaut konspektīvi, pieskarties jautājumam par dainu autoriem.
- 7 J. Andrups & V. Kalve, *Latvian Literature* (Stockholm 1954), 25. lpp.
- 8 Jaunāko Kārļa Bichera (Bücher) biogrāfisko skici sk.: *Handwörterbuch der Sozialwissenschaften* II (Stuttgart, etc. 1959), 451. lpp. Sk. arī autobiografiju: Karl Bücher, *Lebenserinnerungen* I (Tübingen 1919).
- 9 K. Bücher, *Arbeit und Rhythmus*, 351. lpp.
- 10 *Ibid.*
- 11 Kr. Barona *Latvju dainu izlase*, 3. izd. (1949), divi sējumi.
- 12 Stingri ņemot, izlases lielumu, nejausību utt. vajadzētu pārbaudīt, bet tā kā izlase neapšaubāmi pārsniedz aplēšamo minimumu, tas šoreiz nav darīts.
- 13 Lietojot χ^2 metodi, teiktais apstiprinās.
- 14 M. Ptoukha, *Mortalité en les 11 nationalités de la Russie à la fin du XIX siècle* (Kiev 1928), 37. lpp.
- 15 N.A. Trojnickij (ed.), *Pervaja vseobščaja perepisj naselenija Rossijskoj imperii 1897 g.* V, XIX, XXI.
- 16 Edgars Dunsdorfs, „Dainas par Jēzu Kristu”, *Ceļa biedrs* 1960. g.
- 17 Tā laikam domāja arī Kr. Barons. Sk.: *op. cit.*, XXVI lpp. „Vispār no dziesmām spriežot, kas, mazākais, liktas puīšu mutē [mans pasvītrojums], mēs atrodam tanīs allaž dailu, krietnu, dzejisku saturu”.
- 18 Apstrādātie sējumi: E. Melngailis, *Latviešu muzikas folkloras materiāli*, Korsa (Rīgā 1951), *Maliena* (Rīgā 1952).
- 19 G. Merckel, „Über Dichterkunst und Dichtung unter den Letten” *Der neue Teutsche Merkur* 1797.
- 20 Ļoti kodolīgi šīs galvenās teorijas atreferējis H. Biezais, *op. cit.*, 58—64. lpp. Par latviešu dainām Biezais domā, ka produkcijas teorija labāk izskaidro to rašanos. Par abām teorijām sk. arī: A. Švābe, „Tautas dziesmu likteņi”, XV lpp.
- 21 Volfgangs Dārziņš, „Latvju tautas melodiju veidi un īpatnības”, *Latviešu tautas dziesmas* XI (Kopenhāgenā 1956), 597. lpp. Dārziņa secinājumu gan padara problēmatisku viņa kartēšanas metode. Daļa viņa tukšo apgabalu bija neapdzīvoti meža masīvi. Labāk būtu bijis kartēt dziesmu, resp. melodiju uzrakstīšanas vietas uz apdzīvotības kartes fona.
- 22 A. Johansona grāmatas *Latviešu literatūra* (Stokholmā 1953—54) personu rādītājā no 415 personām tikai 32 ir sievietes. Šai reģistrā ir arī vācu garīdznieki, kas ceļ vīriešu skaitu, bet, arī tos atskaitot, samērs paliek vēl stipri par labu vīriešiem.
- 23 L. Bērziņš, *op. cit.*, 329—336. lpp.
- 24 Deminutīvu lietošana dainās nav sievietes dainas pazīme. Uz to norāda, ka vīriešu izvēlētos uzvārdos ir liels skaits deminutīvu. Turklāt daudzi šķietami deminutīvi tādi nemaz nav, kā to norādījis L. Bērziņš (*op. cit.*, 360. lpp.).

Tautasdziesmu Daugava

Kārlis Draviņš

Būdama ļoti gaļa un ūdeņiem bagāta Eiropas upe un arī visai svarīgs satiksmes ceļš, Daugava jau kopš seniem laikiem bijusi pazīstama daudzām Ziemeļeiropas un Viduseiropas tautām. Ir prāvāks skaits darbu, kuŗos mēģināts skaidrot, ko īsti varētu būt nozīmējis Daugavas nosaukums igauņu, vācu, ziemeļnieku, poļu, krievu un citās valodās; ir bijuši arī mēģinājumi attiecināt uz Daugavu kādu antīko autoru minētus ziemeļzemju upju vārdus.

Tāpat joprojām ir dažādi uzskati, kā skaidrojams šis lielās upes nosaukums baltu valodā (lietuviešu *Dauguva*, latviešu *Daugava*, *Dauguva*, pēc dažām ziņām arī *Dauga*).¹ No jaunākiem spriedumiem šai jautājumā var atzīmēt profesora Ernesta Bleses domas, ka vietvārds *Daugava* varētu nozīmēt „tumšu, melnūdeņu upi” (sal. verbu *sadugt* un *taml.*).² Zināms pamats tādā uzskatam ir tautasdziesmas, kur Daugava apdziedāta kā *melna* vai *tumša* upe (skat., piemēram, 30710. dziesmu un variantus).³ Citi valodnieki izteikuši uzskatus, ka Daugavas vārds darināts ar piedēkli *-av-*, pie kam sakne *daug-* nozīmē to pašu, ko lietuviešu *daug* un latviešu *daudz*. Citiem vārdiem sakot, vietvārds *Daugava* nozīmē „liela, ūdeņiem bagāta upe”. Tā spriedis, piemēram, A. Bilenšteins,⁴ no vēlākiem autoriem K. Būga,⁵ G. Iljinskis,⁶ M. Fasmers⁷ u.c. No latviešu zinātniekiem par Daugavas vārda nozīmi vairākos darbos rakstījis arī profesors J. Endzelīns, izsacīdamies ar zināmu rezervi: „Te [= pie formām ar *-avs*, *-ava*, *-eve*, *-uva* un *-uve*] pieder... laikam arī tādi upju vārdi kā la. *Dāugava* jeb (Pļaviņās) *Dāuguva*,² ... lei. *Daūguva* ...” (*Latviešu valodas gramatika*, Rīgā 1951, 138. §), līdzīgi arī darbā *Lettsche Grammatik* (1922), 138. §. Noteiktāk J. Endzelīns spriedis savā rakstā „Die lettlandischen Gewässernamen”, *Zeitschrift für slavische Philologie* 11 (Leipzig 1934), 128. lpp.: „(*Dāugava* oder (dial.) *Dāuguva*² (zur Wurzel von *daudz* 'viel') „die Düna”)”. Tādu pašu uzskatu izteicis J. Endzelīns savā darbā *Latvijas PSR vietvārdi* I, 1 (Rīgā 1956), 198. lpp.: „(*dāugava* (jeb dial. *dāuguva*²) u [= upe] ...: *daudz*, *daugmale* ME ...)”.

Starp šādiem atvasinājumiem ar *-ava* Daugavas vārds minēts arī Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta izdotajā *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikā* I (Rīgā 1959), 152. §: „(3. Tāpat seni vārdi, kuru cilme tagad grūti nosakāma, ir bieži sastopamie *v i e t v ā r d i*, kas beidzas ar *-ava*, piem., *Abava*, *Daugava*, ...).

Parādība, ka kādu upi, kas no citām apkārtnes ūdenstecēm atšķiras ar relatīvi lielāku ūdeņu daudzumu, sauc par „Lielo upi”, nav izolēta — tā tas ir

arī daudzās citās zemēs. Šai upei nemaz nav jābūt vislielākajai visā teritorijā, kur attiecīgā nācija dzīvo — tā var dominēt arī tikai kādā mazākā, pat visai nelielā apvidū. Tā Zviedrijas *Storån* (izrunā *Stūrōn*) 'Lielā upe' ir relatīvi neievērojama upīte kalnos uz dienvidrietumiem no Estersundas pilsētas,⁸ krievu *Velikaja* 'Lielā [upe]' ir daudz mazāka par Dņepru, Volgu u.c., pat huņņu valodā katra lielāka apvidus upe dēvēta vārdā *Upe*;⁹ līdzīgus piemērus būtu iespējams sniegt no daudz citām valodām. Arī latviešiem ir vesela rinda *Lielo upju* resp. *Lielupju* — skat. J. Endzelīna *Latvijas PSR vietvārdus* I, 2 (Rīgā 1961), 331. un sek. lpp.

Ja nu vienā vai otrā apvidū par *Lielupi* iedēvēta turienes lielākā ūdenstece un ja vietvārds *Daugava* arī apzīmjis „lielūdeņu upi”, t.i. to pašu ko *Lielupe*, tad gluži dabiski ir secinājums, ka senākos laikos Latvijā varēja būt ne viena vien Daugava. Tālāks secinājums ir — tādā gadījumā kādā mūsu tautasdziesmu daļā pieminētā Daugava varētu būt apzīmējusi arī kādu citu „lielo upi”, nevis caur Rīgu tekošo „īsto” Daugavu. Mūsu tautasdziesmu tekstos, kā labi zināms, taču saglabājušies daudzi archaisku dzīves apstākļu notēlojumi un veclaicīgi valodas fakti.

Ka arī sarunu valodā runāts par vairākām Daugavām un ka atsevišķos Latvijas novados tas noticis vēl 19. gs. otrā pusē, par to saglabājušies pilnīgi uzticama liecība — latviešu etnografijas un folkloras materiālu vākšanas vēsturē labi pazīstamās Stefānijas Uļanovskas ziņas. Savā darbā par Viļņu novada latviešu dzīvi, tautasdziesmu dziedāšanu u.c.¹⁰ viņa pieskaņas arī jautājumam par daugavām un raksta:¹¹

„Daugavas nosaukumam *D a u g o v a* arī ļoti plašs izlietājums, jo tas neapzīmē tikai Daugavu, bet vispār visas upes. Tā ja dziesmiņā [= tautasdziesmā K.Dr.] kaut kur pieminēta *D a u g o v a*, tad nav jāsaprot ar to, ka būtu runa vienīgi par Daugavu, bet tikai par kaut kādu upi. Tas ir apstāklis, kas pārsteidz arī ikdienas dzīvē, jo, kaut gan šejienes vietējam upei ir nosaukums Malta, latvieši to tomēr nesauc citādi kā par *D a u g o v u*. Pat sievietes, kas kalpo muižā un prot poliski, vienmēr saka Dzvinā [= poļu vārds Daugavai. K.Dr.], piem., [es] atnesu ūdeni no Dzvinas, vai: jāiet skalot veļu uz Dzvinu”.¹²

Ka Malta (resp. Melta)¹³ minētajā novadā dēvēta par Daugavu (= daudzūdeņu upi), viegli saprotams, jo tā, 110 km gaŗa un ar 1050 km² baseinu, salīdzinājumā ar kādām sīkām turienes upītēm tiešām varēja likties īsti prāva.¹⁴

Šī raksta autoram pašreizējos apstākļos nav zināms, vai kāds būtu jau mēģinājis tirzāt problēmu, kuŗos latviešu tautasdziesmu tekstos Daugava varētu apzīmēt arī kādu citu, mazāku upi. Ir gan bijis piesniedzams J. Bičola plašais darbs „Daugavas un Gaujas motīvi latviešu tautas dziesmās”,¹⁵ kas sniedz teicamu pārskatu, kuŗas Daugavas īpašības tautasdziesmu dziedātāji ievērojuši un izcēluši; augstāk minētai problēmai autors nav pieskāries. Tādēļ šķiet, ka nevarētu būt lieks mēģinājums šo jautājumu aplūkot drusku tuvāk.

Pārlūkojot Kr. Barona izdotajās *Latvju dainās* attiecīgos tekstus,¹⁶ nākas konstatēt, ka lielā daļā tautasdziesmu minētā upe neapšaubāmi ir mūsu „īstā, lielā” Daugava. Daudzās tautasdziesmās tas izriet no attiecīgās topografiskās situācijas. To var sacīt vismaz par kādu daļu to tekstu, kur minēts, ka upe noslikušo meitu (resp. puisi) aiznes uz Daugavu un tā tālāk uz jūru (skat., piemēram, 13373, 33625,¹⁷ 30894, 5 u.c.); citos gadījumos tie ir liepas zari, kas aizpeld uz jūru pa Daugavu (33628). Šai pašā katēgorijā iederas rinda tekstu, kur Daugava minēta kopā ar jūru (piemēram, 30759, 30762, 30763), Ogri (12013, 1, 30710, 3 var.), Aivieksti (6640) vai Rīgu (piemēram, 27909, 1, 30691, 1, 33702 u.c.). Tas pats sakāms par aizsalušo Daugavu, pār kuŗu vidzemnieki varēs vizināt pāri kurzemnieku zeltenes (13467, 1), arī par upi, kuŗā mitinās roņi (30466 un sek.). Būtu grūti arī apšaubīt, ka vienā vai otrā tautasdziesmā nav domāta „īstā” Daugava, ja tā dziedāta kādā novadā pie pašas Daugavas — skat., piemēram, Krustpils tekstu par jūras gai-galiņu, kas Iesameta Daugavā, Aizsadega Daugaviņa (2455). Tas pats sprie-žams par daudziem citiem tautasdziesmu tekstiem, kas uzrakstīti, piemēram, Ikšķilē, Lielvārdē, Skrīveros, Secē, Sēlpilī, Plaviņās, Krustpilī, Līvānos utt. un kas min vārdā Daugavu (skat., piemēram, 466, 868, 2526, 2532, 5776, 7328, 7536, var., 8772, 10300, 13244, uc.).

Nav šaubu, ka „īstā” Daugava domāta arī tajos tautasdziesmu tekstu va-riantos, kur sacīts, ka upe tek ličota, bet Daugava zarota,¹⁸ un kas uzrakstīti Daugmales vai Daugavai tuvos pagastos — skat., piemēram, 11272 ar var. (Lielvārdē, Tinužos, Sprēstīņos, Klīgenē, Meņgelē, Plāterē uc.); sal. vēl 13616, 1, 14358, 26709. Varētu domāt, ka tajos šī teksta (11272) variantos, kas pierakstīti pavisam nomaļos novados, piemēram, Rāvā, Ventspilī, Gau-jienā, Sīnolē, Alūksnē uc., ar Daugavas vārdu varētu būt apzīmēta arī kāda cita upe. Taču šai ziņā jābūt stipri atturīgam spriedumos, jo, vienkārt, atse-višķi tautasdziesmu teksti ar laiku var izplatīties pa plašāku apgabalu, otrkārt, visai iespējams, ka teksts kādiem teicējiem vai uzrakstītājiem kļuvis pazīstams no kādas publikācijas.¹⁹ Konkrētajā gadījumā svarīga ir Kr. Barona atzīme, ka kāds 11272. teksta variants ir bijis iespiests Rīgas latviešu biedrības Zi-nību komisijas *Rakstu krājuma* V sējumā (uzrakstīts Taurkalnē).

Līdzīgi „īstā” Daugava būs domāta populārajā dziesmiņā par bērniem, kas „noraudāja, vēderiņus kasīdami”, kad tupeņi ievēlās Daugavā (2974) — variantos no Piedaugavas pagastiem (Seces, Sēlpils, Plaviņām, Krustpils, Dignājas uc.). Šī paša teksta varianti tomēr pierakstīti arī Kabilē (iesūtījis Juris Plāķis), Kuldīgā un Rudbāržos. Teksta plašā izplatīšanās saprotama — tas bijis publicēts kā Cimzes, tā Āronu Matīsa krājumā.

Līdzīgi no kādām publikācijām varētu būt tālu izplatījušies daudzi citi tautasdziesmu teksti, piemēram, 2703 (Ķīsis brauca pa Daugavu...), 2800 (par ozolu, kam zīles birst Daugavā), 13017 (Aiz Daugavas jēri brēca...), 13595 (Skalojos, velējos Daugaviņas maliņā...) uc.

Tautasdziesmu, kur pieminēta Daugava, bet kuŗu teksts nedod pietiekami drošus pieturas punktus izšķirt, vai domāta „īstā” Daugava vai kāda cita

(liela) upe, *Latvju dainās* ir lielāks daudzums (skat., piemēram, 363, 366, 2592, 2706, 2986, 8767, 30802, 33930 un sek. uc.

Par kādiem latviešu tautasdziesmu tekstiem tomēr var spriest, ka tur minētā Daugava apzīmējusi kādu citu upi, ne „īsto” Daugavu. Dažu novadu tautasdziesmās tā tas var būt bijis pat vēl 19. gs. beigās, šo tekstu uzrakstīšanas laikā (sal. augstāk Uļanovskas liecību!). Kādā citā tautasdziesmu daļā Daugava (kādas citas upes nozīmē) būs tikusi minēta vienkārši šo tekstu visumā stipri konservatīvā rakstura dēļ.

Ir uzejams pat kāds teksts, kur runāts par vairākām daugavām (t.i. kādām lielākām upēm):

*Brālam gāju sievas vesti
Par deviņas Daugaviņas;
Briežu ragi skrituļos,
Tatārīši vedējiņi (16131).*

Tā kā minēti tatāri, tad šī tālā zeme aiz deviņām upēm varētu būt domāta Lietuva. Pats teksts nevar būt viltojums, jo to Lubānā pierakstījis pazīstamais tautasdziesmu krājējs Mārtiņš Celmiņš.

Ir arī rinda tautasdziesmu tekstu, kur minētā upe nevar būt „īstā” Daugava, bet gan kāda cita sava nelielā platuma dēļ. Tā vairākās tautasdziesmās ir sacīts, ka pār Daugavu pārliet pārī laipu. Kaut arī tautasdziesmu tekstos, kā labi zināms, netrūkst tīru poētiskas fantāzijas gleznu un stereotipu fražu, kas spiež būt pietiekami kritiskam, tekstus interpretējot, šē pēc konteksta tomēr jāspriež, ka domāta kāda konkrēta, šaurāka upe. Tā 11464. teksta Kuršas variantos teikts, ka jācērt liepa, ko tad liks laipā, lai pārī Daugavai nokļūtu pie līgavas. Zīmīgi, ka variantos no Ikšķiles un Sidgundas (kur „īstā”, platā Daugava tuvu!) laipu, turpretim, liet pār upīti.

Vairākās tautasdziesmās sacīts, ka laipā liet zobenu, kas varētu kādreiz arī būt noticis īstenībā (zobens makstī pārliktis pār strautu vai kādu stipri šauru vietu upītē). Ja 18760. tautasdziesmā sacīts, ka brālis: Pārī lika zobentiņu Par lielo Daugaviņu (var. no Madlienas un Valmieras), tad tā var būt diezjiskas fantāzijas hiperboliska glezna, taču nav neiespējams, ka te sajukuši kopā divi dažādi motīvi — koks kā laipa pār upi (= Daugavu) un zobens laipā pār kādu šauru ūdeni. Tomēr var būt arī, ka šai vecajā tekstā Daugava nozīmējusi tikai kādu nelielu upīti.

Vēl dažu citu tautasdziesmu teksts liecina, ka pieminētā Daugava ir stipri šaura. Tā 5668, 1. (2. pielik.) tautasdziesmā sacīts: Leiši manu nēzdodziņu Par Daugavu pārsvieduši. 12060. tautasdziesmā (daudz var.) meita saka, ka dabūjusi sev vīru, rādīdama raibus cimdus puisim, kas bijis otrpus upes. Lubānas variantā minēts, ka cimdī rādīti pār Daugavu; pēdējā gan nevarēs būt bijusi platā „īstā” Daugava, pārī kuņai būtu grūti cimdus (un it īpaši vēl to rākstus) saskatīt. Tas pats 22349. tautasdziesmā (no Kandavas un Odzianas).

Nav šaubu, ka kāda mazāka upe (ne „īstā” Daugava) domāta arī tautasdziesmu tekstos, kur pieminētā Daugava kļuvusi tik sekla, ka pa to nevar

vairs pabrukt ar laivu; Nevar vaira laivas irt, Izsikusi Daugaviņa (3294). Līdzīgu tekstu sniedzis arī visai uzticamais tautasdziesmu krājējs P. Smelteris no Rēzeknes apriņķa: Navar vaira laivys dzeit, Izsikuse Daugaveņa (33664) — sal. augstāk Uļanovskas ziņas par Latgali.

Kāda „mazā” Daugava būs domāta arī sekošā Sinoles tautasdziesmā (līdzīgs variants arī Āronu Matīsa krājumā), kur sacīts, ka izžuvisajā Daugavā saaugusi pat zāle: Izsikusi Daugaviņa, Zaļa maura pieaugusi; Eita, mani bāleliņi, Taisat govju laidariņu (30968). Līdzīgi kādā Malnavas tautasdziesmā sacīts, ka Daugavas sekļajās vietās aug purenes: Dziļa, dziļa Daugaveņa, Cyta vīta sakla beja. Pa saklōm vītenōm Tī aug zalta purīneņi... (33629, 1). Visai ticams, ka kāda neliela upe domāta arī sekošā Gulbenes tekstā: Līki kārkli Daugavā, Kas tos likus salocīja? Līli vīļņi salocīja, Līli ledus gabaliņi (30985) — sal. 31023, tautasdziesmu (Upe kārklū pieaugusi, Daugaviņa ozoliņū) ar daudz variantiem.

Kāda mazāka upe būs domāta arī tajās tautasdziesmās, kur runāts par tilta taisīšanu pār Daugavu, piemēram, 18040. tekstā (Rankā, Sinolē): Griežat, brāļi, zāģējat, Taisāt tiltu pār Daugavu. Dzīs telītes, vedīs pūru, Jās deviņi bāleliņi. Paši ligavas pārvešanas apstākļi liek domāt par kādu minētiem novadiem tuvāku apvidu un kādu nelielu turienes upi, nevis tālo „īsto” Daugavu. Pret iebildumu, ka šī tautasdziesma būs jauna, jo piemin dēļu griešanu, var pieminēt, ka senāk teksts var būt bijis arī citāds (piemēram, Cērtiet, brāļi, līdziniet u. taml.).

Mūsu dienās daudzkārt tiek dziedāta tautasdziesma, kuŗā sacīts, ka pār Daugavu taisa tiltu no veciem dālderiem. Šis motīvs sastopams vairākās citās tautasdziesmās, piemēram, 13181.: Es bij’ puika, man bij nauda, Es varēju lielīties: Es varēju naudas tiltu Pār Daugavu pārtaisīt. Kaut arī šē sastopam apzinātu, lielisku hiperbolu, taču, pārlūkojot visus variantus, jāsecina, ka dziedātāji ne katru reizi būs domājuši tieši „īsto” Daugavu: variantos minēta arī straujupīte un vienkārši upīte, kāda varētu būt bijusi arī dažos šīs tautasdziesmas tekstos minētā Daugava. „Naudas tilts” pār kādu seklu ūdeni ir vēl iedomājams (kaut vai tikai poētiskā iztēlē), kamēr „lielās” Daugavas piebēršana ar dālderiem pat lielībā kļūst jau pārāk fantastiska.

Ka šie „naudas tilti” nav jāsaprot mūsdienu (metalla konstrukciju!) nozīmē, bet ar tiem domāti t.s. purva tilti (Kursā: čiksti), labi pierāda attiecīgo tautasdziesmu varianti. Tā 14095. tautasdziesmā ir runa par tilta taisīšanu uz ceļa: Kaut es būtu zinājuse, Kuru ceļu tautas jā, Es būt’ tiltu pataisījse No veciem dālderiem (Litenē). Šāds „naudas tilts” (kaut vai tikai fantāzijā iztēlots!) domājams kā naudas izbārstījums uz ceļa, lepojoties un dižojoties. Vēl skaidrāk to, ka šāds „tilts” ir bijis domāts kā čiksts, pierāda kāds cits šīs tautasdziesmas variants (arī no Litenes): ... Es būt’ tiltu taisījusi No veciem dālderiem [sic!]; Bērziem galus nogriežusi Ar sudraba šķērītēm. Ir vispār pazīstama lieta, ka čikstos liek koku zarus, paēglus, viršus, arī niedres vai meldrus²⁰ — sal. arī 33689 (Rāmi, rāmi Dieviņš brauca No kalniņa le-

jiņā, Niedres tiltis ligojās, Zviedz Dieviņa kumeliņi): līgainais niedru čiksts nav vis pār kādu upīti, bet piekalnes lejā.

Ņemot vērā visu augstāk sacīto, droši jāspriež, ka Daugava, pār kuŗu lielbnieks solās taisīt naudas tiltu, bijusi domāta tikai kāda neliela upe, tā, piemēram, 33569 (Greissim tylltu par Daugovu Nu vacīm dālderīm) no Varaklāniem, sal. vēl 14095, 1. var. Piebilstams, ka šāda naudas kaisīšana kādā upes braslā (dižošanās pēc), tāpat kā naudas (zieda) mešana upē, pie kuŗas ved dzirdīt zirgus, kādreiz var būt notikusi arī īstenībā — skat., piemēram, 13181, 2. var., kur sacīts, ka straujupīti „izgrīdo dāldejiem”. Protams, šāds izbārstītus dāldejus nebūt nebija grūti no seklā ūdens atkal izlasīt.

Ir vēl rinda tautasdziesmu, kur pati tēlotā situācija liecina, ka apdziedātā upe nav „lielā” Daugava. Tāds ir, piemēram, 33720. teksts (trīs reizes pie rakstīts Tīrzā): Tālu tālu vecais tēvs Aiz Daugavas ducināja; Vēl tālāku zirgi zviedz Manam miežu arājam. Tālie lauki nevar būt domāti aiz Daugavas Zemgales pusē, bet kaut kur turpat Tīrzas apgabalā, aiz kādas mazākas upes.

Tāpat 516. tautasdziesmā, kur par pamatteksu Kr. Barons izvēlējis Sīnoles variantu (Skaisti dzied, gari velk Aiz ūdeņa zeltainītes; . . .), rindā citu tekstu sacīts: Aiz upītes, bet divos citos variantos (no Praulienas un no Jaunlaicenes) — Aiz Daugavas. Abi pēdējie novadi ir tālu no lielās upes, kādēļ šajos tekstos Daugava būs jāsaprot vēl vecajā nozīmē. Tas pats 5773. tekstā: Bērzpils meiča iet vīt sev vainagu aiz Daugavas; līdzīgi vēl 5775. tautasdziesmā (no Bērzgales, Nītaures uc.): ozoli aiz Daugavas, meičiai cauri stāigājot, norauj vainagu. Zīmīgi, ka Mēŗa variants skan: Gar Vaidavu balti alkšņi; šē senākais Daugavas vārds būs aizstāts ar konkrēto tuvākās upes nosaukumu. Līdzīgi kāda „maza” Daugava domājama J. Misiņa Tīrzā uzrakstītā tautasdziesmā (11066, 1) par sniedzes audzēšanu aiz Daugavas. To (= līgavu) rudenī vedīs mājās, bet līdz tam: Ik rītiņa pabaroju Dzeltēnām linsēklām. Skaidrs, ka šādu ikdienas kontaktu var iztēloties tikai tuvākās apkaimes robežās. Tas pats 11064. tekstā; zīmīgi, ka Daugavas vietā daži varianti min upīti, tīreli vai ezeru, acīm redzot, pielāgojoties konkrētai situācijai un arī jaunāku laiku priekšstatiem par Daugavu.

Līdzīgi tikai kāda mazāka upe būs domāta 30275. tautasdziesmā (no Litenes): Bite, bite māsa mana Par Daugavu nogājuse. Nava vaļas bāliņiem Par Daugavu dūrus diet. Kr. Barons šo tekstu ievietojis nodaļā par biškopību; nav nu domājams, ka lītenieši ietu dēt dore Daugavas Zemgales pusē. Tas pats 30349. tautasdziesmā (no Ērgliem): Kur tu iesi, vecais tēv, Ar to bišu sētavīti? — Pār Daugavu bišu sēt Jaunu puišu dējumus.

13323. tekstā tiek dziedāts par gaigalu mēŗīšanu; variantu vairumā sacīts, ka tās mājō aiz upes, tā Apē, Sīnolē, Kastrānē, Neretā utt., bet Dricēnu variantā — aiz jūŗas (= ezera²¹). Ja Tīrzas variantā teikts, ka Aiz Daugavas melni ālkšņi, Pilni baltu gaigaliņu; Negul' ilgī, bāleliņ, Būs tavā rociņā, tad tur Daugava būs jāsaprot vēl agrākajā nozīmē. Tas pats 30442. tautasdziesmā, kur, piemēram, Rankas, Sīnoles, Tīrzas uc. tekstos tiek runāts par suņu raidīšanu medībās pāri Daugavai, kad līdz „īstajai” Daugavai ir ļoti lieli

atstatumi. Tas pats vēl 30526, 1. (no Litenes) — tiek sasvilti medību suņi, kas aizgājuši pāri Daugavai. Līdzīgi turpat Vidzemes viducī, otrpus kādas mazākas upes, būs nomedīts tas briedis, kas vakar vēl taurējis (var. — nesis ragus utt.) aiz Daugavas — skat. 30522 un sek. tekstus no Daugavai tālajiem novadiem, piemēram, no Rozulas, Sinoles, Vijciema, Dūres, Rankas, Gaujienas uc.

Kāda „maza” Daugava varētu būt domāta arī 30516. tautasdziesmā, kur sacīts, ka Daugavā medī bebrus. Pēdējie, cik zināms, mitinājušies lielāko tiesu mazākās upēs; šī teksta variantu vislielākā daļa arī uzrakstīta Vidzemē — Ogres, Gaujas un Aiviekstes baseinā (kādi teksti arī no Latgales un Sunākstes). Piebilstams, ka citos variantos Daugavas vietā minēta jūra, ezers vai Gauja.

Ir jautājums, kas par Daugavu domāta 32149. tautasdziesmā (Rūci, rūci, pārkonīti, Skaldi tiltu Daugavā, Lai nenāca poļi, leiši Manā tēvu zemītē).²² Variantos minēta arī Māras zemīte un Laimas zemīte; ir zināms pamats domāt, ka vismaz daži no tiem varētu būt nesen radušies. Pieļaujot uzskatu, ka šī tautasdziesma ir īsta, jāpasvītro, ka teksts sadragāšanai novēlēto tiltu min kā kaut ko pazīstamu, tātad tas nevar būt tikko uzcelts, pa kuŗu tad nu pašreiz zemē iekšā gāztos ienaidnieka pulki. Ka kaŗa laikos pār Daugavu celti tilti, ir zināms fakts.²³ Nu jājaūtā, vai jau pazīstamais un tāpēc, domājams, pastāvīgais tilts visdrīzāk nebūs bijis pār kādu upi, kas bija uz Zviedrijas Vidzemes un Polijai piederošās Latgales robežām. Tāda „maza” Daugava tad varēja būt bijusi Aiviekste un arī Pededze.²⁴

No dziesmām par kaŗotājiem 31956. tekstā ir runa par vīriem, kam iznāk pārnakšņot kur pagadās. Kādā variantu daļā sacīts, ka Uz akmiņa galvu lika, Kājas mirka Daugavā. Tā kā nav domājams tāds stāvoklis, ka šie kaŗeivji naktis pārgulētu vienīgi pie pašas Daugavas malas, tad nebūs šaubu, ka Daugavas vārdā sauktas arī citas upes.

Atstājot neiztirzātu sarežģīto jautājumu par debesu Daugavu, jānorāda vēl uz tekstiem par debesu kalēju, kam ogles birst Daugavā (33721—33728). Tie pierakstīti ļoti daudz vietās, sākot no Liepājas apgabala pagastiem līdz Liksnai un Višķiem Latgalē un no Trikātas un Jaunrozes ziemeļos līdz Ezerei un Neretai dienvidos. Tikai kādos pāris variantos (no Dūres un Tīrzas) sacīts, ka ogles birušas jūrā (ar ko, droši vien, domāts ezers — skat. augstāk). Tā kā dziedātāja pakļājusī villaini (utt.), lai tur iebirtu sidrabs, tad šāda (kaut tikai poētiskā iztēlē radīta!) situācija domājama ne tikai pie „īstās” Daugavas vien. Tāpēc var domāt, ka arī šai ļoti populārajā tautasdziesmā²⁵ Daugavas vārds saprasts vēl vecajā nozīmē, vismaz kādos atsevišķos novados. Gandrīz droši to var sacīt, dibinoties uz minētajām St. Uļanovskas ziņām, par Latgales variantiem.

Augšējais apskats dibinās uz kādu tekstu daļu Kr. Barona krājumā, neapverdams visu to lielo tautasdziesmu kopumu, kas tagad glabājas Latvijas Zinātņu akadēmijas krājumos un joprojām pieaug. Tālāki pētījumi, pārlūkojot visus savāktos un sistematizētos tekstus, dotu, nav šaubu, daudz pilnī-

gāku ainu. Šķiet tomēr, ka šie aplūkotois materiāls, lai arī stipri aprobežots, ļauj jau ar pietiekamu paticamības pakāpi ilustrēt un apstiprināt St. Uļanovskas ziņas, ka arī dažādas mazākas ūdensteces dēvētas par daugavām. Reizē ar to gūst vēl drošāku balstījumu pieminētais valodnieku uzskats, ka Daugavas vārda pamatā ir sakne *daug-* (ar nozīmi 'daudz').

VĒRES

- 1 J. Endzelīns un E. Hauzenberga, *Papildinājumi un labojumi K. Mühlēnbacha Latviešu valodas vārdnīcai* I (Rīgā 1934—1938), 310; sal.: G.F. Stender, *Lettsches Lexicon* II (Mitau 1789), 343. lpp. (blakus *Aizdaugavai* minēta arī forma *Aizdauga*, tas pats 602. lpp.).
- 2 E. Blesse, „Zur Etymologie des lett. FIN Daugava ‚Düna‘”, *Studi Baltici* 9, N.S. 1 (Firenze 1952), 186—210.
- 3 Visi šie minētie tautasdziesmu numuri pēc Kr. Barona *Latvju dainu* izdevuma (1922). Izmantots profesora Bakmaņa eksemplārs, kas tagad atdāvināts Lundas universitātes bibliotēkai.
- 4 A. Bielenstein, *Die lettische Sprache* I (Berlin 1863), 320. (sk.: „Flussname: Dāugawa, Düna = „viel oder gross Wasser“. Diese Erklärung würde auch ganz gut zu der niedrigen wasserreichen Lage Mitau passen"); skat. arī viņa *Die Grenzen des lettischen Volksstammes ...* (St. Peterburg 1892), 193. Piebilstams, ka no vēl agrākiem autoriem par Daugavas vārda etimoloģiju rakstījis kāds H.N. (laikam Aleksandrs Heinrichs Neijss (Neus) no Igaunijas), spriežams, ka tā pamatā nav vis baltu val. sakne *daug-*, bet **tana*, kas esot rada irāņu valodu vārdam *don*, 'ūdens, upe' (sal. Donas upi Dienvidkrievijā), sk.: *Das Inland* 1854, 34. un sek. nr.
- 5 K. Būga, *Rinktiniai raštai* 2 (Vilnius 1959), 441.
- 6 G. Il'inskij, „Reka Dvina”, *Izvestija otdel. russk. jazyka i slovesn. Rossijskoj Akademii Nauk* 23, 2 (Petrograd 1921), 246. un sek.
- 7 Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch* I (Heidelberg 1953), 331.
- 8 Sal. *Svensk Uppslagsbok* 27 (Malmö 1953), 865. (s.v. *Storåfjället*).
- 9 *Festschrift Cyževskij* = Veröffentl. der Freien Universität Berlin 6 (1954), 248. Vai *upe* būtu genuīns hupņu vārds, jāizšķir kompetentiem speciālistiem. Ja tas būtu patapinājums, tad, varbūt, no galindu valodas; pēdējo zemes tagadējā Viduskrievijā hupņi bija iekarojuši.
- 10 Stefania Ulanowska, „Łotysze Inflant polskich a w szczególności z gminy Wieloniskiej powiatu Rzeżyckiego”, *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej*, wydany staraniem Komisji antropologicznej Akademii umiejętności w Krakowie 16 (Kraków 1892).
- 11 *Ibid.*, II daļā, 105. lpp.
- 12 Originālā: „Nazwa Dżwiny, D a u g o w a, ma także bardzo szerokie zastosowanie, nie oznacza bowiem samej tylko Dżwiny, lecz w ogóle wszystkie rzeki. Jeżeli więc w piosenke jest gdzie wspomniana *Daugowa*, nie trzeba rozumieć przez to, żeby rzecz miała się dziać wyłącznie nad Dżwiną, tylko nad byle jaką rzeką. Jest to okoliczność, która uderza i w życiu codziennem, bo chociaż tutejsza rzeka miejscowa nosi nazwę Małty, łotysze jednak nigdy jej nie nazywają inaczej tylko *Daugowa*. Nawet kobiety, które służą we dworze i umieją po polsku, mówią zawsze *Dżwina*, np. przyniosłam wody z Dżwiny, albo: trzeba iść płukać bieliznę do Dżwiny”.
- 13 Sal. J. Endzelīns, *Latvijas PSR vietvārdi* I, 2, 375. un 418.
- 14 Sal. J. Rutkis, *Latvijas ģeografija* (Stokholmā 1960), 163. lpp.
- 15 Latvijas universitātes filoloģijas un filozofijas studentu Ramaves izdotā rakstu krājumā *Ceļi VIII* (Rīgā 1937), 396—405. lpp.
- 16 To sameklēšanai visai palīdzējušas ziņas minētajā J. Bičolja pētījumā.

DAINU TEMATI
O.Vāgnera (Wagner) zīmējums

- 17 Še (un tā arī turpmāk) netiek īpaši norādīts uz attiecīgo tekstu variantiem, kuru dažām tautasdziesmām ir visai daudz.
- 18 Piemēram: Liču liču upe tek, Zaru zaru Daugaviņa (26709).
- 19 Tā, starp citu, nākas konstatēt, ka Kr. Dinsbergis sniedzis rindu it kā Ventspils tautasdziesmu, kas citur Kursā nav uzrakstītas, bet gan kādos Latgales, Augšzemes vai Vidzemes novados.
- 20 Sal. ME I, 380. (s.v. *ciksta* un *I cikstēt*).
- 21 Sal. ME II, 122. (s.v. *jūra*).
- 22 Par kaļiem ar poļiem un lietuviešiem skat. vēl, piemēram, 32179. dainu.
- 23 Skat.: E. Dunsdorfs, *Latvijas vēsture 1600—1710* (Stokholmā 1962), 37., 43. un sek. un 47. lpp.
- 24 Sal., piemēram, zviedru 1638. gada arklu revīzijas dokumentos par Pededzi kā robežupi: *nach Rußlandt hinwardts So die grenzte ist*, Edgars Dunsdorfs (ed.), *Vidzemes 1638. gada arklu revīzija*, teksts (Rīgā 1938—1941), 881. lpp.; šē pēc Aleksandra Jansona sastādītā reģistra „Hidronīmi Vidzemes 1638. gada arklu revīzijas dokumentos”, *Ceļi XI* (Lundā 1963), 56. lpp.
- 25 Jāatzīmē, ka tā jau agri parādījusies iespaidumos — Sprōga krājumā (skat. 33721, 2. var.).

Daugavas dziesmu topografija

Edgars Dunsdorfs

I

Daugavas dziesmas, kas ievietotas Kopenhāģenas izdevuma *Latviešu tautas dziesmu* I—XI sējumā, parādītas sekojošā kartē pēc to uzrakstīšanas vietas. Tā kā apstrādātajos sējumos ietilpst tikai pamatdziesmas un samērā maz pamatdziesmu variantu, tad kartē attēlotās 578 lokālizētās dainas ir tikai Daugavas dziesmu izlase. Šī izlase tomēr uzskatāma par reprezentatīvu, jo aptver pietiekami lielu dziesmu skaitu, un karte tādēļ rāda pareizu Daugavas dziesmu relatīvo izplatību. Bez tam apstrādātajos krājumos vēl ietilpst 67 Daugavas dziesmas, kuŗas nevar precīzi lokālizēt. Šīs un eventuāli nepamanītās dainas tomēr kopainu nespētu grozīt.

Jāatzīmē, ka Folkloras krātuves dziesmas, kas ietilpinātas Kopenhāģenas izdevumā, jūtami palielina Latgalē uzrakstīto Daugavas dziesmu skaitu.

Karte rāda, pirmkārt, ka Daugavas dziesmu visvairāk savāks Krustpils pagastā (46 dainas), seko Lubānas (30), Seces (21), Pļaviņu (18), Ērgļu (17), Lielvārdes (11), Nītaures, Kalsnavas un Bērzaunes pagasts uc.

Ka Daugavas dziesmas visvairāk uzrakstītas Piedaugavas pagastos un Daugavas baseinā, ir pilnīgi saprotams. Tā kā Daugavas baseina upes dainu uzrakstīšanas laikā vēl kalpoja par satiksmes ceļiem, tad varam pieņemt, ka tautas apziņā šīs upes bija kopēja vienība. Pārsteidz tomēr samērā lielais Daugavas dziesmu skaits, kas uzrakstītas ļoti tālu no Daugavas un tās baseina — Kurzemē un Ziemeļvidzemē.

Lai izskaidrotu Daugavas dziesmu ceļošanu, šo dziesmu ainavu iespējams salīdzināt ar to dainu ceļošanas attālumu, kuŗās minētas apdzīvotas vietas.¹ 83 procentiem šo dainu (kopskaitā 360) uzrakstīšanas vietas attālums no dziesmā minētās vietas bija līdz 20 km. Pārējās (17 %) no šīm topografiskajām dainām uzrakstīšanas laikā bija aizceļojušas tālāk par 20 km. Vislielākais konstatējamais attālums šo dziesmu ceļošanai bija 280 km, bet tas attiecas tikai uz vienu pašu dziesmu no 360. Šo dziesmu ceļošanu var pilnā mērā izskaidrot ar iedzīvotāju dzīvesvietas maiņu dainu vākšanas laikā.²

Lai spriestu, vai arī Daugavas dziesmu uzrakstīšanas vietas tālu projām no pašas Daugavas un Daugavas baseina varētu izskaidrot ar to, ka šo dziesmu zinātāji pārcēlušies uz dzīvi tais vietās, kur tās uzrakstītas, nepieciešams sīkāks ieskats par iedzīvotāju dzīvesvietas maiņām dainu vākšanas laikā. Šādu ieskatu var gūt pēc 1897. gada Krievijas tautas skaitīšanas datiem.

Minēto datu publikācijās ir parādīta iedzīvotāju dzimšanas vieta salīdzinājumā ar viņu pastāvīgo dzīvesvietu. Sekojošās tabulas 1. ailē atzīmēti tore-

zējie aprīņķi, 2. ailē minēts lauku iedzīvotāju kopskaits, bet no 3. līdz 6. ailē kopskaita procentuālais sadalījums pēc šo iedzīvotāju dzimšanas vietas. 3. ailē ir parādīts lauku iedzīvotāju procents, kas dzimuši tai pašā aprīņķī, kurā bija viņu pastāvīgā dzīvesvieta. 4. ailē minēts iedzīvotāju procents, kas dzimuši tai pašā guberņā (Livonijas, Kurzemes vai Vitebskas guberņā). Par Vidzemi esmu izdarījis korigējumu skaitīšanas datus, atskaitot igauņus. Līdz ar to Vidzemes skaitļi šai ailē rāda tikai migrāciju starp Vidzemes latviešu aprīņķiem. Par Latgali šādu korektīvu nebija iespējams izdarīt, jo nav nekādu pazīmju, kā atšķirt tos, kas bija ieceļojuši no krievu aprīņķiem latviešu aprīņķos. Tomēr, kā redzams tabulā, Latgales iedzīvotāju kustība bija samērā maza.

Piektajā ailē rādīts pārejā Latvijā, t.i., citās Latvijas guberņās dzimušo iedzīvotāju procents pēc viņu dzimšanas vietas. Attiecīgie procenti aplēsti, atskaitot igauņus, bet par Vitebskas guberņu nebija iespējams atšķirt ieceļotājus no krieviskajiem aprīņķiem. Šis trūkums nebūs sevišķi liels Vitebskas guberņas iedzīvotāju mazās kustības dēļ.

Latvijas lauku iedzīvotāju dzimšanas vieta 1897. gadā

Aprīņķis	Lauku iedzīvotāju skaits	No kopskaita dzimuši (%) Tai pašā Guberņas citā apr.	Pārējā Latvijā	Ārpus Latvijas	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Vidzemē					
Rīgas	111.757	77,1	12,4	7,2	3,3
Valkas	109.663	88,0	5,9	0,7	5,4
Cēsu	117.852	93,0	5,4	1,1	0,5
Valmieras	105.374	91,9	3,8	0,3	4,0
Kurzemē					
Ventspils	39.639	88,7	9,8	0,2	1,3
Aizputes	49.869	87,4	9,5	0,1	3,0
Kuldīgas	56.615	85,6	12,3	0,0	2,1
Grobiņas	44.899	84,5	11,2	0,1	4,2
Talsu	56.948	88,5	10,2	0,6	0,7
Zemgalē					
Dobeles	66.179	79,5	13,1	1,5	5,9
Bauskas	44.003	85,0	6,7	1,9	6,4
Ilūkstes	62.809	83,3	3,2	3,3	10,2
Tukuma	43.521	80,2	13,9	1,2	4,7
Jaunjelgavas	53.791	87,2	5,6	3,2	4,0
Latgalē					
Daugavpils	167.348	88,0	3,3	5,2	3,5
Ludzas	123.015	85,4	4,6	7,5	2,5
Rēzeknes	125.650	91,4	5,5	1,9	1,2
Kopā	1.378.932	86,6	7,1	2,8	3,5

Salīdzinot Daugavas dziesmu kartogrammu un tabulu par lauku iedzīvotāju dzīvesvietas maiņām, redzams, ka ar pēdējo faktoru nav iespējams izskaidrot lielo Daugavas dziesmu skaitu, kas uzrakstītas attālākās vietās. Tomēr jāņem vērā, ka Daugavu labi pazina visā Latvijā. Braucot uz lielo Rīgas centru no Latvijas attālākajiem stūriem, gribot negribot bija jāiepazīstas ar Daugavu.

Turklāt Daugavas vārdam bija liels emocionāls svars, kas veicināja šo dainu iegaumēšanu un saglabāšanu. Mums vēl trūkst pētījumu, kā dainas Latvijā vispār izplatījās no novada uz novadu. Tā kā Daugavas dziesmas bija emocionāli pievilcīgas, tad tās visvieglāk pārceļoja no viena apgabala uz otru.

Ar abiem faktoriem — iedzīvotāju ceļošanu un emocionāli pievilcīgo dainu ceļošanu, liekas, var pilnā mērā izskaidrot, ka Daugavas dziesmas atrod relatīvi lielā skaitā visā Latvijā. Šis izskaidrojums tomēr nerunā pretī Kārļa Draviņa rakstam šai krājumā. Var arī būt, ka ar Daugavas vārdu dainās apzīmēja kādu citu, mazāku upi. Tas varēja notikt ne vien attālākās vietās, bet arī pašā Daugavas baseinā, kā apliecināts par Maltas upi. Varbūt tieši Daugavas baseina upes asociatīvi visvieglāk bija saistīt ar Daugavu. Skaidrojot Daugavas vārda nozīmi, tādēļ attālumam no lielās Daugavas metodoloģiski nav izšķirēja nozīme.

DAUGAVAS DZIESMU TOPOGRAFIJA

3173.

Liedet mēn fweftē:uggni,
Nidedet fkal:uggni;
Mēn mēnār villarides
Skall'uggni redējafdes.

2007 3174.

Kar ba kēf fāles meita
Ar fadraba grēkklit'z
Ar Langwar fann kēf
Prekkin rīpa anjeklūt.

DAINA PAR DAUGAVU

Kabiles mācītāja Frīdriha Bitnera (Büttner, 1805—1883) rokrakstā

Daugavas dziesmu topografiskajā kartē mūsu uzmanību saista tas, ka tieši Daugavas lejtece — no Doles salas līdz Rīgai — ir sevišķi maz Daugavas dziesmu. Šo parādību daļēji var izskaidrot ar to, ka vienīgās vietas šai rajonā, no kurām uzņemtas dainas Barona dainu krājumā, ir Mangaļi, Ziepniekkalns un Bierīni. Spriežot pēc vietu reģistra Kopenhāģenas dainu izdevumā, Barona krājumā nav dainu, kas būtu uzrakstītas Bolderājas, Dreiliņu, Katlakalna, Ulbrokas-Stopiņu un Salaspils pagastā. Vai būtu tā, ka šais pagastos dainas nemaz nav vāktas?

Otrs iemesls, kāpēc trūkst ne vien Daugavas dziesmu bet vispār dainu no Daugavas lejteces apgabaliem, būs meklējams Rīgas pilsētas izplešanās faktā. Ja salīdzinām Rīgas apkārtnes 17. gadsimtena kartes ar tagadējām, tad jo spilgti redzamas urbanizācijas radītās pārmaiņas — ļoti liels skaits zemnieku māju iekļauts Rīgas teritorijā, pilsētai izplešoties.

Trešais iemesls dainu trūkumam arī izriet no šādas karšu salīdzināšanas. Daugava, mainot savu gultni, ir izpostījusi daudz zvejnieku māju. Pie šī trešā iemesla jāpakavējas sīkāk. Salīdzinājumam izvēlamies zviedru mērnieku — Ulufa Kvista un Ulufa Bergmana — 1688. gadā zīmēto Daugavas lejteces karti (no Doles salas līdz Daugavas grīvai). Šīs kartes oriģināls glabājas Stokholmas valsts archīvā. Tā kā šī karte var modināt lasītāju interesi, ne vien mūsu samērā šauru jautājumu noskaidrojot, tā reproducēta turpmākajās lappusēs.

Daugavas gultnes maiņa redzama, salīdzinot šo 1688. gada Daugavas lejteces karti ar tagadējo karti.³ Konstatējams, ka Daugava mainījusi gultni posmā starp Ķīpsalu un Kundziņsalu. Sakarā ar šo gultnes maiņu Kundziņsala, kas 1688. gadā bija pie Daugavas kreisā krasta, tagad ir pie Daugavas labā krasta. Pavasara ledus sastrēguma dēļ Daugava pie agrākās Samsona muižas kroga ir izlauzusi sev jaunu ceļu pa kādu vecu atteku, ietekot atkal vecajā Daugavas gultnē pret Kundziņsalas ziemeļu galu.

Mainot gultni, Daugavas ūdeņi iznīcināja divas salas — Kremera salu (*Krämers Holm*) un Mangaļsalu (*Magnus Holm*) ar trim lauku mājām un aiznesa jūrā vismaz 21 piekrastes mājas un muižu. Tā kā Kremeri tagad ir pavisam citā vietā — tālāk uz ziemeļiem nekā 1688. gada kartē, iespējams, ka arī šo muižu un bez tam vēl kādas trīs zemnieku mājas plūdi iznīcināja. Ir iespējams, ka šī dabas katastrofa notika 1709. gada 6. aprīlī.⁴ Agrākā Daugavas gultne kļuva par Sarkandaugavas turpinājumu un vēl tagad pazīstama ar šādu vārdu. Ar 18. gadsimtenī sākto Daugavas krastu nostiprināšanu un izbūvi Daugavas gultni sašaurināja, sevišķi Sarkandaugavas posmā, kur bija vecā Daugavas gultne. Tādā veidā, piemēram, Sodelnieku lašu loms (1688. gada kartē apzīmēts ar burtu H) pievienots cietzemei (posms starp Aleksandra augstumiem un Valdšleschena alusdarītavu).

1688. gada Daugavas lejteces karte šeit publicēta, pirmkārt, sadalot to divi daļās. Nolūks ir sniegt par šo karti kopēju pārskatu. Pēc tam tā sadalīta

Notandum Explicatio

1. *Flavia* est in *Thracia* prope *Constantinopolim* sita.
2. *Danubius* est flumen qui ex *Germania* in *Thracia* effluit.
3. *Sarmatia* est regio inter *Danubium* et *Caucasum*.
4. *Pannonia* est regio inter *Danubium* et *Adriaticum*.
5. *Thracia* est regio inter *Danubium* et *Hellespontum*.
6. *Macedonia* est regio inter *Thraciam* et *Adriaticum*.
7. *Greece* est regio inter *Macedoniam* et *Adriaticum*.
8. *Italy* est regio inter *Greciam* et *Adriaticum*.
9. *Africa* est regio inter *Italy* et *Adriaticum*.
10. *Asia* est regio inter *Thraciam* et *Adriaticum*.
11. *Europe* est regio inter *Thraciam* et *Adriaticum*.
12. *Asia* est regio inter *Thraciam* et *Adriaticum*.
13. *Europe* est regio inter *Thraciam* et *Adriaticum*.
14. *Asia* est regio inter *Thraciam* et *Adriaticum*.
15. *Europe* est regio inter *Thraciam* et *Adriaticum*.
16. *Asia* est regio inter *Thraciam* et *Adriaticum*.
17. *Europe* est regio inter *Thraciam* et *Adriaticum*.
18. *Asia* est regio inter *Thraciam* et *Adriaticum*.
19. *Europe* est regio inter *Thraciam* et *Adriaticum*.
20. *Asia* est regio inter *Thraciam* et *Adriaticum*.

- Lit A. *Skoor Lohm* eller Tågh hörer under Dünemynde Skantz, nyttias aff Hr. Öfwersten och Commendantens- så och Hr. Öfwerst: Bergz Fiskiars Bänder — Skura loms [ja värdu lasitu „Stoor", tad tas būtu „Lielais loms"] pakļauts Daugavgrīvas skanstīm, to izmanto pulkvedis un komandants, kā arī pulkvežleitnanta Berga zemnieki — zvejnieki.
- B. *Knap Loom*
C. *Lika Loom*
D. *Massakel Loom* } dessa 3:ne böra under Magnushoff och brukas af des bönder
- Sie trīs (lomi) pakļauti Magnushoff, un tos lieto tās zemnieki.
- E. *Jaune Lohm* — hörer under Rigische Gouvernementet och nyttias af dheß bönder
— Jaunais loms pakļauts Rīgas gubernātoram, un to izmanto viņa zemnieki.
- F. *Antesall* hörer under Hilkenholm, nyttias af dheß bönder
— Antesala pakļauta Jaunmīlgrāvim, un to izmanto tā zemnieki.
- G. *Cron Lohm* nyttias af Konsingzholms och Hilckenholms Bänder
— Kroņa lomu izmanto Kundziņsalas un Jaunmīlgrāvja zemnieki.
- H. *Soodelnecks Lohm* hörer under Riga Stadt-Magistrat och fyskas af dheß bönder
— Sodelnieku loms pakļauts Rīgas pilsētas maģistrātam, un tur zvejo tā zemnieki.
- K. *Buckernecks Lohm* hörer under Krämers Hoff och brukas af hofwet, medh dheß och Rodenborgs bönder
— Bīķernieku loms pakļauts Kremera muižai, un to izmanto tiklab šī muiža, kā arī tās un Rodenborga zemnieki.
- J. *Vegesacksholms Lohm* hörer till sielfwa holmen, och brukas af hofwet medh dheß bönder
— Vējzaķsalas loms pakļauts tai pašai salai, un to lieto muiža, kā arī tās zemnieki.
- L. *Pills- eller Ballasrax-Lohm* hörer Hr. Baron och öfwersten Cronstier-na till, brukas aff Krämershoffz- medh deß- och Rodenborgz-bönder
— Pills jeb Ballasraga loms pakļauts baronam un pulkvedim Krūnšernam, to lieto Kremera muiža un tās zemnieki, kā arī Rodenborga zemnieki.
- M. *Saggar Lohm* wedh Fossenholm hörer Riga Stads Magistrat till och brukas aff deß Fiskiars bönder: men är Strydigt een deel af Tåget medh Hr. Baron och General Major von Mengden.
— Zagara (Žagaru?) loms pie Fossenholm pakļauts Rīgas pilsētas maģistrātam, un to lieto maģistrāta zemnieki — zvejnieki. Tomēr par daļu loma ir strīds ar baronu ģenerālmajoru fon Mengden.
- N. *Lohmen* eller Tåget wedh Förborgske bollwercket. Possiderar Hr. Baron och General Major von Mengden, och fiskiar medh sina egna bönder: ähr och Strydigt een deel medh Riga Stads Magistrat.
— Loms pie priekšpils bulverķa. Pieder baronam un ģenerālmajoram

fon Mengdenam, kas tur zvejo ar saviem zemniekiem. Par daļu ir strīds ar Rīgas pilsētas magistrātu.

O. { *Deſe 2:ne Saggar Holms Loomar hōra Riga Staden till, och brukas*
P. { *af dheß Fiskiare bōnder.*

— Šie divi Zagarsalas lomi pakļauti Rīgas pilsētai, un tos lieto pilsētas zemnieki — zvejnieki.

Q. *Burkansala loom* } *deſe twenne loomar hōra och till*
R. *Teuffels ell:r Mockasala loom* } *Staden och brukas aff dheß Fiskiare.*

— Peldu salas loms, Velna jeb Mūksalas loms — arī šie abi lomi pakļauti pilsētai, un tos lieto tās zvejnieki.

S. *Litzuo ell:r Luxenholms Loom, hōrer Hs. Exell: Herr Christer Horn till.*

— Lucavs salas loms pakļauts viņa ekselencei Kristeram Hurnam.

T. *Salasourums Loom emoth Eekenholm hōrer Riga Staden till, brukas ok af deß Fiskiare bōnder*

— Salas (?) loms pret Kazu salu pakļauts Rīgas pilsētai, un to arī lieto tās zemnieki — zvejnieki.

V. *Raggans Loom hōrer till Kuyenholm och Hagenshoff, men är aldeles medh sandgrund fordärfwat och brukas intet mehr.*

— Raganas loms pieder pie Kojusalas un Hagenshoff, bet tas pie skalots ar smiltīm, un to vairs nelieto.

W. *Sixtensholm- ell:r Sixsala loom: brukas een half af Stads Fiskiare, och andra half aff Jungferhofs Fiskiare bōnder*

— No Sigsta salas jeb Sixsala loma pusi lieto pilsētas zvejnieki un otru pusi Jumpravmuižas zemnieki — zvejnieki.

X. *Talkains Loom emoot Steenholma* } *deſe 4a Loomar eller Tāgen*
Y. *Schmerdap eller Smeduchs loom* } *hōra till Jungferhoff, och bru-*
Z. *Rytsingz loom* } *kas aff deß Fiskiare bōnder.*

a. *Sumbi Loom*

— Šie 4 lomi pakļauti Jumpravmuižai, un tos lieto tās zemnieki — zvejnieki.

b. *Goudelhoffz eller Swikulls Loom hōrer till Jungfernhoff, och är Strydigt medh Dahlen, brukas förtyden intet.*

— Goudelhoff jeb Svikuļa loms pakļauts Jumpravmuižai, un par to ir strīds ar Doli. Pagaidām to nelieto.

c. *Klincheholms Loom* } *deſe 2:ne hōra till Dahlen och Jungferhof,*
d. *Rommels Loom* } *och brukas af dheras Fiskiare bōnder.*

— Šie divi pakļauti Dolei un Jumpravmuižai, un tos lieto to zemnieki — zvejnieki.

e. *Wattseckel Lohm, Kunsings holm tillhörig blef wedh mätningen intet angifwen, effter den någre åhr ey har kunnat brukas, uthan Ao. 691 in Apr. effter bōndernes begāran mett, effter de förmoda honom detta åhr bruka kunna.*

— [Vēlāk pierakstīts] Kundziņsalai pakļautais Wattseckell loms mērijumā netika uzdots, jo to vairākus gadus nevarēja lietot. 1691. gada aprīlī pēc zemnieku pieprasījuma to izmērija, jo viņi cer to šogad lietot.

Geometrisk Räkning för Duna Ström, och Enlöpp,
 Duvslät och Skerpslät, tillika medh alla förhåden och utsi beändlige Kar tagh,
 samt Kort. Annotation ad dicens, Fosk-sörz och Intr-senier. Mått och förhåldigat
 in Februar. Anno 1688.

Mar Lvonicum
 eller
 DSEEN Ström.

Kartes virsraksta transliterācija: „Geometrisch Affrytning öfwer Düna-Ström, dheß Inlöpp, Diupleek och Skeppsleed, tillyka medh alla förtyden dher uthi befindelige Lax-tågh, sampt Kort- annotation aff dheras Possessorer och Intrössenter. Mätt och Förfärdigat in Februar: Anno 1688.”

Tulkojums: Geometriskis Daugavas upes, tās grīvu, dzīluma un kuģaceļa uzmērījums līdz ar toreiz atrodamiem lašu lomiem un īsu atzīmi par to īpašniekiem un interesentiem (dalībniekiem). Mērīts un izgatavots 1688. gada februārī.

Mare Livonicum eller Öster Siön
Livonijas jeb Baltijas jūra.

Mare Livonicum.

ÖSSEN GYÖN.

Den iustitias Dignit och
den Stiggen ligger på
den Öster.

Här möther Diupet och
dber Skeppen liggia för
Ancker — Šeit sākas selga,
un tur kuģi noenkurojas

Wesauk By — Vecāķis (E 50)

Sand-Refflar — sēris

2ne Mercken hwar efter Skeppan in Segla
— Divas bāciņas, pēc kuŗām kuģi iebrāuc [Daugavā]

Nymynde Skantz — Daugavgrīvas skanstis

Sand-Reefflar — sēris

Licentet — Licente [tagad Bolderājā (E 37)]

Sand-Bergh — kāpas

Buller Ab — Bullupe

Hr Öfwerst Bergh

Fiskiare Bänder — pulkvežleitnanta

Berga zvejnieki [tagad Bolderājā (E 37)]

Magnusholms By — Mangāļi (E 50)

Dynemynde Skantzen — Skanstnieki (E 50)

Gambla Dūna — Vecā Daugava

Hööslag — plava

Lünemünde Kiörckia — Vecbāznīca

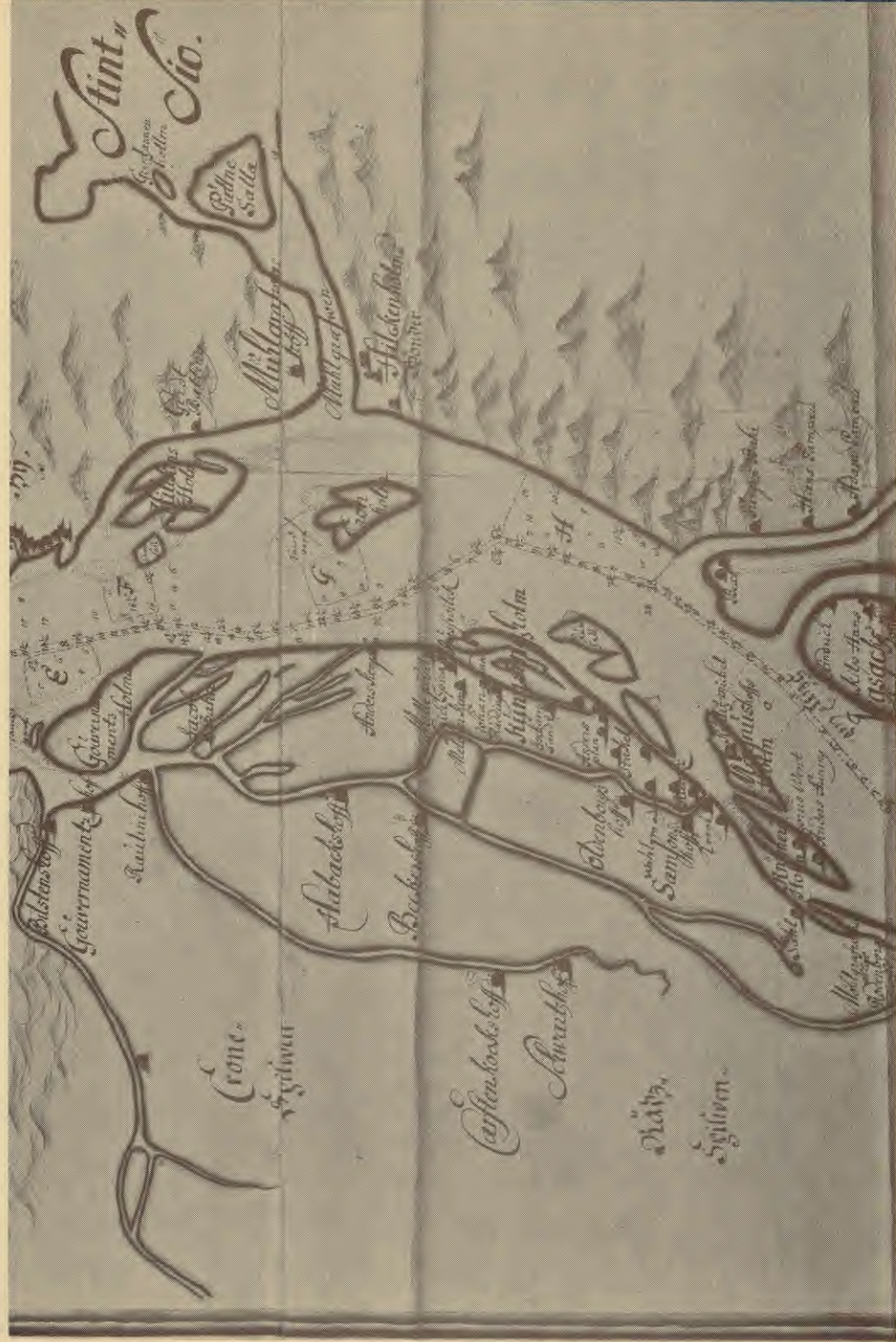
Krog — krogs

Rinschi-By — Rinuži (E 50)

A—D — lašu lomi.

Skaitļi apzīmē dziļumu zviedru olektīs.

Tagadējie pārveidojumi: Abi sēri ir atkāpoti no jūras un pievienoti cietzemei. Daugavas ieteka jūrā nostiprināta, un tās turpinājumā izbūvēti moli. Bullupei pēc 1688. gada bija pārrāvums uz jūru ap vietu, kur uzraksts „Sand-Bergh”, bet šo pārrāvumu nosprostoja, un tai vietā tagad ir tikai Bullupes līcis. Apdzīvotās vietas tagad stipri apbūvētas.

Stint-Sjö — Kšēzers (E 50)
Grentannen bollm } — Sūnu sala
Putne Salla

Gouvernaments Holma — Komandanta sala

Bilstenshoff (Lobfeldshof) — Buļļu muiža? (E 38)

Gouvernementszboff — Gubernementes muiža (E 37)

Rauliniboff — tagad vairs nav

Gerdt Balting

Mühlgrawens boff — Vecmīlgrāvis

Cron Mühlgrawen — Mīlgrāvis

Sall Hilckenholms Bönder — tagad Jaummīlgrāvis

Crone Spilwen — Kroņa Spīve

Hilcken Holm — tagad vairs nav

Cron holm — Rutku sēklis

Habacksboff — *Jacob Babn*

Hapaka muiža — *Anders Kemp*

Beckersboff — *Mellepaut*

Beķeru muiža (E 38) — *Dirich Spira*

Carstenkooksboff — *Busswilck*

vairs nav — *Melcher Kampe*

Schwartzboff — *Iohan Sand*

vairs nav

Ruddinge

Iochum Sandt

Anders Plan

Stakel

Runtz

Krogb

Oldenborgzboff —

vairs nav

Woblers oder Samsons boff — Volera muiža (E 37, tagad citā vietā)

Krämers Holm ar *Gorris Went* un *Anders Auning* mājām — vairs nav

Magnusboffs Holm ar *Kuilitz Michel* mājām

E—H — lašu lomi.

Tagadējie pārveidojumi: sk. aprakstu par Daugavas gultnes maiņu. Tagad vairs neatšķir Kroņa Spilvi no Rāts Spilves. Pēdējā ierīkots lidlauks.

Daugavas plūdos iznīcinātas mājas

Kungingsholm — Kundziņsala

Run Sall — tagad Putnu sala

Bext

Jürgen Bahr

Hans Pampau

Adam Pampau

Skepps Leed — kuģu ceļš

Möhlgrawens eller Rodenborgz boffs bönder
Mīlgrāvja jeb Rodenburga muižas zemnieki

Krämersboff — Kremera muiža (E 37 — citā vietā)

Krasting Garos
Balting

Heilige Geists boffs Fiskiars Bönder —
Svētā gara muižas zvejnieki

Witten oder Nordeksboff — Nordeķi

Jörgenboffs Hospital Bönder —
Juša patversmes zemnieki

Kipen Holm — Kīpsala
Purkan holm — Peldu sala

Munsteren boff

Grafwen boff

Hagels Berens boff

Thorns Fiskiars Bönder — Torņakalna zvejnieki

J—Q — lašu lomi.

Tagadējās pārmaiņas: Muižas un zemnieku mājas iekļautas Pārdaugavā, resp. Rīgā. Plaša apbūve. Tilti pār Daugavu.

Hindrich
Kilp Hans

Vegsacks Hoff, Holm — Vējaža muiža un sala

Krast
Bart Tōnnis Puring
Satz Dirich Serr
Ragne Magnetz Duntēnboff
Herman Satz

Skepps Holm — Mazā Vējaksala
Fossen Holm Rīga Stadz Weyd eller
Piblen boff Fäabeeth — Rīgas pilsētas
Möllersboff ganības

Sabl Pastors Hermlingzboff Berckensboff
Gustaws Holm Portens boff
Cronstims H. Kielscb H:

M: Skopp H: weidepoort — Rīgas ganību vārti
Slott — pils
S:t Jacob — Jēkaba baznīca
Dobm — Māras baznīca

Rådhuset — Rātsnams St: Gerdruts Klockstapel —
S:t Peter — Pētera baznīca Rīga Stadlb medh Förstad:n
S:t Johann — Jāņa baznīca och Lastadie —
Rīgas pilsēta ar priekšpil-
sētām un Lastadiju

Daugava — Dūna Fluvius —

- Kobron Skantz* — Kobrona skanstis
Thorns öfversattare — Tornakalna pārcēlāji
Naringshof — *Nya Kalck ungen* — Jaunais kalkuceplis
Fridrichs Holm — Zaķusalas vidējā daļa
Stoor Krogh — Lielais krogs
Koper Holm — Zvirgzdu sala
Baratz Holm — Zaķusalas daļa
Luxenholm — Lucavsala
Eken Holm — Kazu sala
Sproy
Pinckarts Höfken
Sinck
Quarn — dzirnavas
Krumming — Krūmiņš (E 43)
Sala Saurum — Sala? (E 43)
Skinnck
Fisktare — zvejnieki
Pissick — Pizikis (E 43)
Kattelkalln Pastorat — Katlakalna mācītājmuiža
Sigst — Sīgas (tagad pie Sausās Daugavas pret Doles salu)
Klawing
Stockis Peter och Hans — Stači (E 43)
Brutuli — Brutuli (E 43)
R—W: lašu lomi.
 Tagadējās pārmaiņas: Zaķusala apvieno agrāko *Fridrichs Holm* un *Baratz Holm* ar pagarinājumu nīcām pa straumi. Lucavsala paplašināta, sašaurinot tagadējo Bieķenu grāvi. Mūksala vairs nav sala. Abi Daugavas krasti tagad iekļauti pilsētā.
- Johans poort* — Jaņavārti
Helmersboff
Dam eller Strustrack — strūgu piestātne
Bärthelsboff
Kuyen holm — Kojusala
Libetz Holm — Lību sala
Hagensboff
Quarn — dzirnavas
Raggan } iekļauti Latgales priekšpilsētā
Gubb
Baran
Kleinek
*Stallen** * bija vēl Latvijas patstāvības laikā
Weber
Bars
Mockenholm — Mūksala
Möckensboff
Palmstruks boff — Bellesmuiža (E 43)

<i>Cabin Hoff</i> — Numurmuiža?	<i>Kattelkaln Kiörkia</i> — Katlakalna baznīca	<i>Batramshoff</i>
<i>Burmeisters boff</i> — Rāmava?	<i>Krogb</i> — krogs	
<i>Drelingsboff</i>	<i>Steen-Holma</i> — Akmensala (16. gs. „Acmingsala” pagasts)	<i>Quarn</i> — dzirnavas
<i>Christiansboff</i>	<i>Ny Hoff böver under Jungfruboff</i> — <i>Jungferboff ell.r Blumenthal</i> —	
<i>Maussatz</i>	<i>Jaunā muiža</i> , pieder pie Mazjumpravas	<i>Mazjumprava</i> (E 43 <i>Jumpravmuiža</i>)
	<i>Rittsting Lorentz</i>	
	<i>Pumps</i> — Pumpuris? (E 43)	
	<i>Zachris och Andris</i>	
	<i>Putzwests</i>	
	<i>Rebenek</i>	<i>Kaucher</i>
	<i>Gibb Hans och Herman</i> — Gibži (E 43)	<i>Annex</i>
	<i>Zeelskall</i> — Dzelskalis (E 43)	<i>Paüter</i>
	<i>Haugust</i>	<i>Rebe</i>
	<i>Panckart</i> — Pankaris (E 43)	<i>Jemberst</i>
	<i>Stinckull</i> — Stinkulis (E 43)	<i>Katemoisa</i>
	<i>Een deel aff (Dahlen Holma)</i>	<i>Hexting</i>
	— daļa Doles salas	<i>Iggans</i>
<i>Bule</i>		<i>Wilcka Doctor</i>
<i>Purma Anders och Peter</i>	<i>Klinke-Hans</i> — Kliņķi (E 38)	
<i>Tilt Anders</i>		
<i>Plouneck</i> — Pļavnēks (E 43)	<i>Kauge Pawel och Hans</i> — Veckaugas	
<i>Slutz Lorenz, Herman</i>	<i>Purtzingb</i> — Pūrdziņas (E 38)	
<i>Torpore</i> — būdinieks		<i>Rumelsboff</i>
<i>Buschwächter</i> — mežsargs	<i>Kauge Rein och Jost</i> — Jaunkaugas	<i>Reab Hans</i>
	(tagadējo Vējiņu vietā)	<i>Kilkert Berend och Jure</i>
		<i>Krogb</i> — krogs

X—Z, a—d: lašu lomi.

Tagadējās pārmaiņas: Urdze no *Lorentz Herman* (tagad: Katlakalna skola) līdz *Palmsrukshoff* (Bellesmuiža) tagad eksistē tikai ziemēlu daļā un mazāks posms dienvidu daļā; līdz ar to nevar vairs runāt par salu.

Dahlen Holma — Doles salas
Wilkal Peter — Vīlkumuiža (E 43)
Libs Hans — *Kauge Jesper* — Solāžkaugas (E 38) tagadējo Ceplakalnu vietā
Spechbelibs — *Taurit Jacob* — Taurītes (E 38)
Lisenek — *Rummel Skantz* — Rumbulas skansts
Bunchi Ewert och Simon — Bunkas (E 43)
Kilb Ewert och Hindric — Kīlķi (E 43)
Salming Gerd — *Cronans Kalkungen* — kroņa kalķuceplis
Koachi Anders — Kociņš (E 43)
Koake Herm — *Salming Hindrick* — Salmiņi (E 43)
Salming Gerd — *Swikkull* — Svīkulis (E 43)
Salming Gerd — *Goab Elas* — Gabris? (E 43)
Salming Gerd — *Dahlen Hoff* — Doles muiža
Salming Gerd — *Spelman Jurri* — Spēlmaņi (E 38)
Salming Gerd — *Scala Ulnarum* — mērogs olektis
Salming Gerd — *Oloff Quist* — Olof Bergbman

Tagadējās pārmaiņas: Abas Doles salas tagad savienotas, jo 17. gadsimtenā upe starp Doles muižu un Spēlmaņiem tagad ir sausa iejēja. Nepastāv vairs Klinšu sala (pie c) un Rautenaca sala. Sausās Daugavas 17. gadsimtenā atleka tagad pilnīgi atdala daļu Doles salas.

Iepazīnušies ar šo karti, varam atgriezties pie mūsu temata. Daudzajām zvejnieku un lauku mājām Daugavas lejtecē iznīkstot, varbūt aizgāja bojā arī attiecīgās dainas un citas šo māju iemītnieku tradīcijas. Tā kā viņu un pārējo latviešu nodarbošanās ļoti radikāli atšķīrās, tad līdz ar to varēja zust dainas ar pilnīgi citu tematiku nekā latviešu zemnieku dainās.

Daugavas lejtes latvieši blakus zemkopībai nodarbojās ar zvejniecību, pārcelšanu pār Daugavu, kā arī ar pilotu amatu (ievēdot un izvedot kuģus no jūras līdz pietātai Rīgā). Lielos kuģus, kam iegrime bija lielāka nekā kuģu ceļa dziļums, izkrāva un preces nogādāja tālāk latviešu laivinieki, t.s., bordingos, arī lichteros. Rīgas tuvumā dzīvoja arī Rīgas tirdzniecības palīgamatu locekļi. Plostus uz Rīgu novadīja latviešu enkurnieki. Kamēr nebija Daugavas tiltu, ļaudis, lopus un preces pāri Daugavai cēla latviešu laivinieki.

Tā kā visiem šo daudzo nodarbu darbiniekiem bija savas dainas, tiešām jānožēlo, ka šīs, neapšaubāmi kuplās, tautas tradīcijas aizgāja bojā. Pēc vēstures avotiem zināms, ka latviešu zvejnieki ne vien zvejoja, bet ar sazvejotām zivīm devās arī tālos tirdzniecības braucienos — pat līdz Dānijai. Kādām krāšņām dainām vajadzēja būt šiem tālās jūras braucējiem!

Reproducētā karte rāda, ka ļoti svarīga Rīgas apkārtnes latviešu nodarbošanās bija lašu zveja. Par to ir arī citas liecības. Tomēr lašu zveja Daugavā Rīgas tuvumā apsīka 19. gadsimtenā sākumā pēc tam, kad bija izbūvēti Daugavas krasti un sāka celt Rīgas fabrikas, kas sagandēja Daugavas ūdeni.⁵ Lašu zveja šaurākos apmēros saglabājās tikai pie Doles salas un jūrā. Jūrā lašu zveju piekopa Mānālsalas zvejnieki, ko aprakstījis A. Bīlenšteins:⁶ „Kopā samontēts lašuvads [latviski:] kopējs lašuvads veidots no 35—45 gabaliem 21½—4 asu platumā. Daugavas grīvā Mānālsalas zvejnieki lieto šādus vadus, ar kuņģiem rīkojas apm. 13 vīru”.

Uzrakstītajās dainās tomēr lašu zveja necik spilgti neatspoguļojas. Ir daina (iespiesta izlasē *Latviešu tautasdziesmas I*, Rīgā 1955):

*Silķīte dziedāja
Dzilā jūrā,
Zvejnieka dēliņa
Gaidīdama.*

*Reņģīte pati
Tīklā nāca;
Lasis, gudrinieks,
Aizmuka.*

(5359)

Tieši šī daina liecina par lašu zvejas panikumu, un jānožēlo, ka nav saglabāta neviena daina no rosīgā lašu zvejas perioda 17. un 18. gadsimtenī.

Isti kuplā skaitā vajadzētu būt bijušām arī dainām, kuņģas apdziedātas daudzās Daugavas salas. Tādas tomēr var sameklēt tikai ar grūtībām. Ir zīmīgi, ka viena šāda daina ir uzrakstīta 124 kilometrus attāļajā Zasā, Jēkabpils apriņķī:

*Es tev lūdzu, stūrmanīti,
Stūrē Lības saliņā!
Viena meita Lībiņai,
Otra Doles vagaram.*

(13260)

Par Lības salu dainotājs sauc Daugavas salu, ko 17. gadsimtenī vāciski sauca par *Libetzholm*, bet jaunākā laikā par *Lübecksholm*. Liekas, ka te sastopamies ar atmiņām par lībiešiem, ne lībekiešiem. Tāpat kā vācieši Lībiešu salas vārdu pārveidojuši par Lībekas salu, latvieši, šo vārdu neizprotot, to pārvērtuši par sieviešu priekšvārdu — Libu. Tā senās kartes iespējams izmantot arī pētījumiem kā vācu, tā latviešu tautas valodas etimoloģijā.

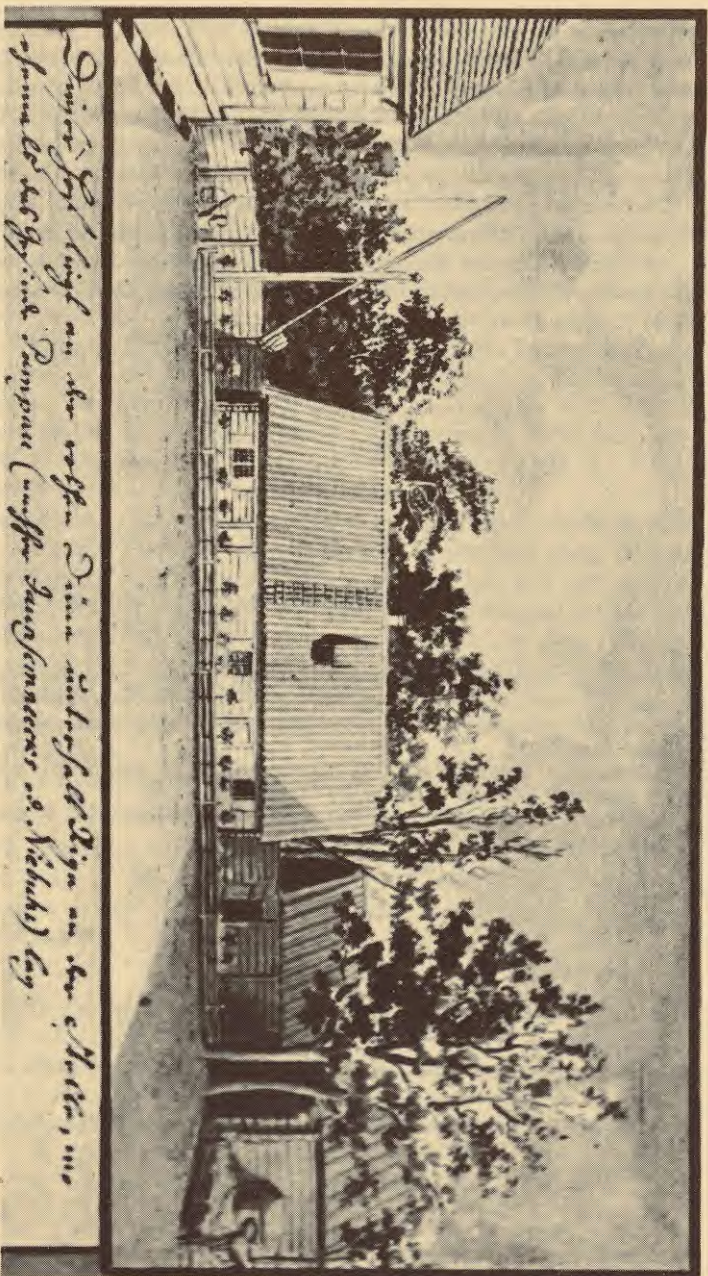
Jānožēlo, ka urbanizācijas un Daugavas radītā posta dēļ aizgājuši bojā Rīgas apkārtnes latviešu zvejnieku folklorā. Saglabāts ir gaužām maz. Noslēgumā citēšu dainu par Daugavu, kas apliecina Rīgas latviešu zvejnieku turību un paveŗ mazu ieskatu pazudušajā dainu pūrā (*Latviešu tautasdziesmas*. Izlase I, Rīgā 1955, 411. lpp.):

*Kas kait Rīgas meitiņām
Raibus cimdus nevalkāt:
Jūra vēŗpa dziŗpariŗus,
Daugaviŗa ŗķeterēŗa.*

(5267)

VĒRES

- 1 E. Dunsdorfs, „Topografiskā metode tautasdziesmu pētiŗanā”, *Cēŗa zīmes* 29 (1956).
- 2 *Ibid.*, 47. lpp.
- 3 1970. gadā Hanoverā pāŗspiestais, nedatētais, Latvijas patstāŗības laikā izdots plāns *Plan von Riga*; 1940. gadā izdotās 1:75.000 mēŗoga armijas stāŗa kartes — 1938. gadā rekognoscētā (38.) Daugavgrīvas un 1936. gadā rekognoscētā (39.) Rīgas karte.
- 4 J. Straubegs, *Rīgas vēsture* (bez izdoŗanas vietas un gada), 386. lpp.
- 5 M. Skujenieks, *Latvija* (Rīgā 1927), 41. lpp.
- 6 A. Bielenstein, *Die Holzbauten und Holzgerāte der Letten* (St.-Petersburg 1907—1918), 650. lpp.

BIJUSĀS LATVIEŠU ZEMENIEKU MĀJAS RĪGAS APKĀRTNĒ

J. K. Broces (Brotze, 1742—1823) zīmējums. Paraksta tulkojums: Šī muiža atrodas leļpus Rīgas pie Sarkan-
daugavas, vietā, kur agrāk bija Pampava mājas, bet vēlāk jaunzemesnieks vai Nīburs.

Pampava mājas sk. plānā 128. lappusē

Pirmā iespīestā latviešu tautasdziesma

Ernests Māršaus

Pirmā iespīestā latviešu tautasdziesma ar notīm ir publicēta 1635. gadā Frīdriha Meina grāmatā *Syntagma de Origine Livonorum*, 45. lpp.¹ Ja neskaita kādu 1584. gadā tiesas prāvā uzrakstīto sāls pūšamo vārdu formulu, tad Meina tautasdziesma ir vispār pirmā, kas rakstos fiksēta. Mūsu kultūras vēsturē šī tautasdziesma kļūst sevišķi ievērojama ar to, ka ir pirmā, kam uzrakstītas notis. Tikai 1870. gadā, t.i., 235 gadus vēlāk, mūsu tautasdziesmām atkal uzraksta notis J. Cimze un Bankins. 1872. gadā iznāk Cimzes krājums *Dziesmu rota jauktam korim*.

Lai kritiski novērtētu Meina publicēto nošu uzrakstījumu, būtu nepieciešami kādi dati par viņa zināšanām tā laika mūzikas teorijā. Diemžēl, šai jautājumā viņa līdzšinējās biografijas klusē. Septiņpadsmitā gadsimtena sākumā Eiropas mūzikas priekšgalā bija Itālijas komponisti. Tā kā šo „jauno mūziku” uz Vāciju atveda Heinrichs Šics tikai ar 1629. gadā publicēto *Symphonia sacra*² un tā kā Meins Latvijā ieradās no Pomerānijas 1625. vai 1628. gadā, tad nav ticams, ka viņš pazina jauno Itālijas mūziku.

Trūkstot sīkākiem biografiskiem datiem, par Meina teorētiskajām zināšanām varam spriest tikai pēc viņa nošuraksta. Turklāt nemaz nav zināms, vai viņš šīs notis uzrakstījis pats, vai arī to izdarījis viņa svainis Georgs Mancelis vai kāds cits.

Apskatot pirmo uzrakstīto tautasdziesmu no tehniskā viedokļa, vispirms konstatēsim, ka tā rakstīta 16. un 17. gadsimtenī parastajā dziesmu nošurakstā.³ Notis rakstītas uz vienkāršainas piecu līniju sistēmas, kas bija izveidojusies no agrākajām krāsaino līniju sistēmām. Ar „I. Vox” apzīmēta galvenā priekšdziedātāja — locītāja balss, bet skaitļi 2., 3., 4. un 5. nozīmē vilcēju balsis. To paskaidro Meins komentārā par dziesmu, kas latviešu lasītājiem pieejams K. Strauberga atstāstījumā.⁴

Meina lietotās zīmes bija ieviesušās jau 15. gadsimtenī, un to nozīme ir:

Zīme	Mūzikālais termins	Paskaidrojums
	Atslēga:	Vidējais do, novietots uz apakšējās
	C atslēga	līnijas, apzīmē soprānu.

Taktszīme: Pusnots uz katru sitienu četrū ceturt-
 daļu taktī.

Alla breve

Nošu gaŗumi:

Maxima

= 2 *longae*

Longa

= 2 vai 3 *breves*

Brevis

= 2 vai 3 *semibreves*

Semibrevis

= 2 vai 3 *minimae*

Minima

= 2 vai 3 *fusae*

Fusa

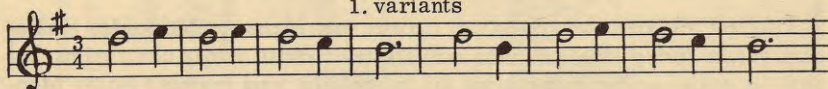
Meina publicējumā no nošu gaŗumiem lietots tikai *longa*, *semibrevis*, *minima* un *fusa*.

Kā parasts, Meina laikā nebija takts iedalījuma svītriņu. Pēdējās lietoja tikai instrumentālai mūzikai. Taktsmērs *alla breve* norāda, ka taktī jābūt nošu vērtībai divu pusnošu apmērā. Ar *longa* apzīmētās vilcēju balsis (otra — mazo tercū, trešā — tīro kvintu, ceturtā — mazo septimu un piektā — mazo decimu zemāk) ir pietiekami raksturotas ritmiskā ziņā.

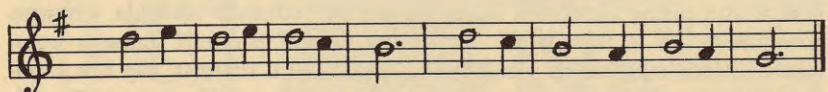
Pārrakstot Meina dziesmu vijoles atslēgā, sadalot to taktīs un moderni-
 zējot pašas dainas rakstību, dabūjam šādus divus melodiju variantus. Otrs
 variants ir tuvāks oriģinālam.

MANA BALTA MĀMULĪT

1. variants

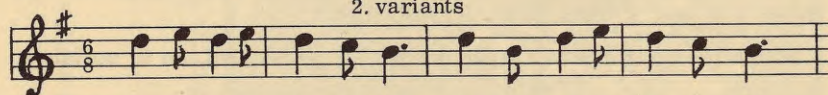

Ma-na bal-ta mā-mu - līt, dod man vie-nu ka - ģe - nīt'.

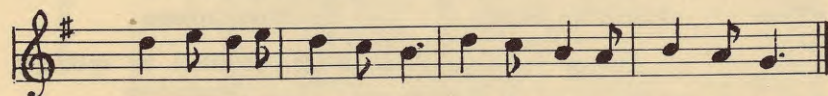

Man pe-lī-te pie-ju - kus' pie tā svies-ta bun-du-liņ'.

2. variants

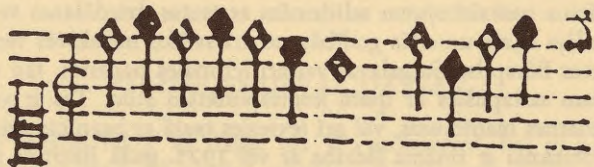
Ma-na bal-ta mā-mu - līt, dod man vie-nu ka - ģe - nīt'.

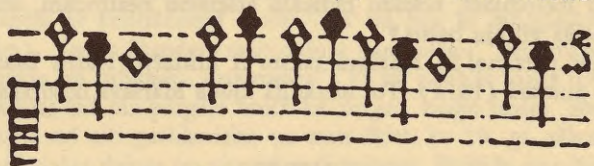
Man pe-lī-te pie-ju - kus' pie tā svies-ta bun-du-liņ'.

DE ORIGINE LIVONOR. 45

feu pausâ semibrevis ♢, gaudeant, hoc modo: *I. Vox.*

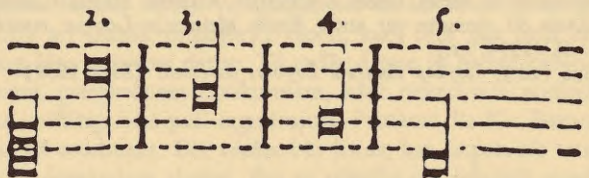
Manne Balte Mamelnt/ Dob mann weene

Rastlent/ Mann pelste peejulus/ Peta

foeeste bundeling.

Hæc, quam dixi, Lettorum lingua est. Utuntur eodem canendi, modo in suo idiomate Esthones. Frequentius tamen hæc sequenti, quæ utriq; genti quasi generalis fere est, non tantum prædictum textum, sed quosvis etiam
alios

Meina dziesma ar vilcēju balsīm atgādina piecbalsīga kanona dziedāšanas veidu. Ļoti zīmīgs ir Meina paskaidrojums par pavadītājām balsīm vienbalsīgai dziesmai. Paskaidrojums liecina, ka jau 17. gadsimtenī teicējas balsi var salīdzināt ar skolota solista balsi, ko pavada kora balsis dažādos intervallos — gan sekundā, kvartā, sekstā, oktāvā vai tercā, kvintā utt.

Ja šo Meina paskaidrojumu salīdzinām ar tautas dziedāšanas veidu, kā vēl nesen dziedāja kāzās un citās godībās vai arī svētku novakarēs vecākās paaudzes latvietes Bērzpils, Gaigalavas vai arī leišmales pagastos, tad varam secināt, ka esam sastapušies ar īpatu kontrapunktālu stilu. Tas ir vai nu pašu latviešu senatnes mantojums, vai arī ieviesies tautā ar baznīcas mūziku.

Meina dziesmai ir zināma līdzība ar vēl 1925. gadā Bērzpils pagastā uzrakstītajām dziesmām.⁵ Arī salīdzinot ar A. Jurjāna savāktajām latviešu tautasdziesmu melodijām, nekādu radikālu atšķirību neatrodam, atskaitot vienīgi īpatnējās vilcēju balsis.⁶

Redakcijas piezīme: Šo Māršava rakstu ir kritizējis Kārlis Brambats *Ceļa zīmju* 50. numurā (1972). Tur aizrādītā kļūda Māršava nošurakstā izlabota.

VĒRES

- 1 Fridricha Meina biogrāfija: E. Dunsdorfs, *Latvijas vēsture 1600—1710* (Stokholmā 1962), 416—417. lpp. Par šīs tautasdziesmas uzrakstīšanas laiku sk.: K. Draviņš, „Mūsu pirmā iespīestā tautas dziesma”, *Ceļa zīmes* 18 (1954), un „Über das älteste gedruckte lettische Volkslied”, *Meddelanden ... vid Lunds Universitet* (1953).
- 2 H. Schütz, *Sämtliche Werke* V (Leipzig 1887).
- 3 Sk. nošuraksta paraugus: G. Kinsky, *Geschichte der Musik in Bildern* (Leipzig 1929), *passim*.
- 4 K. Straubergs, „Tautas dziesmas un to dziedāšana”, *Latviešu tautas dziesmas* I (Kopenhāgenā 1952), XXVIII lpp.
- 5 Līdzīgu melodiju šī raksta autors noklausījās Atašienē Martas Ciematnieces dziedājumā. Kādu tās variantu var atrast Emīla Melngaiļa *Latvijas muzikas folkloras materiālos* II (1334. nr.).
- 6 J. Graubiņš (ed.), *Jurjānu Andreja kopotas dziesmas* (Rīgā 1939).

Ziņģes un dainas

Jānis Sarma

1. ZIŅĢES UZVAR DAINAS

Ir vispār zināms fakts, ka daļēji jau 17. gadsimtenī, bet jo plašā mērā, sākot ar 18. gadsimteni, luteriskā garīdzniecība bija stipri neiecietīga pret dainām. Viņi tajās saklausīja pagāniskā laika atliekas un līdz ar tām dažu ko, kas nesaskanēja ar kristiānisma morāli (kā tas bija ar sakrālajām Jāņu un kāzu dainām). Vecais Stenders sauc dainas par „blēņu” dziesmām un stāda tām pretī savas un tulkotas „dziesmiņas”. Tā kā pēdējās lasīja un dažas arī dziedāja skolās, tad tās pārgāja tautā kā *ziņģes*, ziņu lustes. Stendera paraugam sekoja arī citi garīdznieki, un man šķiet, ka 19. gs. sākumā ziņģes jau bija izspiedušas dainas no vispārējas lietošanas. Pēdējās dziedāja vēl tikai Jāņos un kāzās, kur tām, kā jau minēju, bija, kaut apzinīgi neapjausta, sakrāla nozīme.

Ap 19. gs. vidu ar Tautas atmodas sākumiem modās no jauna interese par dainām, jo tajās domāja saskatāmu tautas romantisko pagātņi. Bet šī interese bija inteliģences un ne tautas lieta. Dainas sāka vākt. Par to rakstīja un aicināja krājējus *Austrums*, *Mājas viesis* un vēlāk *Baltijas vēstnesis*. Visumā krājēji bija lauku inteliģence: skolotāji, pagastu skrīverī, retāk kāds dakteris, muižkungs uc. Varbūt, ka viņi ievēroja un saprata aizrādījumus, ko lasīja presē, un tāpēc turējās vairāk vai mazāk pie tā, ko dzirdēja no dainu teicējiem. Bet bija arī mazāk inteliģenti vācēji, kam bija gan liela sajūsma, bet diezgan maza jēga par savu darbu. Tā radās dainas ar nekad nebijušu dievību apzīmējumiem, pieminētiem notikumiem, kādi nekad nav notikuši, un vārdiem, kuŗus iesūtītāji bija paši izgudrojuši. Protams, ka Kr. Barons visu materiālu sijāja kā arodnieks. Bet varēja būt lietas, kas izspraucās cauri pat viņa ļoti rūpīgi pārdomātajam sietam. Par to rakstīja un debatēja presē. Man arī šķiet, ka vācēju starpā varēja būt dzejiski apdāvinātas personas, kas tik veikli atdarināja īstās dainas, iespraužot savus vārdus dainu neizprasto vārdu vietā un runājot par parādībām, ko paši izdomājuši, ka tas varēja palikt nepamanīts.

Šai pašā laikā radās dzejnieki, kas apzīmēja sevi ar īpatnējiem, senatnīgi skanošiem segvārdiem: Bangpūtis, Vaidelaitis, Pērkonēdēls, Jūrvaldis utt. Kā paraugs šiem dzejniekiem varēja noderēt, piemēram, A. Pumpura „Stāsti manim, Daugaviņa”, kas saistīja ar savu gaišo vieglumu, kaut arī nesaskanēja ar tautas dainu ritmu un grēkoja arī ar atskaņām. Šis dzejolis (paša Pumpura nolasīts kādās Piebalgas kāzās) tūlīt kļuva par *ziņģi*, ko dziedāja kā Vidze-

mē, tā Kurzemē. Arī pāris Ausekļa dzejoļu kļuva par ziņgēm. Bet *Latviešu avīzēs* ziņģes ražoja kāds Vītiņš, Šēnberģis un citi. Vecpiebalgas ērgelnieks Pēteris Šancberģis gādāja ziņģēm meldijas, gan ne visām. Daudzām tika piemērotas vācu meldijas, kuŗas laikam dziedāja muižās.

Atceros mazu grāmatiņu, kur bija romantisku vācu dziesmiņu teksti un meldijas, ko vēlāk dzirdēju ziņģējot latviski. Parādījās arī (Šablovska apgādā Rīgā) ziņģu krājumi ar bilzainiem vākiem kabatas grāmatu formātā un nosaukumiem: *Ziņģu grāmatiņa*, *Jaunas ziņģes* vai *Ziņģu lustes*. Grāmatiņā, tāpat kā baznīcas dziesmu grāmatā, vīrs katras ziņģes bija atzīmēta meldija. Ja ne, tad bija teikts: Savējā meldijā. Dziedātājiem tad meldija bija jāsameklē pašiem, tāpēc gadījās, ka to pašu ziņģi dziedāja vairākās meldijās. Vēlāk, kad noteica obligāto skolas apmeklēšanu (tas ir, sāka rūpēties, lai likumos rakstītais pārvērstos īstenībā), meitenes skolā pierakstīja veselas klades ar ziņģēm, no kuŗām tad dziedāja tikmēr, kamēr prata no galvas.

Ziņģes dziedāja ganos, visādos godos, svētkos un, kur vien bija kopā jaunatne. No savām bērnu un jaunības dienām atceros šādas ziņģes: „Smukmeitiņa ganos gāja”; „Stāsti manim, Daugaviņa” (Pumpura vārdi); „Stāvu es pie lodziņa”; „Cel mani pār pār Daugavu”; „Pie alusgalda sēdēja”; „Cik ezers rāms” (kāda vācu romantiķa dzejoļa tulkojums); „Ritos, kad gaiļi dzied” (vācu dzejnieka Eduarda Mērikes ļoti skaistā dzejoļa „Das verlassene Mägdlein” latviskojums); „Es nezinu tiešām, kālabad” (H. Heines „Lorelejas” latviskojums); „Viens muižnieks jā pa ganībām” (reizē arī rotaļa); „Vakar es tev redzēju” (arī rotaļa); „Meldermeitiņa” (dziedāja, saķērušies rokās, ap galdu sēžot un lokoties no vienas puses uz otru); „Pastalnieks” (reizē arī deja); „Tev dziļi acīs ieskatīju” (Pēterša Šancberģa kompozīcija); „Kā Daugava vaida” (Ausekļa vārdi); „Rozes sen jau novītušas” (Kaudzītes Matīsa vārdi); „Desmit kapeikas vēl ķešā” (Eduarda Veidenbauma vārdi); „Dažu skaistu ziedu” (Andrieva Niedras vārdi); „Lautās priedes” (Raiņa vārdi, Sprōģu Jūlija meldija); „Kuģis Norvils” (tekstā ap 30 pantu); „Pie Donavas” (kaļavīru dziesma); „Nu mani mičos” (dziedāja kāzās, kad līga-vai noņēma vainagu un lika galvā mīci — aubi; Richarda Vāgnera meldija no kādas operas); „Dundurs rožu dārziņā” (daina?); „Beķercepti kļiņģerīši” (reizē arī rotaļa); „Pagraba dzīvoklī drūmā” (Jāņa Akurātera vārdi).

Šīs ziņģes esmu pats līdzī ziņģējis Zemgalē. Domāju, ka dažas no tām bija pazīstamas arī Vidzemē.

Reizē ar ziņģēm manā jaunībā dziedāja arī dziesmas, kuŗas sauca par tautas dziesmām: „Maza biju, neredzēju”, „Pūt, vējiņi”, „Tautiets mani aicināja” (rotaļa), „Kumeliņi, kumeliņi” (rotaļa), „Kur tad tu nu biji, āzīti mans?”, „Saulīt’ vēlu vakarā”, „Trīs jaunas meitas”, „Es kaŗā aiziedams”, „Meita gāja uz avotu” (vai daina?), „Rīga dimd”. Dziedātāji šīs dziesmas dziedāja tikpat lēni un sēri kā ziņģes. Visas minētās tautasdziesmas bija arī ievietotas ziņģu grāmatiņās.

Pēdējo ziņģu krājumu, ko bija sarakstījis Teodors Ragovskis un iespiedis

Bauskas grāmattirgotājs Stepermaņu Krustiņš, redzēju Bauskā ap gadsimtu maiņu. Grāmatīņas virsrakstu neatceros.

Nezinu, kāpēc Stendera un viņa pēcteču pūlēm bija tik labi panākumi un kāpēc ziņģes bija tik plaši pazīstamas un iecienītas. Varbūt to saturs bija vairāk piemērots dziedātāju toreizējam noskaņojumam? Varbūt ziņģes drošāk, atklātāk izteica jaunatnes romantismu? Varbūt arī tās bija populāras tāpēc, ka visumā nosodīja ļauno un vairāk vai mazāk izteica ilgas pēc labā uzvaras? Jāatceras, ka tai pašā laikā jau bija pazīstami arī lielie sentimentālie romāni — „Kapsētas Urzula”, „Bālā grēfiene”, „Venecijas asinsnakts jeb bandu bērns Marino Marinelli”, kuŗus varēja pirkt gadatirgos pa burtnīcām. Bet apzinīgais tautiskums, kas parādījās pēc pirmajiem dziesmu svētkiem, bija šaura inteliģences parādība, kas tautas masas skāra diezgan maz, un tāpēc ar to saistītā dainu vākšana un izmantošana tautai palika sveša.

Par ziņģēm varēja pārveidot arī dažas garīgās dziesmas 19. gadsimta sākuma dziesmu grāmatās, kam bija jūtams ziņģu raksturs un ko vecāsmātes baznīcā vilka un locīja, maz ņemot vērā ērgelnieku. Tāpat tas notika, mirušos izvadot kapsētā, kur pārnīeks vadīja dziedāšanu.

2. CIŅA PRET DAINU ATJAUNOŠANU

Laikmetā, kad latvieši paši sāka vākt dainas, daļa latviešu inteliģences mēģināja rakstīt modernos literāros darbus dainu valodā un par dainu tematiku. Tomēr kāda cita izglītoto daļa sāka jo sīvu ciņu pret to, ka dainas varētu kļūt par pamatu nākamai latviskai dzejai.

Bija iznākusi *Zalkša līgava* — „latviešu teika no Lautenbacha-Jūsmiņa”. Teika bija rakstīta tautasdziesmu ritumā un bez atskaņām. Pret šo darbu nu 1880. gadā laikraksta *Bals* 73. numurā parādās Kalninieka recenzija, kuŗā starp citu rakstīts: „Līdz šim vēl nav neviens latviešu dziesminieks spējis bez tapīnātiem teikumiem īsti dziedāt tautas dziesmu garā un, kā liekas, tad gan nespēs pavisam; tādēļ tas nav nekas svešs, kad arī Zalkša līgava skan tik vien retās vietās tautas dziesmu skaņā. Tautas dziesmas ir brīnišķīgi radījumi, kuŗi gan paši redzami, bet kuŗu celšanās nav izprotama un kuŗas radīt cilvēkam vismazāk tagad vairs nav vēlēs. Mēģinājumi dziedāt tautas dziesmu garā būs lielāko tiesu tik vien bezgarīgi gara augļi.”

Kalninieka (Kaudzītes Matīsa) domām grib pretoties Pārstrautu Jānis (mācītājs un literāts). Viņš to grib darīt *Balsē*, bet saņem atbildi, ka dažu iemeslu dēļ Pārstrausta pretraktstu nevarot iespiest. Tad Pārstrausts savu rakstu sūta žurnāla *Pagalmis* redakcijai, bet arī tā atsakās rakstu iespiest. Tad Pārstrautu Jānis rakstu „Domas par tautiskās dzejas nodibināšanu” iespiež atsevišķā brošūrā.

Pārstrausts runā gan kā valodnieks, gan kā Vakareiropas literātūras pazinējs. Pēc viņa domām, *Zalkša līgava* esot „īsts tautai dāvināts zelta gabals”,

un ar Lautenbachu latviešiem radies „pirmais patstāvīgais tautiskais dziesmiņieks”.

Nu arī Kalnieks atbild Pārstrautam ar veselu brošūru, kas iznāk 1882. gada 15. martā. Tā beidzas ar apliecinājumu, ka Pārstrauta brošūra „naidības, nievāšanas, uzpūšanās un rupjību ziņā pārspēj visus līdzšinējos šās kārtas darbus latviešu valodā...”.

Pēc tam kāds nezināms Jakobus žurnālā *Pagalms* tai pašā 1882. gadā cenšas abu pretinieku domas kaut cik izlīdzināt un nobeidz savu rakstu ar K. Hugenbergera pantiņu:

*Nav allažīņ strīdiņš uz ļaunu,
Bet dažreiz ir labumu dar’;
Tas gaišumu dzemdina jaunu
Un iesilda sirsniņas ar’.*

Tad 1882. gadā vēl kāds Montanus aizstāv Pārstrautu Jāni un līdz ar to arī pašu *Zalkša līgavu* (laikraksta *Latvietis* 52. numurā). Pārstrautu Jāņa pusē nostājās vēl arī Sumburu Atis (mācītājs J. Sanders). 1883. gadā Kalnieks izdod brošūru „Vēlreiz Pārstrautu Jānis ar savām domām un Montanus ar tādām pašām domām”. Viņam atbildot, tad *Balsī* un *Baltijas vēstnesī* parādās šāds sludinājums:

„Par ziņu!

Visiem tiem, kas pie manis apvaicājušies, vai es atbildēšot uz Kalnieka rakstiem pret „Domām par tautiskās dzejas nodibināšanu”, daru caur šo zināmu, ka man nekad nav nācis ne prātā viņam atbildēt uz tādu viscaur nelietīgu darbu.

Pārstrautu Jānis”

Ar šo paziņojumu tad polemika Tērbatas universitātes mācībspēka Jēkaba Lautenbacha un Vecpiebalgas pagasta skolmeistara Matīsa Kaudzītes starpā izbeidzās. Kā liekas, tad sabiedriskā doma bija Kaudzītes pusē.

Jā, šī polemika izbeidzās, jo laikam visi tās dalībnieki bija paguruši. Bet piecus gadus vēlāk — 1888. gadā žurnālā *Austrums* Lautenbacham notiek jauns uzbrukums. Un dīvainā kārtā uzbrucējs atkal ir pagastskolas skolmeistars, šoreiz Olainē, Teodors (Zeiferts). Kritizēdams Lautenbacha dzejoļu krājumu *Līga* un to pašu *Zalkša līgavu*, Teodors gan atrod abās grāmatās daudz jauku vietu, bet tomēr secina, ka: „Te trūkst tā ģenija, kas visas lietas dzīvā darbībā apjautīgi un skaisti virza priekš gara acs. Te neredzam vis izdzejnieka sajūtības dzimstošo būtību, bet lasām ātriģi taustāmo lietu aprakstu...”

J. Lautenbachs atbild Teodoram tā pašā gada *Austruma* numurā maija beigās, un viņa raksts beidzas ar vēlēšanos, lai Teodors turpmāk, „tik visai un vienīgi neskatītos caur sava prāta atslēgas caurumu”.

Teodors tai pašā gadā *Austrumā* atbild Lautenbacham ar rakstu „Dzejnieks un viņa laiks”, bet Lautenbachs 1889. gada janvārī arī turpat *Austrumā* norēķinās ar rakstu „Par kritiku”. Pēc tam *Austruma* redakcija (laikam baidīdamās no lasītājiem) polemiku izbeidz: „... lai gan nevaram nevienam

no abiem pilnīgi piekrist... , bet atstājam lasītājiem pašiem izspriest, kur un kam taisnība...”.

Arī mēs, polemikas lapas pāršķirstīdami, nespējam pateikt, kur un kam taisnība. Tur lasāmi daudzi un patiesi spriedumi, daudzas skaistas un labas domas, bet arī pārspilējumi un maz saprotamas lietas. Bet, ja nemaldāmies, tad pirmajā polemikā galvenā lieta ir nacionālā doma un šīs domas ietērpšana piemērotā formā, kas varētu būt dainu forma. Skaidrāk izsakoties — dainu forma varētu būt pamats, uz kuŗa veidotos nākamā laika latviskā dzeja.

Turpretim otras polemikas uzsācēja Teodora slepenā (varbūt neskaidri nojaustā?) doma ir tāda, ka Tautas atmodas laiks beidzies un līdzī tam arī daudzas garīgās dzīves norises, kas šai laikmetā gloriificētas, kļuvušas par vēsturisku mantojumu. Jaunā laikmeta apzīmējums ir Jaunā strāva, šī laikmeta vadītāja ierosme — realisms. Teodors vēl nav šī laikmeta apustulis, viņš to tikai nojauš. Pirmais apustulis parādās 1892. gadā Jāņa Jansona personā. Viņa pārliedība izteikta proklamātiskajā rakstā „Domas par jaunlaiku literatūru”. Tā moto ir:

*Ein neues Lied, ein besseres Lied,
O Freunde, will ich euch dichten!*

H. Heine

Pats Jansons saka raksta ievada piezīmē, ka „mūsu rakstniekiem galīgi trūkst jaunlaiku idejas un plašāki centieni...”. Tūlī viņš sāk šīs jaunlaiku idejas paskaidrot sīkāk un plašāk. Viņam piebiedrojas Rainis, Stučka un citi. Pēc tam atklājas, ka jauno ideju tēvs ir Kārlis Markss. Šo ideju spožumā dainas kā literāra vērtība neeksistēja, tās bija maz ievērojama etnografiska palieka, kam laikmeta literatūrā nebija nekādas nozīmes.

Vēlāk Rainis eksperimentējot mēģināja dainas izmantot lugā „Pūt, vējiņi” un citos darbos. Tāpat par interesantu eksperimentu šķiet, jāuzskata J. Medeņa metri, cik tālu tiem saskare ar dainām. Man tomēr liekas, ka no iepriekš apskatītā mūsu literatūras vēstures fakta varētu secināt, ka arī turpmāk dainām nebūs ietekmes latviešu modernajā literatūrā.

LITERATŪRA

1.

Trūkstot bibliografiskiem rādītājiem, tālākais pārskats par ziņģu grāmatiņām ir nepilnīgs.

Gothards Frīdrihs Stenders, *Jaunas ziņģes* (1. iesp. 1774, 2. iesp. 1783); *Ziņģu lustes* (1785, 1789).

Jēkabs Florentīns Lundbergs, *Dažādu jaunu un vecu dziesmu krājums* (1850).

E.F. Šēnbergis, M. Vitiņš, *Kabatas grāmatiņa* ar daudz lustīgām ziņģēm (1. iesp. 1856, 2. — 1862, 3. — 1878, 6. — 1884).

Veirichs, *Dziesmu vaiņaks* (Jelgavā 1857 un divi 1866).

J. Kaktiņš, J. Caunīte, *100 Dziesmas un ziņģes ar notēm jaunekļiem par labu* (Rīgā 1858).

Juris Caunīte, *Dziesmu kronis* (Rīgā 1861).

Jānis Rugens, *Dažādu dziesmiņu krājums* (I daļa 1862, II daļa 1879).

Lapas Mārtiņš, *Mīlestības un mīlestības—gaudu dziesmas* (1868); seko vēl pieci izdevumi.

J. Lepše, *Latvju cinišanās pret bruņeniekiem* 13. gadu simtenī Kurzemē, ziņģe no J. Lepše (Bauskā 1878).

Ernests Dinsbergis, *Bāriņš Antonius*, 2. druka pie Šablovskā (Jelgavā 1870); 6. druka pie Šablovskā (1881).

Sīņģu grahmatīņa 100 sīņģes sakrahtas is labakajeem Latweeschu dseesmineekeem. Zetortais krahjums (Jelgavā 1888, J. Schablowsky apgahdeenā).

2.

Andrejs Johansons, *Vecrīgas ziņģu grāmata* (1967), 214 lpp. Johansona grāmātā publicēta 41 ziņģe — gan no atsevišķu dziesmu lapu iespaidumiem, gan no šādām ziņģu grāmatiņām:

M. Lapp. *Divi dziedājumi iz Vērmaņa dārza Rīgā* (Rīgā 1872).

Fr. Mekons, *Slapjas ziņģes priekš tiem un tām, kas dzīvo un grib dzīvot* (Rīgā 1875).

Rīga jeb ziņģe par Rīgu un viņas dzīvi. Sarakstīja M. Reinberg, pārtaisīja un vairoja E. Dünsberg ([4. izdevums] Rīgā 1875).

C. Zilinsky [= K. Cilinskis], *Tagadējā Rīga ar savām latviešu biedrībām un dažādās siržu skaņas* (Rīgā 1884).

Sekojošās ziņģes izdotas par jaunu faksimilā:

Bāriņš Antonius. Dziesma ar jauku rīmi „Amijants un Vilintus” no E. Dünsberga. Pēc 7. izdevuma (Jelgavā un Rīgā 1910) faksimilā reproducējis O.J.[ēgens] (Čikāgā 1970).

Kuģis Norvila ar izreizotājiem jūraslauņītāju nagos, jeb: Verdzība Afrikā 19. gadu simteņa vidū. Pastāstījums vērā liekama gadījuma, kas arī apdziedāts ar jauku rīmi. Te klāt pielikums „Vilhelmīne”. Pēc J. Šablovskā izdevuma (Jelgavā 1866) faksimilā iespiedis O.J.[ēgens] (Čikāgā 1971).

3.

A. Grigulis un V. Austrums (ed.), *Latviešu literatūras kritika I—III* (Rīgā 1956—1958).

T. Zeiferts, *Latviešu rakstniecības vēsture II* (1958).

Materiāli dainoloģijas bibliografijai

Lilija Dunsdorfa

Šī pārskata pamatā ir *Archīva* IV sējuma pirmajā izdevumā publicētie dati, papildināti ar starplaikā apzinātajiem. Ziņas iegūtas, gan pārbaudot Melburnas latviešu biedrības bibliotēkā atrodamos izdevumus, gan (samērā nedaudz) no bibliografiskiem rādītājiem. Pārskats nav pilnīgs, jo vēl joprojām nav bijis iespējams sistematiski izskatīt pat visus piesniedzamos izdevumus, sevišķi periodiku. Par palīdzību materiālu vākšanā jāpateicas Edgaram Dunsdorfam.

Tāpat kā iepriekšējā rakstā (1964. g.) šai pārskatā uzņemti trimdas laikā kopš 1944. gada (šoreiz līdz 1972. gadam, ieskaitot) ārpus Latvijas publicētie darbi par dainām un, izmantojot dainas, kā arī raksti par dainu vācējiem, sevišķi Krišjāni Baronu. Darbi nav šķiroti pēc to kvalitātes — pārskats aptver kā zinātniskus apcerējumus, tā populārus rakstus, kur dainas lietotas tikai ilustrācijai. Atšķirā no 1964. g. raksta šai pārskatā ietilpināti arī dati par dainu tekstu un melodiju publicējumiem, arī dainu tulkojumiem svešvalodās. Kaut plašāku autentisku dainu tekstu izdevumu mums joprojām ir tikai divi, daudzās sīkākās publikācijas var dot vērtīgu vielu pētniekiem dažādās nozarēs. Tās interesēs ne vien literātūrvēsturniekus un valodniekus, bet arī psihologus, pedagogus un citus. Izdevēju izvēle, attiecīgās dainas publicējot, liecina ne vien par pedagogu centieniem, bet arī par lasītāju gaumi. Ir interesanti izsekot, kā daudzajos populārajos izdevumos mūsu „tīrās” dainas pārveidojas un apaug ar dažādiem ziņģu elementiem.

Pārskatā ietilpst tikai minimālie dati par attiecīgo publikāciju. Datus mēģināts dot oriģinālrakstībā, sevišķi par dialektā publicētajiem darbiem. Citādi tomēr bibliografiskās prasības nav stingri ievērotas — vienveidoti izdošanas vietu nosaukumi, tāpat vienveidota rakstība garumzīmju un mīkstinājumu ziņā, labotas redzamās iespiedumkļūdas. Pievienota norāde (ar šifru BJ un atbilstošu numuru) uz B. Jēgera *Latviešu trimdas izdevumu bibliografiju*, kuŗā atrodams darba precīzais nosaukums un sīkākas ziņas par to.

Pārskatā atzīmēti (minot attiecīgās lappuses) arī tādi darbi, kas dainām pieskaņas tikai nedaudz. Protams, šīm atzīmēm ir lielā mērā gadījuma raksturs, un šādu darbu būs daudz vairāk. Nav turpretim atzīmēti darbi, kuŗos nav konstatējami atsevišķi dainām veltīti posmi, bet kas tomēr daļēji uz tām pamatojas un tās izmanto kā avotu. Kā piemērus te varētu minēt V.R. Šmālštīga un B. Jēgera tulkoto J. Endzelīna plašo darbu *Comparative Phonology*

and Morphology of the Baltic Languages (The Hague etc. 1971), Kr. Stanga darbu: Ch. S. Stang, *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen* (Oslo etc. 1966) vai A. Gātera pētījumu: „Der Stammwechsel lettischer Substantiva”, *Orbis* XIV, 2 (1965), XV, 1 (1966). Pārskatā neietilpst arī daudzie tautasdziesmu grupējumi par kādu tematu, kas publicēti skolu lasāmgrāmatās.

Dainu melodiju publicējumi nav ietilpināti kopējā pārskatā, bet doti atsevišķi pārskata otrajā daļā.

Saīsinājumi

AB = *Acta Baltica*; AD = *Akadēmiskā dzīve*; AL = *Austrālijas latvietis*; ALA KBB = *Amerikas latviešu apvienības kultūras biroja biļetens*; ALHZA = Amerikas latviešu humānitāro zinātņu asociācija; BH = *Baltische Hefte*; BJ = B. Jēgers, *Latviešu trimdas izdevumu bibliogrāfija*; C. = *Ceļš*; Com. B. = *Commentationes Balticae*; CZ = *Ceļa zīmes*; DB = V. Rūķe-Draviņa (ed.), *Donum Balticum* (Stockholm 1970); Dz. = *Dzeive*; ed. = rediģējis; JG = *Jaunā gaita*; K. = *Klēts*; KBGG = *Krišjāņa Barona gada grāmata*; kl. = *klasei*; Lb. = *Labietis*; LE = Arveds Švābe (ed.), *Latvju enciklopēdija*; LFM = E. Melngailis, *Latviešu folkloras materiāli*; LHZA = Latviešu humānitāro zinātņu asociācija; LJD = *Latviešu jaunatnes divreizdivi*; LM = *Latvju mūzika*; LTD = *Latviešu tautas dziesmas* (Kopenhāgenā 1952—1956); MLB = Melburnas latviešu biedrība; pamatsk. = pamatskolas; rec. = recenzija; sak. = sakārtojais, sakopojis; SCBS = *Second conference on Baltic studies*. Summary of proceedings; tautsk. = tautskolas; tdz. = tautasdziesmas; tr. = tulkojis; TS = *Trimdas skola*; TV = *Treji vārti*; U. = *Universitas*; Ug. = *Uguns kurs*; Z. = *Zintis*.

I

Raksti par dainām un, izmantojot dainas, dainu krājumus un izlases

A., J.

— „Ievadam” [par nerātnām dainām], LTD XII (Kopenhāgenā 1956), 5—8. lpp. BJ 1161

ĀBELE-RUĻIKOVA, Irma

— „Pirts tautu etnoloģiskā aspektā un latviešu tautas dziesmās”, AD 13 (1971), 68—75. lpp.

ADAMOVIČS, Fricis

— „Dārtas ielā” [dzejolis par K. Baronu], *Tēvu valoda* pamatsk. 7. kl. (Vestfāles Hallē 1947), 144—147. lpp. BJ 2047

ADAMOVIČS, Ludvigs

— „Senlatviešu mītoloģija”, LTD XI (1956), 557—576. lpp. BJ 1161

ĀDAMSONS, Ēriks

— „Nacionālais šarms” [1928], Jānis Rudzītis (ed.), *Raksti* 1 (1960), 403—404. lpp. BJ 9

AKMENTIŅŠ, Osvalds

— „Par dainu tulkojumiem angļiski”, *Klēts* 4 (1960), 26—28. lpp. BJ 3018

— „Populārizēsim Krišjāņa Barona darbu!”, *ALA KBB* 2 (1960), 59. lpp. BJ 2685

ALAINIS, Eduards, sak.

— Pie dzintara jūras (Fišbachā 1947), 176 lpp. BJ 54 [saturā arī 74 tdz. teksti]

ANDRUPS, Jānis

— „Cīņa ar velna riju”, *CZ* 23 (1955), 40—45. lpp. BJ 2799

— „Folk-poetry”, *Latvian literature* (Stockholm 1954), 11—46. lpp. BJ 2355

— „Latviešu literātūras vēstures vienība”, *CZ* 24 (1955), 114—120. lpp. BJ 2799

APKALNS, Longins

— „Die lettische Volksmusik aus der Sicht der kulturhistorischen Gegebenheiten des baltischen Raumes”, *Anthropos* 54 (1959), 761—795. lpp.

— „Über die Sonnenwendetraditionen der Letten”, *BH IX*, 4 (1963), 214—220. lpp.

ARBUSOW, Leonid [jun.]

— „Herder und die Begründung der Volksliederforschung im deutschbaltischen Osten”, *Im Geiste Herders* (Kitzingen 1953), 129—256. lpp.

AUDRIŅŠ, Jānis

— „Dziesmas spēks”, *Lb.* 42 (1971), 960—961. lpp.

AUSEKLIS (Krogzemju Mikus)

— „Latviešu tautas dziesmas”, *Tilts* 124-125 (1972), 23—32. lpp.

— „Latviešu tautas dziesmas tautas skolā”, *Lb.* 35 (1968), 601—610. lpp.

B., A.

— „Krišjāņa Barona senči”, *Tēvu valoda* tautskolu 3. kl. [Minchenē 1946], 89—90. lpp. BJ 2044, [1]; *Tēvu valoda* tautskolu 3. kl. (Icchoē 1949), 86—87. lpp. BJ 2046, [1]

BALYS, Jonas

— „Folklore research in the Baltic countries, especially Lithuania, in the Soviet period”, I. Ivask (ed.), *First conference of Baltic studies* (Tacoma 1969), 36—39. lpp.

BĀRDA, Frīcis

— „Latvju dainas” [dzejolis], *Dziesmas un lūgšanas dzīvības kokam* (Štutgartē 1946), 245. lpp. BJ 132

BARONE, Lidiņa

- „Atmiņas par manu vectēvu Krišjāni Baronu”, U. 7 (1960), 14—17. lpp. BJ 3435

BARONS, Krišjānis

- „Krišjāņa Barona atmiņas”, *Tēvu valoda* tauts. 4. kl. [Vācijā 1946], 92—95. lpp. BJ 2044, [2] un 2045
- [„Ievads”] „Latviešu tautasdziesmu krāšanas vēsture”, Edgars Dunsdorfs (ed.), *Senie stāsti* (Melburnā 1955), 161—167. lpp. BJ 430
- *Latvju dainu izlase* (3. izd. Eslingenā 1949), [445] + [442] lpp. BJ 136

BAUMANIS, Arturs

- *Krišjānis Barons* (Augsburgā [1947]), 142 lpp. BJ 139
- „Krišjānis Barons 1835—1960”, ALA KBB 3 (1960), 95—96. lpp. BJ 2685
- *Latvian poetry* (Augsburg 1946), 17., 53—58. lpp. BJ 2368
- *Tautas dziesmu izlase* (Augsburgā 1946), 128 lpp. BJ 140

BERGMANN, Gustav

- *Die erste Sammlung der lettischen Volkslieder von Gustav Bergmann*, H. Biezais, ed. (Uppsala 1961), 100 lpp.
- *Die zweite Sammlung der lettischen Volkslieder von Gustav Bergmann*, H. Biezais, ed. (Uppsala 1967), 110 lpp.

BERKIS, Arvīds

- „Kā dziedāja senais latvietis”, *Latviešu jaunatnes divreizdivi* (Kalfornijā 1971), [17] lp.
- „Latviešu tautas dziesmu senā daudzbalssība”, *Latviešu jaunatnes divreizdivi* [Oregonā 1969], 1—8. lp.

BERZING, Bud

- *Sex songs of the ancient Letts* (New York 1969), 306 lpp.

BĒRZIŅŠ, Ludis

- „Daugava dzīvē un dzejā”, C. 8 (Virčburgā 1946), 230—233. lpp. BJ 2804
- „Gara pasaule latviešu tautas dziesmās”, *Sauksme* 32-33 (Kemp-tenē 1947), 35—38. lpp. BJ 3337
- *Ievads latviešu tautas dzejā* (Čikāgā 1959), 404 lpp. BJ 173
- „Kamēr Dievs vēl dod dienu... (piedziedājums latviešu tautas dziesmās)”, *Laiks* 41 (1956), 3. lpp. BJ 3053
- „Krīvu krīva piemiņai”, ALA KBB 3 (1960), 79—80. lpp. BJ 2685
- „Latviešu tautas dainas”, KBGG 1948, 45—47. lpp. BJ 3034
- „Latviešu tautas dvēsele un garīgā seja viņas dziesmās”, TS 13 (1958), 477—479. lpp. BJ 3423; U. 16 (1965), 5—7. lpp.
- „Melngailis un viņa mantojums” [rec. par LFM I—III], *Amerikas vēstnesis* 4 (1957) BJ 2700

GUSTAVS BERGMANS (BERGMANN, 1749—1814)
Anonima autora zīmējums

- „Senā sēta dzejas spoguļi”, *Kalve* (Hanavā 1946), 33—39. lpp. BJ 1100
- „Skaistuma pasaule latviešu tautas dziesmās”, *Laiks* 5 (Eslingenā 1946), 66—76. lpp. BJ 3052
- „Stils dzejas mākslā”, C. 15 (1946), 549—570. lpp.; 17 (1947), 74—82. lpp. BJ 2804
- „Tautas dzeja — tautas gudrība”, C. 5 (1946), 57—64. lpp. BJ 2804
- „Tautas dzeja tautas skolā”, *Ģimnaziju latviešu valodas skolotāju konference Fišbachā* (Fišbachā 1948), 43. lpp. BJ 751
- „Tautas dziesmu stila jautājumi”, LTD IV (1953), v—xxvi lpp. BJ 1161
- „Tautas valoda tautas gara dzīvē”, P. Starcs (ed.), *Akadēmiskās runas par latviešu nacionālām problēmām* ([Ņujorkā] 1954), 41—46. lpp. BJ 29

BĒRZKALNS, Valentīns

- „Ancient Latvian folk music”, Z. 6-7 (1962), 66—70. lpp.
- „Jurjānu Andrejs, viņa vieta un nozīme latviešu mūzikā”, C. 28—30 (1948), 29—32, 83—98. lpp. BJ 2804
- *Latviešu dziesmu svētki trimdā 1946—1965* ([Bruklinā] 1968), 331—337., 417.—421. lpp.
- *Latviešu dziesmu svētku vēsture 1864—1940* ([Bruklinā] 1965), 11—13., 18—20., 531—535. lpp.
- „Tautasdziesma latviešu koŗa mūzikā”, CZ 13 (1953), 45—51. lpp. BJ 2799

BICOLIS, Jānis

- „Balva trimdas saimei” [rec. par LTD I, II], CZ 13 (1953), 71—77. lpp. BJ 2799
- „Ievads Kriŗjāŗa Barona darbā”, K. 4 (1960), 18—23. lpp. BJ 3018
- „Kriŗjāŗa Barona gadā”, *ibid.*, 1. lpp.
- „Kriŗjāŗa Barona 125 gadu jubilejā”, ALA KBB 2 (1960), 59 lpp. BJ 2685
- „Latvieŗu literātūrai veltīts darbs” [rec. par BJ 870], CZ 15 (1953), 60—61. lpp. BJ 2799
- „Latvieŗu trochaisko tautas dziesmu dipodiju beigu zilbes kvantitāte”, ALHZA *Rakstu krājums I* (Ņujorkā 1957), 159—167. lpp. BJ 2687
- „Materiāli Kriŗjāŗa Barona mūŗa un darbu apcerei”, K. 4 (1960), 2—17. lpp. BJ 3018
- „Raksti par literātūru un folkloru Latvju enciklopēdijā” [rec.], CZ 31 (1956), 221—231. lpp. BJ 2799
- „Variantu skaita dažādība ‚Latvju dainās’ ”, LHZA *Rakstu krājums II* (Ņujorkā 1963), 152—183. lpp.

BIELENSTEIN, A[ugust]

— *Die Holzbauten und Holzgeräte der Letten* (St. Petersburg-Petrograd 1907—1918, Hannover 1969), 840 lpp. [grāmatā citēts daudz dainu oriģinālā un vācu tulkojumā].

BIEZAIS, Haralds

— „Die Bedeutung der Varianten für das Verständnis der Dainas”, DB, 57—68. lpp.

— „Darbi folkloristikā” [rec.], JG 77 (1970), 54—57. lpp.

— „Dziesmu krājējs Frīdrihs Dāniels Vārs un viņa krājums”, F. D. Vārs, *Palmariešu dziesmu krājums* (Upsalā 1961), 5—9. lpp.

— *Die Gottesgestalt der lettischen Volksreligion* (Stockholm etc. 1961), 267 lpp.

— *Die Hauptgöttinnen der alten Letten* (Uppsala 1955), 435 lpp. BJ 3878

— „Kāzu dziesmas”, AD 14 (1972), 54—57. lpp.

— „Māte Māra un viņas bērni” [rec.], JG 73 (1969), 48—49. lpp.

— „Raudošā Laima”, H. Biezais (ed.), *Latviešu kultūra laikmetu maiņās* (Stokholmā 1966), 45—64. lpp.

— *Die Religionsquellen der baltischen Völker ...* (Uppsala 1954), 91—94. lpp. BJ 2377

— „Sakrālais ražas upura mielasts”, AD 9 (1966), 1—8. lpp.

— „Der steinerne Himmel”, Kungl. Vetenskapssamhällets i Uppsala *Årsbok* 4 (Stockholm 1960), 5—28. lpp.

— „The studies of the Scottish folklorist Robert Jamieson into Latvian mythology and folklore”, *Arv* 14 (1958), 62. un sek. lpp.

— „Tautas dziesmu jēdziens”, CZ 22 (1954), 430—431. lpp. BJ 2799

BIĻĶINS, Vilis

— „Par baltu tautu dziedāšanu un dziesmām no 9. līdz 13. gadu simtenim”, CZ 3 (1949), 205—208. lpp. BJ 2799

BONG, Otto

— *Lettische Abzählverse als brauchtsgeographisches Gliederungselement Lettlands* (München 1959), 6 lpp.

BRAMBATS, Kārlis

— „Letten shreyen Jeru Jeru on vnterlaß”, CZ 50 (1972), 51—60. lpp.

— „Die lettische Volkspoesie in musikwissenschaftlicher Sicht”, *Musik des Ostens* 5 (1969), 25—48. lpp.

— „Par latviešu tautasdziesmu krājumiem, Jurjānu Andreju un aktuālajām problēmām Eiropas mūzikas folkloras pētniecībā”, *Latvju mūzika* 4 (1971), 318—329. lpp.

BRASTIŅŠ, Arvids

— „Apjumības”, Lb. 3 (1955), 29—33. lpp. Lb. 11 (1957), 167—172. lpp. BJ 3043

- „Augums, velis, dvēsele”, AD 1 (1958), 31—34. lpp. BJ 2683
- „Dainoloģija” [rec.], Lb. 43 (1972), 1010—1012. lpp.
- „Dainu raksts”, Lb. 1 (1955), 5—11. lpp., Lb. 10, 12 (1957), 143—147., 183. lpp. BJ 3043
- „Dēkla”, Lb. 16 (1958), 243—246. lpp. BJ 3043
- „Dievmāte Māra”, AD 3 (1960), 21—29. lpp. BJ 2683
- „Gadskārta latvju dainās”, [rec. par BJ 1399], Lb. 10 (1957), 153—154. lpp. BJ 3043
- „The holidays of the Latvians”, Z. 10—14 (1963—1965), 133—134., 218—223., 76—84. lpp.
- „Jāņi”, Lb. 2 (1955), 13—20. lpp.; Lb. 14 (1958), 210—222. lpp. BJ 3043
- „Jods”, Lb. 30 (1965), 329—339. lpp.
- „Kristietības ienesums dainās, parunās, mīklās”, Lb. 41, 42 (1971), 875—896, 925—942. lpp.; Lb. 43 (1972), 971—988. lpp.
- „Laima”, Lb. 18—20 (1959), 273—277., 290—295., 311—315. lpp.; Lb. 21, 22 (1961), 21—25., 35—39. lpp. Lb. 23, 24 (1962), 78—81., 127—130. lpp. Lb. 25, 26 (1963), 150—157., 177—184. lpp. Lb. 27, 28 (1964), 217—221., 258—267. lpp. Lb. 29 (1965), 283—286. lpp.
- „Latviešu senais padoms”, *Latviešu jaunatnes divreizdivi* [Kalamazū 1968], [7] lp.
- „Latvju dainas”, *ibid.*, 1—10. lp.
- „Liela diena”, Lb. 5 (1956), 57—60. lpp.; Lb. 17 (1959), 267—271. lpp. BJ 3043
- (sak.) *Līgo Jāņu vakarā*. Jāņu dziesmas (Blombergā 1946), 32 lpp. BJ 246
- „Mārša”, Lb. 17 (1959), 259—260. lpp. BJ 3043
- „Mārtiņi”, Lb. 8 (1956), 105—108. lpp.; Lb. 16 (1958), 252—255. lpp. BJ 3043
- *Māte Māra* (Klīvlendā 1967), 311 lpp.
- „Mātes”, Lb. 7 (1956), 98—100. lpp. BJ 3043
- „Mātes daudzīnājums”, Lb. 39 (1970), 820—822. lpp.
- „Metenis”, Lb. 13 (1958), 197—201. lpp. BJ 3043
- „Metēņi”, Lb. 9 (1957), 126—128. lpp. BJ 3043
- „Mīkelī”, Lb. 38 (1969), 723—731. lpp.
- „Mūsu svētki (Metēņi, Liela diena, Ūšiņi, Ziemassvētki, Jāņi, Pēterdiena, applāvības, Mārtiņi)”, *Mazputniņš* 145, 147, 148, 156 (1971), 162, 164, 165, 167 (1972).
- „Pērkons”, Lb. 37 (1969), 691—709. lpp.
- „Pūķis dainās”, Lb. 39 (1970), 776—778. lpp.
- „Senās krustabas”, Lb. 40 (1970), 861—864. lpp.
- „Senie latviešu skandējamie rīki dainās”, Lb. 36 (1968), 631—664. lpp.

- „Spriedelēšana ap Kārtu”, Lb. 4 (1955), 47—48. lpp. BJ 3043; CZ 31 (1956), 232—234. lpp. BJ 2799
- „Tautas dziesmu raksts”, CZ 14 (1953), 60—63. lpp. BJ 2799
- „Ūsiņš”, Lb. 6 (1956), 73—75. lpp. BJ 3043
- „Vēl par tautas dziesmu rakstu”, CZ 22 (1954), 473—479. lpp. BJ 2799
- „Velns”, Lb. 31, 32 (1966), 376—378., 429—440. lpp., Lb. 33, 34 (1967), 477—490., 531—544. lpp.; Lb. 35 (1968), 575—584. lpp.
- „Ziemassvētki”, Lb. 12 (1957), 173—183. lpp. BJ 3043; *Latviešu jaunatnes divreizdivi* [Kalamazū 1968], 1—21. lp.
- (sak.) *Ziemassvētki sabraukuši*. Tautas dziesmas ([Detmoldā] 1946), 78 lpp. BJ 247

BRASTIŅŠ, Ernests

- *Cerokslis* ([Hanoverā] 1947), 72 lpp. BJ 248
- (sak.) *Latviešu Dieva dziesmas* [Virburgā 1947], 17—126. lpp. BJ 249
- „Latviešu tautdziesmu tikumi”, Lb. 4 (1947), 16—32. lpp. BJ 3042
- „Latvietis — labietis”, Lb. 1 (1955), 3. lpp. BJ 3043
- *Latvju dievadziesmas* (3. iesp. 1970), 127 lpp.

BRŪNS, Jānis

- „Dziesmu prieks”, TV 11 (1968), 56—61. lpp.
- „Māte mūsu tautas dziesmu skatījumā”, AD 13 (1971), 15—27. lpp.

BUKŠS, Mīkēlis

- „Latgalu tautas dziesmu teksti”, Dz. 52 (1962), 8. lpp. BJ 2883
- „Latvīšu dzeive senajā skatejumā”, Dz. 4 (1950), 18—25. lpp. BJ 2883
- „Par senējās Sēlijas volūdu”, Dz. 36 (1959), 9—12. lpp. BJ 2883
- „Senču padīveība tautas poezijas apgaismojumā”, Dz. 3 (1949), 13—15. lpp. BJ 2883
- *Senču pasaule*. Apceres par tautas poeziju (Traunšteinā 1950), 149 lpp. BJ 297
- „Tautas dzismes”, *Latgalu literatūras vēsture* (Minchenē 1957), 217—290. lpp. BJ 295
- „Tautas dzīsminīku anonīmō dzeja”, Dz. 16 (1954), 19—24. lpp.; A. Pleišs (ed.), *Kulturvēsturiski materiāli* ([Minchenē] 1955), 144—161. lpp. BJ 1588

BURTNIĒKU KRUSTTĒVS

- „Dainas un skautu likumi”, *Vientuļā skauta darbs* II (1951), 41—44. lpp. BJ 1091, [2]
- „Krišjānis Barons”, Ug. 18 (1958), 382. lpp. BJ 3431

- „Tautas dziesmu dziedāšana”, *Vientuļā skauta darbs* I (1951), 55
—58. lpp. BJ 1091, [1]
- CĪRULIS, Jānis
— „Latviešu mūzikas attīstības gaitas”, *Dziesmu avots* (Augsburgā 1946), 24—34. lpp. BJ 333
Dainu vija [Minchenē 1946], 61 lpp. BJ 370
- DAMBERGS, Valdemārs
— „Jaunais tautas dziesmu izdevums” [rec.], CZ 27 (1955), 381—383. lpp. BJ 2799
— „Krišjānis Barons”, *Zaļais rakstniecības koks* (Zviedrijā 1947), 7—8. lpp. BJ 376
— „Latviešu tautas dziesmas” [rec. par LTD VIII—XII], CZ 34 (1957), 460—465. lpp. BJ 2799
— „Senlatviešu garīgā seja”, Lb. 2 (1946), 36—43. lpp. BJ 3042
- DĀRZIŅŠ, Volfgangs
— „Latvju tautas melodiju veidi un īpatnības”, LTD XI (1956), 577—613. lpp. BJ 1161
— „Tautas dziesmu balsis”, Lb. 29 (1965), 287—292. lpp.; *Latviešu jaunatnes divreizdivi* (Kalifornijā 1971), [10] lp.
- DRAVIŅŠ, Kārlis
— „Das älteste gedruckte lettische Volkslied”, *Altlettische Schriften und Verfasser* 1 (Lund 1965), 46—50. lpp. Sk. arī zemāk: „Über das älteste ...”
— „Christophor Füreckers Nachricht über das Singen der lettischen Volkslieder”, *Språkliga Bidrag* I, 5 (Lund 1955), 69—70. lpp.; *Altlettische Schriften* ..., 68—69. lpp.
— „Ein alter lettischer Kehrreim”, *Språkliga Bidrag* I, 5 (Lund 1955), 63—68. lpp.; *Altlettische Schriften* ..., 43—45. lpp.
— „Izcils dainoloģijas pamatdarbs” [rec. par BJ 173], CZ 40 (1961), 223—224. lpp.
— „Mūsu pirmā iespīestā tautas dziesma”, CZ 18 (1954), 142—143. lpp. BJ 2799
— „Profesors Ludis Bērziņš Latvijas universitātē” (VI Lekcijas dainoloģijā. VII Dažādi kritiski skatījumi), A. Dravnieks (ed.), *Zvaigžņu sega* (1967), 156—169. lpp.
— „Tautasdziesmu Daugava”, *Archivs* IV (1964), 116—129. lpp.
— „Über das älteste gedruckte lettische Volkslied”, *Meddelanden från seminarierna* ... (Lund 1953), 65—69. lpp.
— „Vai pieturzīmes dzejā vajadzīgas?”, CZ 49 (1972), 470—472. lpp.
- DRAVNIEKS, Arvīds
— „Tautas dziesmas”, *Latviešu literatūras vēsture* ([Eslingenā] 1946), 3—34. lpp. BJ 410

DUNSDORFA, Lilija

- „Materiāli dainoloģijas bibliografijai”, *Archīvs* IV (1964), 148—160. lpp.

DUNSDORFS, Edgars

- „Dainas kā jūsmošanas, nicināšanas un pētīšanas objekts”, *MLB raksti* III (Melburnā 1961), 22—26. lpp.
- „Dainas par Jēzu Kristu”, *Ceļa biedrs* 42 (1960), 26—27. lpp.; *Zīle* (Stokholmā 1965), 238—245. lpp.
- „Dainoloģija”, *U.* 28 (1971), 34—35. lpp.
- „Daugavas dziesmu topografija”, *Archīvs* IV (1964), 130—134. lpp.
- „Dzeja un dziesmas”, *Latvijas vēsture 1500—1600* (Stokholmā 1964), 662—665. lpp.
- „Latviešu kultūras atblāzma astoņpadsmitā gadsimtenā Vācijā”, *Archīvs* II (1961, 1971), 93—124. lpp.
- „Latviešu tautasdziesmas 17. gadsimtenī”, *Latvijas vēsture 1600—1710* (Stokholmā 1962), 416—421. lpp.
- „Latviešu tautas dziesmu pirmie angļu tulkojumi”, *Austrālijas latviešu gada grāmata 1956* (Melburnā [1955]), 66—75. lpp. BJ 2735
- „Latviešu tautasdziesmu pirmie tulkojumi angļiski”, *Zīle* (Stokholmā 1965), 167—186. lpp.
- *Mūžīgais latviešu kaņavīrs* (Melburnā 1967), 17., 26., 69., 82., 83., 105., 119., 124—127., 133., 143., 154., 155., 180., 192. lpp.
- „Naudas dziesmas (apcerējums par šo dziesmu datēšanu)”, *Zīle* (Stokholmā 1965), 220—237. lpp.
- „Naudas dziesmu datēšana”, E. Hauzenberga-Šturma (ed.), *In honorem Endzelini* (Čikāgā 1960), 114—121. lpp. BJ 767
- „Sievietes un vīrieša dainas”, *Archīvs* IV (1964), 95—115. lpp.
- „Topografiskā metode tautasdziesmu pētīšanā”, *CZ* 29 (1956), 44—48. lpp. BJ 2799; *Zīle* (Stokholmā 1965), 207—219. lpp.

DZIŅĻEJA, Kārlis

- „Episkie elementi latviešu tautas dziesmās”, *Latvju domas* 8-9 (Augsburgā 1947), 66—72. lpp. BJ 3195
- (sak.) *Kamoliņš* [tdz. izlase] ([Detmoldā] 1948), 154 lpp. BJ 453; ([Vēverlijā] 1968), 43—194. lpp.
- „Krauklītis — panāksnieku dziesma”; „Krauklīša pants”, J. Rainis, *Raksti* V (Vesterosā 1953), 175—178., 182—184. lpp. BJ 1648
- „Latviešu tautas dziesmas”, *Kamoliņš* ([Detmoldā] 1948), 1—41. lpp. BJ 453; ([Vēverlijā] 1968), 152—190. lpp.
- „Latviešu tautas dziesmu ritmiskās īpatnības”, *Poētika* ([Detmoldā] 1949), 61—62. lpp. BJ 459
- „Pūt, vējiņi! metrika”, J. Rainis, *Raksti* I (Vesterosā 1952), 181—183. lpp. BJ 1648

EINHORN, Paul

— *Historia Lettica* (Upsalā 1956), 20., 41. lpp. BJ 549

EKMANIS, Rolfis

— „Folklore in Soviet occupied Latvia”, *The Baltic Review* 17 (1959), 18—28. lpp. BJ 2746

„Folklorā”, Dz. 23—25 (1956), 13—14., 18—19., 8—9. lpp.; Dz. 31, 32 (1958), 20., 24. lpp.; Dz. 34., 36—39 (1959), 15., 19., 23., 10., 12. lpp.; Dz. 41, 44 (1960), 15., 4—5. lpp.; Dz. 67 (1964), 17—18. lpp.; Dz. 72 (1965), 8. lpp.; Dz. 81 (1967), 24—25. lpp.; Dz. 96 (1969), 16—18., 23. lpp.; Dz. 101 (1970), 21—22., 27—28. lpp.; Dz. 105 (1971), 7—8. lpp.; Dz. 111, 112 (1972), 24., 24—26. lpp.

FREIBERGA, Vaira

— „Logical structure and imagery of Latvian dainas dealing with sorcery and magic”, SCBS (Norman 1971), 117. lpp.

GÄTERS, Alfrēds

— „Arturs Ozols, Latviešu tautasdziesmu valoda” [rec], *Orbis* XI, 2 (1962), 613—619. lpp.

— „Die baltische Lauma...” *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 73 (Göttingen 1955)

— „Dainu motīvi Aspazijas darbos”, *Archivs* VIII (1968), 127—138. lpp.

— „Der Genetiv der Verstärkung im Lettischen”, *Orbis* XII, 1 (1963), 316—343. lpp.

— „Haralds Biezais, Die Gottesgestalt der lettischen Volksreligion” [rec.], *Zeitschrift für slavische Philologie* XXXI, 2 (1964), 415—422. lpp.

— „Noteiktā un nenoteiktā adjektīva lietāšana latviešu tautasdziesmās”, *Ceļi* X (Lundā 1961), 20—26. lpp.

— [Recenzija par LTD], *Die Welt der Slaven* II (Wiesbaden 1957), 336—342. lpp.

— „Die Stellung der Dainas in der lettischen Dichtung der Gegenwart unter besonderer Berücksichtigung der Lyrik Eglitis' und Lazdas”, *Zeitschrift für Ostforschung* VII, 4 (1958), 545—566. lpp.

— „Untersuchungen zur lettischen Volkskunde” [rec.], *Zeitschrift für Ostforschung* X, 3 (1961), 495—499. lpp.

GOEGGINGER, W.

— „Lettische Volkslieder in neuer Sicht”, *BH* 15 (1969), 251—256. lpp.

GRANTS, Alfonss

— (sak.) *Nāc nākdama, Jāņa diena!* Jāņa dziesmu krājums [Vācijā 1946], 16 lpp. BJ 656

GRAUBINŠ, Jēkabs

— „Latviešu tautasdziesmu mūzika”, *Latviešu jaunatnes divreizdivi* [Oregonā 1969], [19] lp.; *ibid.* (Kalifornijā 1971), [16] lp.

GREENE [GRINBERGS], Juris

— „The typology of anaphorae and polyptota in Latvian folksongs”,
DB (Stockholm 1970), 142—154. lpp.

GRINBERGS, Juris

— „Der Beitrag von Pastor Friedrich Daniel Wahr zur lettischen
Volksliederkunde”, Com. B. XII-XIII (1967), 105—201. lpp.

— „Daži latviešu likteņi franču revolūcijas iezīmē”, CZ 39 (1961),
112—124. lpp.

— „Divi agrīnu tautasdziesmu tulkojumu manuskripti”, U. 15
(1965), 38—43. lpp.

— „Kādas tautasdziesmas fragmenta agrīns tulkojums franču valodā”,
Cēļi XII (1965), 26—32. lpp.

— „Mācītāja Vāra pēcslava”, *Laika mēnešraksts* 6 (1961), 187—190.
lpp.

GRISLĪTIS, Gundars

— „Senās latviešu Lieldienas”, TV (1968), 59—63. lpp.

ĢINTERS, Voldemārs

— „Latviešu tautas tērps”, LTD II (1953), 279—321. lpp. BJ 1161

— „Sieviete mājas darbā”, LTD III (1953), 1—16. lpp. BJ 1161

HARMSSEN, geb. BÜTTNER, L.

— „Lettische Volkslieder”, entnommen der Sammlung des Pastors
G. F. Büttner ... 1844, *Ein altes kurländisches Pastorat* (Reval 1913,
Hannover 1970), 93—110. lpp. [82 tdz. tulkojumi vāciski].

HAUZENBERGA-ŠTURMA, Edite

— „Lett. *līgava, laudava* '(kūnftige) junge Ehefrau > Verlobte,
Braut'”, *In honorem Endzelini* (Čikāgā 1960), 52—63. lpp. BJ 767

— „Paskaidrojumi par Barona dziesmu pārcēlumu jaunajā pareizrak-
stībā”, LTD II (1953), 463—465. lpp. BJ 1161

— „Relikte indogermanischer Heiratsterminologie im lettischen Volks-
lied”, *Zusammenfassung der baltischen Studententagung* ... (1960)

— „Tautasdziesmu valodas jautājumi”, LTD XI (1956), 614—625.
lpp. BJ 1161

Jānīts nāca par gadskārtu. Jāņu dziesmas (Dinkelsbilē 1946), [42] lpp.

JANSONS, Jānis, u.c.

— *Sidraba vītols*. Tautas dziesmu krājums (3. [4.] izd. [Gēteborgā
1948]), 203 lpp. (Priekšvārdi 5—10. lpp. Piezīmes un paskaidrojumi
183—203. lpp.) BJ 820; (5. izd. [Vašingtonā] 1963), (Priekšvārdi
3—10. lpp., Piezīmes un paskaidrojumi 183—203. lpp.)

Jāņa dziesmas (Virburgā 1946), 60 lpp. BJ 827

„Jauna latgaļu tautas dziesmu plate”, Dz. 86 (1967), 22. lpp.

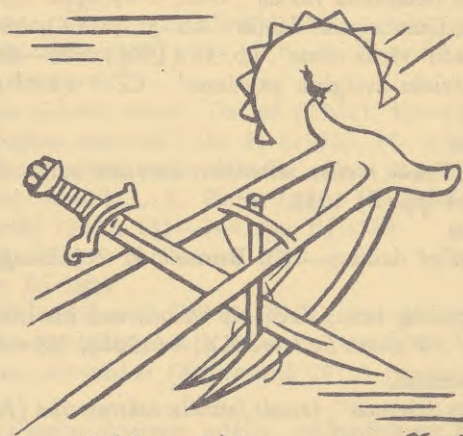
JĒGERS, Benjamiņš

— „Vecākais latviešu tautasdziesmas tulkojums čehu valodā”, *Cēļi X*
(Lundā 1961), 27—34. lpp.

- JĒRUMS, Alberts
— „Tautasdziesmu melodiju pasaule” [rec. par V. Dārziņa 200 latviešu tautas dziesmām], CZ 41 (1963), 313—315. lpp.
- JOHANSONS, Andrejs
— „Krišjānis Barons”, LE I (Stokholmā 1950—1951), 207—208. lpp. BJ 2011, 1
— „Krišjānis Barons”, „Henrijs Visendorfs”, „Fricis Brīvēzemnieks”, *Latviešu literatūra* (Stokholmā 1953), 82—87. lpp. BJ 870
- JUREVICS, Pauls
— „Latviešu kultūras īpatnības: Mākslas”, *Idejas un īstenība* ([Eslingenā] 1946), 247—248. lpp. BJ 892; (2. izd. Stokholmā 1965), 424—425. lpp.
- JURJĀNS, Andrejs
— „Latvju tautas mūzikas rīku meldijas”, Lb. 38 (1969), 756—759. lpp.
— „Vāku un bēru rotaļas”, *ibid.*, 765—766. lpp.
- JURKA, Ernests
— „Mežs un koki [tautas]dziesmās”, *Manas dzimtenes mežs* (Brisbenā 1956), 18—22. lpp. BJ 896
- KADILIS, Jānis
— „Kr. Barona 125. dzimšanas dienā”, ALA KBB 3 (1960), 80—82. lpp. BJ 2685
- KALNIŅŠ, Alberts
— „Vēl par Māru” [pie H. Biezā rec.], JG 77 (1970), 59—60. lpp.
- KALNIŅŠ, Nikolajs
— „Klētis, kas vienmēr pilna” (piezīmes par tautas dziesmām), K. 4 (1960), 23—26. lpp. BJ 3018
- KALVE, Vītauts
— „The collecting of folk-songs”, *Latvian Literature* (Stockholm 1954), 98—100. lpp. BJ 2355
— „Latviešu tautas dziesmas” [rec. par LTD], *Vārti* 4 (1953), 53—55. lpp. BJ 3454
- Kamoliņš* [tautasdziesmu krājums] (Marktredivā 1947), 76 lpp. BJ 941
- KĀPOSTIŅŠ, Eglons
— „Gara veselība un latviešu dzīves ziņa”, H. Biezais (ed.), *Latviešu kultūra laikmetu maiņās* (Stokholmā 1966), 105—116. lpp.
- KĀRKLIŅŠ, Kārlis
— „Dievs latviešu tautas tradīcijās”, ALHZA *Rakstu krājums* I (Nujorkā 1957), 115—122. lpp. BJ 2687
— „Jaunība latviešu tautas dziesmās”, *Laikmets* 15-16 (1953), 1—4. lpp. BJ 3050
— *Latviešu tautas dziesmu problēmas* (Fišbachā 1948), 111 lpp. BJ 947

Kr. Barona

LATVJU DAINU IZLASE

J. Kadīša zīmējums

GRĀMATAS APVĀKS
Niklāva Strunkes (1894—1966) zīmējums

- „Piezīmes par J. Rudziša . . . Pētījums par latviešu metrikas problēmu”, *Laiks* 33 (Eslingenā 1949), 107—108. lpp. BJ 3052
- „Tautas tradīcijas”, *Latviešu literatūras vēsture* I (Fišbachā 1947), 1—42. lpp. BJ 945
- *Tīri toniskais pantmērs latviešu dzejā* (Fišbachā 1948), 39 lpp. BJ 949
- KARNUPS, Ādolfs
 - „Aizmirsta senas audējas dziesma”, Lb. 37 (1969), 688. lpp.
 - „Cilvēka pēdējais gods”, Lb. 21 (1961), 10—19. lpp.
- KAŽOCIŅŠ, Indulis
 - „Dziesmas un mūzika”, *Ķegums* 16 (1972), 21—35. lpp.
 - „Jāņu nakts”, Ug. 182 (1953), 186—188. lpp. BJ 3431
 - „Ķekatas”, Ug. 179 (1951), 106—107. lpp. BJ 3431
- KLAUSTIŅA, Elza
 - „Latviešu bērnu dārz”, E. Kāpostiņš (ed.), *Mājai un skolai* ([Vašingtonā] 1971), 78. lpp.
- KLĒTNIEKS, Valdis
 - „Brammaņi debesu kalnā”, Lb. 21 (1961), 3—5. lpp.
 - „Dainu nesaprastā valoda”, *ibid.*, 6—9. lpp.
 - „Deviņdienu savaite dainās”, Lb. 31 (1966), 386—389. lpp.
 - „Kaladu' vārda cilme”, Lb. 36 (1968), 623—630. lpp.
 - „Senlatviešu zvaigžņu pagalmos”, CZ 5 (1950), 47—54. lpp. BJ 2799
- KONTERS, Juris
 - (sak.) *Tautu meitas zeltēnītes*. Latviešu tautas dziesmas (Čikāgā 1960), 114 lpp. BJ 1031
- KRĀTIŅŠ, Ojārs
 - „Editor of dainas — Kr. Barons”, Z. 2 (Chicago 1960), 3. lpp. BJ 3490
 - „An unsung hero: Krišjānis Barons and his lifework in Latvian folk songs”, *Western Folklore* XX, 4 (1961), 239—255. lpp.
- KREICERS, Hermanis
 - „Tautas dziesmas”, *Ievads latviešu rakstniecībā* (Augsburgā 1946), 24—36. lpp. BJ 1050
- Krišjānis Barons* (1835—1923): one of the greatest folksong collectors [Boston 1960], [4] lpp. BJ 2498
- KROLLS, Oto
 - *Daugava latvju dainās* (4. izd. Čikāgā 1964), 16 lpp.
- KRONENBERGS, Alberts
 - *Teic, māmiņa, manu darbu*. Latviešu tautas dziesmas ([Linkolnā] 1960), [20] lpp. BJ 1067
- „Krustpils novads”, *Latvju raksti* I, Z. Līģers uc. (ed.), ([Eitīnā] 1957), 15—260. lpp. BJ 1199

KŪLIS, Jānis

- „Latviskā gadskārta”, *Ugunsкура dzirkstis* 4 (Cedelghemā 1946), 18—21. lpp. BJ 3428; Lb. 3 (1955), 27—28. lpp. BJ 3043
- „Pēdu izmīšana” (bēru deja), Lb. 38 (1969), 767—768. lpp.

KUNDZIŅŠ, Pauls

- „Celtņu iekšējais veidojums”, LTD X (1956), v—xxxvi lpp. BJ 1161
- „Sēta”, LTD VIII (1955), vii—xvi lpp. BJ 1161
- „Sētas celtnes”, LTD IX (1956), vii—xxxiv lpp. BJ 1161

KURMIS, Ansis

- „Mūsu kultūrvēstures stundas konspekts trimdas papildskolām. Temats: tautas dziesmu dziedāšana un tautas meldiju savākšana”, TS 13 (1958), 480—482. lpp. BJ 3423

ĶĒNIŅŠ, Jānis

- „Latviešu Jāņu burvība Vāgnera Meistardziedoņos”, JG 71 (1968), 3—7. lpp.

L., I.

- „Tautu meitas apģērbs dziesmās”, *Latvju vārds* 48 (1949. g. 8. jūl.), 7. lpp. BJ 3200

Lai atskan dziesmas (9 izd. [Broklinā] 1955—[1968]), 572 lpp. [saturā arī 348 tdz. virknes] BJ 1123

LATKOVSKIS, Leonards

- „Dzeivī līcinīki stōsta”, Dz. 48 (1961), 10—12. lpp.
- „Filoloģijas materiali”, Dz. 21 (1955), 11—13. lpp. BJ 2883
- „Ganiņa lyugšana tautas dzīsmēs”, Dz. 110 (1971), 9. lpp.
- „Tautas dzejnīki”, A. Pleišs (ed.), *Kulturvēsturiski materiali* ([Minchenē] 1955), 135—144. lpp. BJ 1588
- „Tautas dzīsmes uzraksteitas 1950. godā. . .”, Dz. 27 (1957), 12—13. lpp. BJ 2883
- „Tautas sacerējumi”, Dz. 83 (1967), 29—30. lpp.
- „Volūda kai laika kavēklis”, Dz. 29 (1957), 14—15. lpp. BJ 2883

Latviešu jaunatnes divreizdīvi (Kalifornijā 1971) [dainu teksti] 17—26. lp.

Latviešu nerātnās tautas dziesmas, mīklas, sakāmvārdi un parunas ([Vācijā] 1957), 321 lpp. BJ 1152

Latviešu nerātnās tautasdziesmas, mīklas, sakāmvārdi un parunas (Kopenhāgenā 1957), 330 lpp. BJ 1153

Latviešu tautas dziesmas I—XII, ed.: A. Švābe, K. Straubergs, E. Hauzenberga-Šturma (Kopenhāgenā 1952—1956), [kopā 5598 lpp.], BJ 1161

Latviskas dziesmas (Čikāgā 1951), 144 lpp. [saturā 131 tdz. teksts] BJ 3618

LAZDA, Zinaīda

- „Deja, dziesma un latviešu kultūra”, TS 16 (1959), 608—610. lpp. BJ 3423; *Ogle* ([Linkolnā] 1960), 83—87. lpp. BJ 1210

- „Latviešu tautas dziesma”, *Ogle* ([Linkolnā] 1960), 58—64. lpp. BJ 1210
- „Latviskās kultūras vērtības”, *ibid.*, 70—76. lpp. BJ 1210
- „Skaistuma pārdzīvojums latviešu tautas dziesmās”, *Latviska laika grāmata 1947. gadam* (Fišbachā), 51—64. lpp. BJ 3186; *Ogle* ([Linkolnā] 1960), 41—57. lpp. BJ 1210
- „Tautas dziesmu izlases”, K. Skalbe (sak.), *Latvju dainu izlase* (1947), 171—174. lpp. BJ 1848; *Ogle* ([Linkolnā] 1960), 77—80. lpp. BJ 1210
- [LECIS, Juris]
- *Senlatviešu dievticība un dvēseles glītums sadzīvē* (3. izd. Čikāgā 1971), 29 lpp.
- LEGZDINŠ, Roberts
- „Vidzemes sēta”, *Latvju raksti II* [Eitīnā 1961], 273—372. lpp. BJ 1199, 1229
- [LEJIŅŠ, Pēteris]
- „Latvian folksongs”, *The Latvians: their culture and art* [Washington 1964].
- LIEPIŅŠ, J[ānis]
- „Dainas”, P. Kuzņecovs (ed.), *Vientuļā skauta darbs I* (1951), 34—40. lpp. BJ 1091, [1]
- LIEPIŅŠ, Kārlis
- „Nem, Jānīti, vaŗa tauri”, *AD 14* (1972), 34—38. lpp.
- Līgo!* Tautas dziesmas Jāņiem [Vācijā 1948?], 40 lpp. BJ 1283
- LINDENBERGS, A[rturs]
- (sak.) „Tautas dziesmas”, *Skautu dziesmas* (Hamburgā 1950), 90—100. lpp. [17 tdz. teksti] BJ 3627
- LOBŌRDS, Jākubs
- „Latgaļu folkloras krošonas 100 gadi”, *Dz. 101* (1970), 23—25. lpp.
- LOORITS, Oskar
- „Eine altrussische Tradition bei den Liven und Letten” [ķekatu dainas], *Com. B. IV-V* (Bonn 1958), 117—167. lpp. BJ 2808
- „Zum Problem der lettischen Schicksalsgöttinnen”, *Zeitschrift für slavische Philologie* 26 (1957), 78—103. lpp.
- MANNHARTS, Vilhelms
- *Latviešu-Prūšu mitoloģija* [vāciski] (Rīga 1936 [Hannover 1971]), 459., 469., 474., 481., 485. 623—626. lpp.
- MĀRŠAUS, Ernests
- „Krišjānis Barons”, *Trimdas mazpulks 3* (1953), 4—5. lpp. BJ 3422
- „Latviešu tautas dziesmas”, *MLB Raksti I* (1950), 19—21. lpp. BJ 3234

- „Pirmā iespīestā latviešu tautasdziesma”, *Arhīvs* IV (1964), 135—139. lpp.
- MARTINSONS, Jānis
— *Gudrība latviešu tautas dziesmās* ([Sidnejā] 1968), 60 lpp.
- MATTHEWS, William K.
— [rec. par LTD], *The Slavonic and East European Review* (December 1957).
- MAURIŅA, Zenta
— „Baltais labietis — Krišjānis Barons”, *Latviešu esejas* (Vesterosā 1953), 18—32. lpp. BJ 1363
— „Darba varonis Krišjānis Barons”, *Tēvu valoda* pamatsk. 7. kl. (Vestfāles Hallē 1947), 141—144. lpp. BJ 2047
— *Divas kultūras saknes* (Kopenhāgenā 1961), 13—19. lpp.
- MEDIŅŠ, Klements
— „Latgolas muzikas kultura”, *Dz.* 41 (1960), 7—9. lpp. BJ 2883
- MEŽAKS, Jānis
— (sak.) *Gadskārta latvju dainās* (Toronto 1956), 60 lpp. BJ 1399
- MUŽIKANTS A[ndrejs]
— „Latviešu dvēsele tautas dziesmās”, *Melburnas sestdienas skolas akadēmiskā klase* (1955), [129—149.] lpp. BJ 3236
- N.N. [Arnolds SPEKE]
— *Latvijas vēsture* (Stokholmā 1948), 62—68. lpp. BJ 1458
- NORVILIS, Jānis
— „Latviešu senās kāzu paražas” [rec. par uzvedumu], *ALA KBB* 9 (1963), 153—154. lpp.
— „Volfganga Dārziņa 200 latviešu tautas dziesmas” [rec.], *ALA KBB* 7 (1962), 49—50. lpp.
- OLTE, Pauls
— *Dainu savirknēšana* [1968—1970], 140 lp.
— *Dainu virknes* 1—5 (1970—1972), 169 lp.
— *Dieva gudrais padoms* (Dānijā 1965—1968), 145 lp.
— *Kāšamais trauks* (Helsingērā 1964), 91 lp.
— *Purva bērzs* (Dānijā 1964), 13 lp.
- OZOLIŅŠ, Leonīds
— *Māci mūs, māmulīte, visādos darbiņos* [bērnu grāmata ar tdz. tekstiem] (Kemptonē 1946), [12] lpp. BJ 1529
- OZOLIŅŠ, Valdemārs
— „Daži vārdi par Jāņu dziesmām”, *Lb.* 10 (1957), 148. lpp. BJ 3043
- OZOLS, J[ēkabs]
— „Tautas dziesmas un dievturība”, *U.* 29 (1972), 54—55. lpp.
- OZOLS, Valdis
— „Senās latviešu kāzu paražas”, *Omabas latvietis* 10 (1972), 26—37. lpp.

- PAEGLE, Edvards
— „Latviešu tautasmāksla”, *Mantnieka apgāda gada grāmata 1953. gadam* (Briselē), 85—89. lpp. BJ 3228
- PAROLEK, Radegast
— „K perevodu Gedjukom latyšskih dajn na češskij”, DB (Stockholm 1970), 365—371. lpp.
- PĀVULIŅA, K.
— „Ļaudona”, *Latvju raksti II* [Eitinā 1961], 53—120. lpp.
— „Tirza”, *ibid.*, 149—164. lpp.
- PLATBĀRZDIS, Aleksandrs
— „Die Münznamen in der Folklore”, *Die königlich schwedische Münze in Livland . . . 1621—1710* (Stockholm 1968), 434—444. lpp.
- POLIS, Kārlis
— *Dievs un dvēsele kā reliģiozs priekšstats aizkristietisko latviešu tradīcijās* (Linkolnā 1962), 261 lpp.
— „Senlatviešu dvēseles konstitūcija”, AL 242, 243, (1954), BJ 2734; CZ 18 (1954), 144—145. lpp. BJ 2799
- PUISĀNS, T.
— „Pīzeimes par dažom latgaļu tautas dzīsmem”, Dz. 67 (1964), 5—7. lpp.
- PUŽE, Lilija
— „Krišjāņa Barona piemiņai”, Lb. 17 (1959), 265—266. lpp.
- RATFELDERS (RATHFELDERS), Hermanis
— „Die Letten, ihre Sprache und Tradition in Volksliedern”, AB XI (1972), 177—234. lpp.
- RETELIS, P[ēteris]
— „Latviskā Māra”, *Laiks* 11 (1947), 64—69. lpp. BJ 3052
— „Metens nāca pār kalniņu”, *Laiks* 23 (1948), 69—72. lpp. BJ 3052
— „Ziemas saulgriežu svētki”, *Laiks* 21 (1947), 267—273. lpp. BJ 3052
- ROZENTĀLE, Magdalene
— „Humors mūsu tautas dzejā”, AD 8 (1965), 48—57. lpp.
— „Laikmetu gaume latviešu saviesīgo dziesmu tekstos”, AD 3 (1960), 16—21. lpp. BJ 2683
— „Putnu balsis tautasdziesmu valodā”, *Rājums* 1—4 (1962—1964), 18—21., 44—49., 71—75., 98—105. lpp.
— „Raksturīgi skaitleņu grupējumi latviešu tautasdziesmu valodā”, *Ceļi XI* (1963), 16—24. lpp.
— „Vēl neapgūtais mantojums” (Krišjāņa Barona latvju dainu krājuma 50 gadi), *Tilts* 70-71 (1965), 16—18. lpp.
- ROZINŠ, Jānis
— *Die Volkslieder der Letten* [tdz. teksti vāciski] (Vācijā 1965), [44] lpp.

RUBESA, Bīruta uc.

— „Pūra talka”, *Latviešu jaunatnes divreizdivi* [ASV 1967], (Kalamazū 1968), [Oregonā 1969], (Kalifornijā 1971), 1—6. lpp.

RUBULIS, Aleksis

— „Folklore”, *Baltic literature* (Notre Dame etc. 1970), 107—112. lpp.

— „Oral literature”, *Latvian literature* (Toronto 1964), 3—4. lpp.

RUDZĪTIS, Jānis

— „Asimetriskās strofas latviešu trochaju dziesmās”, E. Hauzenberga-Šturma (ed.), *In honorem Endzelīni* (Čikāgā 1960), 122—131. lpp. BJ 767

— „Jaunais tautas dziesmu izdevums”, [rec. par LTD], *Latvija* 37 (1953), 5. lpp. BJ 3155

— „Krišjānis Barons”, *Tāli taki* 5 (Lībekā 1945), 5—8. lpp. BJ 3399

— „Krišjāņa Barona darbs”, *Archīvs* IV (1964), 35—77. lpp.

— „Latviešu tautasdziesmas un to aistētika”, [ELJA kursu lekcijas] (Anglijā 1960), 13 lp.

— „Literature and drama”, E. Andersons (ed.), *Cross road country Latvia* (Waverly 1953), 253—254. lpp. BJ 2354

— „Pētījums par latviešu metrikas problēmām” [rec. par BJ 949], *Laiks* 31 (1948), 102—104. lpp. BJ 3052

— „Savādi atzinumi” (piezīmes par A. Brastiņa apceri „Tautas dziesmu raksts”), *CZ* 16 (1953), 61—64. lpp. BJ 2799

— „Raiņa ritmi”, *CZ* 20, 21, 23, 24 (1954—1955), 282—288., 354—362., 30—39., 139—145. lpp. BJ 2799

— *Raiņa ritmi* (Vesterosā 1958), 127 lpp. BJ 1749

— „Tautas dziesmu metrika”, LTD V (1954), vii—xxvi lpp. BJ 1161

— „Tautiskais bumerangs” (atbilde A. Brastiņam), *CZ* 22 (1954), 479—480. lpp. BJ 2799

RŪKE-DRAVIŅA, Velta

— „Alma Mater klausītavās 1934—1939” [L. Bērziņa semināri daļnalogijā], A. Dravnieks (ed.), *Zvaigžņu sega* (1967), 185—197. lpp.

— „Diminutive in der Volkspoesie”, *Diminutive im Lettischen* (Lund 1959), 382—389. lpp. BJ 4047

— „Par tautasdziesmu valodu”, *Archīvs* IV (1964), 78—93. lpp.

— „Piezīme par tautasdziesmu sintaksi”, *Ceļi* X (Lundā 1961), 26. lpp.

— „Some features of language and style in Latvian and Lithuanian folksongs”, SCBS (Norman 1971), 126—127. lpp.

— „Über einige altertümliche Konstruktionen in der slavischen und baltischen Volksdichtung”, *Scando-Slavica* VII (1961), 114—126. lpp.

SAKNE, Teodors

— „Kāda mācītāja dzīve” [rec. par BJ 2007], CZ 37 (1958), 225—226. lpp. BJ 2799

SAKSS, Imants

— „Jāņa Norviļa Bārenītes dziesma”, JG 35 (1962), 59. lpp.

— „Vēl par tautasdziesmu”, JG 36 (1962), 111—112. lpp.

SARMA, Jānis

— „Zinģes un dainas”, *Archivs* IV (1964), 140—147. lpp.

SCHMID, Wolfgang P.

— „Biezais, H. Die erste Sammlung der lettischen Volkslieder von Gustav Bergmann...” [rec.], *Indogermanische Forschungen* 68 (1963), 247—249. lpp.

— „Zum lettischen Götternamen Ūsiņš”, *Beiträge zur Namenforschung* 14 (1963), 130—137. lpp.

SENKEVICA, Biruta

— „Latviešu ģimenes godi (1957), 327. lpp. BJ 1816

— „Senās talkas”, *Laiķis* 7 (1946), 63—68. lpp. BJ 3052

SILIŅA-BELTE, Auguste

— „Vīriešu tautas tērpa valkāšana”, Lb. 30 (1965), 347—359. lpp.

SĪLIS, Jūlijs

— „Tautas dziesmas”, *Latviešu rakstniecības vēsture* I (Torontō 1957), 1—56. lpp. BJ 1828

SKALBE, Kārlis

— „Jāņu dziesmas”, *Raksti* [IV] (Stokholmā 1953), 306—308. lpp. BJ 1842, [4]

— „Krišjāņa Barona bēgu dienā”, *Raksti* [II] (Stokholmā 1952), 386—388. lpp. BJ 1842, [2]

— „Krišjāņa Barona piemiņas dienā”, *ibid.*, 388—391. lpp.

— „Latvju dainas”, *ibid.*, 353—356. lpp.

— *Latvju dainu izlase* (Vācijā 1947), 174 lpp. BJ 1848

— „Runa Māras baznīcā, Krišjāni Baronu izvadot”, *Raksti* [II], 385—386. lpp. BJ 1842, [2]

— „Vecais Barons” (Krišjāņa Barona piemiņai), *ibid.*, 396—399. lpp.

SKAUTS, Edgars

— „Darbīgs mūžs [Krišjānis Barons]”, *Skautu mākas* III (Flensburgā 1947), 65—66. lpp. BJ 1862; *Skautu mākas nometnes skautiem* (Melburnā 1953), 241. lpp. BJ 1863, I, 3

— „Dziedāšana”, *Skautu mākas* I, II (Flensburgā 1947), 29—31. lpp., 20—23. lpp. BJ 1862; *Skautu mākas nometnes skautiem* (Melburnā 1953), 223. lpp. BJ 1863, I, 3

— „Latviešu folkloras pārzināšana. Latviešu folkloras krājumi”, *Skautu mākas dzimtenes skautiem* (Melburnā 1953), 323—329. lpp. BJ 1863, I, 4

- „Latviešu senie dziedāšanas veidi”, *Skautu mākas nometnes skautiem* (Melburnā 1953), 224—226. lpp. BJ 1863, I, 3
- „Sadzīves paražas”, *Skautu mākas dzimtenes skautiem* (Melburnā 1953), 307—311. lpp. BJ 1863, I, 4
- „Skautu likumi tautas dziesmās”, *Skautu māku grāmata I* (Lībekā 1946), 6—8. lpp. BJ 1862, 1
- (sak.) „Tautas dziesmas par nometņošanu”, *Skautu mākas nometnes skautiem* (Melburnā 1953), 213—214. lpp. BJ 1863, I, 3
- SOPERA (SOPER), Vera
 - „Ingenium letticum tautasdziesmās”, U. 14 (1964), 17—20. lpp.
- SPEKKE, Arnolds
 - „Les chansons populaires lettonnes”, *La cultura nel mondo* (Roma 1945)
 - „Dainas un mūsu vēsture”, V. Strēlerte (sak.), *Māras laiva* (Stokholmā 1946), 5—27. lpp. BJ 1928
 - *History of Latvia* (Stockholm 1951, 1957), 59—68. lpp. BJ 2610, 2611
- SPOĢIS, Alberts (Alberts SPŌĢIS)
 - „Par dzīsmem un dzīdōšonu latgaļu roksturā”, *Tāvu zemes kalendars* 1962. godam, 117—121. lpp. BJ 3404
 - „Par myusu tautas dzīsmem”, Dz. 65 (1964), 10—14. lpp.
 - „Zinātnisks darbs dainu gaisotnei” [rec. par BJ 173], AD 3 (1960), 14—16. lpp. BJ 2683
- STRAUBERGS, Kārlis
 - „Apdziedāšanās kāzās”, LTD VII (1954), 7—12. lpp. BJ 1161
 - „Atvadības”, LTD VII (1954), 157—183. lpp. BJ 1161
 - „Bērna godības”, LTD I (1952), 162—169. lpp. BJ 1161
 - „Folkloras krātuve”, LE I (1950—1951), 646—647. lpp. BJ 2011, 1
 - „Grūtniecība un dzemdības”, *ibid.*, 151—161. lpp. BJ 1161
 - „Izdevas un laulības”, LTD VI (1954), 65—97. lpp. BJ 1161
 - „Jauno ļaužu satiksme”, LTD III (1953), 279—301. lpp. BJ 1161
 - „Kāzu nobeigums”, LTD VIII (1955), 395—414. lpp.
 - „Latviešu folkloras 40 gados”, U.5—6 (1958—1959), 68., 70. lpp., 36—39., 76—79. lpp. BJ 3435
 - „Latviešu folkloras trimdas gados”, A. Tichovskis (ed.), *Latviešu trimdas desmit gadi* ([Torontō] 1954), 64—71. lpp. BJ 2059
 - „Latviešu gada svētki”, LTD XI (1956), 5—29. lpp. BJ 1161
 - „Latviešu ģimene un māte”, LTD II (1953), 7—9. lpp. BJ 1161
 - „Latviešu tautas dziesmu likteņi”, CZ 2 (1949), 118—121. lpp. BJ 2799
 - *Latviešu tautas paražas* ([Linkolnā] 1966), sk. rādītāju 594. lpp.
 - „Līgavas vērošana”, *Latvju vārds* 44 (1949. g. 10. jūn.), 6. lpp. BJ 3200

- „Pētījumi par latviešu tautas dziesmām”, ALA KBB 3 (1960), 96—98. lpp. BJ 2685
- „Pie mūžības vārtiem”, LTD IX (1956), 91—104. lpp. BJ 1161
- „Precības un derības”, LTD V (1954), 155—169. lpp. BJ 1161
- „Senās laulības”, LTD IV (1953), 277—296. lpp. BJ 1161
- „Sievās lūkošana”, LTD V (1954), 1—15. lpp. BJ 1161
- „Tautas dziesmas”, LE III (Stokholmā 1953—1955), 2434—2439. lpp. BJ 2011
- „Tautas dziesmas un to dziedāšana”, LTD I (1952), xxvi—xxxii lpp. BJ 1161
- „Vedības un ieviešana precēto kārtā”, LTD VIII (1955), 1—33. lpp. BJ 1161
- „Zur Jenseitslehre der lettischen Volkstradition”, *Spiritus et veritas* ([Stokholmā] 1953), 149—167. lpp. BJ 1894
- STRĒLERTE, Veronika
 - „Dzejas māksla tautas dziesmās”, LTD III (1953), i—xii lpp. BJ 1161
 - (sak.) *Māras laiva*. Latviešu tautas dziesmas (Stokholmā 1946), 192 lpp. BJ 1928
- SVIESTIŅŠ, Jānis
 - *Ir atkal Ziemassvētki*. Dzejoļu un tautas dziesmu izlase (Vesterosā 1953), 81—90. lpp. BJ 1959
- ŠEDRIKA (ŠEDRIKS), Ilze
 - „Latviešu tautasdziesmu vecums un izcelsmes laiks”, U. 13 (1964), 36—40. lpp.
- ŠKUTĀNS, Staņislavs,
 - „Kaīda latgaļu tautas dzīsmes svešumā”, Dz. 101 (1970), 13—14. lpp.
- Š[TURMA], E[leonora]
 - *Kas kaitēja man dzīvot diža meža malīnā* [latviešu tautas dziesma bērniem, Frīportā 1960], [9] lp.
- ŠTURMS, Arnolds
 - „Latviešu tautas dziesmas”, *Tautas dziesmas skolēnu korjiem* ([Vašingtonā] 1965), 7—12. lpp.
 - „Latviešu tautas dziesmas un modernā nacionālā mūzika”, ALA KBB 6 (1962), 143—146. lpp.
 - „Mūzika — tautas kultūras izteicēja”, P. Starcs (ed.), *Jaunatnes dzīves problēmas* (Ņujorkā 1956), 55. lpp. BJ 1909
- ŠVĀBE, Arveds
 - „Dainas [rec. par BJ 136], CZ 5 (1950), 78. lpp. BJ 2799
 - „Etnografijas un folkloras institūta raksti” [rec.], CZ 19 (1954), 234—235. lpp. BJ 2799
 - „Folkloras institūta raksti I” [rec.], CZ 9 (1952), 388—389. lpp. BJ 2799

- *Kāda mācītāja dzīve* [dainu vācēja Gustava Bergmana biogrāfija], (Stokholmā 1958), 216 lpp. BJ 2007
- „Kaŗa dziesmas”, LTD X (1956), 373—378. lpp. BJ 1161
- „Latvian folk-songs”, *The New Word* I (1946), 40—47. lpp. BJ 3276
- „Latvieŗu sociālais stāvoklis”, LTD X (1956), 249—255. lpp. BJ 1161
- „Latvieŗu tautas dziesmas”, *Jaunais vārds* 1 ((Mērbekā 1946), 35—40. lpp. BJ 2974
- „Latvieŗu tautas tiesiskie uzskati”, *Straumes un avoti* I (1962), 9—44. lpp.
- „Mantojuma tiesības”, LTD II (1953), 83—85. lpp. BJ 1161
- „Sērdieŗu dziesmas”, LTD II (1953), 10.—12. lpp. BJ 1161
- „Tautas dziesmu likteņi”, LTD I (1952), v—xxv lpp. BJ 1161
- TAMUŗA, Austrā
 - *Tautasdziesmas un viņu sakopotājs Kriŗjānis Barons* [Melburnā 1960], [5] lpp.
- Tautas dziesmu izlase* (Melburnā 1951), 24 lpp. BJ 2033
- „Tautas dzīsmes nūsaklauseitas Tīŗas un Naurānu (Zāļmuiŗas) pogostūŗ”; „Tautas dzīsmes nūsaklauseitas Stērnīnes un Ataŗīnes pogostūŗ”, *Tāvu zemes kalendārs 1963. godam*, 110—112. lpp. BJ 3404
- Tēvu Jāŗu dziesmas* ([Vācijā] 1946), 63 lpp. BJ 2043
- VĀRS, Frīdrīchs Daniels
 - *Palcmārieŗu dziesmu krājum*s, ed. H. Biezais (Upsalā 1961), 79 lpp.
- VĀRSBERGS, Jānis
 - „Seno latvieŗu zemkopība”, LTD X (1956), 1—38. lpp. BJ 1161
- VELDRE-BELDAVA, Aija
 - „Vēl par Māŗu” [pie H. Biezā rec.], JG 77 (1970), 59—60. lpp.
- VESELIS, Jānis
 - „Dievs”, Lb. 15 (1958), 225—226. lpp. BJ 3043
 - „Dievs un dvēsele”, Lb. 19 (1959), 289—290. lpp. BJ 3043
 - „Dievs latvieŗu tautas izpratnē”, *Latvju ziņas* 14 (1954). BJ 3202; Lb. 1 (1955), 4—5. lpp. BJ 3043
 - „Dievs un dieviŗķīgas būtnes latvju dainās”, Lb. 10 (1957), 141—143. lpp. BJ 3043
 - „Dievs un Māra”, Lb. 7 (1956), 89—90. lpp. BJ 3043
 - „Kriŗjānis Barons”, Lb. 21 (1961), 9. lpp.
 - „Laima”, Lb. 3 (1955), 25—26. lpp. BJ 3043
 - „Māra”, Lb. 4 (1955), 41—42. lpp. BJ 3043
 - „Māra — kaitinātāja?”, Lb. 17 (1959), 258. lpp. BJ 3043
- VIKS, L.
 - „Latviskā dzīves ziŗa”, *Latvija Amerikā* 48, 49 (1972. g. 22. un 29. nov.), 9. un 12. lpp.; 20. lpp.

VIKSNIŅŠ, Nikolajs

— „Krišjānis Barons”, *Latvijas vēsture jaunā gaismā* (Ēkparkā 1968), 234—238. lpp.

— „Latvju dainu vākšana un kārtošana”, *ibid.*, 267—270. lpp.

[VISENDORFS, Henrijs]

— *Ziņas par latviešu ticību* (Čikāgā 1969, pēc 1893. g. Jelgavas izdevuma), 8. lpp.

VITOLIŅŠ, Andris

— „Par tautasdziesmu meldijām”, JG 44 (1963), 224—228. lpp.

„Vōksim latgaļu tautas dzīsmes!”, Dz. 45 (1960), 2. lpp. BJ 2883

ZARIŅŠ, Jānis

— „Dainu koks mūsu tautas tradīciju pagalmā”, AD 9 (1966), 37—43. lpp.

— „Par dziesmu tekstiem”, TS 15 (1958), 574—576. lpp. BJ 3423

ZARIŅŠ, P.

— „Latvijas bērzs”, *Tilts* 124-125 (1972), 35—39. lpp.

— „Tautas dzīsmes par Juri un pīguli”, Dz. 84 (1967), 19—20. lpp.

ZAUBE, Jānis

— „Par kvantitātes nozīmi latviešu tautasdziesmu ritmā”, E. Hauzenberga-Šturma (ed.), *In honorem Endzelīni* (Čikāgā 1960), 132—137. lpp. BJ 767

ZEIFERTS, Teodors

— „Barons”, *Latviešu rakstniecības vēsture* II (1958), 87—99. lpp. BJ 2294

— „Senās tautas dziesmas”, *ibid.*, 205—209. lpp. BJ 2294

— „Tautas dziesmas”, *Latviešu rakstniecības vēsture* I (1957), 54—125. lpp. BJ 2294

ZEPS, Fr.

— „Cik tās latgaļu dzīsmes ir naīdūmojami skaistas!”, Dz. 84 (1967), 18. lpp.

ZEPS, Valdis

— „Folk meters and Latvian verse”, *Lituanus* XIX, 2 (1972), 10—26. lpp.

— „Latviešu t.s. trochaisko tautasdziesmu metrika”, JG 32 (1961), 176—177. lpp.

— „The meter of the Latvian folk dactyl”, *Ceļi* XIV (1969), 45—47. lpp.

— „The meter of the so-called trochaic Latvian folksongs”, *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* VII (1963), 123—128. lpp.

— „Par Latgales dziesmām Barona DAINĀS”, *Archīvs* VIII (1968), 139—144. lpp.

§. 6. Mit allem Rechte verdienet das Genus Trochaicum, bey denen Letten/ die Ober- und Erste Stelle/ als das älteste/ Edelste und ihnen natürliche Genus: Den/ ob zwar ihre Lieder nicht Rhythmicè verfaßt/ so sind sie doch von Natur metricè eingerichtet / und zwar Trochäische Verse/ derer erste Zeile von 8/ die andere/ die sie insgemein repetiren, von 7. Syllaben bestehet/ wie man aus ihren gewöhnlichen Bauer-Oden siehet; Und ehe sie solten an Syllaben zu kurz kommen/ so müste eher der bey ihnen nur in den Liedern gebräuchliche Flic-Buchstabe i. den Mangel ersetzen. Der Leser verzeihe mir/ daß ich eines von ihren Liedern zum Exempel vor seine Augen lege:

Teescham brauzschu pahr Uppiti/

Zaur to paschu Dsittumia. :/:

**Das fließt ganz wohl und natürlich;
Folgendes aber zeigt das i an:**

**Kundsinami Kungu buhti /
Dchliami Arejam.**

ZICĀNS, Eduards

— „Numinōzie elementi latviešu Dieva tēlā”, C. 1-2 (1945), 34—40. lpp. BJ 2804; Lb. 35 (1968), 589—594. lpp.

ZICHMANIS, Klāvs

— „Senlatviešu nodarbošanās”, *Ceļinieks* 22 (1958), 4—9. lpp. BJ 2803

ZIEDONIS, Arvīds [jun.]

— *The religious philosophy of Jānis Rainis* (Waverly 1969), 31—35. lpp.; sk. arī rādītāju 339. lpp.

ZITARS, Kārlis

— „Brammēšana un zobgalība latviešu tautasdziesmās”, U. 15 (1965), 43—48. lpp.

Tālākajā pārskatā ietilpst kā dainu, tā tautasdeju melodijas; neietilpst rotaļas, ja to teksts neatbilst dainām. Uzņemtas tiklab vienbalsīgās melodijas, kā arī visi to harmonizējumi, tāpat skaņdarbi par dainu temu. Dziesmu lapas parasti pārskatā minētas tikai tad, ja tām ir vismaz 8 lappuses, pārējās nav uzņemtas. Tāpat nav minētas atsevišķās melodijas, kas publicētas periodikā (*Ugunskurā, Zintīs, Jaunajā gaitā, Mazputniņā*) vai citos izdevumos. Pārskatu rakstot bija apzinātas 164 šādas melodijas (starp tām Ābeles, Bērzkalna, Cimzes, Cīruļa, V. Dārziņa, Freimanis, Graubiņa, Jēruma, A. Jurjāna, V. Ozoliņa, Kalnāja, Alfr. Kalniņa, V. Kempa, Ķeniņa, Lammas, Jāņa Mediņa, Melngaila, Norviļa, Vītoļa un J. Vītoļa skaņdarbi), bet tā bez šaubām ir tikai neliela daļa no visām periodikā izkaisītajām dainu melodijām. Nav arī norādīts uz daudzajām (gan pilnīgām, gan fragmentārām) melodijām, kas publicētas, ilustrējot iepriekšējā daļā minētās apceres par dainu melodijām un dziedāšanu (piemēram, Apkalna, Berķa, Dārziņa, Graubiņa, Jurjāna, Vītoļa uc. darbos). Šādu melodiju kopskaits dažādos publicējumos pārsniedz vismaz 400. Šai skaitlī, protams, ietilpst arī visi kādas melodijas atkārtojumi. Pārskatā neietilpst daudzie nošu pavairojumi atsevišķu košu, ansambļu vai individuālu atskaņotāju vajadzībām, izņemot pāris gadījumus (piemēram, *Dziesmu vairoga* regulāros izdevumus).

Pārskatā uzņemto publikāciju datiem pievienots tajos atrodamo dainu melodiju skaits, pie kam tautasdziesmu virknes vai vairākas atsevišķas melodijas, kas ietilpst vienā skaņdarbā, skaitītas tikai par vienu melodiju.

II

Dainu melodijas

ABELE, Ādolfs

— *11 folk songs for mixed voices* ([Kalamazoo] 1963), 38 lpp. — 9 tdz.

ANDERSONE, Austra

— (sak.) *Augsim Latvijai* (Torontō 1952, [1958], [1962]), 119 lpp.
— 79 tdz. BJ 3507, 3508

Anglijas latviešu dziesmu dienas [koŗa dziesmas] (Londonā 1950), 18+16 lpp. — 5 tdz. BJ 3509

Austrālijas latviešu 19. kultūras dienas [koŗa dziesmas, Pertā 1969] 42 lpp. — 6 tdz.

Austrālijas latviešu 11. kultūras dienās godalgotās un ieteiktās koŗa dziesmas (Adelaidē 1962), 32 lpp. — 5 tdz.

BĒRZIŅŠ, Ludis uc.

— (sak.) *Tēvu dziesma* (Vācijā 1948), 131 lpp. — 192 tdz. BJ 3529

BĒRZKALNS, Valentīns

— (ed.) *78 dziesmas jaukiem koŗiem* (Ņujorkā 1967), 200 lpp. — 22 tdz.

— *Sidrabenēs dziesmas* (Londonā 1949), 23 lpp. — 27 tdz. BJ 3531

— uc. (sak.) *123 dziesmas sieviešu koŗiem* ([Ņujorkā?] 1970), 195 lpp. — 63 tdz.

CĪRULIS, Jānis

— *Dziesmu avots* (Augsburgā 1946), 98 lpp. — 106 tdz. BJ 333

— *Dziesmu pūriņš* (Augsburgā 1948), 31 lpp. — 20 tdz. BJ 3533

— *Koŗa dziesmas*, sak. A. Purvs (Toronto 1970), 184 lpp. — 59 tdz.

Četrpadsmit dziesmas jaukiem, vīriešu un sieviešu koŗiem (Fišbachā 1948), 44 lpp. — 5 tdz. BJ 3540

Daiļu dziesmu darināju [koŗa dziesmas] (Melburnā 1960), 34 lpp. — 6 tdz. BJ 3513

Dainu zemei [koŗa dziesmas] (Kalamazū 1966), 97 lpp. — 6 tdz.

DĀRZIŅŠ, Volfgangs

— *8 latviešu tautas dziesmas solo balsij un klavierēm* (Manheimā [1948]), 16 lpp. BJ 3547

— *20 latviešu tautas dziesmas solo balsij un klavierēm I* ([Manheimā] 1948), 22 lpp. BJ 3549

— *20 latviešu tautas dziesmas solo balsij un klavierēm II* [Manheimā 1948], 24 lpp. BJ 3549

— *25 latviešu tautas dziesmas solo balsij un klavierēm* (Čikāgā 1961), [24] lpp.

— *200 latviešu tautas dziesmas solo balsij un klavierēm I₁* (1—50.) *50 latviešu tautas dziesmas* (Čikāgā [1953]), [56] lpp. BJ 3550; *I₂* (51—100.) *50 latviešu tautas dziesmas* (Čikāgā 1961, [1966]), [54] lpp.; *II₁* (101—150.) *50 latviešu tautas dziesmas* (Čikāgā 1960, 1963), [54] lpp. BJ 3550; *II₂* (151—200.) *50 latviešu tautas dziesmas* (Čikāgā 1961, 1966), [54] lpp.

— *Latviešu tautas dziesmas klavieru spēles iesācējiem I* (Čikāgā 1951, 1953), [12] lpp. BJ 3551, 3552

— *Spēlējiet, pirkstiņi!* I Tautas dziesmas mazajiem pianistiem (Či-

- kāgā [1954, 1959, 1961]), 14 lpp. — 13 tdz. BJ 3559, 3560; II (Čikāgā [1954, 1959, 1961]), 12 lpp. — 7 tdz. BJ 3559, 3560
- DŪMIŅŠ, J[ānis]
— (sak.) *70 latviešu tautas dziesmas I* (Rotveilā 1948), 52 lpp. BJ 3568
- Dziesmas [kořiem]* (Milvōkī 1955), 50 lpp. — 5 tdz. BJ 3506
- Dziesmas jauktam kořim. Sveřaji zemē* (Brisbenā 1962), 38 lpp. — 5 tdz.
- Dziesmas jauktiem kořiem* (Fiřbachā 1947), 204 lpp. — 38 tdz. BJ 3570
- Dziesmas Latvijas valsts 50 gadu atceres koncertam [kořa dziesmas]* (Fildelfijā 1968), 35 lpp. — 6 tdz.
- Dziesmas tinu kamolā [kořa dziesmas]* (Adelaidē 1961), 40 lpp. — 4 tdz.
- Dziesmu krājums ... [kořim]* (Londonā 1951), 69 lpp. — 9 tdz. BJ 3510
- Dziesmu krājums [kořim]* [Indianapolisā 1959], 72 lpp. — 10 tdz. BJ 3617
- Dziesmu krājums ... [kořim]* 2 izdevumi (Sanfranciskō [1966]), 48 lpp. — 7 tdz.
- Dziesmu krājums ... [kořim]* 2 izdevumi (Losandželosā [1969?]), 45 lpp. — 3 tdz.
- Dziesmu vairogs 1—22 [kořa dziesmas]* (Kalamazū 1955—1966), [kopā 700 lpp.] — 48 tdz.
- Dziesmu vairogs [kořa dziesmas]* (Brisbenā 1970), 48 lpp. — 7 tdz.
- EGLĪTE, E.
— *Klavieŗu skaņdarbi iesācējiem* (Vēverlijā 1966), 105 lpp. — 55 tdz.
- EGLĪTE, Karīna
— (tr.) *Latvian folk songs* (Nottingham 1972), 54 lpp. — 17 tdz.
- Europäische Lieder in den Ursprachen II* (Berlin 1960), 164—168. [dziesma] — 6 tdz.
- FREIMANE, Ērika
— *Dziesmas kořiem* (Torontō 1968), 47 lpp. — 5 tdz.
- Godalgoto un ieteikto kořa dziesmu krājums* (Čikāgā 1953), 83 lpp. — 2 tdz. BJ 3575
- GRAUBIŅŠ, Jēkabs
— *Skaņi raksti I. Dziesmas ... kořiem* (Rīgā 1935 [Vācijā 1948?]), 32 lpp. — 7 tdz. BJ 3580
- JANSONŠ, Andrejs
— *Koklēšana* ([Vařingtonā] 1965), 64 lpp. — 62 tdz.
- Jaundarbu koncerta dziesmas ... kořim*, ed. A. Purvs (Torontō 1965), 57 lpp. — 6 tdz.
- KALMĪTE-SKUJIŅA, Guna
— (sak.) *Latvian melodies for the piano I—IV*, 2nd edition ([USA] 1972), 4×32 lpp. — 128 tdz. [iekārtotas vingrinājumiem].
- KALNIETIS, Jānis
— *20 dziesmas skolēniem* (Minchenē 1946), 22 lpp. — 16 tdz. BJ 3601

- [*Kopkoļa koncerta dziesmas*, Adelaidē 1957], 31 lpp. — 4 tdz. BJ 3512
Kopkoļa koncerta dziesmas (Sidnejā 1968), 54 lpp. — 7 tdz.
Koļa dziesmas Eslingenas dziesmu svētkiem ([Eslingenā] 1947), 23 lpp.
 — 6 tdz. BJ 3613
Koļa dziesmu krājums ... (Firtā 1946), 76 lpp. — 18 tdz. BJ 3573
Koļa dziesmu krājums (2 izdevumi Čikāgā 1953), 51, resp. 55 lpp. — 5 tdz. BJ 3677, 3678
Koļa dziesmu krājums (Torontō 1953), 33 lpp. — 6 [?] tdz. BJ 3614
Koļa dziesmu krājums (Torontō [1956?]), 40 lpp. — 8 tdz. BJ 3615
Koļa dziesmu krājums (Ņujorkā [1957]), 74 lpp. — 7 tdz. BJ 3679, [1]
Koļa dziesmu krājums (Klīvlendā 1961), 47 lpp. — 8 [?] tdz.
Koļa dziesmu krājums (Sietlā 1962), 41 lpp. — 7 tdz.
Koļa dziesmu krājums (Torontō 1963), 54 lpp. — 9 tdz.
Koļa dziesmu krājums ... [Portlendā 1964], 66 lpp. — 15 tdz.
Koļa dziesmu krājums (Adelaidē 1967), 56 lpp. — 7 tdz.
Koļa dziesmu krājums (Klīvlendā [1967]), 110 lpp. — 17 tdz.
Koļa dziesmu krājums (Torontō [1969?]), 53 lpp. — 8 [?] tdz.
Koļa dziesmu krājums (Adelaidē 1972), 56 lpp. — 6 tdz.
Koļu dziesmu krājums ([ASV] 1971), 82 lpp. — 16 tdz.
Latgaļu tautas dziesmas (Indianapolisā [1969]), 234 lpp. — 147 tdz.
Latviešu dziesmu serijs 1—3 [30 pastkartes] (Mineapolisā 1953) — 27 tdz.
Latviešu jaunatnes divreizdīvi [ASV 1967], [3.] — [8.] lp. — 22 tdz.
Latviešu jaunatnes divreizdīvi (Kalamazū 1968), 1—16. lpp. — 31 tdz.
Latviešu jaunatnes divreizdīvi [Oregonā 1969], 1—16. lpp. — 31 tdz.
Latviešu jaunatnes divreizdīvi (Kalifornijā 1971), 1—16. lpp. — 31 tdz.
Latviešu tautas dejas I—IV ([Melburnā] 1962—1967), 48+62+68+42 lpp. — 64 deju meldijas.
Latviskas dziesmas (Čikāgā 1951), 144 lpp. — 15 tdz. BJ 3618
Latvian dainas [korim] (Hanoverā 1948), [12] lpp. — 2 tdz. BJ 3619
Latvian dziesmas (Indianapolisā 1966), 282 lpp. — 209 tdz.
 LEJASMEIJERS, Archibalds
 — (sak.) *Dziesmas jaunatnei* ([Filadelfijā] 1959), 62 lpp. — 36 tdz. BJ 3620
Līgo (Čikāgā 1951), 22 lpp. — 6 tdz. BJ 3621
Līgo, jāni! ([Melburnā] 1960), 12 lpp. — 24 tdz. BJ 3622
Lokaities, mežu gali (Rīgā 1939 [Eslingenā 1948]), 200 lpp. — 161 tdz. BJ 3628
 MAZUTIS, Juris, uc.
 — (sak.) *Dziedi līdz 1* (Montrealā 1970), [50] lpp. — 19 tdz.
 — (sak.) *Dziedi līdz 2* (Montrealā 1971), 53 lpp. — 24 tdz.
 MEDINŠ, Jānis
 — *Dainas* — prelūdijas klavierēm. 6. (Čikāgā 1951), [4] lpp.; 14., 15., 16. (Nordštemmenā 1947) [4+6+8] lpp. — 4 tdz. BJ 3633

- *Naidi. Rozēm kaisu istabiņu* (dueti) [Manheimā 1949], [12] lpp.
- 1 tdz. BJ 3637
- MEDINŠ, Jēkabs
 - *Latviešu tautas dziesmas balsij ar klavieru pavadījumu* (Čikāgā [1963]), 13 lpp. — 8 tdz.
- MELNGAILIS, Emīls
 - [*Dziesmas balsij ar klavieru pavadījumu*, Čikāgā 1951], 32 lpp.
 - 29 tdz. BJ 3643
 - [uc.], *50 latviešu tautas dziesmas klavierēm* ([Vēverlijā] 1963, 1968), 67 lpp.
 - *15 dziesmas kopiem* (Čikāgā 1951), 40 lpp. — 13 tdz. BJ 3644
- M.L.B. vīru kora „Kokle” 1. dziesmu krājums (Melburnā 1951), 52 lpp. — 10 tdz. BJ 3641
- NORVILIS, Jānis
 - [uc.] *Divas dziesmas ... korim* (Kalamazū 1966), 8 lpp. — 1 tdz.
 - *Garīgu kora dziesmu krājums* (Kanādā 1965), 50 lpp. — 13 tdz.
 - *Nebrauc tik dikti* [uc.] korim (Kalamazū 1971), 8 lpp. — 2 tdz.
- OZOLIŅŠ, Valdemārs
 - *Kaņavīrs*. Tdz. virkne soprānam ar klavierēm [ASV 1966?], 9 lpp.
 - (sak.) *Vīru balsis I* ... kopiem ([Milvoki] 1958), 95 lpp. — 17 tdz. BJ 3655
 - (sak.) *Vīru balsis II* ... kopiem ([Nujorkā] 1963), 80 lpp. — 14 tdz.
 - (sak.) *Vīru balsis III* ... kopiem ([Nujorkā] 1970), 173 lpp. — 25 tdz.
- PLAMPE, Austra
 - *Dziesmu kamoliņš I* (Torontō [1971]), 160 lpp. — 116 tdz.
 - *Dziesmu kamoliņš II* (Torontō [1970]), 152 lpp. — 108 tdz.
 - *Rotaļas ar dziedāšanu* (Torontō [1971]), 36 lpp.
- RINKA, Johanna, uc.
 - *Latvju tautas dejas I—III* (Čikāgā 1952, [1959]), 24+22+23 lpp. — 30 deju meldijas BJ 1706
 - *Latvju tautas dejas I—III* ([Vēverlijā] 1964), 66 lpp. — 30 deju meldijas.
- RULLIŅA, Vera
 - *Soli pa solim rotaļās, dančos, dejās* (Bredfordā 1969), 133 lpp.
 - 31 meldija
- Saules svētki* [dziesmas kopiem] (Melburnā 1971), 60 lpp. — 6 tdz.
- Skolēnu kori II* (Čikāgā 1954), 81 lpp. — 80 tdz. BJ 3666, 2
- SLAUCITĀJS, Leonīds
 - *Dziesmas solo balsij I* [Nujorkā 1967], 16 lpp. — 3 tdz.
 - *Kora dziesmas* (Čikāgā [1968?]), [24] lpp. — 1 tdz.

SLAVIEŠA, Vera

— [*Latviešu tautasdziesmas*] 5—7 gadus veciem bērniem (Torontō 1961), [17+17+17] lp. — 40 tdz.

ŠTURMS, Arnolds, uc.

— (sak.) *Tautas dziesmas skolēnu koriem* ([Vašingtonā] 1965), 216 lpp. — 218 tdz.

Tīšām dziedu, gavilēju [dziesmas koriem] (Melburnā 1956), 37 lpp. — 4 tdz. BJ 3511

III latviešu dziesmu svētku Kanādā kori dziesmu krājums [Torontō 1960], 37 lpp. — 5 tdz. BJ 3616

[*Viduszviedrijas latviešu kori programma* — dziesmas, Stokholmā 1965, 9 lp.] — 1 tdz.

[*Viduszviedrijas latviešu kori programma* — dziesmas, Stokholmā 1966], 15 lp. — 3 tdz.

Vīru kori dziesmas I (Čikāgā 1953), 56 lpp. — 23 tdz. BJ 3675

VITOLIŅŠ, Andris

— *Dziedāsim, rotāsim*. Klavieru spēles ābece I—III (Stokholmā 1965—1967), 34+33+34 lpp. — 40 tdz.

— [*Dziesmas bērnu korim*, Stokholmā 1964, 7 lp.] — 10 tdz.

— *Pūti, pūti, ziemelīti* [uc. Stokholmā 1962?], 11 lp. — 3 tdz.

— *Saulgriežu laikā I* (dziesmas bērnu korim vai solo balsij ar ... pavadījumu) [Stokholmā 1964], 26 lpp. — 1 tdz.

— *Saulgriežu laikā II* (dziesmas ... korim, bērnu korim vai solo balsij ar ... pavadījumu, Stokholmā 1969), 37 lpp. — 5 tdz.

— (sak.) [*Stokholmas bērnu kori dziesmu krājums*] I [Stokholmā 1962], [12] lp. — 17 tdz.; II [Stokholmā 1966], [16] lp. — 14 tdz.

VITOLS, Jāzeps

— *200 latviešu tautas dziesmas* [balsij] ar klavieru pavadījumu ... (Stokholmā [1954, divi iesp. 1955], 1959., 1962), 206 lpp. BJ 3681—3684

— *200 latweeschu tautas dseesmas* [balsij ar klavieru pavadījumu, 1—100. nr., Čikāgā 1967], 98 lpp.

— *Meldiju grāmata ... draudzēm* ([6. izd. Mineapolisā] 1967), 89 lpp. — 2 tdz.

— *5 latviešu tautas dziesmu parafrāzes* [klavierēm] (Čikāgā 1951), [8] lpp. BJ 3695

— uc. (ed.) *32 dziesmas jauktam, sieviešu un vīru korim* (Nordštemenā 1947), 67 lpp. — 8 tdz. BJ 3696

WIORA, Walter

Europäische Volksesang (Köln 1952) [saturā arī trīs latviešu tautasdziesmas]

Zviedrijas latviešu kori 1965. gada programma [dziesmas, Stokholmā 1965], 27 lpp. — 8 tdz.

SATURS

	Lpp.
Priekšvārdi	5
DIPLOMĀTIJA	
Arnolds Spekke — Pagātne un nākotne	9
Olģerts Rozītis — Kārļa Zariņa doktrīnu meklējot	13
Teodots Ozoliņš — Kārlis Zariņš ikdienā	22
Arturs Bērtiņš — Augusts Torma	25
— Igaunijas zelts Londonā	30
Olģerts Rozītis — Latviešu diplomātu īsbiografijas	37
DAINOLOĢIJA	
Edgars Dunsdorfs — Dainoloģija	41
Velta Rūķe — Par tautasdziesmu valodu	53
Jānis Rudzītis — Krišjāņa Barona darbs	63
Edgars Dunsdorfs — Sievietes un vīriešu dainas	91
Kārlis Draviņš — Tautasdziesmu Daugava	105
Edgars Dunsdorfs — Daugavas dziesmu topografija	115
Ernests Māršaus — Pirmā iespiestā latviešu tautasdziesma	141
Jānis Sarma — Ziņģes un dainas	145
Liliņa Dunsdorfa — Materiāli dainoloģijas bibliografijai	151
PORTRETI	
Ludmilla Meilerte — Kārlis Zariņš	11
Pēteris Zāģers — Augusts Torma	27
Krišjānis Barons 1920. gadā (foto)	65
Anonims autors — Gustavs Bergmans	155
ATTĒLI KRĀSĀS	
Ēriks Žilinskis — Atauga	2
— Ainava	39
Niklāvs Strunke — Grāmatas apvāks	165

NATURE

Page	Page
1	2

THEORY

1	2
3	4
5	6
7	8
9	10
11	12
13	14
15	16
17	18
19	20
21	22
23	24
25	26
27	28
29	30
31	32
33	34
35	36
37	38
39	40
41	42
43	44
45	46
47	48
49	50
51	52
53	54
55	56
57	58
59	60
61	62
63	64
65	66
67	68
69	70
71	72
73	74
75	76
77	78
79	80
81	82
83	84
85	86
87	88
89	90
91	92
93	94
95	96
97	98
99	100

THEORY

1	2
3	4
5	6
7	8
9	10
11	12
13	14
15	16
17	18
19	20
21	22
23	24
25	26
27	28
29	30
31	32
33	34
35	36
37	38
39	40
41	42
43	44
45	46
47	48
49	50
51	52
53	54
55	56
57	58
59	60
61	62
63	64
65	66
67	68
69	70
71	72
73	74
75	76
77	78
79	80
81	82
83	84
85	86
87	88
89	90
91	92
93	94
95	96
97	98
99	100

THEORY

1	2
3	4
5	6
7	8
9	10
11	12
13	14
15	16
17	18
19	20
21	22
23	24
25	26
27	28
29	30
31	32
33	34
35	36
37	38
39	40
41	42
43	44
45	46
47	48
49	50
51	52
53	54
55	56
57	58
59	60
61	62
63	64
65	66
67	68
69	70
71	72
73	74
75	76
77	78
79	80
81	82
83	84
85	86
87	88
89	90
91	92
93	94
95	96
97	98
99	100

THEORY

1	2
3	4
5	6
7	8
9	10
11	12
13	14
15	16
17	18
19	20
21	22
23	24
25	26
27	28
29	30
31	32
33	34
35	36
37	38
39	40
41	42
43	44
45	46
47	48
49	50
51	52
53	54
55	56
57	58
59	60
61	62
63	64
65	66
67	68
69	70
71	72
73	74
75	76
77	78
79	80
81	82
83	84
85	86
87	88
89	90
91	92
93	94
95	96
97	98
99	100

2.50 Ls'

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309046821

